اتفاق جمعيتي ژورنالي

1948 - 1944

ياشيسون مللى ئازادلق انقلابمزنك 4 - يللقى !

اتفاق

2

1948 . نويابر

12 = نويابر كونى وطنمز تاريخيدا عمرلك
انقلابى كوندور!

اتفاق

سياسى، اقتصادى، اجتماعى وه ادبى،
ئايليق ژورنال

شنجاڭدا تنچلىق و خلقچللقنى حمايه قلش
اتفاقيننڭ نشر افكارى

سان 2

1948 — يل نويابر

ژورنالنڭ تحرير هيئتى

احمد جان قاسمى (هيئت باشلغى)، رحيم جان صابر حاجى، س. عزيزى، عبدالكريم عباسوف، اويغور سايرانى، ن. قادرى، ابراهيم توردى، پولات عاليمى، حميد سعيدى، ارمىيه داملا، تعوى خانم، لى تەى يو، اسعد اسحاقوف، قرمان على، خميد توحقى، رحمت الله، بوقرا، موقاش، عبدالقادر قوالتوتى.

هر ملت قیرنداشلار ! اوز - ارا دوستلق وه چین محبت بلەن مستحکم برلیشەیلی !

یاشیسو بتون اولکه خلقینک قیرینداشلق دوستلیغی !

ایضاح

سوویتلەر اتفاقی وکیللرینک باشلیغی ویشنسکی جنابلری بلش آسسامبلیەنک 3 - سیسسیەسیدە نطق سوزلیگەن ایدی، مذکور نطق حاضرقی خلق آرا وضعیتدیکی کوپ مسئلەلەرنی اوچوق یشیب بریدیغان مهم ماتیریال بولغانلقدین، ژورنالیمزنک بو سانیدا نشر قلندی.

12 — نویابر انقلابیمزنک 4 یللیغی مناسبتی بلەن

پوتون اولکه خلقیگه مراجعت

پوتون اولکەدیکی قیرینداشلار !

شو چاغدا تنچلق وه خاتیرجملقنی حمایه قلش انقلابینک مرکزی تشکیلی هیئتی نویابر ملی آزادلق انقلابیمزنک 4 یللیغی بلەن سیزلەرنی تبریکلەیدو و بو مناسبت بلەن سیزلەرگه یالقونلوق سلاملیرینی یوللایدو :

معلومکی، نویابر ملی آزادلق انقلابیمز اولکیمزده عصرلەردین بیری دوام قلیب کلیواتقان ظلم و استبدادقا یعنی قوللوقا، گدایلققا، خانه ویرانچلققا، ملی مظلوملققه — مستملیکیچیلککه قارشی ارکنلک و انسانی حقوقلار اوچون قوزغالغان حقانی انقلابدور. شونک اوچون بو انقلاب خلق عامەسینک کوچلوک حمایەسیگه ایگه بولوب، اولکیمزده دهشتلک یوسوندا حکوم سوروب کەلگەن مستملیکیچیلک سیاستینک یلتزینی قرقیب تاشلیدی و مستبد حاکمیتکه قاقشاتقوچ ضربه بەردی :

قەدیرلیک قیرینداشلار !

اوتمیش تاریخیمز بزگه کوپ اویغنشلق و قایغولق حاللارنی کەلتیردو - بز حقلق بولوغلوق توروب، حقسز تحقیرلارنک زهرلیک یاچیسی آستیدا ایزیلیشلیق یوسو-

يەنا دەپسەندە قىلىندوق ؛ بز انا يورتيمزدا يات قيار
تلارنىڭ اياق استى قىلىندوق . بزنىڭ الوغ دينمز ، تا
ريخمز و ملى عرف — عادتلريمز مستعمليكچىلار طرفيـ
دىن خورلاندى ؛ حقارت قىلىندى . بزنىڭ ازلدين بارا
بولغان مدنى مراثيمز دونجوقتورولدى ؛ گوياكى ضيا
لى وطن پرورلريمز قاراڭغو زيندانلاردا وحشيلرچە
نابود قىلىندى . خلقيمزنىڭ حلال محنت بلەن يغقانلار چيكب
تاپقان محصولاتلرى مستعمليكچى پارازيتلر اوچون يم
بولدى ؛

اولوغ نويابر خلق ازاداق انقلابى نەق شو مدهش
جنايتكارانە تاماشالرگە خاتمە بيرش ، برلك اورنيغا خلا
قە اركين و خاطر جمع ياشاش ييڭى حيات برپا قيلىش مق
صدى بلەن قوزغالغان ايدى . انقلاب استىق ئالالار ايز ـ
رىب بو اولوغ مقصد اوچون ملكايت و زمين ايارلاش
شرفيگە ايگە بولدى — خلقيمز بو اولكيدە اركنلك
حقوقلرينى عملدە جارى قلش فرصتيگە ايگە بولدى .

انقلابمزنىڭ نتيجەسيدە خلقمز قانلار بيرب التغان كو
رەشلرينىڭ ميوەسينى ايندى موفق بولا باشلىغان ايـ
دى . 3 ولايت خلقى اركن حيات قوينيدا ياشاش ، مد
نيت ، بلم نورينى اوچون اوچوق كورش شرائطيـنى
قولغا كەلتورە باشلىغان ايدى .

ليكن مستعمليكچى و عكس الحركتچى عنصرلر اركين
لك كفالتى بولغان تنچلق بتم شرطلرينى خيانتكارلق بلەن
بوزوب ، 7 ولايتدە ياشىغوچى خلقيمزنىڭ اركنلك حقوق
لرينى يەنە اياق استى قلدى . او ولايتلردە مزيز انا ـ

اتيلريمز ؛ اكا ـ اينيلريمز و قيز ـ سڭلاريمز يەنە ايـ
غر و قاچەلىك ظلم بلاسيغا گرفتار قلندى ؛ مستعمليكچيـ
لر بزنىڭ اولكيمزدە اوزلرينىڭ چريك حاكميتلرينى سا
لاپ قلش اوچون بولگونچيلك ، ملى تفرقچيلك سياس
تيتى بلەن فتنەلشتوروانقان مسعود و عيسى بگلار بولسا ،
اوز خلقيگە خيانتكارلق بلەن يەنە شو مستعمليكچى عكس
الحركت منفعتى اوچون اشليمەكدە . ليكن مستعمليكچـ
ـى ؛ عكس الحركتچـى عنصرلر شولـى اساريدە
يـاتقشى تونـوش كيرەككـى خلقيمز استى
مستعمليكە بوييولتورقلريغا بوبولرينى سوقوب بيرمەي
دو ، خلقيمز نىڭ اوز اركنلكى اوچون بولغان كوچلرك
ايراديسينى هيچ قانداق قارا كوچ سوندوراليمدو ! بو
تاريخ اثبات ايتكان حقيقتدور .

استبدادچى حكمرانلار اولكە خلقينىڭ برلكيني بوزوش
ملى تفرقە چيلك سياسي اصوللرى بلەن اوزلرينىڭ چريك
مستعمليكچى حاكميتلرينى ساقلاپ قلش اوچون تورليـ
تقابلار استيدا هر خيل چاريلار قوللانماقدا .

مستعمليكچيلرنىڭ بونداق چاريلار بلەن خلق ازاداق
انقلابى حركتينى بستقا اومتوليشى هر قدمدە مغلوبيتكە
بولوقماقدا . خلقيمز اچق كوردى — كونكە ايچيلماقـ
دا . كم دوست ، كم دشمن ايكەنليكيني كون سـايـ
ايقنلاشماقدا . بو توق اولكە خلقينىڭ خالچول رهبراككە تـسبنا
لشقاچى كوندين — كونكە ارتماقدا . شونىڭ اوچون
ملى اوزغوليچيلار خلق الديدا هر قدمدە رسوا بولماقدا ،
هرلرى عمليتدە فاش بولماقدا . ماقا بولارنىڭ عيسى

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

انقلابى كوچلارنىڭ بىرلەشىشى بىلەن [illegible] ؛
ئەمەس بىرلەشىشنىڭ ھەممە تەرەپلى بولۇشى شۇڭ جاكوبا
تنچلىق و خلقچىللقنى ھىمايە قىلىش اتفاقى بارلىققا كەلدى ؛
ھەممىگە معلومكى ، شۇڭ جاكوبا تنچلىق و خلقچىللقنى ھىمايە
قىلىش اتفاقى اولكە خلقىنىڭ اساسى ارزولرىگە موافق
خلق وكىللرىنىڭ تشبوسى بىلەن تشكىل بولغان ھاممەوى
تشكىلاتدور ؛

اولوغ نويابر خلق ازادلق انقلابىنىڭ مىوىسى بولـ
غان مذكور اتفاق خلق ارزولرىگە بناء اولكەمزدە عادل
تنچلىق و حقيقى خلقچىللقنى اجرا قىلىش اوچون كورەش قى
لاقىدا و كورەش قىلماقدادور . اتفاق خلق اوچون بولغان
بو مقدس وظيفەسىنى خلق بىلەن برلكدە غايەلك بوسۇنادا
اجرا قىلىشقا تولوق ئىشنىدور . بو ايشەنچىدە اتفاق خلقمـ
مزنىڭ مستحكم برلك صفيگە تايىنىدور ؛

شۇڭ جاكوبا تنچلىق و خلقچىللقنى ھىمايە قىلىش اتفاقىنىڭ
پارلاق تشكىلاتلرى و اعضالرى !

خلق اركىنلىكى و تنچلقنىڭ تايانچىسى بولغان اتفاق
صفىنى كىڭەيتىب و مستحكەملەب اولكە بويىچە عادل تنچلىق
و حقيقى خلقچىللقنى عملدە اجرا قىلىش اوچون ھارماي كو
رەشىڭلار !

دھقان ، چارواچى قريندااشلار ! سىزلەرنىڭ اركىن مهنت
قىلىشى ، بختلك حيات كەچۈرۈشىڭزلارغا شرائط توغولغان
ايدى . ليكن مستملىكەچيلار بو شرائطىڭزلارنى بوزوش
اوچون اورونماقدا .

مهنتكش قرينداشلار ! سىزلەرگە پەكگىل مهنت ،

ھر حياط اوچون شرائط توغولغان ئىدى ؛ ليكن مستملىكە
چيلر بوزغۇنچىلق قىلىش اوچون حركت قىلماقدا ؛

ضيالى قريندااشلار ! سىزلرگە خلقىڭىزنى اوچون ئەر
كىن كورەش قىلىش شرائطى توغولغان ايدى . ليكن مستـ
ملىكەچيلار بو شرائطنى يوققا چىقىرىش اوچون اورونماقدا .

خانم - قىز قريندااشلار ! سىزلرگە ھەم برابرلىككە
ايگە بولوش شرائطى توغولغان ايدى . ليكن مستملىكە
چيلر بو شرائطنى تارتىب ايلىش اوچون اورونماقدا .

ياش يوغۇتلار ! سىزلرنىڭ بختلك حيات كەچۈرىشىـ
ڭزلار اوچون شرائط توغولغان ايدى . مستملىكەچيلـر
بو شرائطنى تارتىب ئىلىش اوچون اورونماقدا ؛

عزيز قريندااشلار !

نويابر خلق ازادلق انقلابىنىڭ 4 يللىقىنى بايرام قىلىش
مناسبتى بىلەن ، قاللار يىللىغا ئالغان اركىن حياتىڭزنى
ساقلاش اوچون اوزارىڭزنىڭ دوستانە برلىكىڭزنى تىخىمۇ
كوچەيتىش بىلەن مستملىكەچىلەرنىڭ بوزغۇنچىلىك يو
زى قىلىشىغا يول قويماسلق اوچون يىلمۇ ترىشىپ كو
رەشىڭلار !

7 ولايەتدە استبداد ظالم استىدا نىچە حيات كەچۈر
مەكدە بولغان قريندااشلار !

انقلابىمزنىڭ 4 يللىقىنى سىزلر مستملىكەچىلەرنىڭ بولغو
چىلىقى و ملى تفرىقەسى بىر كوزدە بولغان غايەت نىچە - دە
ھشلك شرائط استىدا قارشى الماقدا سىزلر . سىزلرنىڭ بولغونچىلىك
واقتدا يول قويماسلقىڭز . برلك - اتفاقىڭزنى ساقلاب
تىخىمۇ مستحكەملەب دائم ھوشيار بولوشىڭز - استبدادظا
لىمىدىن قوتولوشىڭزنىڭ كفالەتىدۇر ؛

قېرىنداشلار !

بولغونچىلىككە يول قويماڭلار ، ئالدانماڭلار ! مللى منافقلارنى بىرلىك صفلارىمىزدىن سىقىپ چىقارىڭلار !

كوپچىلىكنىڭ منافعى توروشلارى ئۆز ئارا هيچ قانداق قىلىچ كوچ بېرەلمەيدو !

بىزنىڭ ترقيات و خلقچىللىق يولىمىزدىكى غالىبانە يوروشىمىزنى هيچ كىم توختىتالمايدو !

ياشىسون نويابىر مللى ئازادلىق انقلابىنىڭ 4 يىللىقى !

ياشىسون خلقىمىزنىڭ بىرلىك اتفاقى !

ياشىسون مللتلەرنىڭ حقيقى برابرلىكى !

بار بولسون ، رواج تاپسون مللتلەرنىڭ سوىيەت دوستلىقى و اتفاقى !

ياشىسون دهقان ، چارۋىچىلارىمىزنىڭ باى و بختلىك حياتى !

ياشىسون هنرمند ئىشچىلارىمىزنىڭ تكمىل معيشت و بختلىك حياتى !

ياشىسون ضيالىلارىمىزنىڭ ئلغار كورەشچان روحى و ئونىڭ حياتقا اشورولىشى !

ياشاسون جمعيتىمىزنىڭ يېرىمىنى تشكيل قىلغان ئاياللارىمىزنىڭ حقيقى برابرلىكى !

مللى ئەركىنلىكىمىزنىڭ قوروقچىسى — مللى قوشونىمىزغا شان — شرەپلەر بولسون !

گوللەنسون ياش بوغونلارىمىزنىڭ بختلىك حياتى !

ياشىسون بىزنىڭ قهرمان خلقىمىز !

يوقالسون مستملكىچى و عكس الحركتچى عنصرلار !

يوقالسون ئوروش قورالارىنى تارقاتقوچى ميليتارىستلار !

عادل تنچلىق و ترقيات اوچون الغا !

شىنجاڭ داھىمدا تنچلىق و خلقچىللىقنى حمايە قىلىش اتفاقىنىڭ مركزى تشكيلات هيئتى ؛

1948 — يىل 12 — نويابىر ؛

غولجا شهرى ؛

عادىل تنچلىق وه حقيقى خلقچىللىق اولكو مىزده جزما ئورنوتولودو

(مللى ئازادلىق انقلابىمىزنىڭ 4 يىللىقى مناسىبىتى بىلەن)

12 — نويابىر كونى مللى ئازادلىق حركتىمىزنىڭ كېيىنكى يىللاردا رسمى باشلانىپ ئوزىنىڭ اساسى نيگىزىنى قوروپ ئالغانلىقىغا توپ-توغرى 4 يىل توشتى . ئازادلىق حركتىمىز باشلانغىنىنىڭ 4 يىللىقىنى 3 ولايت خلقى چونگ طنطنە و داغدۇغالار بىلەن اركىن حيات قوينىدا اوتكوزمەكدە . بو مناسىبەت بىلەن خلقىمىز اوز ارا بىرىنى — بىرى قوتلىقلاشمەكدە ، يىڭى اوتوق ، يىڭى غلبەلارى بىلەن قترلاتمەكدە .

بو كون اولكە تارىخىدا يىڭى صحيفە اچقان كون بولوپ ، اولكىمىزدە يوركوزىلىۋاتقان مستملكىچىلىك سياستىنىڭ چرماشقان زنجىرلارىدىن قوتولوش اوچون 1944 — يىل خلقىمىزنىڭ كورەش ميدانىغا اتلانغان كونىدور . يعنى 2 — جهان اوروشىدا فاشىست دولتلار — گرمانيه وه ياپونيەلەرنىڭ مغلوب بولىشى بىلەن قولاۋقىدا يانغان مستملكە خلقلارىنىڭ ازادلىق اوچون ، اركىنلىك اوچون قايناتقان حركتلارىنى كوروپ الهاملانغان — روحلانغان بىزنىڭ خلقىمىز موندىن 4 يىل بورون اولكىمىزدىكى خلقنىڭ بوينىغا قولدارلار سالغان زنجىرنى اوزوش اوچون كوتورولوپ ، امدى بىنە قول بولمايمىز دېگەن شعارنى ميداندا اتقان كوندور ؛

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىرىنچى تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

خلقیمزنك بو کوتورلیشی زورری وحقلی بولوب ، اولکیمز-
نك خطای مستملیکچیلری طرفیدین استیلا قلینغان وقتیدین باشلاب
بودکوزولگن ظلم - جبردین قوتولوش اوچون ؛ مستملیکچیلرا-
نك وطنیمزده « منکو » توروش اوچون یوردکوزگن جهالتلیك
قاراکنو سیاستیدین قوتولوش اوچون قلغان زور بر شرفلیك حر-
کتی ایدی .

انقلاب عرفیسیده خلقیمز شونچیلیك خورلانغان ، ملی وه سیا-
سی جهتدین شونچیلیك چتکه قیقیلغان ، اقتصادی شونچیلیك ویرا-
نچیلقا اوچراب گادایلاشقان ایدیکی ؛ اگرده شو احول یته داوام
قیلیوه‌گن تقدیرده یقین کلگوسیده ملی یوقولوش و خلقیمزنك
یوتونلی منقرضلککه ایتلا بولیشیدا هیچ قندای شك قالمیغان
ایدی .

بز اوزیمز بر ملت توروپ ، ملی تل ، ملی عرف - عادت ،
ملی تاریخیمز بولغان حالده ، خطای مستملیکچیلری بونی رد
قلدی ، « اسلام دینیدیکی خطایلار » ، « مسلمان اوروغلار » دیـ-
گن آتالمیلرنی خلقیمزگه چاپلاب ، ملی بارلیقیمزنی اینکار قلدی .
تلیمزنی یوقوتیدی . اوز ملی نامیمزنی اوزیمزنك ایشیتیمزگه
منع قلدی . ملی تاریخلریمز مکتبلریمزده اوقوتولوش اورنیغا
کویدورولدی .

یوزلك خلق و اونك بالیلری هر دائم چتکه قیقیلدی . خذ-
متلرگه ایلینمیدی . بارلری ایداریدین قوغلاندی . زندانلارغا
تاشلنیب چریدی .

مکتبلریمزده اوز تیلیمز توغری توگوزولمیدین خطـای
تلیدا اوقوش مجبور قلندی . ملی - معارفیمز اوچینارلق درجیده ،
ایغر احوالغا چوشوب قالدی . معارف یول زاتلاریمز چتکه قیقیلا-
دی وه توزمیلرده چریدی . ملی ، دینی عرف - عادتلریمز دهشت-
لیك قلندی ، خوتون - قزلاریمزغا زورلوق قلندی . دینی عرف-

عادتلریمزگه خلاف حالدا مسلمان خانیم - قزلرینی زورلاب اوز-
لریگه (خطایلارغا) نیکاحلاش ایشلاریغه کوپ یول ایچلدی .

اقتصادی جهتدین خلق اوستیدیکی آلوان یالاق ، شونچیلیك
کوپییدیکی ، خلقیمز توراولك سی - سمی لك ، هر خل باج
تولاریغی تولش اوچون اوزینك بر یللق حصولی یتیشمیگنلکدین
قولیدیکی یر - زیمنلارینی سیتیشقا مجبور بولوب ، ویرانچیلقا
اوچراب سرسان بولدی ؛ سودیگرلاریمز ارکین سودا قلیـش
حقوقیدین محروم قلندی . مال باهاریغا ییتجا سیستیمسیزلی بور
کوزوب سودا ابارلاری تارایدی ، تجارتلریمز ویرانچیلقا اوچ-
رایدی .

خلقیمز اوستیدیکی جبر - ظلومنك ؛ سیاسی سیقیق و خور-
لاشلارنك بو قدر اشدیلیشیشیگه تاقت قلاب کینالمیغان خلقیمز اك
آخر 1944 - یل کوز آیلاریدا کورمشکه آتلینیب ، عبدالغنی
باتور ، فاتیح باتورلار یته کچیلیکیده نلقیدا خلق قوزغولیکی باشـ-
لاندی : 7 - نویابر کونی غولجه ناحیه خلقی قوزغولوب ، نقط
تاپاق - تونقاق ، آدا - گوجه کلر بلن تورالانغان حالدا مسـ-
تملیکچی مستبد خطای حاکمییتینك یکی زامان تورالاری بلن
تورالانغان چیریکلارینی یته چیشلیتی . غضبلانگن خلق ماسسی ،
یولکگه کوتورولگن چوقان آستیدا 12 - نویابر کونی دشمن
اوگیسی بولغان « شینك جیاك دوسا چوین » یورن گیرتك شو ئی
تار - مار کلتوروب ایشغال قلدی و کوپ اوتمستین یوتون غول-
جا شهیرینی مستملیکچیلردین تازالیدی . خلقیمزنك بو ایولی ،
کورش دوهمزنك اوستولیکی ، دشمن گرچیلارگه بولغان نفرتی ،
آزادلق سویگوچیلیك حقلیق و عادالتی هومتلیق قوزالیتپ اوتـ-
توز کلدی . شونك اوچون خلقیمز عظیم غالب بولدی ؛

کوپ اوتمستین انقلاب غولجه‌نی ایلی ، آلتای ، تارباغاتای
ولایتلارنی ازات یته ، او یهرلردین مستملیکچیلار قوغلاندی ، یغا

چل اوردولەر تشکیل قلنب بەرلیك خلقنڭ الغار و سویگــەن رکیشیلری رهبرلیك اوردولارغا قویولدی .

انقلاب دولقونی یوقرن اولکه دائیرەسیدە قنات یایب جنوبی شرقی تورکستاننڭ ایریم جایلاریدا خلقنڭ قوراللق قوزغولاڭلاری باشلنب ، 3 ولایتنڭ انقلابی عسکرلری اوردوچی ئوتوغوسی مناس دریاسینڭ غربیغا یەتکەندە ، مسئلەنی تنچلق یول بلەن حل قلیش پرنسیپی اساسیدا توختام - 11 ماددیلیق بیتوم توزولدی و بیتومگه اساسا خلقیمزنڭ آرزو قلغان ارکنلیکی - خلقچل سیاست اولکه بویچه تولوق یورگوزولمەك ایدی . اولکه خلقی شو آرزودا ، شولدلق اومید بلەن قوراللیق حرکتلرینی توختات- قان ایدی . اولکه خلقینڭ اومید وە آرزولرینی ایجرا قلیدیغان اولکه بویچه الك حقوقلوق بیتوم اساسیدیکی اولکولوك حکومت بەرلیك خلق وکیللرینڭ اشتراکی اساسیدا توزولگەن ایدی . خلق نڭ بونگدین کوتکەن اومیدی نهایتی چوڭ بولوب ، خلق اوز طلبی وە اوز آرزولرینی بیتوم اساسیدیکی اولکولوك حکومت تولوق اورونلایدو - دەب یڭی حکومتگە چوڭقور اعتقاد باغلا- غان ایدی . شونڭ اوچون هم بو حکومت خلق آلدیدا اعتبارلق ایدی .

اما اش خلقنڭ کوتکینیدەك بولمیدی . بیتومگە امضا قلغوچی قارشی طرف ، عکس الحرکتچی خطای مستبد دائیرەلری بیتومنی وقتلیق چارە - دەب بلیب ، اونگغا امضا قلغان کونیدین باشلاب ! یاشرن مخفی حالدا ، کینیرەك اوچوق روشدە قارشی حرکتکە کریش- تی . بیتوم توزولگەن ابتدالیك بیتومنی قاتتیق قوراللیق بلەن بوز- دی ؛ 3 ولایت خلقینڭ قانلیق کورەشلر نتیجەسیدە قولغا کەل- تورگەن سیاسی ارکنلیکینی ، قوراللیق بانديتلر اوتوشتوروش بلەن تارتیب آلیب ، بیتوت اولکه خلقینڭ آزادلق حرکتینی بستیشقا اوروندی . بو خصوصدا خلقیمزگە معلوم بولغان ترجوق فاکت- لار توشقیمەسە یەنە توختولوب اوتوشکەمو کفایە قلیدو ؛

بزنڭ خلقیمز تنچلق سویەر خلق بولوب ، وطنیمزدە عادل- تنچلق ، حقیقی خلقچللقنڭ ابدی آرزوقوایشی اوچون دائیم کورەش کیلیوب کەلدی . عادل تنچلقنی کوزلەب ، ارکنلیك و خلقچللقنی آرزو قلیب انقلابقا آتلاندی . اولکه وضعیتی بو کونگیدەك چیریشیب توروش پەیتی عکس الحرکتچی عنصرلەرنڭ توروش اوتیشنی یەقیشیغا ، حتی قوراللیق باندیتلرنی اوروشتوروشیغا صبر قلیب ، دائیم تنچلقنی کوزلەب ، مسئلەنڭ تنچلق بلەن حل بولوشیغا کوچ چیقاردی .

خلق وکیللری محترم احمدجان قاسیمی وە رحیمجان صابر حاجی جنابلری مرکزی خطای حکومتیگە و کالتاب بیتومنی امضا قلغان گنیرال جانگ جی جوڭغا خلق طلبیگە بنا؛ یازغان خطلرینڭ همیشەدە مسئلەلرنی تنچلق یول بلەن حل ایتیش طرفداری ئیکەنلیکینی اظهار قلیب کەلدی . اولکیدە عادل تنچلق وە حقیقی خلقچیلق سیاستنڭ اورن- ئوتولیشیغا دائیم کوچ چیقاریب کەلدی .

بو یل اوغوستدا اولکەمیزنڭ هر بر جایلاریدین کەلگەن هر قاتلامدیکی جمعیت وکیللری ، ملّی معارف ساحەسیدیکی مسئول خا- دملر غولجە شهریگە توپلنوب ، اولکه خلقینڭ بو کونگی ضرور احتیاجلرینی مذاکرە قلغاندا ، اولکه خلقینڭ بو کونگی کوڭلدە تەشنا بولوب تورغان ؛ الك اساسی آرزولری عادل تنچلق ، حقیقی خلقچل- لق و خلقیمزنڭ بیرلك اتفاقی ئیکەنلیکینی یەنە بر قیتم تەکیتلیدی ، و بو آرزولرگە یتیش اوچون - خلقیمزنڭ بیرلك اتفاقینی ، تنچلق و خلقچللقنی تولوق تامین قلیش اوچون ، شنجاڭدا تنچلق و خلقچللقنی حمایە قلیش اتفاقینی تاسیس قیلدی . بونڭ اوز آلدیغا قویغان پروگرامی - بر مقصدی خلقیمزنڭ آرزو وە طلبلریگە موافق اولکه بویچه تنچلق و خلقچللقنی عملدە یورگوزوب قنات یای- دوروشتین عبارتدور .

شونگدەك اولکەن آیدا خلق وکیللری ، وە هم ملّی رهبرلریمز احمدجان قاسیمی ، رحیمجان صابر حاجی جنابلری اولکه مسئلەسینی

تنچلق بلەن حل قلىشقا بەبەر قېتىم كوچ چىقرىب و خلقىمزنىڭ بـو
بولمىغى تىلەك ، اسنە كاربگە بناءً مركزى حكومت وكيلى جاڭ بو
جاگدا 3 - قىتملق جواب خطىنى يوللىدى . بو خطدە وكىللرىمز
مسئلەنىڭ تنچلق يول بلەن حل بولوشىغى قناعتلىنەرلىك يوللارنى
روشەن كورسەتتى . تنچلق پوتونلەي ارز كوچىگە ئېگە بولوب ، تولوق
اجرا قلىنىشىنى ئزلىدى .

شونىڭ اوچون كەسكىن ئېيتىمزكى ، بزنىڭ خلقىمز عادل تنچلق
و حقيقى خلقچللقنى ايزلەيدو . خلقىمزنىڭ بو آرزو ، تلەك لرىگە هېچ
قانداق عكسل كوچ توسالغو بولالمايدو . خلقىمز اوزىنىڭ تلەك و
آرزولرىنى عملگە اشوروشقا ، پوتون اولكە دېموكراتىيە عادل تنچلق
و حقيقى خلقچلق تورغوزوشقا قادردور .

آزادلق ھر گېتىمزنىڭ 4 يللق خاطرە كونى اولكە خلقىنىڭ عادل تنچلق
و حقيقى خلقچللققا بولغان طلبى تېخىمو قزغىنلىغىنى ، روشەن بر باسـ
قوچقا چىققانلىقىنى يېتىب كەلدى . بو خاطرە كونى چوڭ طنطنە
بلەن اوتكوزوشىمز بلەن بر گە خلقىمزنىڭ برلىك اتفاقىنى تېخىمو كو
چەيتىشىمز لازم .

اولكەمىز يارلاق استقباللىنىڭ ترەنجىسى بولغان و شكلدا
تنچلق و خلقچللقنى حمايە قىلش اتفاقى « نىڭ اطرافىدا زيچ اويوشوشـ
مز ضرور ، بولگونچىلك وە افواگە قطعى يول قويمىلىقىمـز
كېرەك . عادل تنچلق و حقيقى خلقچللقنى اولكە بويىچە عـملدە
يورگوزولىشى اوچون تېخىمو تورغون كوچ چىقرىب دائم هوشيار
بولوشىمز كېرەك . دائم تيار توروشىمز لازىم .

عادل تنچلق ، حقيقى خلقچللق اولكەمزدە چېمەن اوردـو
تولغوسى !

« ترقيات و خلقچللق بولمىغى بزنىڭ قاليبلارە يوروشىمزدا
هېچ كېم توختوتالمايدورا » .

غربى شمال اشتاب مديرى گېنېرال جاڭ جژ جوڭغا
معاون رئيسمز احمد جان قاسمى وە معاون
ناظر رحيم جان صابرى لەرنىڭ

اوچونجى قيتملق جواب خطى

گېنېرال جاڭ جژ جوڭنىڭ برىنجى خطىگە جوابا، بزنىڭ و كېلـ
لرىمز ، خلقىمزنىڭ حقيقى طلبلرىنى اوچرق كورسوتوب خط يازـ
غان ايدى ، كېيىن گېنېرال جاڭ جژ جوڭنىڭ يەنە قوروق سوزدىن
عبارت يازغان خطىگە بزنىڭ وكىللرىمز طرفيدىن ، اولكە مسئلەـ
سىنى حل قلش اوچون قوروق سوزدىن عملى اشقا اوتوشنىڭ لازىملىـ
غى كورسوتولوب جواب خط يېزىلغان ايدى . شو يل برنجى آپرېلـ
دا گېنېرال جاڭ بزنىڭ وكىللرىمزنىڭ طلبلرىگە جواب بەرمەسدىن ،
اوزىنىڭ آلدىقى خطىگە جواب قايتۇرولىشىنى سوراب خط يازغان ايـ
دى ؛ لېكىن اولكى بو خطىدە هم 7 ولايەدە دوام قىلىۋاتقان ريئال
سىياسى سياسى احوالنى اوزگەرتىش اوچون هېچ قانداق كونكرېت
چارەلەر بولمىغانلقدىن جواب قايتۇرولمىغان ايدى . تنچلق سويگو
چى بزنىڭ خلقىمز خلقچلق سياستىنى تنچلق يولى بلەن عملگە اشو
روشنى خالايدو . بزنىڭ اساسىدىكى تنچلق موقىدە تورغان بزنىڭ
وكىللرىمز اولكە مسئلەسىنى تنچلق يول بلەن حل قىلىشقا يەنە بر
قېتىم اوروتوب كورۇشنى لايق تېيىب ، 3 - اوكتەبر كونى جاڭ
جژ جوڭ افندىگە جواب خط يازدى . او خطنىڭ اصلى نسخەسى
تـوبەندە بېرىلدى :

غربی شمال اشتاب مدیری جاڭ جژ جوڭغا !

ھرمتلك جاڭ جژ جوڭ افندی !

سزنڭ 1948 - یلی برنچی اپریلدا یازمش مکتوبیگزنی تاپشوروب الدوق . گرچه سز « اگر اوز ارا بر - برینی توشونوش وه یول قویوش اصلی قوللواسا ، تالاش مسئلەلرنڭ قناعتلی نەرلك حل بولوشیغا بزلر ایشنمیمز » دەپ کورسەتسیگزمو ، اولالقی همه خطاریگزگه اوخشاش بو خطیگزدین هم سزده اوز ارا رکیلشیمگه کیلیش اوچون ایکی طرف اوتتورسیدیکی توشنەلمەسلیکلرنی یوقوتوش نیتینڭ بارلیغینی بز کورەلمیدوق :

بتم امضالینیش بلن یول قویوشلار توغریلق تالاشلار تمام بولغان ایدی . بتمنی بجرمەك کیرەك وە هم توغولغان تالاش مسئلەلرنی حل قلشدا ارنی قاتتق توتوب ، اولوغغا اساسلینیش لازم تصدیقی سزنڭ ئەك یقین یاردەمچیاریگزنڭ اکثریتی بو معاهدەنی واقتلیق چارە تدبیر قاتاریدا قبول قلدی وه بتمگه بناءً بیرلگەن سیاسی حقوقلارنی اوچ ولایت خلقیدین قورالیق کوچ بلن تارتیب الیش یولی بلن اولکەدیکی خلقنڭ ازادلق حرکتینی بیسش وه یوقوتوش قصدینی تاشلاشمیدی . بز یەنه رکیواشدین بولاك - تالاشقا اوورات نی وه هم قطل دامگه مستحق بولوشنی خواهلیمایمز . اولکەن قوتمنی خطیمزده بزنڭ تاشلیغان طلبلرمز حقانی وه عدالتچیلیك طلبلر بولوب ، اولکە خلق منفعتینی حمایه قلش نقطه نظردین کیلیب چققان طلبلر دور . شو یل برنچی اپریلدا یازغان خطیگزدا ، کورسوتولگەن 5 ماددەدین عبارت تلکلریگزگه جواب بیرشنی سوزلیغان ایکەنسز ، او تلکلریگز توغریلق جواب بیریب اوتومز .

1 - توختام توزولگەندین کیین اوچ ولایتدە هیچ تالادق توق الدەدە احوال بولمیدی . شخصاً ارزیگز بزگه کەلگەن واقتیگزدا

بولغیدین قناعت حاصل قلاب کەلەلمیدیگز . اما ئالتای وه تاربغاتای ولایتلریدیکی کوروش بلمیدیغان کلگەن خلقچل اونوتولارنی یوقوتوش ، کهنه ترتیبلرلی ییگیدین تکلش مقصدیدە اولکە عسکرلری قوماندانی سوڭ شی لین . عثمان وه قالیبیك باندیتلرینی تشکیل قلمادیدین کیین بزلەر بولاکچیلارنڭ هجومیغا قارشی تیگشلك چارە کوروشکه وه اوز خلقیمزنڭ خاطرجملیگینی هم منفعتینی حمایه قلشقا مجبور بولدوق . بتم امضالانغاندین کیین بزنڭ خلقیمز سزنڭ خیر - خواهلیغیگزغا ایشینیب ، دولت بایرغینی حرمتیگه رعایه قلدی وه قلب کلمەکدە . جونگو جمهوریتیگه طابعلیکنی اقرار قلیواتقان اوچ ولایتدە جونگو دولت بایرغینی تیگشلیك عزت - حرمتکه ایگەدور . خطای تیلینی بلگوچی عملدارلرنڭ یترلك سانیدا بولمیغانلغیدین علاقه اشارتینی یورگوزوشده بتمگه بناءً خطای تلی استعمال کرگوزولمەکدە ، لیکین غولجا طرف بتمگه موافق علاقه اشارتینی ایکی تلدا یورگوزوش لازم دیگەن موقعدا تورماقدا هم بو یولدا برنچی قدمدیکی چارەلرنی کورمەکدە .

2 - غولجا طرف قوشومچه دائیرەلر قولغا کرگوزوش اوچون گویا قورالیق تیارگەرلیك یورگوزدی ، دیگەن سزنڭ تصدیقیگز حقیقی احوالغا موافیق کلمەیدر . بزنڭ قسملیمز 1946 - یلقی توختامغا بناءً قایتا تشکیل قلینیب سزگه معلوم بولغان اوردولارغا جایلاشتورولغان ایدی . لیکین حقیقتاً بزلرگه ، گینیرال سوڭ شی لین هم مسعود باردیمی ارقیسیدا چققان عثمان وه قالیبیك باندیتلرینیڭ قاتقیشی ادوش حرکتلری یورگوزوشکه توغری کەلدی وه شو مناسبت بلن بزلەر عسکرلیمزنڭ جایلاشقان اوردولرینی واقتلق اوزگرتشکه مجبور بولدوق ! حاضرقی واقتدا بو قسملرنڭ همسی قایتیدین 1946 - یلقی توختامغا بناءً جایلاشتوردولدی .

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

3 - 1946 - يىلى 6 - ئيۈن توختامى امضالىنىش بىلەن
شرقى توركستان جمهوريت موقت حكومتى تارقىتىلدى . بو حكو
متنى تارقاتقان كوندىن اعتبارًا استقلال شرقى توركستان او
چون هيچ بر تشويقات يورگوزولمەيدى ، بلكى ، تۈزۈلگەن توختام
نى قطعى اجرا قىلش وە اونىڭ محكم بولوشىغا ياردەملەشش موهىملىگىنى
خلق اچىدە توشەندوروش چارەلەرى كورولگەن ايدى . شونىڭ اوچون
اوچ ولايتنى اجرىتىب چقش توغريلق تشويق بارايكەن ، ديگەن
سزنىڭ تصديقىڭىز عملى احوالغا موافق كەلمەيدو . آيرم شخصلەرنىڭ دولت
عسكرلرىگە قارشى آغزاكى سوزگە چقشلارى بولسا ، سز طرفدىكى بعضى
رهبرى حربى آدەملەرنىڭ بوگەنەرز استبدادچىلىقىدىن ، ظلمىدىن عذابلانغان
بزنىڭ خلقىمزنىڭ اولارنىڭ (خطاى عكس الحركتچىلارىنىڭ - تحرير) بزنىڭ
ولايتلرىمزگە باندىلار تاشلىغانلىقىغا ناراضيلق بيان قىلغانلىقىنىڭ افادى
سيدور . دولت عسكرىگە نسبتًا خلقنىڭ آندا ق قارشى چقشلارى
و دوشمەنلك قاراشلارى بولماسلىق اوچون بزنىڭ خلقىمز اوستي -
دىن ظلوم يورگوزگوچى حربى باشلقلارنى يوقەتىپ ، اولارنىڭ
نفسىنى تيىش هم ترتيبكە سالش لازمدور .

4 - آلتاى هم تارباغاتاى ولايتلرىدە باندىلاق حركتلەرى
اشلىنش بىلەن غولجا طرف بو ولايتلر زمىنىگە ماناس درياسىنىڭ
شرقى قرغاقىدىن باندىلارنىڭ كرىشىنى توسوپ تاشلاش مقصدىدە
ماناس درياسىنىڭ غربى قرغاقىنىڭ بالگولوك جايلىرىدا معلوم مقداردىكى
قاراووللارنى قويوشقا مجبور بولدى . بو چارەلار اوزيڭزگە معلوم
تىنچ خلقنى بولاڭ - تالاڭ قلش بلەن باى بولوش خياليىنى قلب يور
گەن عنصر - قالىبەك باندىلارىنىڭ اوروشقا ، كورەڭ گيغيانىنى
سولاشقوردى . ماناس درياسىنىڭ غربى قرغاقىدا قاراووللار توخت
توتوش اشى وضعيت طرفىدىن طلب قلنغان وە واقتلىق چارەدور
اما بزنىڭ توشەلمەيديغنىمز ، يئم قضالانغاندىن كيين ماناس

درياسىنىڭ شرقى قرغىغىدا بزنىڭ كوز قاراشىمزدا هيچ بر حاجت
سز وە موشو كيينكى كونلەردە يەنە كوچەيتورولگەن حربى تەك
شوروشنىڭ اورنى توتولمشىدور . سز خطيڭزدە ، غولجا طرف بارلق توسوپ
قويغان حكومت هم سوديگرلەر ماشينالرىنى وە قاربالرىنى قايتو
روشنى سورەيسز . حكومت ماشينالرىنىڭ هم سوديگرلەر
ترانسپورتىنىڭ هيچ قاچان هيچ قاندا ق توسولمىغانلىقىنى همدە اولار
نىڭ يوروشىگە هيچ بر توسقونلوق قلنمىغانلىقىنى تاكيدلەيمز . سون
فقط ايكى كچك ماشينا توغروسىدا بولوشى ممكين . اما اولار اولگە
لك حكومت طرفىدىن احمدجان هم سيف الدين افنديلرگە بيرىلگەن
ايدى . عكسىنچە سز طرفىڭزدىن چوچەك حربى مطلوباتىنىڭ ماشينالرىنى
هيچ بر اساسسز توسوپ قويوش حادثەلرى ايتولدى وە اولار فقط
بزنىڭ قايتا - قايتا بلدورگەن بر قانچە تكرار ناراضيلقلرىمزدىن
كيينلا قايتورولدى .

5 - ايلى ، آلتاى وە تارباغاتاى ولايتلرىدىكى خطاى ، تونگ-
گان وە قازاق ملتلرىنى « كەمسيتش وە ئيزيش چارەلرى » نىڭ
قطعى توختولىشى توغريلق سزنىڭ طلبلرىڭزنىڭ هيچ بر اساسى
يوق بولوپ ، او طلبلەر مسلمان خلقلرى اوتتورسىدا نزاع
توغدوروشقا قارتلغاندور . بو مسئلەدە قوروق سوزلوك بولماسلق
اوچون مرحمت قلب ، اورومچى طرفدىكى خطاى ، تونگان وە قا-
زاق ملتلرىنىڭ حقوق احوالىنى وە كون كوچوروش درجەسىنى شو
ملتلرنىڭ اوچ ولايتدىكى احوالى بلەن عادى روشدە سېلشتوروپ
كورسىڭز « كەمسيتش وە ئيزيش چارەلرىنىڭ » قايەردە يورگوزول-
گەنلىكى سزگە شو واقتدا آيقىن بولودو .

محترم گينيرال ، بز اوزىمزنىڭ شو يل 17 - فيورالدا ياز
غان جراب خطيمزدا اولگە خلقىنى بخشلق هم تىنچ تورموشقا باش-
لاش اوچون سزگە سوزدين عملىيەتكە اوتوش التماسى بلەن مراجعت

قلغان ایدوک . بز وطنیمز قایسی یول بله‌ن بونگغا یتیش ممکنلیـ
گینی کورسوتوپ اوتکه‌ن ایدوک . تعسفکی سزنک کیینکی خطیگز
بزنک خلقیمزنک قانونی طلبلارینی اساسسز حقارتلشدین عبارت بو
لوب ، بزنک ناشایغان اوچوق وه کوللوکرینی تکلیفلاریمزگه جواب
بیرمه‌یدی . اگر ، محترم گینیرال سزده اولکه احوالینی یاخشیلاش
اوچون صمیمی آرزو بولودیغا بولسا ، سز خلقیمزنک حقانی توغ
ری طلبلاریغی اعتبارغا آلورسز هم‌ده تمام قناعتلینه‌رلک جواب بیرش
یکه آلدیرارسز ، دیگه‌ن امیدده قالیمز .

سزگه ، بزنک اوتونوشلاریمزغا هم سزنک بولداشلاریگزغا سلا
متلک تیله‌یمز .

احترام ایله : احمدجان قاسمی رحیمجان صابری

1948 نچی سنه 3 نچی اوکتەبر .

شهری غولجا

ملی ئازادلق انقلابیمزغا 4 یل توشدی

بولدین 4 یل بوروون یعنی 1944 یلنک 12 — نویابرده بزنک ملی — آزادلق انقلابی حرکتیمز غولجا شهریده غلبه بایریغینی ایگیز کوتوروپ ، بانور خلقیمز اوزینینک کوچینی مستبد حاکمیت عسکرلاریگه کورسه‌تتی . شونوک اوچون بو کون بزنک کیینکی عصرلاردیکی تاریخیمزدا الک بویوک و شرفلک بر کون بولوب حسابلینیدو . آزاد قیلنغان 3 ولایت خلقی هر یلی بو کونی چوک تنطنه‌لر بله‌ن بایرام قیلیدو . حقیقتده هم 12 — نویابر کونی بزنک تاریخیمزدا الک بویوک بر کوندور . 12 — نویابرده باشلانغان ملی — آزادلق انقلابیمزنک ثمره‌لری آرقاسیدا بزلار بو کونکی تنچ و بختلک کونلارگه ایریشه‌لیدوق . انقلاب وقتیده توککه‌ن اسسیق قانلاریمز و قربانلاریمزنک بدلیگه قولیمزغا حقیقی خلقچیللق حقوقلارینی ایلیپ ، آزاد کونلارنک شیرنلیکینی تتالیدوق .

ملی آزادلق انقلابیمزدین بوروون بزنک اولکه خلقی مستبد حاکمیتینک الک آیانچاق قوللاریدان بولوب ، انسانیتنک الک عادی حقوقلاریغا هم ایگه بولالمیغان ایدی . باشلانغوچ مکتبلارده خطای تلی مجبور اوقوتولار ، حکومت اورونلاریدا بر مو خلق وکیلی یوق ؛ دیولقانلاری بولسیمو مستبد حاکمیتنک قورچاقلاریدین عبارت ایدی . بیرلک عاموللارای سایلاش حقوقی بزنک توشومزگه هم

ئكرمەيدىن ، والى و حاكىملارنىڭ يالۋۇرۇشى يالغوز خطاى مىللىتىدىن ئىبارە لىيىپ ، ئولار خلقنى ئوزلارى خالاشىنچە ئىزەتتى . مطبوعاتلاردا ، سوزدە ، يىغىنلاردا ئەركىنلىك ئورنىغا بىزنىڭ خلقىمىز مجلسلەردە « سورە لرگە » باش ئويۇشدىن باشقىنى بىلمەيتتى . خلقىمىزنىڭ ئەزەل - دىن بار بولغان مدنيت ، صنعتلىرى يوقولوپ تاشلانغان حالدا رحيم سىزلىكچە ئىنبو قتۇرىلاتتى ؛ خلق ئوچون كويگەن ضيالىلار جاڭولانىپ يا جانيلاتتى . بىزنىڭ بىچارە خلقنىڭ ئكونى مىنا موشونداق ئېغىر ئەھ- ۋالدا ئىدى !

مستبد عكس الحركتچىلار بىزنىڭ خلقىمىزنى ئىسپىلاتسىيە قىلىش ئوچون علاحىدە پلانلىق حركت قىلىپ ، « ھەممىز خوادىكى ئولادى » ؛ « بارلىق جوڭ- گو خلقى بىر ملت » ؛ « ئىسلام دىنىدىكى خەنسولار » دىگەن ئوز- لىرىنىڭ سىياسى نظريەلىرىنى ئولكىمىزگە كوتوروپ ، كىلىش بىلەن بىر- گە مسلمان خوتون - قىزلىرىنىڭ ناموسىغا تىگىش و ئىسلام دىنىنىڭ بو يوك ئخلاقلىرىنى بوزوش حركتلىرىنى ئوچوقتىن - ئوچوق يوروكوز دى . بۇلاردە بو ئىشلارنىڭ نا توغرىلىقىنى سوزلەشكە بىرمو حق- يوق ؛ سوزلەگەن تقديردە ھەم سوزلىگوچىلارنى فلان دار ، زەي زىندان مازاپلارى ، خورلاش - ھاقارتلارا كوتەتتى . ئىسپىلاتسىيە قىلىش ئوچون كىرەك بولغان بارلىق بوزوقلوق ئىشىكلارىگە يول قويولوپ ، مكتبلەر ئورنىغا - بوزوق خانىلار ، مسجدلر ئورنىغا - قاباقلار ، ئخلاق ئوگىتىش ئورنىغا نەشە قمار بازارلارغا تولوق ئەرك بى- رىلگەن ئىدى . بىزنىڭ عزيز وطنىمىز مدنيت ئورنىغا خرافت ، ئە- دەب ئورنىغا بوزوقلوق ، ديانت ئورنىغا حقارت ، ئنصاف ئورنىغا ئاز غۇللۇقتىن باشقىنى كورمەيتتى ، بىزنىڭ خلقىمىز مىنا موشونداق خوار لقدا ئىدى !

شونىڭ ئوچون ئىلى ولايتىدا باشلانغان انقلاب ئوچقونى تىز ئكوندە بوتون ئولكەگە تاراتىپ ، ئولكە خلقىنىڭ مادى و معنوى حيا- تىغىچە تولوق ئىگە بولدى ، ئىلى ولايتىنىڭ ئاپاق - چىرماق كونەر

گەن و دوشمەن قورالى مسابىقا قوراللانغان يالغوزلىرى كوتەن - كونىگە ئوستونلۈك تاپىپ ، خلقىمىزگە ئازاد و بختلىك كونلارنى ئى- لىپ كەلدى . بىر يىلغا سوزولغان ئورۇشلار جريانىدا انقلابچى قو- شونلىرىمىز مركزى جولوۋوشىدە ئوروەچى بوسوغوسىغا قەدەر بول- غان يەرلارنى ، شرقى - شمال جولوۋوشىدە تاربغاتاى و ئالتاى ولا- يتلارنى ظالملاردىن ئازاد قىلىش بىلەن بىرگە مستبد حاكميت عسكرلىرى- گە قارىتا ئۇلارنىڭ ئوروشىدا ماھىر ئىكەنلىكىنى فاكت بىلەن كور- سەتتى . جاڭ گەي شى چىگارا ئولكەلارىگە مختاريت بىرىش توغرو- سىدىكى بىلدورىشىنى بوتون دنياغا اعلان قىلىش بىلەن ، شرقى تور- كستان وقتلق حكومتى ئوزىنىڭ تولوق حقوقلوق وكىللىرىنى ئوروەچى- گە ئىبەرتىپ ، مذاكرەلار يورگوزولوشى نتيجەسىدە 11 مادىلىك تنچ- لق بىتىمنى قولغا كەلتوردى . 3 ولايت خلقى بو ئاساسىدا شرقى توركستان وقتلق حكومتىنى تارقىتىپ ، تنچلىق بىتىمنى اجرا قىلىش سيا- ستىنى يورگوزوشكە تۇتوندى .

اما عكس الحركتچىلار ، بىر طرفدىن تنچلق بىتىمگە قول قويوپ ئولى ھالدا ئاشوروش ئوچون وعدە بەرگەن بولسالار ھەم ، يەنە بىر طرفدىن 11 مادىلىق بىتىمگە و ئازاد 3 ولايتكە قارشى بولغان ئوز- لىرىنىڭ بوزوق نيتلىرىنى مخفى و ئاشكارە تۇردە داوملاشتوروپ كەل- دى . ئولار ئولكەمىزگە مسعود ؛ عيسى بگ ئوخشاش ئوزلىرىنىڭ عكس الحركتچى قويروقلىرىنى كەلتوروپ ، ئولكە خلقىنىڭ بوتون تقدي- رىنى شولارنىڭ قولىغا تاپشوروش حركتىنى يورگوزوپ ، خلق وكىللىرىنىڭ حقوقلىرىنى چەكلاش ، ئولارنىڭ حياتىغا قصد قىلىش و بىتى- مىنىڭ بارلىق مادىلىرىنى ئاياق ئاستى قىلىش ئوچون بارلىق كوچلىرىنى صرف قىلدى ؛ بىتىم بويىچە خطاى عسكرلىرىنىڭ سانى كەمەيتىشى كىرە- ك ئىدى ، اما عكس حالدا خطاى عسكرلىرىنىڭ سانى كوندىن سا- يىن كوپەيىپ ؛ ئولكەمىزنىڭ جنوبى ولايتلارى ھىچ بىر لازىمى بولمى- غان يولبارس و ئاكوبلار بىلەن تولدى ؛ عكس الحركتچى حزبلار 3

ولايتكە قارشى باسدىراق حركتلارىنى اويوشتوروب ؛ آلتاى ولايتى و
ساوەن ناحيەسىدە باشقان تنچ اھالىنى خانە وەيرانچىلىققا دوچار قىلىپ،
اولارنىڭ مال ـ ملكلارىنى بولاڭ — تالاڭ قىلىش بىلەن بىرگە قىرغىن
چىلىككە سالدى .

قەشقەر و آقسولاردا يەرلىك خلقدىن اوزىنى — اوزى قوغداش
اوچون 2 قسم تشكيل قىلىش بىلەن كورسوتولگەن بولسىمو ، خطاى
طرف بو شرطلارنى ھەلە اشورماسدىن دايم باش تارتىپ كەلدى؛
3 ولايتدىكى ماى قسملار مركزى حكومت عسكرلارى بىلەن تەڭ
تامىنات و حربى يارقلار ايلىشقا حقلق بولسىمو ، تا كيونكى كون
لارگە قدر بو اش خطايلار طرفيدىن اجرا قىلنمىدى . عثمان و
قالى بەگلار عكس الحركتچى حربيلارنىڭ بى واسطە قورالى بولوب ؛
اولار اوزىنىڭ 3 ولايتكە قارشى يورگوزگەن ھجوملارى بىلەن خلق
تورمىشىغا بى حساب ضررلارنى كەلتوروب قاچدى . آلتاى خلقى
اوزىنىڭ اولكــولك حكومتكە قويغان طلبيدە كورسوتىلىشيچە:
بـارلىق زيانغا اوچرىغان خلق مال — مولوكارىنىڭ پول حسابى
2070 حجت بويىچە جمعى — 10.675.367.741 دوللار، بولوكەندىن
باشقا حكومت ادارەلرىنىڭ زيانغا اوچرىغان مال — مولوكارىنىڭ پول
سوممەسى 28 حجت بويىچە جمعى — 2.942.317.249 دوللار
بولغان، بو ھەقتەلارنى ئنگلەشوروب كورگەندە بو توپلانغان معلومات-
لارنىڭ سەبەبچىسى عثمان باتورىغا ، اورومچيدىكى حكومت اورونلارى
غا اورونلاشوب آلغان عكس الحركتچىلارنىڭ ياردەم بەروب اورنانلىقى
ايقلانلدى .

قالى بك باتورنىڭ شيخو اطرافيدىكى خلققە كەلتورگەن
زيانلارى ھەم يوقوشولوكىدا اوخشاشلا قالى بك باتورنىسى ھەم عثمان
باتورىغا اوخشاشلا اورومچيدىكى عكس الحركتچىلار طرفيدىن حمايە
قىلىنىپ ، قورال — يارق بىلەن تامىنلىنىپ تورولادى .

بلە ؛ اولكومزدە سياسى سانچى ادارەسىنىڭ بوقوتولىشى بىلە

حيدە كورسوتولگەن بولسا ھەم ، بو اش 7 ولايت دائرەسىدە بار
قان سەيەرى ئگەكەيتوروولدى . حربى اورونلار سياسى سانچى ادارە
سىگە ايلىنىپ ، شيفيولارنىڭ سانى يەنە ھەم كوپەيدى .

شونىڭ اوچون اولكولوك حكومت تركيبيدىكى خلق وكيللارى
بەنىڭ خطاى طرفيدىن بوزلوب ؛ وضعيتنىڭ كەسكينلىشىپ كيتىپ
بارغانلىقىغا برنەچچە قيتم بلدورگەن نارازىلقلارى اعتيبارغا خطاى
طرفدىن ايلنمىغاشقا ، اونىڭ يلى اورومچيدىن شورىسىزگە
قايتىپ كەلدى . 1947 — يلى برنچى سينتەبير كونى
جـاڭ جـز جوڭخـا ايـيوقـكـەن جـواب خـطـابـيـدە
خلق وكيللارى ئوزلرىنىڭ اورومچيدىن قايتىپ كيلشلىرىنى توەندىكى
چە كورسوتوپ اوتتى : ... بز 1946 — يلى يەتنىنچى امضـا
قىلغوچى و اولكولوك حكومتنىڭ تركيبيگە كرگوچى شنجاڭ خلق وكيل
لارى اوچون خطاى طرف شوندق چىداشقا مكين بولمىغان شرائط
توغدوردى ، بزنىڭ ئو حالدا يەنە اورومچيدە تورشىمز فائيدەسز
بولوب قالدى . تنچلق بتم شرطلارىگە و شو بتمگە اساسلانىپ
چىققان حكومت پروگراماسىغا دوامليق روشدە خلاف قىلغوچى حكو
مەتنىڭ حركتى اوچون بزلار اولكولوك حكومت اعضاسى صفتىمز
بلەن جوابگارلقنى اوستيمزگە آلالماس ايدوق . بزنىڭ بتم شرط
لرىنىڭ ئورونلنمىلىشى ، شنجاڭ خلقى و اونىڭ اولكە مأموري
اورونلاريدىكى مأمورى توستيدىن يورگوزيلىوتقان ظلومنىڭ
توختوتيلىشى و ھەم شنجاڭدىكى سياسى تونومەنى حقيقەتەن خلقچـا
لاشتوروش توغرولوق قىلغان طلبلارىمز خطاى طرفيدىن اعتيبارسز
قالدورولوب كەلدى ... ...

جواب خطىنىڭ آخرىدا خلق وكيللارى اوزلرىنىڭ يەنە يەنچاقسا
كيلشكە تيار ئيكەنلكلرىنى بايدوروب : 1) شنجاڭ خلقىنىڭ الغار
[illegible]لارىنى قمچش و عذابلاش ئشلرى تيزلكدە توختوتولسون ؛
2) قاماققا ئيلنغان بارلق مسلمان خادملرىنىڭ بوشوتيلىشىنى و اولارنى

قاماشدا عیبدار بولغانلارغا جزا بیریلیشینی تکلیف قلیمز ؛
3) مسعود افندی اولکولوك حکومت رئیسلك وظیفەسیدین ئېلینسون ،
4) 1946 - یل ئیيوندیکی توختامنڭ همە شرطلریگە تولوق
رعایە قلینسون ، دیگەن قانونی طلبلارنی ئوتتوریغا تاشلایدی .
اما بو طلبلار مۇشو کونگە قدر خطای طرفیدین قناعتلەندۈرولا
مەی کەلمەکدە . ئولکەمزدیکی ائلغار عنصرلار اور[illegible]اردە عذاب
چەکمە ، مسعود افندی تاموشو کونگیچە رئیسلیك ئورنیدا اولتو
روپ ، عکس الحرکتچیلارنڭ قالاق قاچیسی بولوپ کەلمەکدە . [illegible]
بتمەنك باراق ماددیاری عکس الحرکتچیلار طرفیدین دەپسەندە قلینیپ ،
قوروق ایغزدیکی گەپ بولوپ قالماقدا .

عکس الحرکتچیلار خلقچیللقنی و تنچلقنی قانچیلك اوروندوپ ،
3 ولایتنی تونجوقتوروپ تاشلاش اوچون قانچیلیك ترشسا هم ئولارا
لك بو قیلمیشلاریگە بوگونکی دنیا وضعیتی ، بوتون خطای و اولکە
دیکی وضعیت هیچ قاچان یول قویمایدو . وضعیت اولارنڭ تنچلققا
رکیلیشینی مجبور قیلغوسی . چونکی بوتون دنیا خلقی تنچلق خواه
لایدو . اولکە خلقیمو تنچلق و خلقچیللقنڭ عدالتلك بلەن عملگە اشو
ریلیشینی طلب قلیپ اوروپتو .

بوگونکی دنیا رسمی ایکی میدانغا ایجراپ ، خلقچیللار اوز
لرینڭ تنچلق سیاستلرینی ایلگری سوروپ ، دنیا اوروش پرستلرینڭ
تجاوزچیلق ، جهانگیرلق سیاستلرینی فاش قلغان حالدا هربر دوشمن
یا اولارغا ضربەلرنی بەرمەکدە . یاوروپا و امریکادیکی خلقچیللار
اوز طرفیگە خلق عاممەسینی توپلاپ تنچلقنڭ برپا قلینیشینی ،
اوروش پرستلك ، فاشیستلارنڭ منع قلینیشینی ، سوویتلر اتفاقی
بلەن دوستانە مناسبتلر اورنوتیلیشینی طلب قلیب ،
لار اوتکوزمەکدە ، عاممەوی ایش تاشلاشلار ، نمایش - یغینلار
فرانسیە ، ایتالیە ، هوللاندیە و شولوگە اوخشاش جهانگیر دولتلر
دە اوزلوکسز دوام قلماقدا . امیریکا ، انگلیە ،
[illegible]

قارشی ملی آزادلق حرکتلری ئەوج آلماقدا . هندونزیەدە هوا
لاندیە جهانگیرلریگە ، هندی — خطایدا فرانسیە مستملکەچی
لاریگە ، مالایادە بیرمادا انگلیزلرگە قارشی ملی آزادلق اوروش
لاری 3 یلدین بیری دوام قلیب کەلمەکدە ؛ یقین شرق خلقلری ،
آفریکانڭ عربلار بوییچە ایزیلیپ کەلگەن قوللری انگلو - امیری
کا جهانگیرلریگە قارشی اوزلرینڭ تار اضیلقلارینی دراماق روشدە تو
قونوشلار بلەن ئیفادیلەپ کەلمەکدە . گریتسیەگە اوخشاش یاوروپا
دولتلریدە 2 - جهان اوروشی تمام بولغان کوندین تارتیپ ،
خلقچیللق و ملی مستقلك اوچون قاتلق اوروشلار کیتیپ بارماقدا .
گریتسیەدیکی گینیرال مارکوسنڭ باتور ارمیەسی گریك پادشاچیل-
فاشیست عسکرلریگە قاقشاتقوچ ضربەلرنی بیریپ ، کوندین -
کونگە یڭی رایونلارنی ، شهر و یزالارنی ظالملاردین آزاد قلماقدا .
پادشاچیلارنڭ امریکالقلار بلەن برلیشیپ ، خلقچیل ارمیەگە
قارشی یورگوزگەن هرقاندق پلانلق هرکتلری بت - چت بولوپ
موافقیتسزلکە دوچار بولماقدا . پولشا ، چیخوسلاواکیە ، وینگریە ،
بولغاریە ، رومانیە و البانیە اوخشاش دولتلر اوزلریدە خلق
حاکمیتینی تکلەپ ، خلقچیل قورولوش ایشلرینی ئوتوقلار بلەن عملگە
اشوروپ کەلمەکدە . عکس الحرکتچیلارنڭ و امریکا جاسوسلارینڭ
خلقچیللققا قارشی یورگوزگەن هرقاندق سوءقصدلری فاش بولوپ ،
رسوالرچە نتیجەلەنمەکدە . قسقەسی خلقچیللق بوتون دنیادا
کوندین - کونگە مستحکەملەنمەکدە ، کوندین - کونگە قنات
یایماقدا .

خطایغا کەلسەك احوال یەنە شو . خلق آزادلق ارمیەسی امیریکالق
لارنڭ یاردەمیگە تایانغان مرکزی حکومت عسکرلرینڭ هجومینی
توختوتوش بلەن برگە قایتورما هجومغە اوتوپ ، کوبلیگەن اولکە

اورنى ، شەھەرلىرى و يېزالىرىنى قايتۇرۇپ آلدى . شەرقى - شىمال
اولكەلەر پۈتۈنلەي خلق آزادلق آرمىيەسىنىڭ نظارىتى آستىغا اوتتى
دېيىش مۇمكىن . خلق آزادلق آرمىيەسى سۈرئەت بىلەن آلغالاپ ،
چاڭجاڭ دەرياسى ئېرغاقلارىغا چىقىپ ، شاڭخەي ، نانكىن اوخشاش چوڭ
و مەركىزى شەھەرلەرنىڭ دەرۋازىلىرىنى ئۇرماقتا . چىنەن ، يەڭكەن ، چاڭ
چۈن اوخشاش چوڭ شەھەرلەر بىرسى كەينىدىن بىرسى آزادلانماقتا ؛
جنوبى اولكەلەردە و خەينەن آرالىدا پارتىزان ھەرىكەتلىرى كۈرۈلمى
گەن دەرىجەدە كەڭەيمەكتە و بۇلارنى باستۇرۇش اوچۈن مەركىزى
ھۆكۈمەت ئاجىز بولوپ ، بۇ قۇۋەت مەملىكەتنى امېرىكالىقلارنىڭ « مارشالل
پلانىغا » قۇربان قىلىپ بەرمەكتە . اما ، امېرىكالىقلارنىڭ جنوبى - ي
خطايدىكى اوزلىرىنىڭ آساسى پلانلىرىنى ئاشۇرىشىغا قارشى كۆپلىگەن
شەھەرلەردە اوقوغوچىلار ، ستودېنتلار و ئىشچىلار ھەرىكىتى كۈچەي
مەكتە . خلق امېرىكا ئەسكەرلىرىنىڭ خطاي تۇپرىقىدىن چىقىپ كېتى
شىنى غەزەپ بىلەن طلب قىلغان بىر ۋقتدا ، مەركىزى ھۆكۈمەت بۇ اوگىنا
اھمىيەت بەرمەسلىك اوچۈن تىرىشماقدا ؛ دېمەك ، خطايدا كۈندىن —
كۈنگە خلقچىلار مەيدانى خلق ھىمايەسىگە اوچراپ كېڭەيمەكتە .

اولكىمىز شىنجاڭدىكى خلقچىلارنىڭ فعالىيىتى ھەممىزگە معلوم .
اولكەمىزدىكى خلقچىل كۈچلەر كۈندىن - كۈنگە مستحكەملىنىپ ،
بۇيۈك بىر كۈچكە ايلىنىپ كېتىپ بارىدۇ . بۇ كۈچ ھېچ قاچان
عكس الحركتچىلەرگە يول قويمايدۇ . عكس الحركتچىلەرنىڭ قوتراتيشىغا
قارىماستىن مسئلە خلقچىلار فائىدەسى و خلقىمىزنىڭ فائىدەسى اوچۈن
البتە ئىتتىپاق بىلەن حل قىلىنىدۇ . بۇنىڭدا ھېچ بىر شەك — شۈبھەمىز
يوق !

بىزلەر 12 - نويابىر ملى آزادلق انقلابىمىزنىڭ باشلانغان كۈنىنى
بۇ يىلى مىنا موشۇنداق بىر كۈرەش اوستىدە قارشى آلماقدەمىز و
موشۇنداق بىر وضعيت اوستىدە بايرام قىلماقدەمىز . لېكن شۇنى ياخ
شى بىلىش كېرەككى ، مسئلەنىڭ ئىتتىپاق بىلەن حل بولىشى بىزلەردىن
داۋاملىق كۈرەشنى يۈرگۈزۈشنى طلب قىلىدۇ ؛ 3 ولايتدە خلقچىللىقنى
تىكلىگەن خلقنىڭ قودرەتلىك كۈچلىرى ايكىنچىلىكنى تەسلىم قويۇشنى
طلب قىلىدۇ . بىزلەرنىڭ ھەرقانداق ايشقا تەييار تۇرىشىمىزنى طلب قىلىدۇ .
بىزلەرنىڭ دائىم تەييار بولوپ تۇرىشىمىز لازم . شۇ ۋقتىلا مسئلە خلق
نىڭ فائىدەسى اوچۈن ئىتتىپاق بىلەن حل قىلىنالايدۇ .

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

اوكتەبر انقلابىنىڭ تارىخى وە خلق ئارا اهميتى

على

عصرلەر ، دورلەر جريانىدا بر طرفدىن اركىن حيات طلب قىلغوچى كوپچولوك عاممىنىڭ وە ايكنچى طرفدىن بو معنانى طالبلەرگە كوچ بلەن قارشى چىقان ازچوقنى تشكيل قىلغوچى استبدادچىلارنىڭ ارىسىدىكى اوزلوكسىز كورەشلەر بلەن كشىلىك جمعيتى اوز تارىخىنى دوام قىلدوردى . بو كورەشلەر دنيانىڭ هەمە بولوڭلارىدا يوزلەب ، مڭلاب يىللار دوام قىلماقدا . اما دنيا اقوسىنىڭ اساسى كوپچولوك عاممىسىنى تشكيل قىلغان مهنت خلقى ، بعضى بر جايلاردا وقتلىق غلبە قازانسىمو ، اوز تقديرىنى داواملىق اوزى حل قىلىش يوروسىگە يىتەلمەى كەلگەن .

كاپيتالزم دورى ايزىش و ئكسپلوتاتسىيەنىڭ يڭى شكللارىنى بەرپا قىلدى ، استبداد حاكمىلقىغا قارشى كورەشنىڭ يڭى دورىنى اچدى ، و اوزىنىڭ بارلىق چەكسز ايزىش سيستيماسى بلەن اوزى اوزىگە گور قازىدى .

تارىخ ، 1917 - يىلى روسىيەدە كاپيتالزم دنياسىغا برنچى قىتىم كوچلوك ، دهشتلىك حكوم يازدى ، و كاپيتالزمنىڭ اوزى قازغان گورىگە الدىن روس كاپيتالزمىنى چاريزم بلەن بىللە كومدى .

شونداق قىلىب ، 1917 - يىلى اوكتەبر انقلابى روسىيەدە كاپيتالزمنى تار - مار قىلىب ، بورژوازيەدىن ايشلەب چقرىش منبعلرىنى تارتىوالدى و او منبعلرنى خلقنىڭ ملكىگە ايلاندوردى ؛ بورژوازىيە حاكمىيتىنى اغدروب ؛ مهنتكەشلەر حاكمىيتىنى قوردى و يڭى دولت تشكيلىنى — سوىت سوتسىيالىستىك دولتنى تشكيل قىلدى .

اوكتەبر انقلابىنىڭ مڭاى كورولمىگەن تارىخى و خلق ارا اهميتى چەكسىزدور . بونى اوكتەبر انقلابىنىڭ 31 يىللىق تجربەسى ايچوق اسپاتلايدو .

I - اوكتەبر انقلابىنىڭ تارىخى غلبەسى

كاپيتالزم دنياسىنىڭ سيستيماسىدا روسىيە ئكسپلواتاتسىيە و ايزىشنىڭ اوج الغان قاينامارىدىن ايدى . روسىيە بگاردىن ، خلقلار توروميسى ، دەب اتالمىغان . ايشچىلار ، دهقانلار و باشقا مهنتكەشلەر بورژوازيا و پومىشچىكلارنىڭ چەكسز حاكمىلرىغى استىدا جنى مادى سياسى ، اجتماعى ، اقتصادى حقوقلاردىن محروم قىلىنغان .

چاريزم روسىيەسىدە حكوم سورگەن وحشيانە عذابلىق ، ظلوملارنى ئسباتلاش اوچون يوزلىگەن ، مڭلىغان ئسباتلارنىڭ اچىدىن بر قانچيارىنى كەلتوروش اوزىلا كفايە بولىدو .

1905 - يىلى 9 - يانوار يكشنبە كونى اوزلىرىنىڭ قاتتىق ايزىليواتقانلىقى ، حقارەتلنب ، حقوقسز ، چيداب بولماس حيات كەچوروۋاتقانلىقىنى بيان قىلىش اوچون پادشاهغا مراجعت قىلىش وە پادشاهنىڭ ياردام بولىشىنى التماس قىلىش مقصدىدە ، تنچلىق ايستب بلەن 140 مىڭ پتروگراد مهنتكەشلەرى پادشاهنىڭ الدىغا باردى . اولار پادشاهغا يازغان عريضەسىدە :

« بز كى پتروگرادنىڭ ايشچيلارى ، خوتونلارىمز ، باللارىمز و بچارە قرى اتا - انالارىمز بلەن حقيقت و ياردام ئزدەب ،

پادشاهیمز ، سینینك آلدینگا كەلدوق . بز نامرادلیشیپ كەلدوق ،
بزلی ایزیبولانیدو ، چەكسیز ایغیر موهنت بلان كولفەتكە سیلیوانیب
دو . بزنی حقارتلیمه كیده ، بزلی آدم قتاریدا حیسابلیمەیدو . . . . -
دەپ یازغان .

پادشاه نیكولای ایكینچی ، تنچلق بلان كەلگەن اشچیلارنی ،
قیریلارنی ، خوتون ، بالا - چاقیلارنی ارتقا توتوشقا بویروبدو ،
نەتیجەدە مینگدین آرتوق ایشچی اولیدو . 2 مینگدین آرتوق كیشی
یارەدار بولیدو . بو فاجعەلیك كون « قانلیق یكشنبە » نامی بلان
تاریخقا كیردی .

ایزیلگەن ، خورلانغان اشچی و دهقانلار 1905 - یلی انقلاب
كوتاردی . بو انقلاب باستوروولغاندین كیین ، روسیەدە وحشیانە
تیررور باشلاندی . مملكت آدم اسیلیدیغان دارغا ، آدم اولتوریدیـ
غان داش قازانغا ایلینیپ ، بر نچە مینگ انقلابچیلار اولتورولدی !
یوزلەپ ، مینگلاپ اشچیلار تورمیلەرگە ، سورگونلەرگە تاشلانـ
دی . دهقانلارنی یەرلاریدین محروم قیلیپ ، قول دەرجەسیگە توشوری
دی .

تجاوزلیق مقصدیدە باشلانغان برنچی جهان امپریالیستلیك
اوروشیدا خلقنینك مشكول كونی نهایتسیز درجیدە قینلاشتی
امپریالیستلارنینك تجاوزلیق اوروشینی خالیمیغان خلق یوزمینگ-
لیغان اوز فرزندلاریدین ایریلدی .

منا بو چەكسیز ایزیش نەتیجەسیدە ایشچیلار سینفینینك رهبر
لیكیدە روسیەدە موجود بولغان مونتەضادلارنینك كوچلوك انقلابـ
ی هرکتی امپریالیسمنینك اوروش دوریدە تیخیمو دەشتلیك توس آلدی !
بو ایدەنلیك خلق دولقونینی چاریزمنینك تەیزلاریمو ،
نك قانالیغیمو ، سانقین هكس الهر كنجی پارتیەلەرنینك ایكی یوز -
لیك خاینلیقیمو توختوتالمیدی .

1917 - یلی فیورال ایدا روسیەدە زور بورژواز - دیمو -
كراتیك انقلابی میدانغا كلیدو . بو انقلابنینك اساسی كوچی
ایشچیلار و اونینك كوچلوك اتفاقچیسی دهقانلار بولوپ ؛ انقلابقا
كومونستلار پارتیەسی رهبرلیك قلغان . انقلابچیلار ، خلق نفرتی-
نیگە اوچریغان چاریزمنی آغدوروب تاشلایدو . لیكن انقلابنینك میو-
سیدین بورژوازیەمو منفعت آلالایدو . مینشیویك و ئیسیرلار پارتی-
سینینك یاردیمی بلان بورژوازیە و پومیشچیكلار اوزلارینینك وقتلیق
حكومتینی قورودو . بو حكومت بلان برلیكدە ایشچی و دهقانلار-
نینك حاكمیتی - سوویتلارمو قورولدو ؛ نەتیجەدە مملكتدە ، بر
پایتختدە ایكی حاكمیت پیدا بولیدو .

وقتلیق حكومت ایشچی ، دهقانلارنینك آستا - آستا فیورال انقلا-
بیدا قازانغان غلبیسیگە هجوم باشلایدو . اوروشنی توگوتوش حقید-
دە خلققە بەرگەن وعدیسینی اورونلیمای ، عكسیچە اوروش اوتینی
تخیمو اولغایتیشقا كریشیدو (بو وقتدا روسیە و اونینك اتفاقداش-
لری بلان گرمانیە اوتتورسیدا 1914 - یلی باشلانغان برنچی جهان
اوروشی تخی دوام قیلیواتقان ایدی) ، وقتلیق حكومت دهقانلارغا
وعدە قلغان یەرنی بەرمەیدو ؛ عكسیچە اشچی و دهقانلارنی سقیش
كوچەیتیوریدو .

بو احوالدا پاشاشنی خالیمیغان ایشچی و باشقا مەینەتكەش-
لەر بورژوازیە و پومیشچیكلار حاكمیتینی آغدوروب تاشلاشقا
قوراللیق قوزغولاڭ تەیارلایدو .

پوختا تەیارلانغان پلانغا آساسلانیپ ، كوممونست پارتیەسینینك
رهبرلیكیدە قوراللیق قوزغولاڭ — بویوك اوكتەبر انقلابی باش-
لاندو .

انقلابنینك توغولغان وطنی و قاینیغی روسیەنینك او وقتدیكی
پایتختی پیتروگراد (حاضرقی لینینگراد) بولغان .

ئىشچىلار ، انقلاب طرفىگە اوتكەن حكومت عسكرلارى وە دهقانلارنىڭ جانگاۋار گوروهلارىدىن تۈزۈلگەن قوزغىلىب ، 1917 - يىلى 24 - اوكتەبر (6 - نويابر) كۈنى وقتلىق حكومتكە قارشى قوراللىق قوزغىلاڭ باشلىدى . 7 - نويابر كۈنى (كونىچە 25 - اوكتەبر كۈنى - شۇنىڭ اۈچۈن اوكتەبر انقلابى دەپ اتالغان) انقلابچىلار تارىخى غلبە قازاندى - وقتلىق حكومت قولغا ئېلىنىب ، كاپىتالىزم حاكمىتى اغدۇرۇلدى . اونىڭ اورنىغا يېڭى دولت - مەھنەتكەشلەرنىڭ دولتى قۇرۇلدى .

سوۋېت حاكمىتى انقلابنىڭ ايكىنچى كۈنىلا مەھنەتكەشلەرنىڭ اساسى طلبلىرىنى اورۇنلاب بېردى . شۇنداقلا اورۇشنى (بىرىنچى جهان اورۇشىنى) توختىتىش هققىدە قارار قبول قىلىب ، خلقنىڭ بو هقتىكى آرزولىرىنى عملگە اشۇردى . اىشلەب چىقىرىش وسىطەلىرى عمومنىڭ ملكى دەپ اعلان قىلىنىب ، 8 - سائەتلىك ايشچى كۈنى بەلگىلەندى .

انقلابنىڭ غلبەلىرى و يېڭى قۇرۇلغان سوۋېت حكومتىنىڭ قارارلىرى پۈتۈن مملكت خلقلىرىنىڭ انقلابى - روحى كۈچىنى اشۇرۇب يوبوردى . شونىڭ نتىجەسىدە 1918 - يىلنىڭ فېۋرال ايلىرىغا قدر اوكتەبر انقلابىنىڭ دولقۇنى مملكتنىڭ هەمە بولوڭ - پۇچقاقلىرىغا يېيىلىب ، سوۋېت حاكمىتى پۈتۈن مملكت دائرەسىدە قۇرۇلدى .

II - اوكتەبر غلبەسىنىڭ سببلىرى

اوكتەبر انقلابىنىڭ روسىيەنى امپېرىيالىزم اسارتىدىن قۇتقۇزۇب ، بورژوازىيە حاكمىتىنى اغدۇرۇب تاشلاشقا قادر بولۇشىنى بىرقانچە شرائط جهتىدىن اۈچ اساسى سبب بەلگىلەيدۇ .

بىرىنچى - اوكتەبر انقلابى ايكى اساسى جهانگىر مملكتلەر گوروهلارى - يعنى انگلىيە = فرانسىيە گوروهى (روسىيە مو شو

گوروهدا ايدى) و گرمانىيە - آۋستىرىيە گوروهى - آرىسىدا بىرىنچى جهان اورۇشى داۋام قىلىۋاتقان وقتىدا باشلاندى . مذكور جهانگىر مملكتلەر اوز آرا اورۇش بىلەن بند بولوب ، روسىيەدە باشلانغان اوكتەبر انقلابىغا اعتبار بېرىش ممكنچىلىكىدىن يىراق بولدى . دىمەك جهانگىر مملكتلەرنىڭ ايچكى قارىمۇ - قارشىلىقلارى اوكتەبر انقلابىنىڭ غلبە قازىنىشىغا شرائط توغدۇردى .

ايكىنچى - جهان اورۇشىدىن چارچىغان مەھنەتكەشلەر اورۇشنى توختىتىش و تىنچلىققا ئېرىشىش يولىنى فقط انقلاب كۆرۈش ارقىلىلا حل قىلىش ممكنلىكىگە ايشەندى . بو شرائط انقلابقا ايكى تارىخى مسئلەنى حل قىلىشقا زېمىن قۇرۇب بەردى . بىرىنچى بورژوازىيە حاكمىتىنى يوقىتىش ، ايكىنچى جهان اورۇشىنى توختىتىش . انقلابنىڭ اورۇشنى توختىتىشقا قارىتىلغان حركتى ، البتە ، ياۋروپا مەھنەتكەشلەر عامەلىرىدا و آزىيەدىكى محكوم خلقلەردە اوكتەبر انقلابىنىڭ قايىل بولۇشىدا زور هەمدەردلىق توغدۇردى .

اوچىنچى - ياۋروپادا اوج آلغان انقلابى حركت اوكتەبر انقلابىغا ياۋلاج بولوب ، ياۋروپادا و شرقتە اوكتەبر انقلابىغا يارلىغان هەمدەردلىقنى يەنە بىر كۈچلۈك زېمىن قۇردى .

انقلابنىڭ غلبە قازىنىشىدا مۇهىم سبب بولغان بىر قانچە ، ايچكى سببلەر مۇهىم قاتناشچى رول اوينىغان :

بىرىنچى - روس بورژوازىيەسى سياسى كۆرەش تجربەسىگە ، يېتەرلىك كۈچكە ، اقتصادى طرفىدىن انقلابقا قارشى اجز كوچ ايدى . روس بورژوازىيەسى مملكتنى اجنبى كاپىتالنىڭ قولى قىلىب قويوب ، مەھنەتكەشلەرنى ايزىشتە ، اورۇش اوتىنى اولغايتىشتا چارىزمنىڭ سياستىنى حددىن تاشقىرى رحمسىزلىك بىلەن داۋاملاشتۇرۇب كەلگەن . شو سببلىك چارىزم بىلەن بورژوازىيەنىڭ آرىسىدا هېچ قانداق فرق كۆرمىگەن ايشچى و دهقانلار اوزلىرىنىڭ بار غضبىنى بورژوازىيەگە قارىتىدى .

ایکنچی ـ مەرتالدانی کـــورەشنڭ غلبە قازنیشی ـــ اساسی
کوچلەرنڭ اتفاقلیقیغا مناسبتلیکدور . اوکتەبر انقلابیدا اشچیلارنڭ
رەبرلیگیدە دهقان وە باشقا مەنتکەشلەرنڭ اتفاقی مستحکم ایدی .
اشچی و دهقانلارنڭ اتفاقینی محکوم اللارنڭ (اوروپا آزیە ، کاوکاز
وە باشقا چابارەلیکی) انقلابی حرکتی تیغیو مستحکملەیدر .
منا بو مستحکم اتفاقنڭ بارلق کوچلریلە رەبرلیک قلغان کومو-
نیستلار پارتیەسی اوکتەبر انقلابینی غلبیگە ایلیب کاپدو .

III — اوکتەبر انقلابی و ملی مسئلە

اوکتەبر انقلابینڭ تاریخی غلبەلرینڭ بیرلریدین بیری روسیە
دە ملی مسئلەنڭ حل بولیشیدور . تیغی باشقا هیچ بیر مملکتدە حل
بولمیان ملی مسئلەنڭ روسیەدە دوروس حل قلنیشی باشقا مملکت-
لەردیمو ، خصوصەن مستملکە وە محکوم اللاردە ملی مس-
ئلەنڭ حل بولیشیغا اولگوارلیک نمونە بولالیدی . ملی مسئلەنی بارلق
ملتلەرنڭ برابر حقوقلیق بولیشی اساسیدا حل قلش سیاستی روسیە-
انقلابی حرکت تاریخیدا ازلوکسیز مهم مسئلە بولوب کالگان .
شونڭ اوچون اوکتەبر انقلابینی تیارلاش و اونی عملگە آشوروش-
دا ملی مسئلەنی حل قلیش — اساسی شعارلارنڭ بیری بولغان .

انقلاب داهیاری لینین و ستالین انقلابنڭ محکوم خلقلەرنـــڭ
امپریالیزمغا قارشی قاربیلغان ملی — آزادلق حرکتینی اشچیلار
پارتیەسی بار کوچی بلان تیغیشی کیرەکلیگینی هر قاچان تصدیقلاب
کالگان . ملتلەرنڭ تولوق برابرلیگی اوچون ، ملتچیلیکنڭ بار-
لق شکللرینی یوق قلیش اوچون ایلیب بارغان جدی کورەشلەر
ایزلیگەن ملتلەرنڭ انقلابغا بولغان ایشانچینی و یاردەمینی اول-
ماینلقی .

تعینی زمان امپریالیزمنڭ ایز تعالەرلی اوز اعاریتگەچیرشو-
نوولیشقا قطعی انتیلیش بلان ؛ ملی تیزیشنڭ اساسی مبیکاری
ایکەنلیگی حقیدە روسیە کومونیستی دائیم چوشندوروب کالگان .
ملی مسئلە حقیقیگی پارتیە قرارلارینڭ بریدە :

ه بری ملتنڭ قاندای قلیب بولمیسون ارتوق بولوشینی ، از
ملتلەرنڭ حقوقلارینی قانداق بولمیسون بوزوشنی حقسیز دیب تونوشو
لیشی حقیدە اساسی قانون (کونستیتوتسیە) دە اعلان قلنیشینی
پارتیە تەلەب قیلدی ، دیب یزیلغان .

منا شو ایزچیل ، لینین ملی سیاستنڭ یورگوزولیشی اوکتەبر
انقلابینڭ غلبەلریدە علاحیدە بیر رول اوینادی . ملی مسئلەنڭ دوروس
حل قلینیش استقبالی بلان روحلانغان ملتلەر انقلابغا مستحکم ایشانچ
بلان اتلیپ ، چاریزم تامورلارینی پاچاقلاشدا ، روس و ملی بور-
ژوازیە هم یومشچیلار حاکمیتینی تار — مار قلیشدا انقلابنڭ
باشقا اساسی کوچلاری بلان بللە تاریخی رول اوینادی .

انقلابنڭ ایکنچی کونی قورولغان سویت حکومتی (خلق کو-
میسارلار سوویتی) ، روسیە خلقلارینڭ حقوقلاری حقیدەگی دیکلا-
راتسیە ، دیگەن مخصوص قرارلاریدا روسیە خلقلارینڭ ارکین موا-
لیشی و اولارنڭ تولوق برابرلیگی قانون ، دیب حسابلادی

ملی مسئلەنڭ روسیەدە دوروس حل بولیشینی اثباتلایدیغان
زور فاکت — ملتلەرنڭ دولت قوروشقا یاکی اتفاق دولت ترکیبی-
دین چیقیشقا حقوقلوق بولیشیدور . بو حقوقنا اساسا انقلابدین
کیین قورولغان ملی دولتلەر — روسیە ، زاکاوکازیە ، اوکراینا و
بیلوروسیە جمهوریتلاری — 1922 — یلی دیکابردا اختیاری دولت
برلەشمەسینی ، یعنی س س س ر نی (سوتسیالیستک
سویت جمهوریتلار اتفاقینی) تشکیل قلغان ایدی . هازرگی وقتدا
س س س ر 16 ملی جمهوریتدین برلەشکەن . بولاردین
تاشقری ، تورتون مختاری جمهوریتلار ، مختاری ولایتلار ، برقانچە
ملی اوکروگلارنڭ بولوشی — ملتلارنڭ اساسی حقوقلارینی توت-
لوق تامین ایتالەیدی .

س س س ر — بوتون دنیادا تینگ چوققی ، کوپ ملتلیک
دولتدور . تاریخدا کوپ ملتلیک دولتلەر بولغان . لیکن هر خل

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

تاریخی شرائطلەردە ملی برابرلیکنینگ ادرنیغا ملی ضعیفلیکنینگ زممەرلیک ادروارنی چیچیلیب ، کوب ملتلیک دولتلەر آوزاق باشلا-ملی ویران بولوب باکی کوچسزلیک زانجرلەدین قوتولالمای کەل-گەن . 164 چوک و کیچیک ملت و ایرم قبیلەلەردین عبارت خلققە ایگە بولغان س س س ر بولسا ، ملتلەرنینگ بوزولماس مس-تحکم اولیغا آساسلانیب ، یلدین یلغا مثلی کورولمیگەن قدمەلەر بلەن رواج تاپماقدا .

سویت اتفاقیدیکی بارلق ملتلەر ، خلقلەرنینگ هممە ساحەدە برابر حقوقلوق بولوب ، مدنی تورموشی کوچلوک ریواجلانغانلیغی بو-تون دنیاغا معلوم . بو حالنی اثباتلاش اوچون چاریزمنینگ مستملیکە-لری بولغان ایک قالاق ملتلەرنی مثالغا ایلیش یتەرلیک بولیدو .

قازاقستان — ایلگری چاریزمنینگ مستملیکەسی — قالاق ، مدنیت-سز مملکت ایدی . حاضر اوز مدنیتلیک ، کوچلوک صناعتلیک مملکت . ایلگری قازاق خلقینینگ 98 پروسنتی ساوادسز بولغان . حاضر قازاقستاندا 8 مینگ باشلانغوچ ، یەتتی یللیق وە اورتا مکتب-لەر بولوب ؛ بو مکتبلەردە میلیوندین ارتوق بالا اوقویدو . ایلگری برمو عالی مکتب بولمیغان . حاضر 23 عالی مکتب ، 100 دین ارتوق بلیم یورتلیریدا 40 مینگدین ارتوق ستودینتلار اوقوماقدا ایکەن . 100 دین ارتوق گزیت ، 10 دین ارتوق ژورنال چیقریلیدیغان 43 تیاتر ، 900 دین ارتوق کینو تیاترلار اشلەیدیغان قازاقلاردین چقان اونلاب اکادیمکلار ، پروفیسورلار بار . 6 مینگ-دین کوب قازاق خانیم قزلری معلمەلیک خزمتیدە .

اوزبکستاندا 5 مینگ مکتب بولوب ، بولاردین کوب مینگلیغان بالا-لار اوقوماقدا ایکەن . 37 عالی اوقوش یورتی ، 45 تیاتر و باشقا مدنیت علمی مؤسسەلەر اشلیمەکدە .

یوزمینگلیغان ئويغورلاری نفوسیغا ایگە بولغان سویت ئويغورلاری

نهایتی چوک مدنی موفقیتلەرگە ئريشكان . اگر حاضرقی 4 اورتا ازبیکجمهوریتیدە ایلگری باری یوقی 54 لا مکتب بولغان بولسا ، حاضر فقط بولا ئويغور رايونيدا 47 مکتب ئشليمەکدە . ئويغور-لاردین برنچە اوتلیغان عالی معلوماتلیق متخصصلەر چقتی . 10 غە یقین یاش عالملار - فنلەر کاندیداتلاری یتیشکەن . 47 — یلی سکاليون جتابلارینینگ امزاسی بلەن چیققان سویت حکومتینینگ قارارلیریدا ئويغور تل ، ادبیاتی و تاریخی لوغرواوق فنلەر کاندیداتلاری ، فنلەر دوکتورلاری دیگەن علمی عنوان بریش مسئلەسی قوللغا ئيليندی . سون ؛ دیب کورسوتولگەن (« قازاق تلی » ژورنالیدین)

مانا بو یوقارقی تازلا مثالار اوکتەبر انقلابینینگ ملتلەرنینگ تا-ریخی ، تقدیرینی حل قیلیشدا قانچیلیک چەکسز اهمیتکە ایگە ایکەنلیگینی اثباتلایدو .

IV - اوکتەبر انقلابینینگ خلق آرا اهمیتی

اوکتەبر انقلابی کیشیلیک تاریخیدا و جهان امپریالیزمی-نینگ آخرقی تقدیرینی حل قیلیشدا قطعی بورولوش یاسیدی . اوک-تەبر انقلابی جهان امپریالیزمیغا شوندای قاقشاتقوچ ضربە بەر-دیکی جهان امپریالیزمی بو قاقشاتقوچ ضربیدین امدی هیچ قاچان اوزیگە کەلەلمەیدو . ئو اوزینینگ اوکتەبر انقلابیدین ئيلگیریکی سالیمینی ، تورالیغینی هیچ قاچان تەکشلیمەیدو . بو نقطە-نظردین قاریغاندا ، اوکتەبر انقلابی فقط روسیە قیلیپیدیلا قالمای ، باکی فقط سویت اتفاقینینگ خلقلری اوچونلا اهمیتلیک بولماس ، بەلکی بوتون دنیا مقیاسیدا بین الملل تاریخی اهمیتکە ئيگیدور .

اوکتەبر انقلابینینگ دنیاوی اهمیتینی ایککی آلتین مثالا شونگدین عبارت دیب بلیش کیرەک .

اوکتەبر انقلابی بوتون دنیادیکی ئيزیلگەن خلقلار فاشیزم گو-یی ازدوملەدین قوتولوشنینگ یارلق یوللارینی ، کورەش اوسوللارینی

رگوزسوتوب بەردى . شو كۇلاشقا دنيانىڭ ئېزىلگەن خەلقلەرى اوز-لرىنىڭ ئازاد بولىشى اوچون اوكتەبر انقلابىنىڭ تارىخى غەلىبىسىدە كەففالەتلىك تاپالىدى و اوكتەبر انقلابىنى اوزلەرىنىڭ تەلەپ ئاشلىغى و تىبەشى بىلەن قوبۇرشىدى .

اوكتەبر انقلابىنىڭ تەرگەن اوروقلارى مول ئونوم بەردى . ئۇ امپېريالىزمنى و اوزلوك مستەملىكىچىلىك ئولىپنى دەھشەتلىك تەلىكىگە گە سەۋەب ، پۈتۈن دنيا خەلقىنىڭ تەگدىن نوامىينى تشكيل قىلغان مستەملىكە وبيقندى مەملىكەتلەرنىڭ انقلابى ھەركەتلەرىگە پارلاق تاءثىرىنى كورگوزدى . ھاضر مستەملىكە وبيقندى مەملىكەتلەر خەلقلەرى ئىلگەر كىي-بى قوللوق زنجىرىدە ياشاشنى خالمايدو — اولار مستقل يڭى حياتقا انتلمەكدە . بولار خطاى ، ھندونوزىيە ، ھندى خطاى ، فلسطن ، قورىيە ، ھندستان وە باشقا خلقلەرنىڭ ملى — آزادلق خلق- آزادلق كورەشلەرى اوچوق اثباتلايدو .

بو ، ھەمەك - اوكتەبر انقلابى مستملىكە انقلابلارىنىڭ يڭى دورىنى آچتى دىگەن سوز .

31 يىللىق دورىدە سوۋەت دولىتى ھەر ساھەدە شو قەدەر چوك موفقىيتلەر قازاندىكى ؛ بو ئوتوقلار كشىلىك تارىخىدا مثلى كو-رولمىگەن اھمىتكە ايگەدور . روسىيەدە كاپىتالزم تۈزۈمىنى تار-مار قىلىش بىلەن كىشىنى كىشى ئكسپلواتاتسىيە قىلىشنىڭ يوقولىشى، تارىخدا ھىچ قاچان بولمىغان حقيقى خلقچىلىق تۈزۈمىنىڭ اورنىتلىشى دولەتنىڭ مىللەتلەر دولىتى بولىشى — اوكتەبر انقلابىنىڭ دنيادى اھمىيتكە ايگە بولغان غەلىبىسىدور . ايلگەرىكى قالاق ، يزا خوجالق مەملىكىتى بولغان روسىيەنىڭ يوزلەپ يىللار داۋامىدا يېتىشكەن يولىنى سوۋەت اتفاقىنىڭ 31 يل ئچىدە بسيب اوتوب ، مملكتىنى دنيادىكى الغار صناعت و مدنيت مملكتىگە ئايلاندورۇشى ؛ ايشچى و دەھقانلارنىڭ بو ئوتوقلار يېتىشەلمەيدىگان قابىليتى يوق ، دىگەن كاپيتاليستلارنىڭ نظريەسىنى پاچاقلاپ تاشلايدى وە مەملىكەتلەردە

مملكتنى ادارە قىلىشدا ، اقتصادى روناقلاندوروشدا ، حقيقى مدنيت-نى يارىتىشدا تۈگىمەس قابليت ، جورئت بارلىقىنى روشن اثباتلىدى .

اوكتەبر انقلابىنىڭ دنياۋى اھمىتى يەنە شوندىن عبارەتكى، او تىنچلىقنىڭ و بارلق مملكتلەر مستقللىكىنىڭ ئاساسى بولغان سوۋيت اتفاقىنى موجود قىلدى . دنيا امپريالىزمىنىڭ وە ارتىك قىشەددىيالەش-كەن شەكلى — فاشزمنىڭ خلقلەرنىڭ مستقللىكىگە قىلغان تجاوزلوق ھەركەتلەرىگە قارشى 31 يل ئچىدە سوۋيت اتفاقىنىڭ ئۇ يماتە و قالى بانە كورەش قلىپ كەلىشى - اوكتەبر انقلابىنىڭ چاچقان نورلارىنىڭ غەلىبىسىدور . سوۋيت اتفاقى خصوصا گرمان فاشزىمى . وە ياپونىيە امپرياليزمىنى تار - مار قلىشدا دنيا خلقلەرىگە اولوغ چوڭ خذمت قلدى . شونوڭ اوچون و گنرالليسيموس ستالين جنابلارىنىڭ : « سوۋيت خلقى اوزىنىڭ جسارەتلىك كورەشى بلەن فاشيستبوز-غونچىلاردىن ياورۇپا مدنيتىنى قوتولدوروپ قالغانلىقىدا حاضر ھەمە اقـرار قلماقدا . سوۋيت خلقىنىڭ كشىلىك تارىخى آلدىدىكـى اولوغ خذمىتى مانا شونىڭدىن عبارتدر » دىگەن سوزلارى تولق اساسقا ايگەدور .

امپرياليزم قالدىرلىشىب ، سوۋيت اتفاقىغا ، خلقچىلىق دنيا-سىغا و مستملكە اللارىگە قارشى قانتىق ھجوم يورگوزوانقان بو-گونگى وضعيتدە امپرياليزم دنياسىغا قارشى تورغان قودرتلىك دنيا خلقچىلىق صفىنىڭ بيشىدا توروب ، بويوك سوۋيت اتفاقى قەھرىما-نە كورەش قلماقدا . ھاضرقى دور بلنزلرى چىرىپ يوتكەن امپر-رياليزمنىڭ ھلاك بولوش دورىدور . بو ھلاكەتدىن امپرياليزمنى قاتوم بومبلارى و مارشال پلانلارى و امريكا رەھبەرلىكىدىكى ھەر قل جھانگرلىك قارا كوچلەرى قوتولدورالمايدو .

اوكتەبر انقلابى دنيا امپرياليزمىغا تارىخى اولوم حكمىنى يازدى .

اوكتەبر انقلابى وە ملى برابرلىكنىڭ عمليەتى

ا . اسحاقوف

1917 - يىلى روسيەدە باشلانغان اوكتەبر انقلابىنىڭ 31 - يىللىق خاطرەسىنى بوتون دنيا اوتكەزمەكدە . مملكەتلەر دائرە- سى وە خلقچل عنصرلەر بو بايرامنى خصوصاً زور خوشاللىق بلەن قارشى آلماقدا . اما ئېزىلگەن ملتلەرنىڭ بو بايرامغا كوز قارشى ، اوزىچە علاحدە خوشاللىقى بار ؛ بوتون دنيا جهانگر- لەرى ملى برابرلىك ، ملى مستقللىق نقابى استىدا مستملكچى- لىك تۈزۈمنى شكلەن اوزگەرتىپ بولسىمو مستحكەملەشكە وە ساق- لاپ قالىشقا اورنىۋاتقان بو گونكى كوندە ئېزىلگەن ملتلەر اوز ملى آزادلىق موقدەدە توروپ اوكتەبر انقلابىنىڭ تارىخىغا وە غلبە- لەرىگە تېخىمو زور خير خواهلىقلار بىلدوريدو .

اوكتەبر انقلابىنىڭ ئېيبەسى ئېزىلگەن ملتلەرنى اوزىگە جلب قىلىدو ؟ نيمە اوچون بارلىق ئېزىلگەن ملتلەر سويتلەر اتفاقىغا ئىشەنچ بىلدوروپ غلبىلارو وە تنچلىق جبهەسىدەالوننىڭ اطرافىغا اويوشودو ؟

بونىڭ سببى - اوكتەبر انقلابىنىڭ ملى سياست باپىدا توغ- دورغان كەسكىن اوزگوروشىدور . اوكتەبر انقلابى ملى برابرلك شعارىنى قەغەزدىكى شعاردىن عمليتكە ايلاندوروالدى . ملى برا- برلىكنىڭ سوز وە عمليەتدىكى برلىكىنى موجود قىلدى . ملتلەرنىڭ

بر - بريگە دوشمەن بولوش اورنىغا بر - بريگە آكا - اوكادەك دوس بولوب ، وطننىڭ ترقياتى اوچون برلىشىپ ايشلەش تواوق امكا- نيتلىك احوال ايگەللىگىگە عملى تەۋونە بولالىدى . جهانگر دولت- لەرنىڭ تۈرلۈك - تۈرلۈك حيلە - مكرلىرىنى خلقنىڭ آزادلىق گورەشدىن كوڭلىنى قايتوروش اوچون چقارغان فكرلەرنىڭ معنە- سى يالغانلىقىنى ؛ هر بر ملت ، مەيلى رەڭگى قايسى رەڭدە بولمىسون - سياسى ، اقتصادى تۈزۈم اوزگوروپ حاكميت خلق عاممەسىنىڭ اختياريغا ئاپتوروالسا ، خلقچل دولتكە ايگە ملتلار قار- دېشى آرقىسىدا تېز موددەتدە الغار مدنى صفكە يېتىشى - سوزسىز امكانيتلىك ايش ايكەنلىكىنى عمليتدە كورسەتدى .

ملتلەرنىڭ اوزىنى اوزى ايدارە قىلش اوسولىنىڭ عكسىچە ، ملى قوللوقنى ساقلاپ ، ترقياتنى توسوشقا اورونغوچى هر بر جهانگر مملكت رهبرى خزمتچيلرى هر قدمدە جهانگرلەرنىڭ « معرفەت- چيلىگى » ، « انسانيت پرورلىگى » ، « مدنيت كەلتورىشى » توغ- رولوق ؟اختيىنب مستملكەلەردىكى ملتلەرنىڭ ارزىنى اوزى اداره قلىپ ترقى قلالمايدىغىنى ، بونىڭ اوچون معلوم دور يوقارى مد- نيتلىك آق نەژادلىك جنابلارنىڭ نظارتى وە « غمخورلىقىنىڭ » ضرور- لىگىنى تاكيدلەيدو . « توغون عرقلار مستقل سياسى حياتقا اقتدي- دارسىز » - دەپ تاكيدلەيدو . جنوبى آفريقادىكى ترانسوال دارالفنون پروفسسور بروكى : « اوروپالقسىز مستقل بالفو (قبيلە نامى ١٠١٠) حكومتى ديگەن سوز دارولق قيورگە تاپالمىغىنى بولىدو » - دەپ يازيدو . اوروپا مامورلرىنىڭ باشقا جايغا كايب تورۇشى - قبيلەلەرنى اوز آرا قرغنچىلقىدىن توتوپ تورارمىشى بلگە مستملكچيلەر ناظرى ولىشوودېر 1943 - يىلىدا شونداق دەپ يازيدو : « شخص اوروشىنى وە مرانى ادارە قلىشىدا اوزىنىڭ تربيەسىدىكى ، وارثلارغا ... ياردم قلش اوردىغا باليك استقباليىنى اويلماسدىن تقديرا اختياريغا تاشلاب قويغان واتنى ... تېمەتچى

برایدو؟ «مستقللیق بریش» اوچون لازم بولغان سیاسی ایشیشدین
مرکزی آفریقا لیگرلری کوب یراق توریدو»

شبهه سیزکی، بو سوزلر قارا تەنلیکلەرگە دونیانینگ باشقه خلقلارینی تاپ دیبلگەن سوز ئەمەس. بو افادەلار همیسی — حقوق بەرمەسلیکنی ، کورەش اوستوالیشینی یاندوروشنینگ قازلیقینی اسبش اوچون دیبلگەن گەپلەر دور .

100 یللاب اوروپالیقلار حکم سوروب کەلگەن مستملیکەلەرنینگ احوالی بو گەپلەرنینگ معنیسینی ، جهانگیر عنصرلەر مەربیەنچیلیک وە انسانپەروەرلیک نقابی استیدیکی اصلی یوزینی هم اوچوق کورسیتیب بیریدو .

اولوغ اوکتەبر انقلابی مانا شو الدنلاردین اوروتا آزیه وە روسیەنینگ باشقا جایلیردیکی ملتلەرنی تولوق قوتولدوروب ، اولارغا وعدە وە تاتاق اومیدلەردین باشقا هیلیده صناعتلەشکەن وطن ، مدنی بای تورموش توغدوروب بەردی . سوویتلەر اتفاقیدیکی 200 ملیون خلق چار روسیه دوریدیکی قالاق تورموشدین قوتولوبلا قالمادین ، انسانیتنینگ الگ الغار مدنی حیاتیغا یتیشتی . شو جملەدین سوویتلەر اتفاقیدا یاشیغوچی انقلابچی ریسپوبلیکا خلقلاری ، حتی الگ ازچیلقنی تشکیل قلغوچی ملتلەرمو 31 یللیق قیسقا مدت ئیچیدە — دە اوزلارینینگ عجایب ملی ترقیلارینی قازینیب ، الدنقی ملتلەر قتاریغا اوتدی .

بو یەردە نمونە اوچون یالغوز اوزبەکستان ریسپوبلیکاسینینگ بو ساحەدیکی غالبیتلەرینی کورسەتوب اوتسەك کفایه قیلیدو .

اوزبەکستان اوروتا آسیا اولکیلاری اوتتوروسیدا اوکتەبر انقلابیدین بوروون خلق ترقی قالغان جای بولسیمو ؛ لیکین مدنی وە اقتصادی درجەسی نهایتی توروغان ایدی . اما حاضر اوزبەکستاننی انقلابتین ایلگەریکی اوزبەکستان بیلەن ، اوخشاتوش ممکین ئەمەس . اوزبەک-

ستان حاضر صناعتلاشکەن ، مەخانیکالاشغان ، تخنیکلاشتورولغان ، مدنی بای دولتگە اوروالدی .

31 یل جریانیدا اوزبەکستان مدنی ترقیاتینینگ قیسقیچە کورسیتیشی توبەندیکیچە :

№	اتالیشی	1914-15 یل	1947 -یل	1950 -یل (پلان بویچه)
1	مکتب	160	4 527	4 740
2	اوقوغوچیلار	17 293	1 071 000	1.085 000
3	تخنیکوم	1	60	-
4	عالی مکتب	—	36	—
5	عالی مکتب اوقوغوچیلار	—	12 112	—
6	تیاتر	1	46	-
7	کلوب	—	2 764	3.500
8	کینو	22	562	970
9	گزیت	I	208	-
10	ژورنال	3	45 دانه	-
II	ادبی اثرلەر		4 ملیون دانه	-
12	کتابلار	—	12 195.000	-
13	کوتوبخانه	I4	1.748	2 700
I4	معلم	700	34554 (I941-یلدا)	-
I5	دوختور	128	2 155	-
I6	عالی مکتب معلمی	—	2 000	-
I7	عالی معلوماتلیق متخصص	—	10 000	-
	ساغلیق ساقلاشدا	I918 یل	I945 - یل	I950 - یل
1	بر کیشیگە خراجات	14 تیین	35 سوم (1938)	
2	کسەل خانه	952 کشیلیك	18 299 کشیلیك	29.600

كادىرلار تەييارلاش مەسىلىسىدە ئۆزبېكىستاندا : 1921 —
يىلىدا 20 دوختۇر ، 1942 - يىلىدا 722 دوختۇر ، 25 يىل جەريانىدا
4814 ئالىي بىلىملىك مۇتەخەسسىسلەر ، دوختۇرلار تەييارلىنىپ چىققان .
1950 - يىلىدا ھەر يىلىدا 500 - 600 دوختۇر تەييارلىنىپ چىققۇسى .
ئىشلەپ چىقىرىشتا : ئىنقىلاپ ئالدىدىكىگە نىسبەتەن : ئېلېكتىر 17 بارابەر ،
نېفت 12 بارابەر ، مەدەن ئېرىتىش 31 بارابەر ، پىختە چىقىش 13
بارابەر ، توقۇمىچىلىق 50 بارابەر ، ئاياق كىيىم 24 بارابەر ، تىكى-
چىلىك 99 بارابەر ئاشقان .

كېيىنكى سايلامدا يەرلىك سوۋېتلەرگە سايلانغان 39.309 دېپۇ-
تاتنىڭ 33،17 پروسەنتىنى خوتۇنلار بولغان (رەقەملەر 1948 -
يىلقى مەتبۇئاتلاردىن ئېلىندى . ا.ا.)

مانا بۇ رەقەملەر بىلەن كۆرسىتىلگەن فاكتلار ھەممە تەرەققىياتنىڭ
قانچىلىك سۈرئەتلىك ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ . ئەمما رەقەم بىلەن كۆرسى-
تىش ئەمەس بولغان يەنە بىر زور ئۇتۇق بار . ئۇ بولسىمۇ ئۆزبېك
خەلقىنىڭ سوۋېت مەملىكىتىدىكى باشقا مىللەتلەر ئوخشاش روھىنىڭ ئۆسۈ-
شى ، ئۆز كۈچىگە ، قابىلىيىتىگە ئىشەنچىنىڭ ئۆسۈشى ، بىرلىك ئىتتىپاقىنىڭ
مۇستەھكەملىنىشى ، ئىستىقبالغا ئۈمىدلىك قاراشنىڭ كۈچەيگەنلىكىدۇر .

ئوردىبالىق ئاق تەنلىك جاھانگىرلەرنىڭ مۇستەملىكىلەرگە چاچقان «مەدەنىيەت
نۇرىنىڭ» مېۋىسىنى سوۋېتلەر ئىتتىپاقىدىكى مۇنداق تەرەققىياتلارغا ھېچ
بىر تەڭلەشتۈرۈش مۇمكىن ئەمەس .

مۇستەملىكە خەلقلەرنىڭ مىللىي مەدەنىيىتى ، تەرەققىياتى توسۇلۇپ بولغاندا :
جاھانگىرلەر پەقەت كۆزدە تۇتقان خام ئەشيالارنى ئېلىش ئۈچۈن ئۆزلىرىگە
لازىم سانائەت - ئىسلاھاتلاردىن باشقا ئىمكانىيەت بارىچە مىللىي ئېغىر
سانائەتنىڭ تەرەققىياتىغا يول بەرمەي كەلمەكتە ، خەلق ئىختىيارى بىلەن
سايلانغان ، خەلق ئالدىدا خىزمىتىدىن ھېساب بېرىدىغان مىللىي ھۆكۈمەت
توغرىلىق ئويلىغانلىقلار ئەمەس ، ئۇلارنىڭ قانۇنلاشتۇرۇلۇشى

خۇسۇسىدە سۆزمۇ يوق . مىللىي مۇناپىقلار ۋە جاھانگىرلارنىڭ تەخسىچىلىرىلا
كۆز بوياش ئۈچۈن بەزىدە قانۇنلاشتۇرىدۇ .

ئۆزلىرىنى بويان مۇستەملىكىلەرنىڭ ئەھۋالىغا دۇنيا خەلقئارا تەشكىلات-
لىرى ۋە مەتبۇئاتى كۆپ ئېتىبار بېرىپ كۆرۈلگەن تەكشۈرۈشلەرنى
يۈرگۈزمەكتە . شۇ تەكشۈرۈشلەر ئاساسىدىكى مەلۇماتلار ھەر
كىمدە «ئىنسان مۇنچە خار بولامدۇ ؟» دېگەن خۇلاسىگە جەزمەن
كەلتۈرۈپ ، نەپرەت قوزغايدۇ . مەسىلە ئوچۇق بولسۇن ئۈچۈن
بىرەر مۇستەملىكىلەر ئەھۋالى ئۈستىدە بىرقانچە فاكتلار كەلتۈرۈپ ئۆ-
تۈش توغرى كېلىدۇ .

ئىنگلىز يازغۇچىسى ژون بېرگېر لوندوندا 1943 — يىلى
چىققان «قارا ئادەمنىڭ يۈكى» دېگەن كىتابىدا جەنۇبىي ئافرىقا ئىتتى-
پاقىدىكى يەرلىك قەبىلىلەرنىڭ ئەھۋالىنى تەسۋىرلەپ ئۆتىدۇ . ئۇلارنىڭ
نوپۇس سانى 6 يېرىم مىليون بولۇپ ، ئۆز ۋەتىنىدە تۇرغۇزۇلۇپ پەقەت
ئۆزلىرىگە خاس ئاجرىتىلغان رېزېرۋاتسىيە ناملىق جايلاردا يەر زېمىنغا
ئىگىدارچىلىق قىلالايدىكەن . پۈتۈن يەر مەيدانىنىڭ 13 پروسەنتىنى
تەشكىل قىلغان يەردە خەلقنىڭ 32 پروسەنتى ياشايدىكەن . يەنى ھەر
بىر كۋادرات مىلغا 66 ئادەم توغرى كېلىدىكەن . دېمەك 66 پروسە-
نت خەلق ئۆز ۋەتىنىنىڭ 87 پروسەنت قىسمىدا يەر زېمىنغا ئىگىدارچى-
لىق قىلىش ھوقۇقىدىن مەھرۇم . ئەنە شۇ ئىچىدە خەلق ئاچ ياشايدۇ ھەم
60 پروسەنت خەلق 18 ياشقا يەتمەي ئۆلىدۇ . بالىلاردىن پەقەت 12
پروسەنتى مەكتەپكە ئوقۇيدۇ . قاچقاندا خىزمەتكە كىرىشكە بارغان ئەر-
لەرنىڭ 25 پروسەنتى سالامەتلىك جەھەتتىن مېھنەت قىلىشقا يارامسىز
تېپىلىدۇ . شۇ كىتابنىڭ 52 - بېتىدە : «كۆپ ۋاقىتلاردا خىزمەتكە
بېرىشقا تەييارلىنىۋاتقان يىگىتنى تاماقلاندۇرۇش ئۈچۈن خوتۇن باللىرىغا
تاماق بېرىلمەيدۇ» — دېيىلىدۇ . ئاق تەنلىك دېھقانلار نوپۇس جەھەتتىن
پۈتۈن خەلقنىڭ 12 پروسەنتىنى تەشكىل قىلسىمۇ ، ھوقۇقلارنى ئىگىلىگەن

بلکه هه‌مه‌یه‌رگه ایگه‌دارچیلیق قیلیدو . بو رایونلاردا 25 پروسه‌نت
دهقان آق ته‌نلیك بولوپ ، اولارغا 75 پروسه‌نت قارا ته‌نلیك
(3 ملیون خلق) مه‌دکارچیلیق قیلیدو . اولار هه‌مه‌سی دیگیده‌ك
ساوادسیز . بو رایونلاردا بالالارنیك 6 پروسه‌نتیلا مکته‌پکه باریدو .
بیهوره‌رده احوال یه‌نه‌مو قیین . خدمه‌تکه ئیشته زورلوق ، آلداشلار
وه قوپاللیقلار ، کیچه‌ارده‌توتوش ، خدمت توختاتلاریغا مجبوری
ایشغا قاتوروشلار که‌بی حکوم سوره‌دو . ایشچیلار اوز منفعتلیگینی
اشوروشقا حقوقسیز . قارا ته‌نلیك ایشچیلار اوخشاش مونت — خدمت
اوچون آق ته‌نلیك ایشچیلاردین 6 — 7 هیسسه کام خدمت حق
الیدو .

جنوبی افریقا آق ته‌نلیکلار اصلا قاشلاردا قیدیر — او یه‌رله‌رده
زامانیل افریقلار بولمیغان . حاضر او رایوننیك توققان خر-
تولاریغی ئیکشورش نه‌تیجه‌سیده ، 50 پروسه‌نتی سیفلیس بول-وب
چیقیلغان . 1000 نفر توغولغان باللاردین 500 اولوپ توروپدو . او-
دوپیالقلارنیك اوره‌ته‌چه عمر سوروشی مدتی 60 یل بولسا ، یه‌رلیک-
لار 35 یل یاشایدو .

یه‌رلیك خلق ئیچیده اولوم ده‌رایت کوپ بولودو . بو بولسا
اولارنیك عکثریه‌تی ته‌انقا توپیلمغادین ، اویله‌رنیك پاسکالیقیدین ،
کیییم‌سیزلکیدین ، یعنی ئیزیلیش وه گدایلیقدا توغولغان حادثه‌لارنیك
نه‌تیجه‌سیدور . دیزبرواسیالقلارنیك شفا خانه‌لاریدا 5000 آدمگه بر
کاروات ، آق ته‌نلیك چیتالارغا 350 آدمگه بر کاروات توغری کلی-
دو . یه‌رلیك خلق ساقلایلمای اوچون پول خه‌شاه‌نی خراجتنی کوته‌ر-
میدو دیپ حسابلایدو .

پارلامنتی ایکی پالاتادین عبارت : سینات وه آساملیه . سی-
ناتدا 44 اورون ، سایلینیش شرطی : 30 یاشدین یوقیری ، 500
فونت ستیرلینگ (انگلیز پولی) قوزغالماس ملکگه ایگه بولوش ،
سیاس اوروپالیق بولوشدور .

آساملیه‌ده 153 اورون . ساییلیده یه‌رلیك خلق سایلاشقا اشـ-
تراك قیلالمایدو . 3 — سوروشنیك یه‌رلیك آدملار بولماقینی تنـ-
تقیدلاش لازم . فقط کاپ ولایتیده اوازغا ئیگه . تمام دیگه‌ن جایدا
98 میلك ئاوروپالق اوازبه‌رگه‌ن وقتدا آران بر یه‌رلیك آدم قاتناش-
قینی دوقی خطیبدین معلوم . پارلامنتدا خلق نفوسنیك 68 پروسـ-
نتینی تشکیل قیلغان یه‌رلیك خلق وکیلی بولوپ 7 نفر وکیل ،
32 پروسه‌نت خلقه وکیل بولوپ 190 نفر آق ته‌نلیکلار اشغال
قیلیدو . بو 7 آدم ئیمپریالیزمچیلار سوزیدین چیقمیغوچی ، ایشه‌نچیلیك
زاتلاردین قویولیدو .

هندوستان بویچه :

هه‌ریلدا آچارچیلیقدین 6 ملیون آدم اولیدو . خوتونلارنیك
مونت حقی اره‌نیك حقیدین هم نه‌رزه‌ق . 100 ملیون آدم یه‌نگه‌ك .
بالالارنیك اولیشی 40 پروسه‌نتقا یه‌تیدو . اوره‌تا یاشاش مدده-
تی 25 یاش (الیکساندر کیمپسپالنیك « بو سزنیك امپریه » گزه
دیگه‌ن کتابیدین) .

هندوستاننیك بعضی اولکه‌لاریده 60 — 80 پروسه‌نت دهقانلارنیك
چازانه‌دورلارغا بولغان قرضلاری ییلیق کریمیدین 12 برابر اوشوق
سومما تشکیل قیلیدیگه‌ن . یه‌رسز دهقان سانی 35 ملیونغا
یه‌تیدو .

یوتون هندوستان گه‌مه‌یه‌لار اتفاق کانگریس معاونی رئیسی
س ، قادهلگی « هندوستاندا اولوم خاکاری » دیگه‌ن کتابیدا
یازیدو :

« هندوستان خاکچیسی اوره‌تا حسابدا کونیگه 10 پینیس آلیدو .
یاپون خاکچیسی حسابدا کونیگه 3 شلینگ 10 پینیس
آلیدو .

هندی ئیشچیسیلیك معاشی ، امریقا ئیشچی معاشینیك 5،3 پروسه-
نتینی ، انگلیز ئیشچی معاشینیك 9،1 پروسه‌نتینی تشکیل قیلیدو .

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

خذمت اوستیگه انگلز ایچیسینینگ مونت اوتوسینینگ 6، 41 پروتـ سنتینی بریدو . اما خلقخوجایندارینینگ قاشیسی باشقا) درلاندیکی قایدیدین یوقوری توریدو ..

دولیا مدنیتی‌نینگ اندنی مرکزی بولغان مصرنینگ بوگونکی احوالی توغرولوق مصر گزیتلاریدین بیری « الهقدم » شوندای دیب یازیدو :

« ستاتستیکا (حسابات) کورسیتیشیچه مصر اهالیسینینگ 70 پروتسنتی گادایلیق چیکیده یاتیدو . هرکیمنینگ نانپاویتی شونچه توـ وه‌نکی ، کیشیلرنینگ کییم ، نانی ، سلامتلیک ساقلاش طرفلارینی هیچ بر تاعمین قیلالمایدو . مصرنینگ دهقانچیلیق رایونلاریدا 12 ملیون خلق یاشیگینه اویله‌رده ، یوروقلوقسیز وه ساف‌هواسیز یاشایدو . بو آدملرنینگ تازیلیق توغرولوق هیچ بر توشه‌نچیسی یوق ، سوئی اولار اوستیگه‌دین وه پاسکیلاشقان نهربلاردین ئیچیدو ... 71 پروتـ سنتی ساوادسیز ، 90 پروتسنت خلق کوز آغریقیدا گرفتار . کیشی بشیغا یللیق صحیه هم‌شغلدا خراجتلاری 39 پیناسـ تشکیل قیلیدو ، یعنی انگلیه‌دین 17 برابر کام ..

1930 - یلدا انگلیه طرفیدین مستقل دیب توتولغان عراقـ نینگ احوالی توغرولوق « ئەل بلان » گزیتی یازیدو : 1917 — یلیدین بویان عراق مکتبلاریده 75 مینگ آدم ابتیدائی معلومات آلدی . 1917 - یلغا قدر سانداقلار 25 مینگ ئیدی . یعنی 100 مینگ ساوادلیق ، یعنی خلقنینگ 2 پروتسنتی بولیدو .... عراقدا هازیردا 200 مینگ بالالار اوقوغولوب بولاردین 100 مینگ بالا اوقویدو . قالغانی بریه‌یدین اوان 5 مینگ بالا مکتبگه کیرالمیدو . شونینگ اوچون معارف احوالی بو حالدا بارغاندا 50 یلدین کیین عراقدا یعنه 95 پروتسنت ساوادسیز خلق قالغوسی »

شاو مدنیت ایلوب کالگه‌نلیک ، بو کولکولوک گیپ . بالکی‌نینگ 50 یل ماکیت سوردیشی لهتیجیسیده قویغـو خلقی ایکی برلار کیلماقیلر ؛

مستملیکچیلر « مدنیت ایلیب کیلدوق » — دیدو .

نگریه 1851 — یلدین تارتیب اولوغ بریتانیه قولیدا بولسیـ مو ، 1000 بالیدین اوان 7 نفری مکتب اوقویدیدا .

3 یریم ملیون اهالیسی بولغان آلتون قرغاق دیگەن یرده اوان 90 ملیک بالا اوقویدو . سیرا — لیئوندا 2 ملیون خلق بولوب ، بو یرده اوقوش یشیدیکی بالیلاردین مکتبده اوان 2 پروتسنتی اوـ قویدو . سوقوش آلدیدا نگریه‌ده 12 نفر ، آلتون قرغاقـدا 8 نفر ، سیرا — لیئونده 7 نفر درختور بار ایدی . بولارنینگ جهـ می فقرا نفوسی بولسا ، 25 ملیوندین عبارت .

کینیادیکی 17 مینگ مستملیکچیلر یرنینگ یریمیدین اوزلریگه قاریتیب آلغان ، قالغان یریمیدا 3 ملیون یرلیک خلق ایگیدارچیـ لیق قیلیپ کیلمەکدە .

آفریقانینگ شرقی وه شرقی جنوبی توتقوز مستملیکه‌لارینی تکشوریش خلاصیسی اوستیده معارف خراجتلاری توه‌ندیکینی کورسـ تیدو :

آق تنلیکلر بالیسیغا 120 آلتون سومدین 307 سومغیچه ، قارا تنلیکلر بالیلاریغا 6 سومدین تارتیب 100 سومغیچه خراجت بولیدیکن . کینیا وه سوازیلنده برنچی ایکی ییلدا بالیلاردین 40 پروتسنت اولیدیکن .

یاج مستملیکده حتی خوتونلار هم باجلینیدیکن . اشاب چقریش کوچلارینی ترقی قیلدوروش طرفلارینی تکشورمەسدین بو فاکتـ لارنینگ اوزینیلا آلساقمو ، مستملیکه اوزومینینگ شونوگدەک ، جهالـ تلیک توزومینینگ انسانیت اوچون قانچیلیک جبر - ظلوم ایکەنلیـ گی ؛ جمعیت ترقیاتی اوچون قانچیلیک توسالغو بولیشی ، مال براـ بریکنینگ وه مال مدنیتینینگ قانچیلیک اشدی دوشمینی ایکه‌نلیکی کوـ رونوپ توریدو .

اگر آمریقا قوشماشتاتلارینینگ اوزیده نگرلارنی کمسیتیش ، قسیش

احواللاری ، اق ئەنلیکلەر بلەن حتی بر ترامواییدا یوروشگه رخصت قالمالیق درجەدەکی ملی نابرابرلیکلەرنی بولیگنانویشاق چەتلگرلار. چە برابرلیکنی یەنەمو روشەنلەشتوردیدو .

جنابی اق ئەنلیك مستملیکەچیلەر « معریفت » اورنیغه ایلیپ بارغان جاهللاردیکی بچارە خلقنیڭ احوالی ئەنە شولاردین عبارت .

اوکتەبر انقلابی توغدورغان عاینەندیکی ملی برابرلیك بلەن هر بر جوانگر دولت اساسی قانونلاریدا یزیلغان قوروق -وزدیکی ملی برابرلیکنیڭ اوتتوراسیدا البتە یر بلەن اسماندەك فرق بار . بو فرقدین نگشاندەك خلاصه هم چیقیدو . ایزیلگەن ملتلەر دنیانیڭ هر بر جایلریدا اوزینیڭ برابرلیگی ، ارکنلیگی اوچون ، ترقیات وه خلقچیللاق اوچون یورگوزیوانقان قزغین سیاسی کورەشلری وه قوراللق قوزغولوشلاری -- بو فرق وه خلاصەلەرنیڭ مستملکه خلق عاممەسیگه تاثیرسز قالمیغینینی اثباتلایدو .

اوروشنی یوقوتوش ممکینمو

(« دوری » ژورنالیدین قیسقارتیلیب الیندی)

اوروشنیڭ سببلاری توغریسیدیکی مسئلەلەرنیڭ الاقاچاندین انسانلار دقتینی جلب قالماقتا همیشه اوچرق ، چونکی انسانلار تاریخی ئەسلەنگەندین بری اوروش اوزلوکسز دوام قلدی ؛ بر امیریکالیق گینرال ، کینکی 3400 یلنیڭ ایچیدە فقط 234 یل تنچ یل دەپ ایستاتستیکا بیریدو ، بو ایستاتستیکانیڭ توغری یاکی توغری ئەمەسلیگی اعتبارغا الینمیغان تقدیردەمو ، اوروشنیڭ انسانلار تاریخیدا عادتدیکی ایشلاردین بولوپ قالغانلیغیغا شەك شوبهە یوقدور .

بارچه کاپیتالسنیڭ جمعیتلرنیڭ عالملاری ، تاریخچیلاری ، سیاستچیلاری ، اوروشنی انسانلار بلەن بلە باشلانغان دوامليق دیه دەپ اثبات قلیشقا اورونیدو ، بو خیل نظریەنی فاشیست ایدیولوگلاری قزغین جاکا قلیشی بلەن اوروشنی یاقلاپ : « انسانلار قنیدا اوروش پرستلیك خصوصیتی موجود » دیشیدو .

البتە بو نظریەنیڭ ، فننی وه تاریخی حقیقتلەر بلەن قلچه اوخشاشلیغی یوق . حقیقتدە اوروش حیاتنیڭ حادثەسی ئەمەس ، بلکی او اجتماعی وه تاریخی حادثەدور . اونیڭ (اوروشنیڭ) کیلیپ چیقیشی بەلگولوك تاریخی شرائطلەرگە اساسلاندو ، بو خیل شرائطلر بولمیغان تقدیردە اوروش هم بولمایدو . اوروش تاریخدا تەڭسزلیك ؛ حاکیم ، محکوملوق پیدا بولغاندین باشلاپ میدانغا کەلگەن . مثلا : محکوملەرنیڭ ئزیلیشی ، البتە قارشیلق پیدا

قىلىدو ، بو بەلگولوك شرائطدە مستعمرەلەرنىڭ حاكمغا قارشى انقلابى قوزغولىشىنى وجودغا چىقىريدو ، ايچكى اوروشنى پەيدا قىلىدو؛ يەنە شونىڭدەك مال ئىزىلىشىدە يەنى ئىزىلگوچى مالنىڭ اوستىدە يۈرگو- زولگەن قوللوقغا اولارنىڭ قارشىلىق قىلىشى طبيعيدور ، بو انقا بەلگولوك تارىخى شرائطدە مال ازادلىق اوروش شكلى قوللونىلىدو، ايكسپلواتاتسيە قىلغوچىلار ايكسپلواتاتورلارنىڭ قراولىغىدىن قوتو- لوش اوچون ، ياكى چەت ئەل تجاوزىغا قارشى قىلغان اوروشلار ھەممىسى حقانى ، ازادلىق اوروشىدو .

مانا بو اوروشنىڭ عمومى سەبەبىدور ، ليكىن اوخشىمىغان دور- دە ، اوخشىمىغان اقتصادى ، سياسى توزوم اوروشنىڭ سەبەبلىرىنى بەلگولەيدو . ھەممىگە معلوم ، كاپيتاليزم ترقياتى كاپيتالستلار ارا چوڭ فائدە رقابتىنى وە بازار كوروشىنى ميدانغا كەلتوردى ؛ مستملىكە قالىشى ، كاپيتالست مەلكت تجاوزلوق اوروشىنىڭ سەبەبى- دور .

19 - عصرنىڭ آخىرى ، 20 - عصرنىڭ باشلارى كاپيتالزم ترقياتىنىڭ يڭى باسقوچى يەنى جهانگىرلىك باسقوچىدور .

مانا بو دەۋرنىڭ كاپيتالنىڭ حكمران اوروننى اشغال قىلىشى جهانگىر- لىكنىڭ الدىنقى خصوصيتىدور . چوڭ مقداردىكى مناپولستىك صناعت وە بانكا مەلىكتدە تيشىپ كىتىشكە باشلايدى . چونكى بو كسەك تخ- ناوار ايشلەپ چىقىريدو ، شونىڭ بىلەن حاضرقى زمان صناعتىنى كوپ مقداردا ئىگىلىگەن اوبوشتورولغان برابر مەلكتدىكى مناپولستىك كاپيتالنىڭ مناپوليە قىلىنىشى قيممتىنيەو مناپوليەگە ايلاندوردى . خوملاق قىلىپ ميونىكشارنىڭ سەبەب ايلىش اقتدارىنى توبەنلەشتور- دى ، اخرى كاپيتالستلار چندىن بازار ئىزلەشكە جۇدود بولدى ، آرتدا قالغان مەلكتلەرگە كاپيتال چىقىريش ، او يەرلەردە زاود ، فابريكا قوروش ، ئەرزەن خام مال منبعىنى سيتىپ ايلىش ، ئەر- زان ميونىكدىن فائدەلىنىش اولار اوچون الك ضرور بولوب قالدى .

كاپيتالنىڭ ايكسپورت قىلىنىشى كاپيتالست مەلكتلەرنىڭ يەر ايشغال قىلىش آرزوسىنى پەيدا قىلدى .

اگر كاپيتالزم دورىدە كاپيتالستلار ارتدا قالغان مەلكتلەر- گە ازدور - كوبدور تاوار ايكسپورت قىلىپ ، او يەرلەردىكى رقابتگە قاتناشقان بولسا ، جهانگىرلىك دورىدە « تنچلق » رقابت اوروش بىلەن الماشدى ، چونكى پوتون دنيانى جهانگىر بولاكچىلار بو- لوب بولدى . 1876 - يلى اوچ دېرژاونىڭ مستملىكىسى 40.40.000 كوادىراتنى كيلومتر ، اهالى 273.800.000 كىشى بولوب ، يەر شارىدا تخى يەنە « بوش يەر » بار ايدى . 1914 - يلى اولارنىڭ مستملكىسى 65.000.000 كوادىراتنى كيلومترگە اهالى 523.400.000 كىشىگە يەتتى ، دىمەك 1876 - يلغا قارىغاندا بر يرىم حصە آشدى .

« بوش يەر » قالمىدى ، او چاغدا الك ياخشى جايغا انگليە بىلەن فرانسيە ايگە ايدى ، چونكى اولار 19 - عصردە الك كوچلوك مم- لكتلەر ايدى . انگليە 1914 - يلى جمعى 33.500.000 كوا- دىراتنى كيلومترغە ايگە ايدى . فرانسيە بولسا 10.600.000 كوادىراتنى كيلومترغە ايگە ايدى . كيين كوتورولگەن آمـ- ريكا ، گېرمانيە ، ياپونيە اولارغا نسبتاً از ، يەنى آمريكا 300.000 ، گيرمانيە 2.900.000 ، ياپونيە 300.000 كوادىراتنى كيلو- مېتر يەرگە ايگە ايدى . يوقىرىدىكى سالاردىن مستملكەنىڭ تڭ تقسيم قىلىنمىغانلىقىنى كورىمىز . مانا بو كاپيتالزم مەلكتلىرىنىڭ اقتصا- دى و سياسى ترقياتىدا يوكسەك بولمىغانلىقنىڭ سەبەبىدور .

آمريكا 18 - عصرنىڭ آياغلىرىغىچە تخى انگليەنىڭ مستملكىـ- سى ايدى . يوز يلدىن اول آمريكا اگرارنى مستملكە مەلكت بولوب ، اوروپاغا خام مال و آشليق بىلەن تامىن قىلاتتى . انگليە دىن صناعت ماللىرىنى سېتىپ الاتتى . شو مناسبت بىلەن انگليەگە قرضدار ايدى . ليكىن 1900 - يلغا يەتكىنىدە آمريكا ئەمەس

تەمۈرچىلىك و كومور اشلەب چىقرىشدا انگلىيەدىن اوتوب كەتتى . 1914 - يىلى امېرىكانىڭ صناعت اشلەب چىقرىش مقدارى دنيا بويىچە برنچى اورونني اشغال قىلدى .

گرمانيە 19 - عصرنىڭ كېينكى يريمىدا قالاق برىم فېئودال مملكت ايدى . اونىڭ سياسى برلىگى 1871 - يل بورتونساليە — فرانسيە اوروشىدىن كېينلا ممكن اشدى . 1870 — يلدىن تارتىب گرمانيە صناعتى كونا كاپيتالىستىك مملكتلەرگە قاريغاندا تېز ترقى تاپدى . گرمانيە صناعتىنىڭ بوىداق تېز ترقى قىلىشى اونىڭ صناعتىنىڭ ياخشىلىغىدا و اڭ ياخشى تەخنيكا بىلەن اويوشتورولغانلىقىدا ايدى . انگليە بسبب اونىڭدەن تەخنيكا ترقيات يوليدن بىچىپ اوتوشكە گرمانيەنىڭ محتاجلىقى توشمىدى . بەلكى او باشقا ملەتلەرنىڭ تجربەلەرىدىن فايدلنىپ اوزىنىڭ تەخنيكاسىنى الغا باستوردى . دور بىلەن ساناىى گرمانيەگە قوشولدى . او يەرنىڭ بايليغى ، فرانسيەنىڭ بەش يوز مليون قرض توليشى گرمانيەنىڭ ايلدامليق بىلەن كاپيتالىستىك صناعتلەشىشىگە ياردم بەردى . شوندا ان قاپ برلىچە بلوق دوشمىنى بولوب قالدى . بو ياش جهانگيرمو اوليمدىن اوز قسمىگە ايگە بولىشنى طلب قىلدى . 1897 - يىلى گرمانيەنىڭ باشقى اشلار مېنىستىرى بىلوف : « باشقا ملتلەر يەر و سو تقسيم قىلغاندا ، بز گرمانيەلىكلار سىرتقا قاراپ قالدۇق . بو دورى اوتوب كەتتى . امدى بزمو اوزىمزگە كۈن استىدىكى يەردىن بر پارچە تلەيمز » دەب اعلان قىلدى .

ياپونيە 1868 - يلغىچە آگرار مملكت بولوب ، او يىلى بورژوازيەسىنىڭ انقلابىدىن كېين ، كاپيتالىزم يولىغا قاراپ ماڭدى : 1900 — يىلى او كوچلوك جهانگير مملكتگە ايلنىپ ، جهاننى باشقىدىن تقسيم قىلىشنى ارزو قىلدى .

بو جهتلەردىن كاپيتالىزم مملكتلەرىنىڭ ترقياتىدا بردەك بولمىغانليغىنى كورىمىز . « اقتصادى ، سياسى ترقياتنىڭ بردەك بولماسليغى كاپيتالىزمنىڭ مقرر قانونىدور » .

مناپولسىتك كاپيتالىزمگىچە ترقياتنىڭ بردەك بولماسليغى او قدر پيدا قىلىشى گوماندىلىق ايدى ، چونكى دنيا تخى تقسيم قىلىنىپ بولمىغان . كاپيتالىزم هر حالدا « تنچ » يولى بىلەن دنيانىڭ قاراپ كېڭەيمەكتە ايدى . جهانگيرلىك دوريدە ترقياتنىڭ بردەك بولماسليغى كەسكىنلىشىپ جدى توسقونلوق لقدى . تەخنيكانىڭ سرعت بىلەن ترقى قىلىشى بعضى مملكتلەرنى ايكنچى مملكتلەردىن اوزدوردى . بو مملكتلەر گەرچە آلديدا يوگورسىمو ، لېكىن خام مال منبعسى بىلەن تاوار سېتىش بازارى وە كاپيتال تاشلاش زېمىنى يېتىشمەيدو . مونداق شرائطدە فقط قورالليق حالدا دنيانى باشقىدىن بولوش يولى بىلەن مقصدگە يېتكلى بولىدو ، منا بو يول اوروشدور .

« كاپيتالىزمدا ، صناعت كريزىسى بىلەن اوروشدىن باشقا ؛ هر قانداق اصول بىلەن بردەكلىكنى (برابرلىكنى) قولغا كەلتوروش ممكن ئەمەس » . - دېگەن بو بر جملە سوز اهميتى آقيىن حقيقتدور . اقتصادى كريزىس جهانگيرلىك دوريدە دنياوى خراكترده بولغانىدەك ، اوروشمو جهانگيرلىك دوريدە دنياوى خراكترلىك بولوب قالدى .

برنچى جهان اوروشى كاپيتالىزم دنيا تۈزومىنىڭ عمومى بحرانغا چوڭكىلىشىگە بولوشىنىڭ مقرر نتيجەسىدور . خام مال منبعسى وە بازار « يېتىشمەيدو » . - دېيىش بىلەن « ئاتشير » دەيدىنى ؛ قايتىدىن بولوشنى مدعا قىلغان يڭى جهانگيرلەرنىڭ پيدا بولوشى و اوسوب چقىشى ؛ تنچ بردەكلىكنى بوزوپ تاشلىدى . بو اوروشدا قارمو قارشى ايكى كاپيتالىستىك مملكتلار گروهى : بر طرفدە گېرمانيە ، آوستريە ، يەنە بر طرفدە انگليە ، فرانسيە وە اونىڭ اتفاقداشلارى توقوندى .

گرمانیه صفینینگ مغلوب بولیشی وقتلیق تنچ بردەکالیکنی وجودغا کەلتورگەن بولسەمو، لیکین بو حال اوزون دوام قیلالمیدی. 1914 - 1918 - یللاردیکی اوروشدا مغلوب بولغان گرمانیه اوزینینگ بوشورولغان حربی صناعت کوچینی ساقلاپ قالالیدی. شونینگ بیلەن برابر آمریکا، انگلیانینگ قرض بریشی، گرمانیەنی سرعت بیلەن تریلدوردی. 1939 - یلی گرمانیەنینگ گوگ ایشلەب چیقریشی 26 900 000 تونناغا یەتتی. همین زماندا انگلیانینگ گوگ ایشلەب چیقریش مقداری بولسا 13.700.000 توننا، فرانسیەنینگ 8 500 000 تونناغا یەتتی. منا بو دنیا اوچون چوڭ بر خوفدور. چونکی، گرمانیه اوزینینگ کوچەیگەنلیکینی حس قیلغان هامانلا، تجاوزچیلیق تاشقی سیاستینی ایشلەتوروپ، یڭی جهان اوروشینی قوزغیدی.

یڭی اوروشدین ساقلانیشقا بولمیدی. چونکی، گرمانیه وه باشقا تجاوزچی مملکتلار تنچ بردەکالیکنی قوراللیق بوزدی. امدی یڭی تنچ بردەکالیکنی فقط اوروش یولی بیلەن قولغا کەلتوروش ممکین.

گەرچە ایککنچی جهان اوروشی، برنچی جهان اوروشیغا اوخشاش دنیا اقتصادی وە سیاسی کوچینینگ حاضرقی دوری مناپولستیک کاپیتالزم اساسیدا ترقی قیلیشینینگ نتیجەسی بولوپ، اونینگ سببی جهانگیرلیک ترقیاتینینگ عمومی قانونیدا بولسەمو، اما اونینگ خاراکتری برنچی جهان اوروشینینگ خاراکتری بیلەن تمام اوخشیمیدو. برنچی جهان اوروشیدا گرمانیه جهانگیرلیکی مستملیکە وە تاثیر دائرەسینی قایتیدین تقسیم قیلیش مسئلەسینی، یاوروپادیکی یەرینی ایگەلەیش مسئلەسینی میدانغا آتدی. لیکین یاوروپادیکی یەرینی مملکتلاری گیرمان جهانگیرلیکینینگ مستملیکەسی قیلیش وە یوتون دنیا ملتلیرینی قول قیلیش مسئلەسینی میدانغا آتمیدی. ایککنچی جهان اوروشیدا گیرمان جهانگیرلیکینینگ مقصدی دنیاغا یالغوز ایگیدارچیلیق

قیلیش، دنیادا فاشیست تۈزومینی تورغوزوش — منا بو گیرمان فاشیست تجاوزچیلارینینگ اوروش قوزغیشینینگ سببیدور. برنچی جهان اوروشیغا قاتناشقان هر ایککیلا طرف — انگلیه، فرانسیه، گرمانیه، اوستریه‌نینگ مقصدی، دنیانی قایتیدین تقسیم قیلیش بولغانلیقدین اولارنینگ اوروشی جهانگیرلیک اوروشیدور.

ایککنچی جهان اوروشی بولسا، باشقیچە. بو اوروشدا گرمانیه، ایتالیه، یاوروپا بیلەن آمریکادا «یڭی ترتیب» اورنوتوش وظیفەسینی آلدیغا قویدی. یاپونیەمو شرقدە «یڭی ترتیب» اورنوتماق بولدی. اوروش باشلانغاندین کیین فاشیست پارتیەسی بارلیق ملتلارنینگ حر، مستقل وە حیاتی اوچون نجاتلیق ضربە بەردی. شونینگ اوچون هەمە الغار انسانلار فاشیزمنی اوستیدین غالب بولوشنی آرزو قیلدی. خلق عاممەسی فاشیست باسقونچیلاریغا قارشی اوروش آچدی. دیمەک، ایککنچی جهان اوروشینینگ برنچی جهان اوروشیدین اوخشیمایدیغان تۈنیدیغان عبارەتکی: بو اوروش فاشیستلارغا قارشی حر، ازادلق خاراکتریگە ایگە. س س س ر نینگ اوروشقا قاتنیشیشی ایککنچی جهان اوروشینینگ فاشیستلارغا قارشی حر، ازادلق خاراکتریننی تخیدر کوچەیتوردی.

کاپیتالزم تۈزومی استیدا اوروشدین قوتولوش ممکینمو؟

«... قاچانکی کاپیتالزم مملکتلاری اوزارینینگ اقتصادی ایهراییغا قاراپ خام مال منبعی بیلەن بازارنی مدنیلیک تقسیم قیلیپ کیلیشیم وە تنچلق یولی بیلەن حل قیلالیسا اوروش فاجعەسیدین قوتولوش ممکین بولار. لیکین حاضرقی دنیا اقتصادی ترقیاتینینگ کاپیتالزم شرائطیدە اولی مملکە اشوروش قیین.»

اوروشنی یوقوتوش ممکین، اوروشنی یوقوتوش اوچون اوروشنینگ سببلارینی یعنی جهانگیرلیکنی یوقوتوش لازم. ایککنچی دورلوک قلیپ ایتقاندا، مستملیکەچیلیکنی یعنی ارکین انسانی حیاتقا قارشی سببلارنی یوقوتوش لازم. لیکین بو سوزدین

جهانگرلەرنی بوقانەی توروب اوروشنی بوتونلەی ممکین بولمیغان-
دین کیین ، جهانگرلك اوروشیغا قارشی توروش نك حاجیتی یوق
دیگەن خلاصە کلیب چقمایدو . تاریخنك مقررلیکینی اوزگەرمەس
حالت دەب قاراش یاریمایدو . واقعەلیکنك ترقیاتی بزنك حرکتی-
مزنی وە جلیی کوروشیەمزنی بەلگولەیدو .

اگر بز خلق عاممیسینی جهانگرلك اوروشینك خوفیگە قارشی
اویوشتورالیساق ، بو البتە کورەشنك دائیرەسینی وە یوزغونچیلی-
غینی ازایتالایدو ، اوروشنك پیدا بولیشینی کیینگە سوزالایدو .
اگر ایکنچی جهان اوروشیغا تیارلینیواتقان یاکی اولی قوزغالواتقان
مزگیلدە ، سویت حکومتیگە اوخشاش ، هە خلقچیل کوچ ادیو-
لوپ فاشزمغا ، اوروشقاقلارغا قارشی توردغان بولسا ایدی ، او
وقت بو اوروش مولداق ازونغا سوزالماس ایدی . لیکین همیگە
معلوم ، سویت حکومتینك تجاوزچلقغا قارشی ایریلیك صف تشکیل
قایش چقریشی دەل شو وقتدا قاروشقا ایگە بولمیدی . چرچیل
بلان دالادیە حکومتی وگیلیگیەلیکە انگلیە ، فرانسیە گرومنی
گرمان تجاوزچیلارینك ملقیتینی اوزیگە ، خوفنی یوق ، شرققە
سویت اتفاقیغا قارشیغا اورولدی . شونك اوچون اولار گرمان
جهانگرلیکیگە کەك یول قویدی و اولی کوش — کوشایدی .
تاریخ بولسا ، بونك قارشو چنایتلیك سیاست ایکەنلیکینی کورس-
تەتدی . وە حالەنکی بو سیاستنك نتیجیسیدە دەهشەتلیك
بەدەل بەرگوچی الدی بیلەن اولارنك
مملکت خلقی بولدی . اوروش سویتلەر اتفاقینك بشیغا کەلگەن-
دین کیین ، سویت ، انگلیە ، امریکا هم باشقا حریت سورر تدا-
لر فاشیستلارغا قارشی اتفاق تشکیل قلدی . بو فاشیست تجاوز-
چیلارینی یوقوتوش ایشیدا بەلگولەش رولینی اوینیدی .
منا بو تاریخی ساواق خلقچیل کوچلارگە بیرلشیب ، اوروش
تشکیل قلەوچی لارغا قارشی اوروشوشنك ضرورلیکینی کورستتی .

« فاشزم و دنیاوی تجاوزچیلیق اسقاطمینك تار - مار بو-
لوش ، دنیا خلقلرینك سیاسی تورموشدا چوڭ اوزگیروش تاپ
خلقچیل حرکتنك کەڭ کولەملیك ترقی قلیشیغا ممکینچیلیك بەردی .
اوروشدا تجربیە کورگەن خلق عاممیسی ، وطننك تقدیرینی تار ،
یوز سیز خلقغە قارشی عکس الحرکتچی حکمدارلارغا بریلمەلیکینی
توشەندی . شونك بلەن حاضر خلقنك بنە کونا اصولدا تورموش
کچورگیشکە رازیلیقی قالمیدی . اولار وطننك تقدیرینی اوز قو-
لیغا ایلیب خلقچیل تونزوم توزدی . شونك بلەن برابر عکس الحر-
کت کوچکە و اوروشقاقلارغا قارشی جدی کورەش ایلیب بار-
ماقدا . بتون دنیا خلقینك حمایەسیدە ایگە بولغان سویتلر اتفاقی
خلقچیل کوچنك رهبری ، تنچلق و خاطر جمعلیکنی قولغا کەل-
تورگوچیلارنك آوانگاردی . سویتلەر اتفاقی اوزینك سیاسیتیگە
تنچلق ، خاطر جمعلیك ، ملی برابرلك هم درستلیق سیاسیتیگە قط-
عی ایشینیدو ؛

سویتلر اتفاقینك بیرلەشکەن دولتلەر تشکیلاتینی قوروش ایشی-
دا نوایتی چوڭ رولنی اوینیغانلیقینی همیگە معلوم . سویتلەر اتفاقی
تنچلقنی اوزگەرمەس حالدا حمایە قلواتیدو . او بارچە خلقچیل وە
الغار کوچنی بیرلەشتوروب دنیانك مڭگو تنچلیقینی ساقلایدو .

قسقارتقوچی : زرن

س.س.س.ر — خلقلرنىڭ تىنچلىقى وە خوفسىزلىگىنى ساقلىماقدا

1948 — يىلى 25 — سېنتەبىردە سوۋېت ۋەكىللىرى باشلىقى ۋىشىنسكىينىڭ باش ئاسسامبلىيانىڭ عمومى ئىجلاسىدا سۆزلىگەن نطقى

1 — برلشكەن ملتلر تشكىلاتى پرىنسىپلرىنىڭ بوزولىشى،

ئوتكەن سېسسىيەدە بز باش ئاسسامبلىيەگە توصيە قىلغان بر قانچە مۇھىم توصيەلەرنىڭ برلشكەن ملتلر تشكىلاتى ھەركىدە ئىشقا ئاشورولماسلىقىدىكى ئاساسى كەمچىلىكلەرنى كۆرسىتىپ ئوتكەن ئىدۇك. مثلا: قوراللەرنى عمومى حالدا قسقارتىش، ئاتوم قوتىنى فقط تنچلىق مقصدىدە ئىشلىتىش وە ئاتوم قوراللىرىنى مەنئى قىلىش چارەلەرىنى ئىشلەپ چىقىرىشنى ئىزلىنىش حقىدىكى توصيەلەر ئىجرا قىلىنمىدى وە بر قانچە مۇھىم مسئلەلەر توغرىسىدىكى توصيەلەر ئىشقا ئاشورولمىدى. شولار بىلەن بر قاتاردا برلشكەن ملتلر تشكىلاتىنىڭ ئەزالرىنىڭ ئوز ئەزالىرىنى ئاسسامبلىيەدە توصيەلەرنى وە ئولارغا مناسبەتلىك چارەلەرنى عملدە ئىشقا ئاشورۇشقا ئىنتىلمەسلىكى، بەلكى بو چارەلەرگە قارشى ... چارەلەرنى عملدە ئىشقا ئاشورۇش ئورنىغا قارشى بولغان ... فقط موافق بولمىدى.

خان ئەھۋاللەرى كۆرسىتىلىش كېرەك. مثلا: فلسطين مسئلەسىدە، ھندونېزىيە مسئلەسىدە، جنوبى ئافرىقا ئىتتىپاقىدا ھندلرنى حقارەتلەش مسئلەلرىدە وە باشقا مۇھىم مسئلەلەردە شۇنداق بولدى.

باش ئاسسامبلىيەگە وە عمومەن برلشكەن ملتلر تشكىلاتىنىڭ ئىچىدە مذكور تشكىلات نظامنامەسىنىڭ بوزولىشى وە بولوپمو سىياسى ئورگانلاردىكى ھيئتلرنىڭ، كورىيە وە بالقان كومىسسىيەلرىنىڭ تأسيس ئېتىلىشىدىكىگە ئوخشاش قانونسىز بولغان قرارلرنىڭ قبول قىلىنىشى قانچىلىك زيانلىق ئىكەنلىگىنى ئالاھىدە كۆرسىتىپ ئوتۇشكە احتياج بولمىسا كېرەك.

ئوتكەن يىل ئامېرىكا وەكىللىرىنىڭ تكليفى بىلەن سېسسىيەلەر ئارالىقىدىكى ھيئتنىڭ تأسيس ئېتىلگەن وقتىدىكى ئەھۋالىنى ھەممە بىلىدۇ. شو وقتنىڭ ئوزىدىلا بو ھيئتنى تأسيس قىلغوچى تشبثچىلەرنىڭ خوفسىزلىك كېڭەشى بىلەن رقابتلىشىپ ئونىڭ تنچلىق وە خوفسىزلىگىنى حمايە قىلىشدىكى ئاساسى مسئولىتىنىڭ موۋەققەتسىز صفتىدىكى ئەھمىيتىنى وە دولىنى بوزوش مقصدىدە ئورگان قوروش ئارزوسىدا ئىكەنلىگىدە ھېچ قانداق شۈبھەلىق ئېدى. شونىڭ ئوزىدىلا بو سېسسىيەلەر ئارالىقىدىكى ھيئتنىڭ خوفسىزلىك كېڭەشىنىڭ قارىشىدا ... وظيفەلرنى ئېچىگە ئالىدىغان موۋەققەت صفتىدە ئامېرىكا وەكىللىرى طرفىدىن ئويلاپ چىقارىلغانلىقى روشەن ئېدى. سېسسىيەلەر ئارالىقىدىكى ھيئتنىڭ قوروۋلىشى برلشكەن ملتلر تشكىلاتىنى بوزوشدىكى، خلق ئارا ھەمكارلىق ئىشىنى بوزوشدىكى يېڭى قدم بولدى.

ئامېرىكا تكليفى ئوزىگە مقصد قىلىب تنچلىق وە خوفسىزلىكنى ... مۇھىم مسئلەلرنى 5 چوڭ دولتنىڭ بر بىرىگە كېلىشىپ برلشىشى ئاساسىدا حل قىلىنمىدى، بەلكى ئاساسا خوفسىزلىك كېڭەشىنى ... برلشكەن ملتلر تشكىلاتى نظامىنى بوزوشقا ...

قالىپ سوۋېتىيە ئارمىيەسىنىڭ [illegible] ھەل قىلىشنى مەقسەت قىلىپ
[illegible] بۇ تەكلىپلەرنى قوبۇل قىلىش ، خەلقلەرنىڭ تىنچلىقى ۋە خاتىرجەم-
لىكىنى ساقلاش كە [illegible] چوڭ ۋە كىچىك ئارلىق دۆلەتلەرنىڭ
ئۆزارا بىر - بىرىنى [illegible] ۋە ھۆرمەت قىلىشىغا
ئاساسلانغان خەلق ئارا ھەمكارلىقنى [illegible] ھېچ قانداق شۈبھە
قالمايدۇ .

لېكىن سوۋېتىيە ئارمىيەسى [illegible] قىلىپ
[illegible] ، سوۋېتىيە ئارمىيەسى [illegible]
[illegible] بۇ [illegible] ، بۇ [illegible] كە
[illegible] ھۆرمەت [illegible]
[illegible] .

كورېيە مەسىلىسى [illegible] ، بۇ تەكلىپنى
ئوتتۇرىغا قويغۇچىلارنىڭ [illegible] ، كورېيەنىڭ ئىچكى ئىشلىرىغا ئەجنەبىي
ئەللەرنىڭ ئارىلىشىشىنى [illegible] ، كورېيەدە ئامېرىكا ھەربىي مەمۇرلىرى
[illegible] كېيىن [illegible] كورېيە خەلقىنىڭ مەنپەئەتلىرى بىلەن
ھېسابلاشماستىن ، [illegible] ھۆكۈمەت ئورنىتىشنى
[illegible] ئىدى .

كورېيە خەلقى [illegible] ۋە [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ، كورېيەدە [illegible]
جەنۇبىي كورېيە [illegible] ھۆكۈمىتىنى [illegible] ئامېرىكا [illegible]
[illegible] كورېيە ھۆكۈمىتى [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] . [illegible] كورېيە [illegible]

مەسىلىسىنى [illegible] ، شىمالىي ۋە جەنۇبىي
كورېيە [illegible] كورېيە خەلقىنىڭ [illegible]
[illegible] كورېيە خەلقى دېموكراتىك جۇمھۇرىيەت ھۆكۈمىتىنى تەشكىل
قىلىشقا [illegible] ، كورېيە خەلقىنىڭ [illegible] ، كورېيەنى
[illegible]
[illegible] ، [illegible]
ۋە [illegible] كورېيە [illegible]
ھېچ قانداق [illegible] ئەمەس .

[illegible]
[illegible] 2 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] .

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] .

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

يالغوز بلەن ادارە بولادى . برلشكەن ملتلر تشكيلاتينينك اقتصادى وە اجتماعى كېڭەشى ، ياوروپا اقتصادى هيئتى ، آسيا و براق شرق اقتصادى هيئتى اوخشاش اورونلارى ياوروپا دولتلارينينك سوقوشدا زيان - زخمىنكە اوچرىغان اقتصادينينك قايتا تكلنشيگە وە ازلارنىك يالى صناعت اساسى بولوماريننك رواجلنشيغا ياردم ايچون قاريغان چارىلارىنى اشلاب چقرشقا اوخشاش مهم وظيفەلارنى اجرا قلشدين اوزلارىنى چىتكە تارتتى . معلومكى ، « مارشال پلانى » نىك برلشكەن ملتلار تشكيلاتينى وە كيپ اوتوشيگە قارىماسدين برلشكەن ملتلار تشكيلاتينينك اقتصادى اورونلارى ، اوزلارىنىنك مهم وظيفەسى — دىب بو پلاننىنك عملى ايشيشىنى هر قانداق قليب اوكىلاشتوروش دىب حسابلايدو .

باش كاتب تورو گيوبالى نىك داكلاتىدا « مارشال پلانى » هيچ بر اساسسىز حالدا ، غربى ياوروپانىنك اقتصادى و سياسى مستقلليگينى قايتا حاليغا كلتوروشدە كوب وعدە بريدىغان پروگرامما » دىب تصديرلنيشى تصادفى امس . اما حاضرقى وقتدا « مارشال پلانى » نىك ياوروپانىنك اقتصادى و سياسى مستقلليگينى قايتا حالغا كەلتوروشكە ياردم قلش بويانىدا تورسوت پلكى بو پلانغا قوشولغان ياوروپا مملكتلرينينك اقتصادى و سياسى مستقلليگينى بوزوب ، اقتصادى احواليىنى تخى و ايغرلاشتوروانقانلىغى بولدىن بر يل اول قيغا قاريغاندا تخى روشەندور .

2 — خوفسزلك كېڭەشى اوز وظيفەسينى اجرا قلمايواتيدو

1947 — 1948 — يللاردا خوفسزلك كېڭەشى الدىدا باش اسامبليەنىنك قرار و توصيەلريگە مناسبتلك بر قانچە مهم مسئلەلر بار ايدى . بولارنىنك ايچيدە بر طرفدن باش اسامبليەنىنك 1946 — يلى 24 — ينوارىدا اتوم قوتى خصوصيدىكى قرا

رى و 1946 — يل 14 — دكابردكى قورال — جابدوقلارنى عمومى حالدا قسقارتش و ترتيبكە سالش قرارلارى و 2 نچى طرفدين اونكەي وقيت ايچيدە مذكور برلەشكەن ملتلار تشكيلاتينك پرينسيف و نظامنامە — قاعدەلارىنى بعضى بر دولتلارنىك بوزغانلق مناسبتى بلەن باش اسامبليەنىنك چقارغان قرارلارىنى برنچى نوبەتدە ايشش لازم بولوب تورىدو .

كوب وقتلاردە نظامنامە ، قاعدەلارنى موتلاق بوزوش ، خلقلارنىك تنچلىق و خوفسزلكيگە توغريدن — توغرى قورقونچ سالب تورغانلىغىنى قارىماسدين خوفسزلك كېڭەشيدىكى كوپچلوك بو قورقونچنى يوقيتوش ايچون هيچقانداق چارەلار قوللانماسلىق بلكى بوزغونچيلارنى جاوابكار قيلماي — قارشى اوزيگە سياسە بولوب قالدى .

موشو اش هندونيزيە مسئلەسيدە بولوب ، خوفسزلك كېڭەشى ايچيدىكى كوپچلوك هولانديەنىنك هندونيزيەگە قارشى قاريغان قوراللانغان تجاوزينى توختوش ايچون هيچ قانداق چارە قوللانمايدى .

خوفسزلك كېڭەشيدىكى كوپچلوكنىنك قرارى بويچە ، مستعمرە امريكا ، بلگيە ، اوستراليەلاردين عبارت بولغان اوچلك كوميسيونى هيئتيگە تاپشورولدى ، بولار هولانديە مستعمرەچيلارى طرفيگە اوتوب هندونيزيە جمهوريتينى قولقوققا ايلاب بارىشىغا ديپلوماتيك يول بلان اچوب — دىب آتالغان يىغىننى توزدوردى . بونىنك نتيجەسيدە هندونيزيە 1947 — يلى هولانديەلارلار ييغيب آلغان بر قانچە باي رايونلاردين ايرلدى . شونىنك بلەن برگە خوفسزلك كېڭەشيدىكى كوپچلوك ، حربى حركتلارنى توختتوش ، هولانديە عسكرلارينينك سوقوش حركتى باشلانغاندين كيين ييغيب آلغان يرلارنى هولانديە عسكرلاريدين تازيلاش توغريسيدىكى تكليفلارنى رد قلدى . بو يولدا ، هولانديە تجاوزچيلارينينك حركتينى روجلاندوروش ايدى .

خوفسزلیك كینكیشی اوزینك وظیفه‌سینی فلسطین مسئله‌سی — دەمو اجرا قلمیدی . او ، باش اسامبلیه‌نینك اوتكەن یل 29 — نویابرده فلسطینده مستقل عرب وه یهودی حكومتلاری تشكیل قلیش حقیده‌كی قرارینی بوزدی ، خوفسزلك كینكیشی اچیده‌كی كوپچو- لوكنینك توتقان یولی ، فلسطین مسئله‌سیده ارقه‌دیكی ملی قاره‌مو قارشیلقلاری یوقوتوش — عربلار بیلەن یهودیلار اوتتورسیدا توشونه‌رچیلیق مناسبتلارینی تاسه‌یله‌ش اشلارینه قارشیلاشدین ، بلكی بو قاره‌مو — قارشیلقلارنینك چوكقورلیشیشیغا سبب بولدی . عربلار بیلەن یهودیلارنینك كورەش وه قوراللیق توقنوشلار بولیشغا ایتیره‌سب نتیجه‌ده فلسطینده سوقوش كه‌لتوروب چقاردی .

باش اسامبلیه‌نینك 29 — نویابرده‌كی قرارینینك بوزولو- شیغا ، مذكور قرارنی قاییتا قاراب چقیش توغریلوق بعضی ار دو- لتلار طرفیدین بیریلگەن تكلیفلارلا سبب بولمادین بلكی بو گونگیچه فلسطین مسئله‌سیده هیچ بر یاخشی نتیجه بیرمیگەن امریكا و كیله‌- لرینینك فلسطین اوستیدین وارساق توختوتوش ، یاكی واسطه‌چیلیق قلیدیغان اینستیتوت تشكیل قلیش اوخشاش تكلیف وه‌چاره‌لری‌مو سبب بولدی .

3 — سویت اتفاقی ، ئاتوم قوراللیرینینك منع قلینیشینی ، و خلق ئارا تفتیش قویو- لیشینی ، طلب قلیدو

اتوم كامیسیاسینینك 30 اپریل خذمتی و قورال قسقارتیش كامیسیاسینینك ینه شونكا ئوخشاش مدت اچیده‌كی خذمتی نتیجه- سیده اولارنینك الدیغا باش اسامبلیه طرفیدین قویولغان وظیفه‌لار- نینك بیرسیمو اورونلانمای قالمادین ؛ بلكی حقیقتده اورونلانمای قوزغولمادی . نورغون نه‌غیزلار یزیلیب بولدی ؛ اما وظیفه‌لر ایلی جلغیمو اونی اورونلاریدا توروپتو ؛

اتوم كامیسیاسی خذمتینینك موفقیتسز بولوپ چقیشی ھه‌ممه‌گه ئه‌یه‌نده بولدی ، امریكا حكومتی بعضی بر وظیفه‌لارنی حل قلیشتین واز كه‌چمه‌كده . بو وظیفه‌لار الغ مهم وظیفه‌لاردین بولوشی بیلەن برگه اونینك حل قلینیشی دولتلار قورالی اچیدین اتوم قوراللیرینی چیقیریب تاشلاش و اتوم قوتینینك فقطلا تنچلیق مقصدلار اوچون اشلیتیلیشینی قاماللاش مسئله‌سی بیلەن مناسبتلیك بولغان بیرلیق چاره — تدبیرلارنینك چیقیرلیشینی و خاراكتیرینی بلگیله‌شكه تیگیشلیك‌دور .

معلومكی ، سویت اتفاقی اتوم قوراللیرینینك چاپسانلیق بیلەن منع قلینیشینی و بو منع قلیش اشلارینی اورونداش اوچون قاتتیق عملی خلق آرا تفتیش قویولیشینی طلب قلیدو . اتوم قوراللیرنی منع قلیشنینك ضرورلیكی تجاوزلیق قورال قانلاریدا باسقونچیلیق قلیشقا ، شهرلارنی ویران قلیشقا و عامه‌وی توردە تنچ اھالیسی قیریشقا یاكی قورلانیدیغان مودداق غول قورالنینك خاراكتیریدین كیلیپ چقیدو .

اتوم قوراللیرینینك منع قلینیشیغا یالغوز بو تجاوزلیق قوراللیرینینك اوز قولاریدا ساقلینیشیغا منفعتدار بولغان و یالغوز اولارگه باسقونچیلیق قلیش پلانینی شوال ئاتیپ بولگەن دائرەلارلا قارشی چقالایدو . ھه‌قیقەتەن ھه‌م ، ئولارنینك ئالدیكی یولوتلارنی ئاكی خاراكتیرینی اورونداشقا قارشی ، عكس الحر كلچی طبقه‌نینك بارلیقلا كه‌لتوروب وارقان تجاوز لیقیغا قارشی بولوپ توروغان بر وضعیتده ھه‌م اوش لارنینك تجاوزلیق پلانلاری توزوپ اونینك عه‌له‌گه اشورلیشیغا ایسه‌یم سیز امید باغلاپ اخرقی امیدلارینی اتوم بومبالاریدین كوتمه‌كده .

بو دائره‌لار اتوم قوراللیرینی منع قلیش حقیده‌كی توختامنینك توزو- لیشیگه قطعی قارشیلیق كورسه‌تمه‌كده وه اتوم قوراللیرینی منع قلیش توختامی اورنیغا اتوم قوتی اوستیدین خلق آرا تفتیش قویوش تكلیفینی میدانغا تاشلیماقتا .

اما چوشوروشقه‌یدین ایلگه‌ری، آتوم قوتینینگ حربی مقصدلر اوچون
اشلیتیلیشینی منع قیلمای تورۇب اتوم قوتی توغریسیدین ئاندغ تفتیش
قویوش حقیده سوزلیش کولکولوک بولار ایدی. چونکی اوندغ
بولماغاندا تفتیش قیلیدیغان تشکیلاتنینگ اوزی یوق بولغان بولار ایدی.
اتوم قورالینینگ اشلب چیقریلیشی و اونینگ اشلیتیلیشی منع قیلینمیسا
اتوم قوتینینگ اشلیتیلیشی اوستیدین تفتیش قیلیدیغان خلق ارا اور-
گاننی تشکیل قیلیش تکلیفی عملی معناسیدین محروم بولیدور.
موندغ احوالده تفتیش دائیره‌سی، قولانیلیشی و تفتیش اور-
گانینینگ حقوقلاری و وظیفه‌لیری حقیدیکی هر خیل احواللارنی قوی-
وب چیقیش اشلری پوتونلای فایدسیز، قوروق مشغولیتدور.
اتوم قورالینی منع قیلمای تورۇب اتوم قوتینینگ اشلیتیلیشی اوستیدین
تفتیش قویوش حقیدیکی هر قانداق هرکت خلقنینگ آلدیدا پرده
توتوب اونینگ کینیده اتوم قورالینی تیارلاش اشلرینی خلقدین
یوشوروش اوچون قیلنغان خلقنی الداش چاریسی بولغان بولار
ایدی. (الفشلار)

امریکا حکومیتی الک اول خلق ارا تفتیش اورگانینی تشکیل قیلیب
اولگوروب کیین اتوم قورالینینگ منع قیلینیشینی توختاتیشقا ئالیشیب
ماریدینی انینگ الدیغا قویادو. مولدین ایکی یرم یل الگیری
اتوم قورالینی و بارلیق هالاکت توردا خلقنی قیریدیغان قوراللا-
رنی خلق ارا قورالدا اچیدین چیقریپ تاشلاش تکلیفینی توزوب
چیقیش وظیفه‌سی قایتودولغان اتوم کامیسیه‌سی خزمتینینگ
الغا بیسیشیغا امریکا حکومیتینینگ قستقلیدیغانلیقی اوچرق کورو-
نوب توردو.

اول خلق ارا تفتیش قوروش حقیدیکی توختامنی، اوندین
کیین اتوم قورالینی منع قیلیش توختامینی توزوش طلبی، اتوم
قوتینینگ حربی مقصدلرگه اشلیتیلیشینی منع قیلیش حقیده اوزول-
ینله توختامنی موجود قیلماسلیق مقصدینی کوزده توتودو.

امریکا وکیللرینینگ موندغ پوزیتسیه‌سی شونی بلدوره‌دی-
کی، اولار تفتیش حقیده توراۈلوک سوزلرنی میدانغا تاشلاپ توروپ
اوزلرینینگ عملیده هیچ قانداق تفتیشنی خالیمایدیغانلیقلرینی یوشو-
روپ قالیش تیریشماقده دور. اونینگ نیتیدا اتوم قوتینی اشلب چیقریش
ایشلری بیلن مشغول بولغان کارخانه‌لرنی خلق ارا تفتیش
اورگانینینگ خصوصی ملکیتیگه تاپشوروپ بیریش و شوندغ قیلیپ
بو خلق ارا اورگاننی مذکور کارخانه‌لرنینگ خوجه‌یینی قیلیش
تیگلغی امریکا پلانیدا جمی اهمیتکه ایگه دور. اوندغ بولغاندا خلق
ارا تفتیش اورگانی کوپچیلیکنینگ قراری بویچه انینگ خوجه‌لیق
تورموشیغا چه‌کلنمیگن، ظرتسیز حالدا ارلیشار ایدی.

اگرده امریکا پلانینینگ، خلق ارا تفتیش اورگانی اختیاریغا یالغوز
کارخانه‌لرنیلا امس بلکی اتوم ماتیریاللرینی اشلب چیقریدیغان
یرمونچه زاود و شونگا اوخشاش اوروندلارنی اوز اچیگه آلیدیغان
پوتون صنایع ساحه‌سینی تاپشوروپ بیریشنی کوزده توتودیغان-
لیغینی حسابقا آلساق امریکا پلانینی قبول قیلیش اشینینگ نیمیگه
الیب باریدیغانلیقیغا چوشونوش قیین امس.

سوویت اتفاقی شو نقطه نظرده توردیکی، خلق ارا تفتیش اور-
گانی لایق تیپلغان واقتلاردا قرارنی کوپچیلیک آوازی بیلن قبول
قیلیش حقوقیغا البته ایگه بولوشقا تیگیشلیک. اما بو خلق ارا
تفتیش اورگانینینگ عملیده امریکا اورگانیغا ایلینیب کیتیشیدیـه
وه شو اورگانغا مهلی اوز اچیدیکی کوپچیلیک قراری بویچه
بولسیدو، قانداقلا بولمیسون بر الکنینگ خوجه‌لیق تورموشیغا ارلیا-
شیش حقوقینی بیریشکه راضی بولوش ممکین امس. سوویت اتفاقی
موندغ احوالغا یول قویالمیدو. سوویت اتفاقی بلیدیکی، تفتیش
اورگانلیریدا برلا طرفلیمه قرارلارنی هم قبول قیلالایدیغان کوپچیلیک
بولودو، بو کوپچیلیکدین سوویت خلقی اوزیگه خیرخواهلیق مناسبتی
بولودو، دیب حسابلیمایدو. شونینگ اوچون سوویت اتفاقی،

بلکی ؛ یالغوز سوویت اتفاقیلا امەس ، باشقیلارمو ، اوز خلقی خو-
جوالیغی تقدیرینیڭ بو اورگان قولیغا تاپشورولیشیغا یول قویال-
مایدو .

اولوك اوستیگە امریکانیڭ تڭنش حقیدیکی تکلیفی اتوم اشلەپ
چقیریش اشاریلرینیڭ اوزینی تڭنش قلیش امکانیتینی بەرمەیدو .
شوڤسیزلیك کینگەشینیڭ اتوم قوتی توغرولوق بولغان کامیسسیا-
سینیڭ بو مسئلە اوستیدین امریکانیڭ توتقان پوزیتسیەسینی تصویر
لەیدیغان 2. قیتیملیق دوکلادیدا (1947 - یل 11 - سینتەبر) شون-
داق دییلگەن : « اتوم قوتینیڭ ویرانچیلیق قلیش اشاریگە ایشلیتیلە-
لیشینی اگاهلاندوروش اوچون بولغان اتوم قوتی اوستیدیکی
خلق ارا عملی تڭنش اساسی ایککی مادە (اوران وە توری) اوس-
تیدین الك قانیق توردە باشلینیشغا تیگیشلیك ، وە هر قانداق تڭ-
نش تۆزۆمینیڭ باشلانغوچ دوری مذکور ایککی اساسی مادەلەرنیڭ
منبعی بولغان خام اشیالار اوستیدین عملگە اشورولیشغا تیگیشلیك » .
اما ، بو دوکلاددا اتوم قوتی اشلەپ چقریشنیڭ اوستیدین بر
منگگلە تڭنش یورگوزوشنیڭ ضرورلیکیگە یول - یوروق ازلەش
اورونسیز بولار ایدی .

شونداق نایب امریکا حکومیتی اوزینیڭ کوچییاتیگی نامیدیغان
اتالمیش خلق ارا اورگاننیڭ یاردیمی ارقیسیدا اوزینیڭ قولینی
باشقا ئەللەردیکی خام اشیالارغا سیلیشنی وە اوزینیڭ اتوم کار-
خانیلیرینی بارلیق باشقا کار خانیلار وە خام اشیا منبعلاری یالغ-
یزگە خلق ارا تڭنش استیغا قویوشدین وازکیچیشنی خالایدیغانلی-
لیقیغا هیچ گومان قالمایدی .

مسئلەنی مونداق قویوش امریکا قوشما شتاتلرینیڭ اتوم بومبی-
سینی موندین کیینکی تڭنشسز اشلەپ چقریش اشارینیڭ چەکلەنمەی-
دیغان امکانیتینی تامینلەشکە قاریتیلغانلیقی اوچوقدور .

سوویت اتفاقی شونداق حسابلایدیکی ، توغری تشکیل قلینغان خلق

ارا تڭنش اورگانی اتوم قوتینی اشلەپ چقریش اشاریلرینیڭ بارلیق
باسقوچلاری اوستیدین یعنی خام اشیالارنی یەردین قزیپ الیشدین
باشلاپ اسباب یاساپ چقارغانغا قدر تڭنش یورگوزوشکە تیگیشلیك .

بو مسئلەدە امریکا قوشما شتاتلری حکومیتینیڭ وە اونی قوول-
لەیدیغان یوگوسلاویە ، فرانسیە وە بعضی بر باشقا دولت حکو-
متلرینیڭ توتقان پوزیتسیەسیگە سوویت اتفاقی راضی بولالمایدو وە
یالغوز سوویت اتفاقی امەس ؛ یقیندا « موسکوسکی بولشویك » ژور-
نالی ، گیزیتیدە انگلیە عمالی خدمتچیلەر اتفاقی
باش کاتیبی ر . اپنینیڭ خطی بسواب بولدی . اونگدا عدالت
بلەن شونداق سوال قویولودی : « اگرە بز اتوم قوتینی هرقاند-
اق کەلگوسی اوروشلاردا حربی مقصدلار اوچون ایشلەتمەیدیغان
بولوپ دیکلاراتسیەگە راضی اق بولدورگەن بولساق قالیاق زیان
کەلتورولگەن بولار ایدی ؟ » .

اوروشدا گاز ایشلیتیشنی منع قلیش توغرسیدیکی دیکلاراتس-
سیەنیڭ گرگوزولگەنلیگینی کورسوتوپ توروپ انگلیە عمالی خد-
متچیلار اتفاقی نیمە اوچون اتوم قوتینیڭ اوروشدا ایشلیتیلیشنی منع
قلیشقا بارەبەر قیلالمایدیغانلیقیدا چوشەنەلمەیدیغانلیقینی یاقلادی . بو سوال-
غا یوقرییدا کورسوتولگەن خطدە ر . اپنیس جواب بیریدی . خط-
دە شونداق دییلگەن :

« بز نەچچە قیتیم توختام حقیدە سوویت تکلیفی قویولغانلیغینی کورد-
ووق بیزنی ، اولارنی ایککی یل جریانیدا اوچوق معلوم بولدیکی
بو مسئلەگە یاندشیشدە اونیڭ مناسبتیدیکی حقیقی سببی امی-
ریکا حکومتینیڭ وە بیزگە قارشی بولغان کوزقاراش سوفیەتلەر
اوروشدا باشلانغان زمانلاردا اتوم قورالنیڭ اشلینیشی خوفینی
یوقاتمیشنی ضرور ؛ دەپ حسابلایدو » .

بز بیکیدیکی اساسی اوتوشگە تیگیشلیکلەرگە ، اتوم قورالی -

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

هجوم قیلیش قوراللی ، تجاوزلق قوراللیدو . تجاوزلق ارتقاولوشی وه قیلغاری بلەن اولوش بولایدغان یاراق ئنچلق سویت-ئنجوجی خلقلار ، مالیون - ملیون عادی کشیلر ، ئنچ اماللیقی هەهوی توردە قوریش و ئنچ ئشلرنی داوران قیلیش اشاریکه بالگولاغان ئنوم بولماسیدلك چاپاساناق بلەن منم ئلنیشی اوچون ارز ادازلرنی کوتوروشهکه تیگیشلیک .

(اتفاقلار)

4 — سویت اتفاقی و ئامریکا قوشما اشتاتلرینڭ تاشقی سیاستی ، حقیده

یوقیری قیلدهك امواللك کاپیت چتیشی برلاشگان ماتار تشکیلانینك امریکاغا اوخشاش تا ئیرلك اعضالرینك مذکور تشکیلاتدا یورگوزولاتقان سیاسی یولی بلەن مناسبتلك ایکه ایکبدە شبهە یوقدور . امریکانك تاشقو سیاستی بولسا ، کیینکی یللاردە کەسکین اوزگەردی . بوروڭ امریکا سویت اتفاقی بلەن برلکدە تجاوزچی کوچلەرگە - فاشیست گرمانیسی بلەن ملیتاریست یاپونیەگە قارشی یگرمش ایاپ باردی . سویت اتفاقی بلەن برلکدە امریکا عمومی دوشمانگە قارشی بولغان جنك میدانیدا قان توکتی و بو کورهشنی غلبە بلەن ایاغلاشتوروب تنچلیقنی اوردلاتدی .

سویت اتفاقی اوزینك بوروڭقی فاشیزمغا قارشی کوروش ، خلقچیلق پرنسپلارینی عملگه اشوروش ، خلقچیل تەلارلك سیاسی و اقتصادی امورلینی باشقاریلاش و مستحکملاش اوچون بولغان سیاسیتینی دوام قلدورماقدا . گرمان فاشیزمی و یاپون ملیتاریزمینی یوقاتقاندین کیین سویت اتفاقی اوزینك تنچلیق سیاستینی دوام قلدوروب ، بوتون کوچینی ایچکی وظیفەلرنك حل ایتیشیگه برنچی نوبتە مقدسدا دیران بولغان خلق خوجالیقینی قایتا تیک-

لش و اولیی یینه روناجلاندوروش مسئلەلریلە مناسبتلك وظیفەلرنیلك حل ایتیلیشیگه چقارماقدا . سویت خلقی خلقلرنك تنچلیق و خوفسزلیکینی محکم توروب ساقلاماق حالدا اوز مملکتیدیکی سوتسیالیزملك قورولیشینی مستحکملاش و بهزیو رواجلاندوروشیکی تنچ محنت بلەن تولارق مشغولدور . (اتفاق آلیفبلار)

سویت اتفاقینك سیاستی — خلق ارا همکارلقنی کیکیتیش و مستحکملاشدیکی اوزگەرمس و ایزچل سیاستدور . او سیاست سویت دولتینك — سوتسیالیزمنك جمعیت قورولشیدا تنچ و ئەرەلیك اهلالی اوچون الك یاخشی قولای شرائطلارنی یاراتاشدا لك یوقوری درجەدە منفعتدار ایکەنی ، دمەلار سوتسیالیستك دولیتینك طبیعتیدین کلیب چقیدو . سویت اتفاقینك تاشقی سیاسی تنچلقدا همکارلیشیشنی استەیدیغان بارلیق دولتلر بلەن اوز ارا همکارلیشیش یولی بلەن باریدو . او خلقلر ارسیدا بولگونچیلیك سیاش اوچون قارتیلغان هر قانداق چارە و پلانلارگە قارشی توروب ، سوقوشتین کیینکی تنچلیقنك خلقچیل پرنسپلارینی عملگه اشوروش اوچون ازچیل کوروش ایلیب باریدو .

امریکا قوشما اشتاتلرینك تاشقی سیاستیدە بولسا ، ایش باشقچه ئەرەك تورودو . امریکا ایککنچی جهان سوقوشی تاملانغاندین کیین اوزینك تاشقی سیاستینی اوزگەرتتی . امریکا حکومتی تجاوزچی کوچلەرگە قارشی توروش سیاستیدین دنیادا حکومرانلیق قلیش پلانلارینی عملگە اشوروش ، اوز دیموکراتی کینگەیتیش سیاستیگه کوچتی . توراولك دولتلردە اندی عکس الهرکتچیل ، فاشیست - پادشاهچیل توزوملەرنی وه گروپپالەرنی اوچرتقدین - اوچوق حمایەقلیپ ، بو دولتلردیکی دیموکراتیك خلق ازادلیق حرکتلرنی بسیش اوچون پولارغا پول و قورال بلەن دائم یاردم کورسەتوش ؛ حربی اتفاق و هاوا کلاییچ تشکیل قلیش ؛ یکی هوا و دیگیز حربی پازالیرینی قو-

رىش ؛ گرمانيه ، ايتاليه ، ياپونيەلەر بىلەن سوقوشقاندا ئىشەنچلى
قانداش گوھىنا بازالارى يېڭى ھربى تەنيكا طلبيگە موافق كېڭەي-
تش و قايتا ياساپ چىقتى ؛ سوويت اتفاقىغا و شرقى ياوروپادىكى
يېڭى دېموكراتيك ئەللەرگە قارشى يېڭى سوقوشنىڭ اشدى تشويقاتىنى
بوز گوزتش تورالالىقنش ارچە خالىغانچە ايشلەتىش ، گويا كا-
پيتاليستلك دنياسىغا قورقنچ سالىدىغان ھر قانداق خوف و جفالار-
دين قوتولوش يولى دەپ اتوم بومبىسىغا فوق العاده حرمت بىلە —
ن قاراشلار حاضرقى زماندىكى امريكا تاشقى سياستىگە خاراكترلىك
خصوصيتلاردور .

بونداق سياست اورتقاق درجە كيسەلىكلەرنى برلەشتۈرۈپ ،
تنچلققا وە تنچ اجادى مملكتكە ايشلەيدىغان كەڭ خلق ئاممىسىنىڭ دشمـ-
نلارىدە خوفسزلىك وە قورقنچ كەلتورۈپ چىقىرىدو . بو سياسـ-
تنىڭ تنچلق سياستى بىلەن ھيچ قانداق مناسبتى يوق .
امريكا حكومتى بىلەن بريتانيه وە فرانسيه حكومتلرى بىلە-
برلىكتە اوزىگە ، گرمانيه تجاوزىنىڭ الدىنى الىش وە بونداق تجاوز
اوچوق اوتو ارالىقدە كورسىتىلگەنى مقصد قايب قويمغان بىر مەھ-
دولتنىڭ ھربى ، سياسى برلەشمىسىنى تشكيل قىلغانلىغى معلوم . بو
برلەشمە گرونى ايتوننىڭ قايتا اكرادلەشنى خوفيگە قارشى قاريتالغى-
شان بولغانىدىن ، اوقوغودەك مقصدنى الدىغا قويالمايدو . اوندا
اساسى يوق بولوپ كەلگەن وە گيولىر تجاوزىغا يەنە شولا اساسى-
يوق بولوپ تورغان غربى گرمانيه بىلەن اون ايچىدە ايلەشنى نظرىدە
توتىدو . بونداق برلەشمەلەرنىڭ تشكيل قىلىنىشى خلقلار تنچلىقى و
خوفسزلىكىنى مستحكملش منفعتيگە توغرىدن توغرى قارشى
قارشى بولغانلىقى اولوق بوشونوشلو كورو . بز ، باشقا برلەشمـ-
مە — اتفاقلارنىڭ پارلاۋىتى بىلمز . بولار بولسا ، يېڭى گرمان تجاوز-
ونىڭ الدىنى الىش مقصدىدىن تاشقارى سوويت اتفاقىغا قارشى دولتلارى
اوزلوكسىز —

بال توزولگەن اتفاقلار دور . موشوخلدىكى توختاملاردا سوويت اتفاقى
شرقى ياوروپاداغىلار بىلەن ، شونىڭدەك فنلانديە بىلەن توزدى . شوندى
ھم المانيا ، انگليه بىلەن سوويت وە فرانسيە بىلەن سوويت ارتىدى-
سىدىكى 20 يىللق اوزارا ھمكارلىشش توختامى توزولگەن ايدى .
بو توختاملار ، وە بولارغە اساسلىنىپ يېڭى گرمان تجاوزىنىڭ الدىنى
الىشنى مقصد قىلىپ توزولگەن برلەشمە يا بارلىق تنچلىق سوير-
خلقلارنىڭ منفعتىگە تولوق موافق كەلىش بىلەن برگە تنچلىق سويگوچى
دولتلارنىڭ بر — برىگە قارشى قارشى قويولوشىغا — ياوروپادا
برلىكتە ايشلەشىگە ياردم بەرىدو . انگليه ، فرانسيه ، بلگيه ، گولا-
لاندىيە وە ليوكسمبورگ دولتلارى اوزارا توزگەن اتفاق غربى دولتلار
غربى اتفاقىغا اوخشاش توختاملار يالغوز گرمانيە بىلەنلا نظرىدە توتو-
لمای ، ايكنچى جهان سوقوشىدا اتفاقدش بولغان دولتلاردىنمو اوخشاش
درجىدە نظرىدە توتىدو . بوندىن انگليه ، فرانسيه ، امريكا
مطبوعاتلارىدا اوچوق يېزىلغان غربى دولتلار ھربى اتفاقى —
سوويت اتفاقىغا وە يېڭى خلق دموكراتيە ئەللەرگە قارشى قارىتىلغان دەپ يازماقتا .
بونداق توختامنىڭ مدافعە قىلىش مقصدىدىكى توختام دەپ قاراشقا
مطلق بارماقلايدو . كم بونداق توختاملارنى توزگەن بولسا ، بونداق
برلەشمەلەرنى تشكيل قىلغان بولسا ، شو تنچلىقنىڭ منفعتلارىگە
ھيچ قانداق مناسبتى يوق ، سياسەتنى يورگوزگەن بولوپ ، يېڭى
سوقوش اوتىنى ياققوچىلارغا وە اولارنىڭ تشكيلاتچىلارىغا ياردم قىلغان بولىدو .

5 — اوروش اوتيني ياققوچيلار تنچ تاپالمايواتيدو

يېڭى اوروش اوتىنى ياققوچىلار ... دولتلار اوتتورىسىدىكى
كى مونداق مناسبتلارنىڭ مستحكملىنىشى اوچون مطبوعات وە تشويقاتنى
ارتاق جورە اكوروشنى طلب قىلىدىغان اوزلىرى باش لشماقتا
بىلەن 2 — سيستېمىسىدە قبول قىلىنغان قرارلار اويدىش ...

قوچاقلارى تولدۇرولامىدى . اولار ، اورۇش خۇددى يالغۇز ممكن قدرلا
هادى كىشىلارنى اشغال قىلىشقا اوروناوب ، ارتۇقچە پول چىقارمىدا اشمـ
ـمۇ ارتكۇزمەك نيتيدەدىلار . بو ئۇرۇشچىلار سوۋېت اتفاقىنى خلقچىل
دموكراتيە اللار قتارىدا ۋە امريكا ، بۇيۇك بريتانيە هم انگلو ـ امريكا
بيرلەشمەسىدىكى باشقا اللارنى خلقچىل ھۆكۈمەتلار قتارىدا ادا يلاش مقـ
ـصدىنى كوزلەب ، سوۋېت اتفاقىنىڭ ۋە يڭى خلقچىل اللارنىڭ تجاوزچاـ
ـليقى حقيدە يالغان قىلىش اشلارى بىلان بىرگە يورگوزولسە . بارلق
بو اشلار آلدىراشلىق بىلان قوزغالىپ س س س ر ۋە هم يڭى خلقـ
ـچىل اللارگە هجوم قىلىش پلانلارىنى تيارلاش ۋە باشقا حربى چارەـ
ـتدبيرلار حاضرلاش اشلارى بىلان بىرگە يورگوزولسە .

بو مناسبتلاردە شو نرسەنى اسلاب اوتمەي ممكن امەسكى ،
ايكنچى دنيا اورۇشىنىڭ تماملانغىنىغا 3 يىل بولغان بولسىمو ،
1942 ـ يىلى انقلابچىلارنىڭ حربى حركتلارىدە رەبرلىك قىلىش مقـ
ـصدىدە فاشيست گيرمانيەسىگە قارشى بيرلشكەن دۆلتلار طرفىدىن
تشكيل قىلىنغان انگلو ـ امريكا بيرلەشكەن اشتابى موشو كونگىچـ
ـچە حيات كوچورمەكتە ۋە اونىڭ مخفى هم ئاچىقتا قارشى تاريـ
ـقلغان اشلارى بىلان شغوللانماقتا . بو اشتابدا امريكا ۋكيللارى
صفتيدە يز . فلوت ادميرالى ليهى ، ادميرال دينفيلد ولوبس ، گنيـ
ـرال بوريدلى ، گيرال ويندەنبيرگلارنى ۋە انگليە ۋكيللارى صفتيـ
ـدە ادميرال موور گيبزى ، گيرال مورگان ۋە ئاۋام ؛ هوا قسميىنىڭ باش
مارشالى ميدفاريستارنى كوريمىز . 1947 ـ يلى سينتەبر
ايىدا انگلو ـ امريكا بيرلەشكەن اشتابىنىڭ رهبرلىكى استيدا اتـ
ـلانتيك او كيانىنىڭ شمالى قسميدا مانيوبرلار اوتكوزولوب . اونىڭدا
انگليە ، ا ق ش ۋكانادالارنىڭ حربى دينگيز كوچلارى اشتراك قلـ
ـدى . 1948 ـ يلى سينتەبر ايىدا اوتكوزولگەن انگليە مدافعەسى
دەپ اتالغان مانيوبرلاردا انگليە ۋە امريكانىڭ حربى هوا قسملارى
اشتراك قيلدى .

شونىڭ بىلان بىرگە كانگرەسدىكى حربى اوچاقچىلار اوچوشـ
حربى هوا يازلارنى كنگەيتىش ۋە كوچەيتىشنى ارتۇق چارەلار
بىلان دورلەمەكدە . كورسەتولگەن اللارنىڭ مطبوعاتلارى صحيفەلرىـ
ـدە س س س ر ۋە يڭى خلقچىل اللارگە قارشى اورۇشقا اوندالگوـ
ـچىلارنىڭ قالىچلانغان اماكيدا بوگون يازلاردىن سوۋېت اتفاقىغا
هجوم قىلىش حقيدە يڭى هرخىل پلانلارنى مذاكره قىلماقدا . بونىڭدىن
مقصد عاجز روحلىق ادملارنى امريكا حربى قوتىنىڭ كوچلوكلىگى
بولوپمۇ مخصوص هجوم قىلىش كوچلارىنىڭ قدرتى بىلان يعنى امريـ
ـكا هفتەلىك گيزيتى «سانبردى ئيوننىڭ پوست» نىڭ 11 ـ
ساندا كورسەتولگەندەك اتوم بومبالارى بىلان تامينلەنگەن بومـ
ـباردىمانچى هوا قسمى بىلان قورقوتوشدور . امريكانىڭ مشهور ژورـ
ـنالى «يوناتيد ستيتس نيوس ئەند ۋورلد ريپورت» نىڭ موشو يل 9 ـ ايـ
ـريل كونى چقغان سانىدا اوچرىدىن ـ اوچوق ئېيتىلىدىكى ، امـ
ـريكا حربى كوچلارى ، يادرو يادا بولوپ قيشى ممكن بولغان حرـ
ـبى مركزلارنى كوزدە توتوب ، قايسىدىن تشكيل قلنماقدا . ژورنال
يەنە شونى اناديلەپ اوتىدىكى ، بيوك بريتانيەگە مركزلەشكەن
بو حربى هوا كوچلارىنى امريكا س س س ر اطرافينى كوزلەب
توپلىماقدا . ژورنالدا امريكا هوا كوچلارىنىڭ بولوپمۇ يوقوريدا
كورسەتولگەن بومباردىمانچىلارنىڭ ، اتوم بومبالارى بىلان تامينـ
ـلەنگەن ريشاكتيف قرغوچى ۋە اير پلانلارنىڭ يارديمى بىلان س س ـ
س ر گە قارشى تيارلانغان هجوملارنىڭ پلانلارى تفصيلى تورده
يزىلغان . بو ژورنالدا يوقوريدا كورسەتولگەن پلان استيدا
امريكا حربى هواقوراللىق كوچلارىنىڭ هجوم قىلىش نيشانلارىنى كورسەتـ
ـوتيدىغان خريطە بسىلغان . بو خريطەنىڭ چوشەندۆروش سوزلارىدىن
بيرسىدە شونداق ديلگەن :

• آمریکا قوشما شتاتلری روسیه‌گه الک اول هوادین هجوم
قیلیدو . اوندا هیچ یاپونیه بریتانیه و اوروپا بیرلا باشقا یرگه
یوبارمیدین ... هم اوروپادن بولادو . بو حرکتلرده قوشوب
آتوم امیتکه ایگه بولمایدو ، جنوبی ایتالیه ، سیتسیلیه و توریکیه
لر هم بازالار بولادو . آتوم بومبالری هجوم قیلش اشاریده پیشه
قدم روسیه‌گه اشلتیلادو » .

• نیویورك تایمس میگزین » دیگان ژورنال آمریکا نینگ دیرالینینگ
30 — مای کونی اعلان قیلنغان مقاله‌سیدا آمریکانینگ حاضرقی
روس تورپرادیگی کیچولوك جایلارنینگ قفاللارنینگ خریطه‌سی‌گه
ایگه امس ایکه‌نلیگی کورسیتولگه‌ن . مقالیدا شوندای دیلگه‌ن :
« بو شرائط روسیه‌گه هجوم قیلغان تقدیرده بزنینگ هجوم
قیلغوچی بومباردیموچی هوا قوشونلرنینگ الک چوك بیتشمه‌سلارنی
بولادو . شونینگ بومباردیمان تیشدا الک ایپنی خریطه‌لرگه ایگه
بولوش ضرور » .

بو مقالیدا سوویت اتفاقی‌گه آتالغان قایته‌لیدیغان حربی هوا
بازالاری و اونینگ ارالقلاری آشکاره تورده کورسیتولگه‌ن : اونلاردن
بالن موسکوغا بیروب کیلیش یول اوزونلیغی 3.100 میل ، ترم
یول بالن راستوف آرالیغی 1.750 میل ، آلیاسکادیکی نفیربانکسدن
سیبیر ولایه‌تلری گاچه 3.400 میل ، گرینلاندیادن … باکودن
… 3.500 میل …

بو مقاله اوسلگه‌نلیك تورو کیلگی آمریکا قورولشی نه قیلدو
طرفیدین چقارلغان خریطه‌سی اوروشنی کوزله‌ش خرا کتیرولدی .
بو خریطه اوروشقا شونداق آتیلادو : « الی چین دنیا اوروشینینگ
خریطه‌سی » . حربی حرکتلرنینگ تیچ اوکیانیدیکی کوره‌تلیدو .
بو خریطه س س س ر و شرقی یاوروپا خلقچیل اللریگه قارشی
یورگوزولگه‌ن اوروش تره‌ناللرغا بیل بریلادو .

ئەلیدی کوزگه بولغان اشلاچیلرنی بوقلغان دیتاکسیه کوچ-
لرینی اوزلوکسز تورده تولاش اشاری کیتیب بارماقدا ، جماعت
فکرینی اوزگه‌رتیش اوچون خالبرلاشقان حرکت یورگوزولمه‌کده .
میلیونلیغان عادی کشیلرنی آداب اولارنینگ دقتینی حقیقی ار-
روش اونینی یاقتوچیلاردین چنگه بوراش اوچون س س س ر و ه
یگی خلقچیل اللرگه قارشی ژوگه‌نسیز تورده تولراولك بهتان قلش
دوشمه‌نلیك بلەن افسانەلار تارقتیش ، فاکتلارنی بوزوش وه قالاب -
میقانلاشتوروش اشاری حرکتکه گه‌لتورولمه‌کده . خلقچیل دسوز -
سیناليزیمغا قارشی وحشیانه تەرەپلار بلەن توشقوزولغان ، اوچوق -
دین - اوچوق تنچلق سویگوچی خلقچل اللرگه هجوم قلشقا کوش-
کورتولیدیغان میلیونلار - میلیون نسخه گیزیت ، ژورنال وه
کتابلارنی یسبب چقارغان آمریکا بلەن انگلیەنینگ وه شونونگدەك
فرانسیه ، بیلگیه وهکازالرنینگ عکس انقلابچی دانیرلاری یالغوز
بهتان — تهمت و تالاش اشاری بلەنلا چەکلینیب قالمایدو . حا —
ضرقی کونده بو حرکتکه یالغوز سابق سیاسی یاکی دولت خادم-
لاری ، سیناتورلار وه پارلامینت اعضالریلا امس ، بلکی آ ق ش
مدافعه مینیستری فارریستول ، آ ق ش استراتیگیك هوا کوچ —
لاری قوماندانی کینی ، آ ق ش حربی مینیستری رویال ، سرمایه
چقرلش سیناتی کامیسیه‌سینینگ رئیسی بریدزیس ، انگلیه پارلامینت
اعضالاری براوت ، گادوی ، توماس مور ، انگلیه حربی - هوا
کوچلەری اشتابینینگ معاون باشلقی اوولسای ، هاکاملان وهکازالار
اوغشاش آمیریکا ، انگلیه ، فرانسیه وه بعضی ار باشقا اللر حکومیتید
دیکی چوك رسمی اورونلارنی اشغال قلیب تورغان کشیلارهم رهبرلك قیلماقدا .
بو افندیلار حاضرقی کونلەرده س س س رغا وه یگی خلقچل اللرگه قارشی اوروشقا چاقریدیغان عمومی چمله وه شعارلار بلەنلا
قارشی چقمایدو . اولار وه قیسما یوقوریدا کورسیتولگه‌ن آمریکا

قوشما اشتاتلارى عالى حربى قوماندانلىقىنىڭ وكيللارى سوۋېت اتفاقى-
نىڭ موسكوا، لېنىنگراد، كىيېف، خاركوف، اودېسسالار اوخشاش
شەھەرلىرىنى ۋېران قىلىش اوچون حربى ھاوا كوچلارى وە اتوم بومبا-
لىرىنى ئىشلىتىش پلانلارى بىلەن مەيدانغا چىقماقدا. مثلا: امرىكا
مدافعە مىنىستىرى فارېستوال سىناتنىڭ قوراللىق كوچلار كامىسسىيەسىد-
ە سوزگە چىقىپ، ھازىرقى زورگەنز حالدا، ارمىيەنىڭ اندور-
لېشىنى وە حربى مقصدلار اوچون قوشۇمچە قايىپ 3 مىللىيارد دول-
لار پول چىقىرىلىشىنى طلب قىلىش بىلەن حربى بازارلارنى بىراق
بولغان چاغلاردا اوزلوكسىز ضربە بېرىپ تورۇش قابىلىيىتىگە ئىگە
بولغان قدرەتلىك حربى - ھاوا كوچلارىنى بارپا قىلىشقا چاقىرىپ،
سسسرغا قارشى اورۇش ئېچىشقا كوش - كوشلىدى .

يېقىندا شو روحدا سوزگە چىققان روېال، برىدجېس،
براۋن وە باشقىلار ھم باكو نېفت صناعتلىرىگە، دونباسقا،
اورال زاۋۇتلىرى افىسىدىكى صناعت رايونلىرىغا وە باشقىلارغا ھجوم
قىلىشقا توغرىدىن - توغرى چاقىردى .

6 - ئامېرىكادا قوراللىنىش ئوچۈن جىددى حەرىكەت

ئامېرىكا وە بيوك بريتانيە ھەمدە غربى ياۋروپادىكى باشقا بىر
قانچە حكومت وكيللارىنىڭ بو حكومتلاردە ھېچقانداق تجاوزلىق مقصد
يوق - دېپ قايتا-قايتا بېرىپ تورغان بيانلارىغە قارىماسدىن، بو
مملكتلاردە قالجىرلارچە قوراللىنىش بېكىتىلىپ بولماقدا .

قوراللىنىش بېكىتىلىپ بىرىنچىلىكنى امرىكا قوشما اشتاتلىرى
الماقدا. معلومكى، 1947 - يىلى يعنى سوقوش توگەپ 2 يىلدىن
كېيىن امرىكا ارمىيەسى سوقوشدىن اۋلقىغا قارىغاندا 3 يرىم
ھەسسە كوپەيگەن . 1947 - يىلدا 1937 - يىلغا نسبتا 17
ھەسسە كوپەيگەن امرىكا ھاوا كوچلارىدە يىنە زور توسىشلار كوز-

روللەنگەن . موشو وقتىنىڭ ئىچىدە امرىكا حربى دېڭىز فلوتىنىڭ
حركتدىكى دېڭىز كېمىلىرىنىڭ يوك كوتورۇش مقدارى 3 يرىم
ھەسسە كوپەيگەن . فلوتنىڭ شخصى تركىبى بولسا، 5 قېتىم كوپ-
يەيگەن .

1948 - 1949 - يىللارى ئوچون تصديقلانغان امرىكا بود-
جېتى، حربى مقصدلىكى راسخودلارنىڭ اولاقى يىلغا نسبتا 4 مليارد
دوللارغا كوپەيتىلگەنلىكىنى كورسىتىدۇ . حربى بودجەتنىڭ ارمىيە،
حربى ھاوا وە دېڭىز كوچىنى ھر يىل سايىن تولوق قوراللاندۇرۇش
ئوچون تونبدىكىچە رسمى پلانلىنىپ بەلگىلەنگەن چىقىملارنى كورست-
ىش توغرى كېلىدو .

1950 - 1949 - يىللار ئوچون 17،500،000 000
1951 - 1950 - يىللار ئوچون 20،000،000,000
1952 - 1951 - يىللار ئوچون 21،500،000،000
1953 - 1952 - يىللار ئوچون 22،500،000 000

فوق العادە چوڭ صومادىكى ئاغىر حربى تجربىلار اوچون،
حربى تكشورۇش خدمتلارى اوچون تكامللاشتورۇلغان ھر خىل يېڭى-
لىكدىكى قوراللار ئوچون ئىشلىتىلمەكدە وە بو توگىدىن امرىكا منابو-
لىستىك كاپىتالىستلارىنىڭ يانچوقلارىغا مليارد دوللارلاردىن حسابلىنى-
دىغان فايدىلار كىرمەكدە .

امرىكا قوشما اشتاتلارى باشلىق اوزبلا سوۋېت اتفاقىغا وە يېڭى
دېموكراتىك اللرگە قارشى تجاوزچىلىق قدملەرگە جدى حاضرلىق
قىلىپ بېرىپ قالماسدىن بلكى غربى ياۋروپادىكى بىر قانچە دولتى-
لرگىمو موشو مقصدە تيارلىنىش اوچون ياردم قىلىپ، اولارنىڭ ار-
مىيەلىرىنى اوزىنىڭ قوراللارى بىلەن قوراللاندۇرماقدا وە بو حركتلارنى
«ئومومى مدافعەنى كوچەيتىش»، زاشقارىدىن بولوپ قىلىش احتمالى
بولغان تجاوزدىن ساقلىنىش اوچون حازرلىق ھېچگەن سوز بىلەن نىقاب-
لىمەكدە .

مطبوعاتدا — آمریکادین غربی یاوروپانینگ بعضی بر دولتلاریگه قرضگه یاکی ایجاریگه قورال بریش ایشینینگ ینه باشلانیشقا امکانیتی بارلیغی خبر قلندی.

حاضرقی وقتدا خلق آرا مناسبتلار دائره‌سیدیکی احوال مناشوندـ داق. برلشگن ملتلار تشکیلاتی باش آسامبلیه‌سی اوچون میسسیه‌ سیسی‌نینگ آوزاشینی باشلاوانقان وانقیدیکی تاشقی سیاست شرائطلاری مناشوندداق.

موشو میسسیه‌نینگ صحنیسیده خودی اولقی سیسسیه‌لاریکیگه وه برلشگن ملتلار تشکیلاتینینگ نورلوک کومیتت وه کامیسیه‌لاریده بولیوانقاندا ارخشلا خلق آرا همکارلق حقیده خلقلارنینگ تنچلقی و خوفسزلیکی توغریسیدا انسانلار حقوقی خصوصیدا وه خلقچل تو— قرلوق طنطنه‌لیک وه گه‌ک وعده بریدیغان نطقلارنینگ ینه شو بو— دونقیده‌کلا بولوشینی آلدین کوروش آنچه قین امه‌س.

اما، بز موشو بر وقیت اچیده برلشگن ملتلار تشکیلاتی بر— دیسی نینگ ارقسیدا آمریکا، بیوک بریتانیه وه انگلو — آمریکا دائیره‌سیده چورگیله‌ب یوریدیغان باشقا برقانچه دولتلارنینگ نورلوک اشتاب وه حربی اشخاپلاریدا تنچلیق یاکی منگور دولتلارینینگ مدافعه‌سی بلن هیچ قانداق مناسبتی بولمیغان اشلارنینگ اریلیشا ق بلن یور گوزولیوانقانلیغینی یاخشی بلیمز. بوندای احواللارغا سوگوت قالب نوروش ممکین امه‌س. یقندیلا تمام بولغان 2 — جهان سوـ قوشی‌نینگ فاشیست باشلقلاری وه تشکیلاتچیلارینینگ جنایتی اوچون اوزـ لرینینگ امسیق قانلارینی توکگه‌ن ملیونلیغان عادی آدملر پوتون انسانیت عالمیگه دهشتلیک جفا وه ایغرچلقلاردی ایلیب کیلیدیغان یگی سوقوشنینگ ینه تکرارلنیشیغا یول قویوپ برماه‌یدو.

سوویت حکومتینینگ تاپشوریغی بویچه، سوویت وکللار آرمیگی دائره‌لاریغی کیچه‌یتشکه اورنقوچیلار وه باشقا عکس‌الحرکتچی عنصرـ لر طرفیدین نوتاشتوریلیوانقان یگی سوقوش قورقوتچینی بوقوتوب تنچلقنی

مستحکملاش مقصدیده باش آسامبلیه‌گه توه‌ندیکی تکلفلارنی قبول اشنی تکلف قلیدو.

7 — سوویت اتفاقینینگ تکلفلری

«موشو وقتقا قدر آسامبلیه‌نینگ 1946 — یلی 24 — فیونال دیکی قراریغی و قورالارنی عمومی قسقارتش و ترتیبـ لش اشاریغی بولگوله‌یدیغان پرنسیپلار حقیده» کی 1946 — یل 14 — دیکابرده بولغان قراری عملگه اشوروشدا عملیده هیچ لیمه تاثیمیغانلیغنی اعتبارغا الیب؛

حربی مقصدلار اوچون آتوم قوه‌تینی اشلیب چقرش و فائیده‌ لینشنی منع قلشنی برنچی قتاردا توریدیغان وظیفه دیب بیلیب؛

قورال ساپمالری عمومی حالدا عملده قسقارتش بولسا، مسـ تحکم تنچلق اورنتوش، خلق آرا خوفسزلکنی چیگتش وظیفه‌لاریـ گه جواب قلیدو و نورلوک دولتلارده قوراللینش اوچون بارغانسیری کوپه‌یتیلیب کلیوانقان نهایتی چوک چقملارنینگ نتیجه‌سیده کلیب چققان اقتصادی ایغرچلقنی ینگیلیتشده خلق منفعتیگه موافق کلیدو دیب بلیب؛

خوفسزلک کینگه‌شینینگ دائیمی اعضالریدین بولغان بیوک دولتـ لارنینگ، قورالاق کوچ و قورال — جابدوقلارنینگ کیسچولو گیگه ایگه ایکه‌نلیگینی و اولارنینگ تنچلق و عمومی خوفسزلکنی حمایه قلشدیکی آساسی مسئولیتلکنی اپاب بریوانقانلیغینی مولاحظه‌گه ایلب؛

دائیره کینگه‌یتکوچیلار وه باشقا عکس‌الحرکتچی عنصرلر طرفیـ دین نوتاشتوریلیوانقان یگی سوقوش قورقولوچینی یوقوتوب، تنچـ لقنی مستحکملش مقصدیده،

باش آسامبلیه خوفسزلیک کینگه‌شینینگ دائیمی اعضالری — امریکا قوشما اشتاتلری، بیوک بریتانیه، سوویتلار اتفاقی، فرانـ

ـسيه وه خلقارادا قورال — جابدوق وه قورالليق كوچلارني قسقارتش-
نىڭ برنچى قدمى صفتيده بر يل دواميدا حاضرقى كوزده بسار-
پرلغان قوروقلوق ، ديگز وه هوا كوچلاريني 3 دن بركه قسـ-
قارتشنى توصيه قلدو . باش آسامبليا ه اتوم قوراليني مدافعه-
مقصدلارى اوچون امس ، بلكى تجاوزچيلق مقصدلارى اوچون پدـ
قوللانلان قورال صفتيده منع قلشنى توصيه قلدو . باش آسامـ
بليه قورال — جابدوق وه قورالليق كوچلارني قسقارتش وه اتـ
ـوم قوراليني منع قلش چاريلريڭنىڭ اجرا قلنشيني قاراب تـ
ـوروش وه تفتيش قلش اوچون خوفسيزلك كېڭىشى دائيره سيده خلق آرا تفتيش
اورگاني تاسيس قلشنى توصيه قلدو .

سوويت وكيللرى اوميكى ، سوويت حكومتينىڭ تاپشوروقى بويىچه
بو تكلفلارني بلان سوزگه چقش بلان بر گه باش آسامبليه ده نىڭ
يوقوريدا بيان قلنغان تكلفلارني قبول قلب ، خلقلارنىڭ خوفسيزلكى
وه تنچلقيني ساقلاشدا ره لى وچ چقربديغانلقيغا ايشهنچ
افاده ليدو .

(اوزلغا سوزلغان آلقشلار)

بزنڭ اقتصاديمز غلبه قازاندى

پولات هاليمى

اقتصاد كشيلك تورمشينىڭ اولياىغا تاثيربار كوچي نمايانه نىڭ
بر بوره اقتصاديا مستقللك توز گوروشيگه زور تاثير بولمو وسياسي توزومده
بهالكوليگوچى قوروللغى توتودو . شونوگدهك سياست ، اقتصادنىڭ
رواجلنشيگه زور تاثير يه تكزودو . بوني ئوچون كوپ مثاللارني كور
سوتوش ممكين . بومثاللار ئوچون ئوزاق تاريخى دورلرگه ئيكسـ
كوروپه قلماسدين ، حاضرقى يعنى ئيككنچى دنيا اوروشيدن كيينكى
دورلرگه برنظر سالساق كفايه قلبدو .

ئيككنچى دنيا ئوروشى تمام بولغاندين كيين ، يوتون دنياخلقي
اوزون مدتليك تنچلقني آرزو قلغان ئيدى . موشو آرزوغا ميسر بو-
لوش ئوچون دنيادا برقانچه دولتلر ، خلقچيلق سياسي توزوميني رد
قلدى . خلقچيلق توزومي بو دولتلرني اقتصادي قوللقدين آزاد اتب
مستقل اجتماعى تورموشنىڭ فوندامنتيني قوردى . خلقچل مملكتلرنىڭ
سياسي واقتصادى استقلاليه‌ني حقيقى معناسيدا ئوز شانى وجمعـ
ـيتنىڭ يوكسك باسقوچيگه قاراب هركتلندى . بومملكتلرنىڭ ترقياتي
پلانبلان آلغا قاراب باسقاندا وباق قورولوش پلانلرى نيڭ يدمغانلقى
غوجلقى ئويسهكده . بو پلانلار تورموش قانونيغه تايلانغاندا :
ديمك : يكى سياسى نيزر — خلقچلق توزومى اقتصادنىڭ و

مشۇنچە شرائط تيارلاب بەرگەن بولوب، بو سياسەتنىڭ اقتصادي ماهيتىنى كو-
رسەتكەن تاشلامدور :

بوتون دنيادا تينچلىقنى توزوتوشقا ، خلقچيلىقگە قارشى بولغان
كوچلارنى يېڭىدىن ، امريكا ريئاكسيە چيلارى يېڭىدىن چىقىپ كېلگەندور
لەر ئوچون كالار زاماندا بولغان دەۋرىدە ، موشو وضعيتلارنىڭ ئىك-
نومياسى « مارشال پلانى » دور . « مارشال پلانى » ئاوروپا
اقتصادىنى ئىگەللەش نتيجەسىدە كاپ چىقار بولسىمۇ ؛ ئونىڭ اساسى مقـ-
صدى [illegible] . ئىنچ توكتاو اساسىدا گرمانيە واوروپا قطعەسىدە
گرمانيەگە تايانىپ بوتون دنيانى امريكا شاهنشاهلىقىگە — ايمپريە
سىگە ئايلاندورماقدور . امريكانىڭ مالىيە كاپيتالى سياستى گرمانيە
قاولىيەتنى قايتەدىن تيرىلدوروپ ، يېڭى قوروش ئوچۇنى تۇغدورو
شتىن عبارەتدور . 1948 — يلى اپريل ايىدا ابراب توزگەن آقىش
ركو لىموشوده « مارشال پلانى » [illegible] اقتصادي
ياردەم مقدارى ياردەمنى بىرش شرطلارى معين سياسى پروگرام
مانى عملگە اشوروشقا باغلانغان [illegible] بولماسىتن بولون دنيادا
توپلانغان [illegible] ئىنگ اساسى كوروولوشىدور . ئەمريكا
اوروپانى اقتصادي ياردەمىنىڭ قوشونى [illegible] ، بىرلىگوسى
امريكا دوللارىنىڭ بىر طرفىدە ئونىڭ [illegible] بولسا ، ئىككىنچى
طرفىدە سياسى [illegible] دولارنىڭ بىر طرفىدە اقتصادنىڭ
ئىگەللەنىشى (كوروولوشى) ئاچىلىق [illegible]
ئىككىنچى طرفىدە امريكا ايمپرياليزمىنىڭ [illegible] بولسا
گرمانيەسى [illegible] . « مارشال پلانى » [illegible]
گوشتىن ياردەم قىلغلا قوروش [illegible] .
[illegible] اقتصادى [illegible] . ياردەم [illegible]
[illegible] بولسىمۇ ، حقيقەتدە اوروپا [illegible] .
[illegible] گرمانيە [illegible] .
[illegible] .

مالىيە ارستوكراتلارىغا لازم بولغان قوروش چابدوقلارىنى تيارلاش، گرما-
نيە اقتصادى پوتەنسياللارىنى (امكانىيتلارىنى) تولوق حركتكە كەلتـ-
ورۇشتىن عبارەتدۇر .

امريكادا ئىكەچيلارنىڭ مارشال پلانى واسطەسى بلەن اوزرىنا كەيتوش
سياسەتلارىنى مجبورى روشتە عملگە اشوروشقا قلغان حركتلارى سياسەت
واقتصادنىڭ بىر بىرىگە باغلانغانلىقىنى كورسەتكوچى اوچوق مثالدور .

اولكومزدە 1933 — يلى وجودقا كلىپ چىققان اپريل انقلابى
حاكمىيتىنى شىڭ شى سەيگە بىر بىپ ملتلەر برابرلىگى سياستىنى حكو-
مت پروگراممىسىغا يزىشقا مجبور قلدى . خلق طلبىنى اجرا قلشقا
مجبور بولغان شىڭ شى سەي حكومتى ، اولكە اقتصادىنى يىڭى زمان
فن-تخنيكاسى اساسىدا قايتەدىن قوروشقا يوز توتقان ئىدى .
شو زماندا اولكەمىزنىڭ اقتصادى احوالى توزولوپ رواجلانش امكانىيتىگە
ئىگە بولغان ئىدى . قىشلاق خوجالىقىنى يېڭى ئىزلاشتورۇپ ماشينلاشتوروش
[illegible] كولەمدە باشلانغان بولوب ، دهقانلار [illegible]
زور غيرت بلەن [illegible] ئىدى . اولار كونەلا اشلەپ چقرش
تخنيكاسىدىن [illegible]
باشلىغان ئىدى .

اگر [illegible]
قوروش ئوچون [illegible] .
[illegible]
[illegible]
[illegible] . قىشلاق خوجالىق
محصولاتى [illegible]
[illegible] .

قىشلاق [illegible]
ئىدى . [illegible]
[illegible] ئىدى ؛ [illegible]

مالالار چارويچيلققا كيرگوزولوب اولارنىڭ 3 — 4 — 5 — بيرغوم-
لارى پيدا بولغان ايدى . چارويچيلار اسلاك مالالاردين مول اوسوم
ايلش امكانيتينى كوروب بو ايشقا زور اهميت بيرگەن ايدى . بو
شو دوريدە فقط قشلاق خوجىلوقى و چارويچيلىق ساحەسيديلا يڭيلق-
لەر كيرگوزوش بلەنلا قناعتلەنمەسدين صناعتنىڭ ترقياتىنى هم باشلا-
غان ايدى . ماى زاوتى — ايلكتريك استانسيەلارى . اوت ، ماى هم
تيرە معمولاتى زاوتلارى وجودقا كيلب چققان ايدى . خلق طلپىنى
قاندوروشقا مجبور بولغان شىڭ شى سەى ملتلار برابرلىكى سياستى
نى عملگە اشوروشقا يوز توتقان وقتيدا توغرى سياست يورگوزگەن
بولوب ، اولكە ترقياتيدا يول اچقان ايدى . شىڭ شى سەى حكو-
متى ريئاكسيونلاشقانليقيدين ترقيات امكانيتلاريگە چەك قويولوب ،
اولوق مستملكەچيلىككە كيلش شرائط ترقى قلدوروشقا باشليدى .
خلق خوجىلوقىنىڭ همە ساحەلاريدە ارقىغا قايتش حكم سورگيلى
باشليدى . قشلاق خوجىلوقى ، چارويچىلىق ، سودا و صناعت توقتاد
تويەللاشقە باشليدىكى ، بعضى بر ناحيەلاردە ولايتلاردە حتى خوجو
لوق يورولمى قالاق حاليغا قالدى .

گومينداڭ ريئاكسيونچىلارى دوريدە اقتصادى ارقىغا قايتش تخي
مو يوقورلادى و اوتون اولكەنىڭ خوجىلوقى تار كوچىغا كيريب
قالدى :

قوشو ريئاكسيون سياستگە قارشى كوتورولگەن 3 ولايت خلـ-
قى زور طنطنە بلەن اورومچى يوسوفوسيغا يەكين يەندە تنچلىق
بتيم امضالاتيب ، بتيم اساسيدىكى يڭى اولكەلوك حكومت تشكيل قلنـ-
غاندين كيين ، خلق طرفيدين كورسەتولوب حكومت تركيبىگە كيرگـ-
گەن شخصى حكومت اعضالرىنىڭ ، بولوپمو 3 ولايت طرفيدين كيرا
قيلگەن خلق وكيللارى — حكومت اعضالرىنىڭ قطعى تلەكلارى بلەن
حكومت مجلسيدە اولكە بويچە اقتصادى مسئلەلەرنى ساقلاپلاشتو-
روش يگيدين يولغا سيلش توغروسيدا بر قانچە قرارلار قبول قلنـ-

دى و بو چاربارلارنىڭ همىسى اولكەلوك حكومتنىڭ سياسى اشلارى
مسئلە اشوروش تولالمەيسى ، دەب اتيليدىغان سياسى پروگرامەسيغا
كيرگوزولوب او يەردە اوچوق كورسەتولدى .

سياسى پروگرامەنىڭ ۷ . ۸ بولكيدا اقتصادى مسئلەلارگە دا
تيرە چاربار كورسەتولدى . بولارنىڭ ايچيدە كيشى كوچيدين فايد-
لانمايدىغان كيچىك دهقانلارغا يار دم قلش اولارنىڭ حقوقىنى مدا-
فعە قلش يەرلك ابروم كيشيلار قولىدا مركزلشب قليغا يارشى كو-
رەش ايلب بيرش ، صنعت قاقوچى بلان اولارنى اشلتقوچىلار اوت-
تيدىكى مناسبتنى نورمال ترتيبگە سيلش ، يەرسيز ، دهقانلارغا يەر
بولوب بيرش يالا و ايللار حقيقىنى حمايە قلش ، اشسيزلىكنى يوقو
توش ، سو قورولوش اشلارىنى كيڭەيتيب ، يڭى يەرلار ايچش مسئول
ياخشى بولمىغان يەرلارى خلقى تاميىنلەش اوچون حكومت قارميغيدا
بر اشلق فوندى تشكيل قلش ، مال — چارويچيلق اشلارنى قولايلاشتو-
روب ، اولارنى فنى اصولدا كوپايتش يەرلك خام ماللار اساسي-
دا اشلەيدىغان صناعت اورونلارى تشكيل قلب ، كيلگوسيدە اش-
چيلەيدىغان احتياجلق ترسۇار اشلەب چقرش ، يەر باغليقىدىن اولوق
فايدىلانش اركين سوديقى چەكلەشكە ناريزالقان هر قانداق چاريلارنى
(بازار باهاسيغا بها قويوش — بنجا-چيتاسىنى) منع قلش ، چەت
بلەن بوليدىغان سودا مناسبتيڭ اساسنى قايديلاريگە رعايە قلش بلەن
خلقغە تاشقى اركين سودا حقوقىنى بيرش ، اولكە اقتصاديدى مستە
كەملەش و رواجلاندوروش يولى بلەن كرم — چقيمنى توغرا بولغان
اوچەد وجودغا كەلتوروش ، اولكەنىڭ اقتصادى احواليني مستحكملەب
امكانقە قدر خلق خوجىلقىنى يولغا سيلش اوچون مركزدين مادى
يار دملار ايلب توروش وعدەلىرى كيرگوزولگەن .

منا بو پروگرامەدا كورسەتولگەن چاربارلار عملگە اشورولسا ، بز-
نىڭ اولكەميز مسندنيك گوللەب تورغان گلستانيغا ايلاندوروولغان بو-
لور ايدى . اولكەلوك حكومت رئيسى گينيرال چاڭ جى جوڭ :

اولکولوك حکومتنینك سیاسی پروگرامیسینی تصدیقلاش مجلسیده :
« شنجانگنینك اقتصادینی کوتوروش اوچون الک کوپ درجیده مادی یار
دملار بریلیدو » — دیب مرکزی حکومت امیدین اولکه خلقیغه چولك
وعدیلارنی قیلدی .

اما عملیت بونونك عکسینی کورسەتتی : مرکز وکیلینینك اول-
که خلقیغه قیلغان چوك وعدیلارینینك اساسسز ایکەنلیگی ایپاتلاندی
مرکزنینك اولکیگه قیلغان مادی یاردیمی « درجی » مارکیلیق ما-
شینلاردا هیچ قانداق مادی کفالتلیکی بولمیغان ئوروق قغەز باشقال
پوللارنی ئوتنیمزغا ایلب چیقشدین عبارت بولدی .
مرکزی حکومت باشقال قغەز پولینینك اولکیگه کوپ مقداردا
کیلتورولوشی — و اولکولوك حکومتنینك عسکرلارنی ، ساقچیلرنی تام
مینلەش اوچون و کەنك اشقانلیق حکومت اپپاراتینی تامین ایتش او
چون هیچ قانداق بر حسابنی ئشلاتماسدین قغەز پولنی چقریشی
اولکه اقتصادینی بو گونکی ملاکتلیك احوالغا — باشقال پولینك بارغا
سیری ایفرلیشیب کیتیولتقان رگسیلیگه — اینفلاتسیه گه (ئاقچانینك پا
خالانیشی) ایلب کەلدی .
مکس الحر کنچیلارنینك اولکه اقتصادینی بوزوش اوچون قلغان بوز
چی قدمی ، اولکه مالیه نظاریتیغه حکومت اعضالاری و خلقنینك راضی
لیغینی الماي توروب اقتصادی مسئلەلاردین مطلق سوادی بولمیغان
مکس الحر کنچی چلم خالنی ناظر قلیب بەلگولەشدین باشلاندی .
چانم خان اقتصادی و مالیه مسئلەلارىدە هیچ نیمه چوشەنمەیدیغ-
خلق مکس الحر کت قورچیقی صفتیده ، اولکه خلقینی بولاشقا چرمت
قلغان مکس الحر کنچیلارنینك قولیدیکی اطاعتچان قورالی بولدی .
اینفلاتسیه کسیلینینك سببلارینی تحلیل قلغاندا ، مرکزنینك اولا-
گومزده ، توروقچ بوز مکدین اوشوق کیلیدین عبارت عسکرینی
تامینلەش ، اقتصادی اشلارینی وبرانچیلقا اوچریغان بزنینك اولکیمزگه
قوشیمچه ایغر چوشوب اونی کوتورالمەی کیلیوانقانلیقینی اعتبارغا

ایلش کیرەك ، چونکی ؛ مرکزی خطای حکومتی اوزینینك ارمیەسی-
نی تامینلەش اوچون بزنینك بورتیمزغا باشقال قغەز پولدین باشقا
هیچ ایرسه چقریب تورغینی یوق .
مکس الحر کنچیلار و اولارنینك قورچاقلاری بولغان مسعود ، عیسی
بك و اولارنینك قویروقلاری نظاریتی ادیبکی 7 ولایتده باشقال پولا-
رنینك اینفلاتسیه کسیلی الك یوقری نقطیغه یتیب چقیب خلق خوجلقی-
نینك بارلق بولوملارینی ویرانچیلقا اوچریتیوانقانلق عامل بولیوانقاندا
قورچاق مسعود اولکولوك حکومتی ، اولکیمزنینك اقتصادی احوالی-
نی ستیلوانقان مالارغا ، « پینجا سیستیموسی » بلەن قانتق باشقوروب
بولغا سایشقا اوروتوب باقتی . لیکین توکگرلیكنی اساس قلیب ،
اولکه اقتصادی حسابلاری بولمیغان بو چاره هیچ قانداق نتیجەسیز
بولمیدین تولوق مغلوبیتگه اوچریدی .
مکس الحر کت قورچاقلاری — مسعود ، عیسی بك لارنینك اقتصادی
سیاستی « پینجا سیستیموسی » بلەن اقتصادی ترتیبگه سلیشدین
عبارت بولدی .
مکس الحر کنچل اولکولوك حکومت قورچاق باشلیقلاری نام اسلیه
دیکی اولکولوك حکومت ترکیبیگه کرگەن خلقچل اعضالارنینك اونوم
دین چاپ کیتیشی باش تنچلق بیتمنك اساسی مادیلارینی نقط یوقتا
چقاردی .
تنچلق بیتمنی رد قلشنینك کورنوکلوك النتاسی — سودا اپپا-
راتسیەلاری ساحەسیدە مجبوری چەکلیمە چارەلارینی قوللونوش ؛ اول
کیشنینك مادی بایلقلارینی بالانسلیغا قورولمادین حکومتنینك قغەز پول ملکو-
سیگه اساسانور ولغان و دجەنتنی ناپلاش اوچون چەکسیز هالدا قغەز پول بیلگو
اری چقریشلاردین عبارت بولدی .
اقتصادی ترتیبگه سلیشنینك صنعی هاملی — « پینجا سیستیموسی »
مکس الحر کنچیلار و اولارنینك قورچاقلارینینك اقتصادی سیاستیغه خالتا
کوچیغا ایلب بریب تاقیدی :

بازار باھاسىنىڭ ئۆسۈشى قورچاق مسعود و اونىڭ قويروقلارى طرەفى-
دىن قوبۇلغان ھېچ قانداق توسالغۇغا قارىماستىن ئېشىۋەردى
قورچاق مسعود حكومت بېشىغا چىققاندىن كېيىن خلقچىل 3 ولايتگە
قارشى قارا نيتدە بولۇپ، 3 ولايت ماليەسىنىڭ نورمال ھالىتىنى
بۇزۇشقا تىرىشتى. شۇنىڭ بىلەن ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ولايتلارىنىڭ
اقتصادى اساسلارىنى ئاجىزلىتىپ بۇ ولايتلارنى عكس الحر كنچلار
اقتصادى نظارىتى استىدىكى ولايتلارگە اقتصادى محتاج قىلىپ قو-
يۇشقا ئورۇندى.

3 ولايت اقتصادىغە قارىتا عكس الحر كنچلارنىڭ اوز قورچاقلارىغا
كۆرسەتكەن يول — يوقىرى ملى ارمىيە تامىنلاتىنى ئۈزۈش ايلى
تارباغاتاي و آلتاي ولايتلارىنىڭ حكومت اپپاراتلارى تامىناتىنى بېرىپ
تۇرۇشىنى رسمى رەۋىشدە منع قىلىشدىن عبارت بولدى.

عكس الحر كنچلار ئوزلارىنىڭ قويروقى مسعود و عيسى بەگلەر
بىلەن ئىلاپ چىقان بۇ پلانلارىدا لەت بولدى. خلقچىل ئابرويىنى
ئىگىز كوتۈرگەن 3 ولايت خلقى قورچاق مسعود حكومىتىنىڭ اقتـ-
صادى سياسىتىدىكى ھىلىسىنىڭ ماھىيتىگە چوشونۇپ ئوزلارىنىڭ مستحكم
اقتصادى اساسىنى بەرپا قىلىشقا كىرىشتى، ساغلام بولغان، انقلابىيە
كېيىنكى بولمىغان مستحكم اقتصادى اساسىنى يەرتقا چىقاردى
شۇنىڭ بىلەن عكس الحر كنچلارنىڭ 3 ولايت اوستىدىن اقتصادى
ھۆكمران بولۇپ كېلىشكە قارىتىلغان پلانلارىنى ھەر بىرى يەكسان قىلدى.
عنايت تۇرمۇش قورچاق مسعود اقتصادى چارولارىنىڭ اسا-
سلىقىنى ئوزلارىنىڭ عكس الحر كنچل ماھىيتىنى ايچىپ كۆرسەتتى.
... بولسا، عكس الحركت تۇرچقارىغا ... و ... افادىلەپ
ولارنىڭ تارىخىدىكى ... كورسەتتى.
7 ولايت خلقى ئوزىنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىدا انقلابىيە
كېسىلىك ... باھاسى ... تارتمادا. انقلابىيە كىيىلى
خلقنىڭ ھەر بىر قاتلامىنىڭ تۇرمۇشىغا تاتلىق يېڭىلىق كەتتى. ئۇلارنىڭ

تۇرمۇشىدا ئاقادىيالمىگەن. خزمتچىلارگە بېرىلگەن معاش مقدارى
كۈندىلىك ئېھتىياج و ھنرمنلارنىڭ بىر كۈنلۈك تاپقان پۇلى كۈندىلىك
كۈنلۈك ئېھتياج ... يېتىشمەيدۇ. ئاياق معاشلارىنىڭ او
مرود بولغان قىرسىلارنىڭ باھاسىغا يېتىشمەيدۇ. بازار
سوشى بازاردىكى مال باھالارىنىڭ ئۆسۈشى قوغلاپ يېتەلمەيدۇ. بازار
باھاسىنىڭ كۈندىلىك اوزگۈرۈشى شۇنچىلىك تېز بولىدىغانلىقىغا اشە
چە توختىماي ئۆرلەيدۇ. پۇتۇن سودىگەرلار دايىم باھاسىنى قوزغۇتۇش ھەر-
چۈشۈشكە سالالمايدۇ. بازارلاردا شۇنداق احوال تۇغۇلغانلىقى، بولۇپ
انچە باھالىق ھاقاقان تونۇلگۈلاچىلار، چىنلىقى خلق حسابىغا بو-
ماقالا. سودىگەرلارنىڭ سودىسى ھەم — جانلىقنىڭ چوشمەگەندە. بازار
باھاسىغا اشەنچى قالمىغان سودىگەر اوزىنىڭ سودا قىلىش دائىرەسـ-
دارايىتماقدا، سودا ابارونىنى قسقارتماقدا. سودا ابارونىنىڭ قسقارى-
شى بولسا، انقلابىيە كېيىنكى ئەڭ اخرقى نتيجەسىدۇر.
حكومت تر كېيىنكى عكس الحر كنچىل حكومت اعضالارىنىڭ عكس
الحر كنچىل سياسىتى 7 ولايت دائرەسىدە اقتصادى ويرانچىلىقنى بارلىق-
قا كەلتۈرمەكتە.

عكس الحر كنچلارنىڭ حكمرانلىقى استىدىكى 7 ولايتنىڭ اقتصادى
احوالى بىلەن خلقچىل اساسىدا تۇرمۇشى قوردۇپ كېلىۋاتقان 3 ولا-
يتنىڭ اقتصادىنى كورسىتىش اوچۇن اورومچى بىلەن غولجا مال باھا-
لارىنى (سوۋېت مالىنى نشانغا ايلاپ تۇرۇپ) سېلىشتۇرۇپ اوتىمىز.
و ئۇلارنىڭ فرقىنى پروسەنت بىلەن كورسىتىمىز: بىر گەز كەڭ بەز
1111 پروسەنت؛ چىت 1905 پروسەنت؛ نېمە 1181 پروسەنت؛ سەللىڭ داكىنىڭ پارچىسى 1711
پروسەنت؛ سەتىن 1429 پروسەنت؛ ... افادىسا، قادا چەك
پروسەنت؛ اولكىدە ... مالارنى ئىشلىتىشكە 1142 پرو-
سەنت؛ ... 533 پروسەنت، ...
428 پروسەنت، ... 933 پروسەنت؛ آياق
سەنت؛ ياغ 714 پروسەنت؛ ... خام مال — تېرىلارنى نشان قىلغاندا
كېيىمى 1250 پروسەنت، ... 480 پروسەنت،
كالا تېرىسى 3000 پروسەنت؛ قوي تېرىسى

صولانىنى اشان قىلماندا ، يوز چىڭ اون 1230 پروسنت ؛ ايككـ-
خطاى ماللارىنى ئشلاتقا الماندا ، بىرىنچى صورت قارا چاى 395
پروسنت و باشقىلارىمو شو نسبەتدە .

منا بو بولار ، اوسوب كيتىۋاتقان [انفىلاتسىيەنىڭ حەركتى بىلەن
خالقا كوچىغا ايلىپ بىرىپ تاقالغان 7 ولايت اقتصادى احوالىنىسى
كورسىتىدو .

مىكسالىر كتچىلار يوز بەرگەن بو اقتصادى وضعيت اچىدىـن
10000 دوللارلىق جانى 200000 دوللارلىق قەغەز پۇلغال پول بەلگو
ارىنى چىقىرىش يولى بىلەن قوتۇلوب چىقماقچى بولودو . لكين ھەمـە
مىكسالىر كتچىلار بىشىپ تۇرغان بو يول اقتصادى ويرانچىلىقـ-
نى تىخىمو تىرەنلەشتۇرىدو . قورچاق مسعود حكومتىگە بارلىق قانـ-
لامىدىكى خلقلارنىڭ نارازىلىقىنى كەلتۇرۇپ چىقىرىدو . انفىلاتسىيە كىـ
سىلىنىڭ ايشلەپچىقىرىشنى تارتىۋاتقان خلقنىڭ مسعودقا قارشى اوروشوش
جريانىنى تيزلەتىدو ، 7 ولايت خلقىنىڭ اقتصادى تورموشى منا
شۇنداق .

انفىلاتسىيە كسىلىگە ميتلا بولغان 7 ولايتنىڭـى احوال منا
شۇنداق .

ھقيقى خلقچىل دولەت بىلەن دواملىشىپ كىتىۋاتقان 3 ولايت مطلق
باشقا بولغان اقتصادى شرائتلار اچىدە ياشىماقتا .

ھقيقى خلقچىل ترقى اساسىدا تورموشنى قوروپ كىليۋاتـ
قان خلق بارلىق مادى بايلىقلارنى كەڭ ئشلەپ چىقىرىش اساسىدا اوز
اقتصادىگە ليگە ايلاوش امكانىيتىگە ايگە بولدى . 3 ولايتدىكى خلقـ-
چل حاكميت خلق تورموشىنىڭ يوقرى كوتورولوشىگە ، اوسوشىـ
گە ، خلق خوجالىقىنىڭ بارلىق تارماقلارىنىڭ مستحكملىنىشىگە دائم ياردم
قىلىپ كەلمەكتە .

3 ولايت حكومتى
اورگانلارىنىڭ خلققە كورسىتىۋاتقان اقتصادى

ھادىسىگە مثال قىلىپ كوچولوكنى تشكيل قىلغوچى دھقانلارغا اشـ
ليق قرض بىرىش اشلىرىنى كورسىتىش ممكين .

1948 - يل ھەرتىبازلىق تىرلغو وقتىدا قشلاق خوجالوق بانكىـ
سى ارقىلىق ايلى ولايت دھقانلارىغا 166000 پوت ، تارباغتاـاى
دھقانلارىغا 35.289 پوت ، التاى ولايتىگە 23.485 پوت اورلوق
دان اننلىق بىرىلدى . حاضرقى وقتدە محصول ايلىش مقداريلى كوپـ
ايىپ قالىش مناسبتى بىلەن 3 مليارد دوللارغا يقين انچلە دھقانـلارغا
ياردم قىلىنىپ قالىدو .

دھقانلارغا كورسىتىلگەن بو كاتتا يارديملار ايلى ولايتىدىكى
چە تىرلغو يىر الىكنىڭ 25 پروسنت اوسوشىگە سبب بولدى . بو-
رون تىرلغوچىلىق بولماقوچولمىغان الاپدا دھقانچىلىق كىلىپ چىقتى .
الاپدىكى بو دھقانچىلىق التاى خلقلارىنى اوزلارىنىڭ خصوصى اشلا
رى بىلەن تامىنلەيدىكەن .

بورون التاى اشلىقتا محتاج ولايت بولوپ اونىڭغا اشلىق 600-
700 كيلومتر يراقلىقتا جايلاشقان باشقا ولايتلاردىن ايلىپ كىلىنەتـ
تى . خلقچىل حاكميت اورونلارىنىڭ ياردمى بىلەن التاى خلقى اوز
خلق خوجالقىنىڭ يىڭى بولومى بولغان تىرلغوچىلىقنى بارلىققا كەلتـ
وردى . بونىڭ بىلەن التاى ولايتى بارلىق مادى بايلىقلارى موجود بولـ
غان اقتصادى پۇتۇن بىر ولايتكە ايلاندى . شونىڭ بىلەن عثمان باندى
سىنىڭ خانە - ويرانچىلىقىدا چوڭ ضربىگە اوچىرىغان التاى ولايتىـ
نىڭ اقتصادى اوسوشى و مستحكملىنىشىگە بارلىق امكانىيتلار يوزدە — يوز
كىلىپ چىقتى .

بو يىل ايلى ولايتىنىڭ قشلاق خوجالىقىدا بىر يىڭىلىق وجودقـا
كەلدى ، او بولسىمو ، بىر كىچىلەرنىڭ خلق اچىگە چوڭ تارقالىشىدور .
ايلى ولايت خلقىغە قشلاق خوجالوق بانكاسى ارقىلىق ملك قوتا بىر-
لە قورال بىرىلدى . ايلى ولايتىگە بىر كىچىلەرنىڭ كوپ كوزلوشى خلق
بايلىقىنى يوقرى كوتورۇشكە سبب بولىدىغانلىقى چوڭ بىر مۇۋەپپەقىيەت

ايلى ولايتيدىكى تريلغو ميدانلارينىنك 90 فائضيگه سو بيريلگو
زوب بيريديغان ارىق-استەنگلار ريمونت قىلىندى . سويۇنوك دەقانلار بىلەن
تجارت بانگكاسى (دولت بانگكاسى) - شاللىقلارنى سو بىلەن تەمىنلەش
قاليدىغان اوستەنگلارنى رەمونت قىلىش اوچون 40000000 دوللار
قرض بيريلدى . مانا بو فاكتلار خلق حاكمىيت اورگانلارىنىنگ يېزا-خو
جالىق محصولاتىنى كوپ كولەمدە اشلاپ چىقىرىش بىلەن خلق بايلىقىنى
اوستوروشكە چوك اهميت بيريدىغانلىقىنى كورسەتيدو . مانا شو ارقىلىق خلق
مادى بايلىقىنى يوقىرى كوتوروش اوچون مستحكم اقتصادى اساس ياراتىلىدو .
بىرىنچى يېزا — خوجالىق محصولاتى بىلەن صناعت ميدانى بولغان اورتا
اوتتورا ولايتلارنىنگ بولونوشى نتيجەسىدە دهقانلارنىنگ تورموشى
گولوندەگى زەيانى ارتوق كورولمەكتە ، اوز يېزا خوجا
لقىنىنگ محصولاتلارىنى ساتىش امكانىيىتىدىن محروم قىلىنغان دهقان اوتتو
نىنگ ترلغو ميدانلارىنى كىنگەيتىش حاجەتى بولماسلىقىنى اوز احتياجىنىنگ
محصولىنى كوپەيتىشكە قزىقماسلىقىنى طبيعى يېزا خوجالىق محصولات
ارزان بولىشىنىنگ اوسوشى (اولارنى ساتىش امكانىيىتىنىنگ كلوپ چىقىشى
بىلەن) و صناعت ماللارى باهاسىنىنگ ارتىقچە ساتىلىشى يېزا خوجالىق
محصولاتلارىنىنگ كوپ كولەمدە اشلاپ چىقارىلىشىغا سبب بولدى .
3 ولايت حاكمىيت اورگانلارىنىنگ حكومت خادملارى مەربىيەلەر
مجبورلار — و انقلابدا شهيد بولغانلارنىنگ عائلەسىگە غمخورلىقى ،
بو شو يىلى مخيار دەن باشلاپ اولارنىنگ معاشىغا تورالغو مال و
خادملارنىنگ معاشىغا تالاپلارنى اوشوپ بيرىش بىلەن بولدى . مانا بو چارە
اولارنىنگ معاشلارىغا بازار باهاسىنىنگ تورالغو بولىشىنى يوقاتتى و
... قىلالمايدىغان بولدى . اوز كورسەتكىچى ...
اوزىنىنگ تورموشلارىنى حقيقى خلقچىل اساسلاردا
حل قىلىپ خلقچىل بايرىقى استىدا اوزيگە اوزىنى تولوق ارگە بولوب
ياشاۋاتقان 3 ولايت خلقىنىنگ احوالى مانا شونداق .
خلقچىل رهبرىيەت ... رهبرلىكىدە 3 ولايت گوللەنمەكتە
يە و اقتصادى ... گە يېڭى ... ترىشەكتىدو .

خلق طلبى قانونىلور

دولات عالمى

ۋەكىللىرىمىزنىڭ چىڭ بو چاقىرىقى خطابىگە بيرىلىپ قىلىنغان جواب
خطىدە اولكە مسئلەسىنى حل قىلىشنىڭ اساس ؛ شرطلارى و خلقىمىز
نىڭ مهم طلبلارى كورسەتىلگەن ايدى . چىڭ بو چاقىرىقىنىڭ تكرار يار
غان خطلارى فقط قوروق سوزدىن عبارت بولسىمو ، ۋەكىللىرىمىز
اولكە مسئلەسىنى تىنچلىق بىلەن حل قىلىش اوچون يەنە اورنىتىپ كو
روش اوچون 3 - جواب خط يازدى . بو خطدە هم اراقى خطىمى
نىڭ قانونى طلبلار تكرار سورالوپ ، اولكە مسئلەسىنىنڭ توگونى
نىمىدىن عبارت ايكەنلىكى اوچوق كورسىتىلدى .
اولكە مسئلەسى اوزون اوتموشدىن بىرى بوتون ضدىيتلارنىڭ تو
گونى بولوب كەلدى . بو مسئلەنى حل قىلىشقا كىرىشكەن اولكە
خلقى تورموشنىڭ قىزغىن لاگلار كورونوپ ، مثلا كورالمىگەن
قالاق قاچەلەنىڭ ونفلارنى اوز باشلارىدىن كىچىرىپ ، ملى ازادلىق
انقلابلار مكتبىدە تجربىلار بىلەن تاولاندى .
ايلى انقلابىدىن الگىرى بولوب اوتكەن خلق انقلابلارى و انقىل
ىشە مغلوبىيتلارگە ارچراپ ، خلقىمىزنىڭ انقلاب باتورلارى حمايت ،
انسانىيتنىڭ حقوق ، اركىن حيات و ذوقى تورموش بولىدا قربان بول
غان بولسىمو ، اولارنىڭ اولادلارى شو آتا - بابالارىنىڭ انقلابى ترا
دىتسيالارىنى اك مهم ميراث صفتىدە ساقلاپ كەلدى و كەلمەكتە .
او ملى آزادلىق ترادىتسيەلارى يوقولمىدى - يوقولمىدا اوتوب اولكە
خلقىنىڭ تورموشىدا علاقە آيلاندى . مكس الهر گلوپ منصورلىق !

تاریخی حقایقیدن ، انسانلق حقوق ، ارکین حیات اوچون اوزلوکـ
ـسز درام تەنقورولگەن کورەشلار محصولی بولغان انقلابی قرا-
قچیلارنی قوغا پرستلك و ماجرا منبعی معناسیدە توشوندوروب
کە اورولوشیدو . بو بولسا ، اولکە خلقیغا اسبات چولك تعندور .
چونکی ، اولکەمزنك خلقی قانداق بولمیسون معین و امکینیدیکی
حقی الك کیچیك ماشتابیدیکی ارکنلککە هم قناعت حاصل قلیب قازە
اق چایقیشلاردین تنچلق قوروش شرائطیدە اونکەین وقتلاری بولدی .
اولکە خلقینك تنچلق پرور ایکیندین فایدەلانغان استبداد چیلەر هر
بر انقلابدین کیین خلقیمزنك بوینیغا قایتا - قایتە اسارت زنجیر
لرینی تاقاب کەلدی و بو حادثەنی ، مسئلەیدە سیاسیینك نظریەسیگە
گە ، ایلاندوردی ؛

شونك اوچون اولکە مسئلەسی بلەن شغوللانغان استبداد تعبا
سنیغی معقول کورگەن و بو سیاسینی اشلیتشکە اینتلگەن هر بر
مسئلەیکە سیاسیچیسی کونەنە قور خالەیکی دات باسقان قوراللار
نی قولغا ایلیب ، الك قدیمقی مصر دنیا سیدیکی پاپیروسلارگە
رمز بلەن یزیلگان خطارگە اوخشاش یزیلغان مسئلەیکیچیلك سیا
سینك ساواقلاریغە مراجعت قلیدو ، چیریگەن ارخیفلاردین ایلینغان
ساواقلار بلەن ایلاملانغان چولك سیاسیچیلار اولکە مسئلەسینی حل قلیو
یغان اچقوچنی تاپدوق دیپ خوشحال بولیشیدو .

لیکن کونەنە دەکما (عقیدە) ارلین دەمەابیە قلیپ خلق تەر
گیگە تجاوز قلغوچیلار (گومیندانك دینا کەبیە چیلاری) ، اولکە
خلقینك تەرکی بلەن سودا قلغوچیلار (مسعود ، عیسی بك ، بولا
تارس ، خادیوانك ... لار) امدی بر عصر کیچیکیب قالغانلقلار
نی توشنمیسە کیرەك ، شونك اوچون هم عکس الحرکتچیلار و او
لارنك دومباقچیلاری بولغان ، اولوغچیلار ، ، ، پاشاچیلار ، طرفی
دین قوللیلیوانقان سیاسەت خلق کوزیگە تەنقیدە بولیوب
کورنیدو .

XX — عصرنك ایکنچی یریمیغە قدم قویارلیراقان بر مە
کیلدە بوندای کونەنا دوگمالرگە یولولوپ اولکە مسئلەسینی
حل قیلیمەن دیپ لیبت قلغان عرق سیاسیچیلنك زور مغلوبیتگە
اوچروشیشی مقرر دور . تاریخ بو خلاصیلارنی اولکە شرایطیدە
عملیدە اثباتلیدی . شونکدەك ، دولت بوییچە سیاسی ماهر حساب
لانغان بعضی بر سیاسیچیلار هم اولکە مسئلەسینی حل قلیشدا یکیلا
یی و یکیلنکلارینی اوزلاری اعتراف قلماقتا .

چونکی او ، سیاسیچی جنابلار ، اولکیدە اجتماعی محیطنك
اوزگەرگەنلیکینی اعتبارغا آلمیغان و اوزگەرگەن اجتماعی تور
موشنك ایجتماعی بولغان خلق احتیاجی و اوسکەنلیکینی حسابغا آلمیغان
دور .

شونك اوچون بو زاتلارنك اولکە مسئلەسیگە قاراتی دانیریلاری
نهایت تارایلوب ، چونکی اوز کوروشلارگە موستحق بولغان
اولکە محیطی ایلارنك نظری ارفولاریغا پاتمای تورغانلقی شبهەسیز
دور .

دیمەك ، سیاسی معبودلار ، مناظرەلار ، مجادلەلار ، اریکنی
بولغان اولکە مسئلەسینك توغری حل قلنمیغانلقینك توپ سەوەبی
استبدادچیلارنك یوقیریدا دینیلگانیدەك دەگمالارگە اساسلانغان
کونەنە سیاسەتنی یکی زامان شرائطیدە ئشلیتیشکە اوروشقانلیقیدور .

ایلی انقلابی اولکە خلقینك استبداد سیاسیتی آستیدا یەنە یاشاشنی
خواهلیمایدیغانلیقینی کورسەتکەن عملی فاکتدور . بو انقلابی تاری
خی فاکیت ، مسئلەکە نظریە ، چیلارینك عملی حرکتلاریگە تطبیق
قلیمە یریب ، موندین کیین مسئلەیکە سیاسی اوچون اولکە
محیطیدە جای قالمیغانلیقینی اثباتلاب بەردی .

اوچ انقلابی ولایت خلقلاری وە مرکزی حکومت اوتا
تورسیدا توزولگەن 11 مادیلیق تنچلق بیتیم اونوه اولکە خلقی
اورنیدە حکوم سوروب کەلگەن استبداد سیاسیتنك تیلیپ تاشلی

جت بولغان ايدى . بوحجتكه امضا قلغان اوز
هئيتغا كفالتليك [illegible] سيده توروب ، بيجيمنينگ عملى
ولايت وكيللرى بيلم ايمزاليغان بيتيمنى خطاى طرف بيجيمنينگ اجرا قلنيشيغا
اجراسيغا كريشكن بولسه‌مو جبهه‌نى آياقى اسرى قلدى .
نور توسقونلار توغدوردى . بوهيم جبهه‌نى ... اولكه مقياسيدا قنات ياياغان خلق
بيتيم ماددلرى بويچه يوتون اولكه مقياسيدا قنات ياياغان خلق
چلاق ئيقتيلاك طلبه‌سيني كورگەن گومندانلق دويكسه چولرى
بيتيمگه قارشى هركتلرده بولالا ، اصوللار بيلن سوء قصد قيلرلاپ
لوازم بيتيم‌لرينينگ يارديمى بيلن بيتيم ماددلرينى بوزدى .
تنچلقنى حمايه قلغوچى خلق وكيللرى ؛ بيتيمگه قارشى تورغ
گوزدلوانغان سياست شرائطيده اولكه‌ده حكومت تركيبيده تو
روشنى لايق كورمه‌يدى . خلقچيل حكومت اعضالرى اولكه‌لوك
حكومت تركيبيدين چيقيب كه‌تكه‌ندين كيين بولسا ، سياسى
ويزالكسيه تيغيدو كوچەيتورلوپ ، 7 ولايتنى قاراقچو توزدمك نهلا
آلدى .

7 ولايت واديسيدا خلق نارازيلىقى و غضبى درلقون بيلن
كوچه‌يدى ده توردوكى واقعه‌سى وجردا كليپ چقتى . حربى رژيم
واسطه‌سى بيلن دولوزلغان ئيتتپاق . 7 ولايت خلقىنىك اوستيگه
حسابسىز جبر وه جفالارنى كه‌لتوردى .

بو شرائطده خلق عامه‌سينى اوزاق موددتنده قۇلادقا كوزى
يه‌ته‌لمه‌گەن چانك يوجوكن ولايت خلق وكيللريگه قاريتيب آرقا
3 خط يازدى .

خلق وكيللرى احمد جان قاسمى ، رحيم جان صابر حاجيوفلار
گينيرال جانگجونگ خطاريگه ايچوق طلبلەر بيلن يوزلغان جواب خط
ئه‌وه‌تتى .

بو خطارديگى طلبلەر عملى يوسونيدا اجرا قلنمسا ، اولكه مسئلەسى
حل قلنماق بولار ئيدى . ليكين چانك جي جونك افنديى داۋاما اوز
خطاريده 3 ولايت خلقى طرفيدين صادر بولغوچى بيانوتنى دوگما

لەرنى هر قيتم ميدانغا تاشلاپ كليدو . چانك افنديلىك دەليللرى
هوقوقدا كوچسيز كى اونه دليللرگه ، وكيللريمزنىك جواب خط
لريده الك آساللا ردد قلندى . اولكه مسئلەسى اوستيده ئوردوق
مناظرەلرنىك اوزلوكسيز دوام ئيتيشيگه احتياج قالمايدى .
اولكه مسئلەسينى حل قلىشديكى اساسى اچقوچ بيزنىك وكيللريمزنىك
جواب خطلريديكى اساسى طلبلەرنى كانكريت اجرا قلينيشداوور .
اگرده بو طلبلەرنىك حل قلىنيشى اوزاقغا سوزولاددا 7 ولايت
واديسيدەو مسئلەسيگه سياستيگه ديناكسيه ريژيميگه قارشى خلقيمه
بريش امكانيتلارى اوچوق روشده عمليگه آيلانيب ديناكسيه توزوميىنك
اولكه بويچه تار - مار كەلتوروليشى چوقوم .

بز ، اولكه بويچه تنچلق وه خلقچىللقنى حمايه قليش بيلن برگه
اولكه مسئلەسينى حل قليشدا خطاى طرفنىك قوروق سوز
دن كوره عملى تدبيرلەر كوروشلرينى توصيه قيلىمز ، عكسى
حالدا تاريخ حكمى آيقين مقرردر .

دینی مقالەلار

تارىخى هجرى بو يل 1368 گه

قلم قويلى

مبارەكى بو تارىخى هجرى : پیغمبریمز محمد علیه السلامنك مكەدین مدینەگە هجرت قیلشینی ئیت قلغان كونیدین یعنی محرم ایدین باشلنیدر .

هجرت قیلشنك سببی بولسا ، محمد علیه السلامنك پیغمبر بولوب كیلشینك الدیدا عرب قومینك اخلاقی نهایت بوزولغان ایدی . هیمشه بر – بیرونك مال – ملكلارینی تالاپ – بولاپ قلیشب ، قتل و راحتلك توروموشلارینی فقط بوزغان ایدی ، عزت و بهادرلقدەك اولوغ صفتلارنی موشونداق اوز خلقیغە خیانت قلشدەك ، شو جملەدین اوزلریدەك یورەك پارەسی بولغان اوششاق اولادلرینی تیریك كومیب ایشلریدەك وحشیلك ایشلارگە الشیب ، رحم سیزلق و باغری قاتتقلقدەك اك چیكیگە اولاشقان ایدی ، بوت پرستلكدەك باطل اعتقادلارگە چومولوب قیلیب ؛ توراولوك زهرلیك خرافاتلارگە اورولوب قالغان ایدی .

عرب خلقینك موشونداق كوب اخلاقی اساسیسی بوزولوب جاهلیتنك ناچار عادتلاری حددین اشقان بر وقتدە اولارنی اصلاح

قىلىب ، گوزەل اخلاق و بخت سعادتلك توروموشقا باشلیماققا محمد علیه السلام پیغمبر بولوب كەلدی . اوزینك بو اولوغ وظیفەسینی اداقلشدە توراولوك چارە و تدبیرلارنی قوللانیسەدە ، لیكین بو ذات و قائم بولغان كشیلاری بولاردین كوب جفا و اذیتلارنی تارتیب قالدی .

حقیقتدە موشونداق اخلاقی اساسیدین بیر اقلاشقان ، جاهلیتنك زهرلیك عادتلاری وجودیغا سینگیب كەتكەن بر قومنی اونگدین اجرتیب ، هدایتكە باشلاماق قانچیلك ایغر وظیفە بولسا ، اولارنك جفا و اذیتلاری شونچە كوب بولوشی طبیعی ایدی .

ابو جهل ، ابولهبلاردەك خلق نادانلقیدین فایدەلنیب كلیواتقان متعصب جاهل عنصرلار ، كوب باشقە كشیلارنی پیغمبرگە تابع بولوب ، هدایت نیدا قلالیقینی كورەلمەی ، خەلقنی اولارغا قارشی توزغوزوب ، شونك بلەن پیغمبریم و تابعلاری كوب اذیت و جبرلاردین كوین پیغمبریمز محمد علیه السلام پیغمبرلیكنك 13 – یلی 53 یاشلاریدا مدینە شهریگە هجرت قلشقا مأمور بولدی . پیغمبرلیك وظیفەسینی شو یردە توروب انفیرودوشنی سعادت تاپدی . پیغمبر علیه السلام بلەن برگە هجرت قلیپ (كوچوب) كەتكەنلارگە مهاجرلار دەپ نام بریلدی ؛

پیغمبریم و برگە هجرت قلغان مهاجرلار مدینەگە یتیب كەلگەندە مدینە خلقی بولارغا زهرلیكدین تاشقری یاردملارنی قلیب توردی . شونك اوچون بولار انصار دەپ اتالدی . انصار دیگەن یاردەمچی دیمك بولیدر .

اسلام دینی منا شو هجرتدین كیین كینگیب اوزنك هدایت نورلاری اتاق عالمدە یورولوشقا باشلیغان چوك بر وقتدە بولغانی اوچون حضرت عمرنك خلافت زمانیدا كاتتا صحابیلاردین بولغان یمن والیسی ابو موسی اشعری بیلەن نوروفوزلی صحابیلارنك صلاحیتی بلەن بو هجرتی یل بشی قلیشقە قرار قلیشتی :

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

لېكىن بو كېيىنچە بەزىلەر رسول اللەنىڭ پېغەمبەر بولغان كونىنى
نى بەزىلەر توغولغان كونىنى و بەزىلەر رحلت قىلغان كونىنى يىل
بېشى قىلىش دېب مصلحت بەرگەندە حضرت عمر قبول قىلمىدى .
چونكى ، رسول اللەنىڭ توغولغان كونى بولسا تخى اسلام دېنى
مېدانغا چىقمىغان بر وقت ايدى . پېغەمبەرلىك كەلگەن وقت بولسا
حضرت عمرنىڭ اسلامغا داخل بولمىغان وقتى ايدى . وفاتى بولسا
قايغولوق ماتەمنى ئەسلەيدىغان بر كون ايدى . شونىڭ اوچون هەمە
كوچولوك پېغەمبەرنىڭ هجرتنى نيت قىلغان كونى يعنى محرمنى يىل
بېشى قىلىشنى قرار قىلدى .

(پېغەمبەرىم مدينىگە يېتىپ كەلگەن كونى 12 - ربيع الا-
ول بولسىمو ، هجرتنى نيت قىلغان كونى محرم ايدى . هر ا-
دا نيت قدم اطرىيەسى بىلەن يىل بېشى محرم ايدىن باشلاندى.)
دېمەك ، منا شول صحابەلەرنىڭ قرارى ، اجماعى بويىچە يىل بېشى
بولغان هجرتكە بو يىل محرم بېشىدا سنه قمريه حسابى بىلەن 1367-
يىل توشوب 68 گە قدم قويدى .

البتە پوتون دنيا مسلمانلارى بو مبارك يىل بېشىنى محبت
بىلەن قارشى ئالىپ بو يىلنىڭ و كېلەر يىللارنىڭ خلق و عالم آرا تىنچ-
-لىق سعادتلىك اوتوشىنى چن قلبى بىلەن تىلەيدو .

شونىڭ بىلەن اولوغ پېغەمبەرىمىز محمد عليه السلامنىڭ - خلقىنىڭ، وطنى-
نىڭ ، دىنىنىڭ يولىدا قانچە اذيتلار كورسىمو صبر قىلىب اوغرىدا
لارنى يېڭىپ نتيجىدە پېغەمبەرلىكدەك اولوغ وظيفەسىنى يعنى خلق خدم-
تىنى تولوق هالدە اشوغانلىقنى اسلەيدو و شونىڭدىن عبرت ئالىنىدو .
پېغەمبەرىمىزنىڭ ئاخرقى عمرلارىدە (حجة الوداعدە) نازل بولغان
(اليوم اكملت لكم دينكم واتممت عليكم نعمتي و رضيت لكم الاس-
لام دينا) يعنى : بوگون سىزلارگە دينىڭىزلارنى كامل قىلىب بە-
ردىم و سىزلارگە بەرگەن دينى نعمتىمنى تمام قىلدىم و اسلام دينىدى-

كەرلەرگە راضى بولدوم - دېگەن اللەنىڭ آيت كريمەسى شونىڭدا
دلالت قىلىدو .

البتە هر بر مسلمان بالىسى مەنە شولارنى دينىنىڭ ، خلقىنىڭ ،
وطنىنىڭ خدمت يولىدا قانداق اذيتلار كەلسىمو ، انىڭدا صبر قىلىب
هر بر ايغرچىلقلارنى يېڭىپ اوزلىرىنىڭ بو يولدىكى على يوكسەك مق-
صدلىرىنى قولغا كەلتورش لازمات مهم وظيفەسىدور .
بو يېتىپ كەلگەن يېڭى يىلىمىز هەمە خلقىمىزگە قوتلوق بولسون

عبدالرحمن حاجى

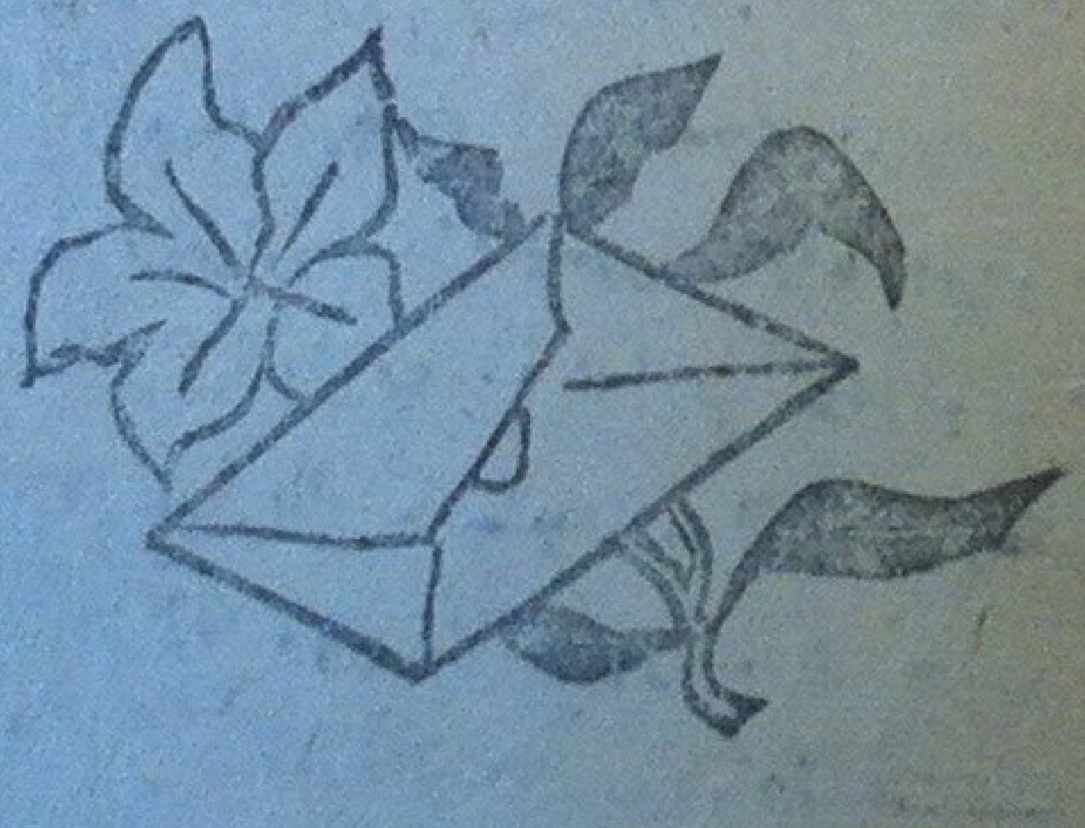

اسلام و اخلاق

(اوز املاسی بلە)

طیب ذاد

اخلاق ، خلق (خولق)نڭ جمعیدور . یاخشی خلق هم یمان قلقلار ، فه « اخلاق » دیبایدور . خلق ، آدم بالاسینڭ طبیعتیدە بولغان بر حالیتنی ایتیلیدور . اول خلقنڭ یاخشی یاکی یمان ایکانلیکی آدمنڭ هر کونده ، قلغان ایشی و سوزلیگان گیبدن بلینیدور . مثلا : بر آدم آزغنه بر نرسه اوچون آچیغلانسه قزیب کتیدور . هر تورلوك نمسکی سوزلرنی سوزلەیدور . یانه بر و ، بر ی قورلوك بلا و انضفه اوچراسا ارتوق قایغرب خفا بولوب کوبولوب « آه . واه » دەیدور . بعض بر آدم بوقدر ایشلارنڭ هیچ بولادور . یعنی آچیش کیلگانده بولسون بلا — انضفه اوچراغانده بولسون حالی اوزگارمەیدور ، اوزینی یوقاتمایدور ، اعتدالدن — اورتاچەلقدن چقمایدور . او زینڭ عالی کیلیگنه کوچلك کلتوره بیدور . مثلا آدملارده بولغان شو حاللرنڭ ایلگاریسیگه یمان خلق و کیینکیسیگه یاخشی ، کورکام خلق دیب ایتادور .

آدمنی چن آدم قلادورغان نرسه یاخشی خلق بولغانلقدن جناب پیغمبریمز « کورکام خلقلرنی تکمللاش اوچون پیغمبر بولوب یبارلدیم » دیگان . پیغمبریمزنڭ پیغمبر بولوب یبارلیشی ، باشقه پیغمبرلرنڭ اوز امتلاریغه ییکوزگان کورکام خلقلارینی کاملی

لاشلرش و اولارنی کشیلك دنیاسیغه اورناتورش و کشیلر نی تورە — وش ییلدا نیده چن کشی و کامل بر انسان قلش اوچوندور .

پیغمبریمز : « بتون یاخشیلق ، خلقنڭ کورکاملیگیدور » دیگان . بونگنه قاراغاندە یاخشیلقلارنڭ همەسی کورکام خلق بلەن حاصل بولادور ؛ کورکام خلق بولمغانده آدم بالاسینڭ همه یاخشیلقلردن محروم قالیشی آنی کوریب تورغان نر سەدور .

آدم بالاسی ، یارالیشیدە همه اوخشاش یارالیب دنیاغه کلیدور ، کیین اوسه — اوسه تدریجی صورتده شول یاخشی و یمان خویلارنڭ قارسیغنه کوکل قویسه آنی تکرار اشلاسه یارا — یارا شول خوی آنگا عادت بولوب قالیدور . آنگدین ایرلالمالق بر حالگه کلیدور . مثلا شوندان حاللار آدم بالاسیغه خوی و طبیعت بولوب قالیدور . خدای تعالی قرآن کریمده : « انا هدیناه السبیل اما شاکرا و اما کفورا » اول انسانغه توغرلقنی بیان قلدوق ، اول انسان یا هدایتکه کریب شکرانه قلغوچی بولور ، یاکی هدایتدن چتقه چقیب کفران نعمت ایتکوچی بولور » دیگان مضموندەگی آیتلاری بلەن آدم بالالرینی هر تورلوك یاخشی و یمان خویلارنی قبول ایتشکه لایق یارالغانلقیغه اشارت قلغان ، حاصلی انسانلار ، اوزلریگه لایق کورکام خلقلار بلەن عادتلنیب ، چن کشیلیککه یتیشیشلرینی یاکی تورلوك کاملقلارغه اوزالب هیوان قتاریغه یاکی آنگدینمو توبەن تو شودیغانلقینی بلدورگان . خدانڭ مخلوقاتلاریدا اورتاق صفت و ایرم صفت و اورتاق طبیعتلاری بولغانیدەك اوز آراسیغه ایرم صفت و ایرم طبیعتلاریمو بار . مثلا شو صفتلار ایاە بر — بریدن ایرلادور ؛ مثلا : آدم ، آت ، کالا هم بوری‌نی الاهلی ؛ یمگولك بولو ایمش

بر حرکتده یعنی آشاشده ، اوچده ، یوروشده ؛ یاتشده و باشقه برنیچه حاللارده بر — برلریگه اوخشاندور . بو صفتلار آرتیک هر قایسیسیده بار . لاکن ات اوزینینک تیرشلقی ، چیچقانلیگی ؛ گاللا اوزینینک آغرلغی ، موروتلقی و گارابلقی ، یوردی بولسه او- زینینک برنچیچی بلان ار — برسیدن ایریلیدور . اما آدم باشقه حیوانلاردن بیلم کوچی هم عقل « اشلاش کوچی » بلان ایریلیدور . آدم بالاسی بیلم کوچی ایله علوم و معارف حاصل قیلیدور . و اش کوچی ایله تورموشنی ترتیب و انتظامغه قوییدور . منا بو خاق و صفتلار آدم بالاسینی چین ادم ایتیب حیوان درجه‌سیدن یوقاری گوتاریدور . اونی عالی بر مخلوق قیلیدور . بو مقدە جناب حق تعالی قرآنده « تحقیق بز ، آدم بالالرینی حرمتلیدوک . آلرنی قوروغلوقده هم سوده کوتاردوک ، پاک رزقلار ایله رزقلاندوردوق . هم یاراتقان مخلوقلاریمزنینک کوبیندن آرتیق قیلدوق » دیگان . مضمونیکی آیتلری ایله ادم بالالریغه عقل — بیلم کوچی بریب حرمتلیگانلیگینی ، علم — بیلم ، اشلاش کوچی ایله مدنیتنینک تورلوک اسبابلارینی حاضرلاب قوروغلوقده هم سودا یوروب تیریش میدانیدا ایک شفقلیک ایله یاشارغه یاراماق و باشقه مخلوقلارغا نسبتا کوب نفوذلیک ایتیب یاراتقانلیقنی بیلدیریدور .

سوزنینک قسقه‌سی : اسلام قاراشیده بیلم و تربیه‌لیک اش آدمنی حیوانلاردن ایریدیغان صفت و بتون فضیلتلارنینک باشی سانالیدور ؛

بولاریده نیتلانادیک آدم بالاسی اوزینینک بیلمی و اشی بلان باشقه مخلوقلاردن ایریلب مدنی و اجتماعی تورموشقه کیریب کتیدور . اوزیگه هم اوزگه‌لارگه بخت ازله‌یدور ، سعادت کوتیدور . لاکن اول انسان کوبینچه ازلیگان بختیگه و کوتیگان سعادتیگه یتشه المایدور . شونینک کبی کاده‌کی بولیوزلاری اوزلاریغه خاص بولغان

طبیعی قانونلار دائره‌سنده گینه حرکت قیلغانلقلاریدن عجب ترتیبلیک و انتظاملق سیر ایتگانلاری دیک ، آدملارمو اوزلاریغه خاص بولغان کورکام خلقلار دائره‌سنده یاشاب اشلاگانده‌بلا نظاملی تورموشقه ، بخت و سعادتکه یتیشی ممکن .

انساننی شول روشچه سعادتکه یتکوزیدیغان ؛ مادی و معنوی بیوکلوکگه الیب باریدیغان فضیلت و کورکام خلقلار اسلام تعلیماتنده حکمت ، عفت ، شجاعت هم عدالت اسملاری ایله آتالغان تورت تورلوک صفت اچنده تاپیلیدور .

آ — « حکمت » دیب یاراتقان خدایینی توغری تونوش و قاییلک اولوغلوقینی ، هربر اشقه قادر ایکانلیگینی و بندلارینینک هربر اشینی کوروب ، بلیب توریدیغانلیغینی ایسکه آلیب یوروقلاریگه بوی سونوب ، چیکلاگان نرسه‌لاردین اوزینی ساقلاش و هم آیلک یاراتقان مخلوقلاریغه کونگل کوزی ایله قاراپ آلارنی تیکشیریشکه و طبیعت قانونلارینینک سریگه توشونوشکه تیریشلیدور . انسان ، یارا تیلیشدا اهلی گوزکام و قابلیتلیک یاراتیلمانلیقیدین « حکمت » صفتیمو انیگنا خاص و ایشی طبیعی ؛

« حکمت » دیگان سوز ؛ ذهن ، فهم ؛ ادراک ، تعقل اوخشاش انساننینک بتون معنوی کوچلارینی اچیگه آلغانلیقیدین حکمت ایگه‌لاری « (حکیم لار) ایک بخت ایلک و ایک حرمتلیک ذاتلاردین سانالیدو . شونینک اوچون خدای تعالی قرآن کریمده « ومن یؤت الحکمة فقد اوتی خیرا کثیرا » دیگان . یعنی برکشیگه حکمت بیریلسه تحقیق انگه کوب یاخشیلقلار بیریلدی دیگان اولیدو . جناب پیغمبریمز : (راس الحکمة مخافة الله) دیگان یعنی « هربر یاخشیلقنینک باشی : الله‌دین قورقوش دور » دیگان بولیدور .

دیمک ، هربر یاخشیلقنینک باشی الله‌غه محبت قیلش و الله‌دین قورقوشدور . هربر یاخشیلق شونیدین توغولیدور ، ذکرنی سویگان و تنگری یدین قورقانلارنینک قولیدین ، تلیدین هیچ بر یامانلیق

کیلمه‌یدو . گوکلنده خدانینک سویگوسی ، خدانینک قورقوچی بولا-
غانلار ایلک یاخشی و ایلک فاکیزه انسانلاردور . بزگه دنیانی آخرت-
نی بلدرگن ، دنیا و آخرتده راحت تورموش کیچوروشنینک اولچه-
نی کورسه‌تکن محترم پیغمبریمزنینک بو حدیث شریفلاریدین : ان-
سانلارنینک کوکلیدین الله‌نینک محبتی (سویگوسی) و الله‌نینک قور-
قوچی چقیب کیتسه ، قول ایاق ، کوز قولاق هر تورلوک قباحت وه
یامانلقلردین قایتمایدور . بو حالدا انسانلار آراسیده اخلاقسزلقلر ، فسق
- فسادلر پیدا بولادور . فسق - فساد ، گناه - معصیت لر کو-
پاییگاه ساری هر تورلوک فلاکتلر بلا ، و قضا - مصیبت لر . آف-
ریق - سلاق ، فالک و قحط - آچارچیلق ، یر تبره‌ش آفتلاری پیدا-
بولغولی تورپدور . مانا شو آفتلار ، بیزده‌کی اخلاقسزلقیمیزدین
خدادین قورقمغانلقدین خدانینک امرینی توتمالقنینک شومایقیدین بو-
لادور . بو حقده اولوغ تنگریمز قرآن کریمده : « ان الله لا یغیر
بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم » دیگن یعنی تحقیق الله تبارک
وتعالی برقوم غه بخش اتکن نعمتلارینی اوزگرتمه‌یدو . تاکی
اولار اوزلاریگه عادت بولغان وظیفه‌لارینی اوزگرتمیب ، اخلا-
قلارینی بوز ماغونچه . دیگن بولادور . دیمک هر بر بلا و مصیبت
کیلسه اوزومزنینک اخلاقیمزنینک بوزولیشیدین کیله‌دور .
کوکلیده الله‌نینک سویگوسی ، الله‌نینک قورقونچی بولمیغان کیشیلر
اوز نفسیدین ، ذوق ، صفاسیدین باشقا بر نرسه‌نی اویلامایدور .
مونداق کیشیلر الله‌نینک امری نیمه ؟ پیغمبرنینک بویروغی قایداغ
حق ، حقوق ، توغری ، یالغان قالداق نرسه ، دین تویغوسی ،
وطن ، ملت سویگوسی لیرک ؟ مانا بولارنینک هیچ برینی ایسیگه
کلتورمه‌یدو . کوکلیده خدانینک محبتی ، خدانینک قورقونچی بول-
میغان انسانلار حق ، حقوق ، حلال ، حرام نی قالیده ... لاریدین
بولارنینک نه مأمورلاریدین ، نه سوداگرلاریدین ، نه بایلاریدین ، نه-
ققیرلاریدین نه علماسیدین نه ... بیدین ، نه خواجه‌سیدین ...

هیچ بر یمن یاخشیلق کوتلمه‌یدو . مونداق آدملر قایسی مسلک-
ده بولسه بولسون ، مطلقا حیله‌کار ساختیپز بولادور . با-
لارمیزنینک خدادین قورققاندین قورقما ، خدادین قورقمیغاندین قورق
دیگن سوزی حقیقتا توغری سوزدور . کوکلیده الله‌نینک قورقون-
چی بولمیغان ، قوشنی اوریغه آزار بیرگن ، هر کیمنینک مالیغه
آبرویی غه تجاوز قیلغان ، ملتیگه ، وطنیگه خائنلق قیلغان ، وظیفه-
سینی منصب دیب توتوب کیروغرورلوق قیلغان ، قولیده ایش
کلسه دیب عاجزلرغه زورلوق قیلغانلر البته یات فرسته جزاس-
ینی کوره‌دور .

ب — « عفت » دیب حیوانی کوچ و شهوانی تیله‌کلارنی
عقل ترازوسی بیلن اولچهب گنه انسانیت گه لایق و شرم شریعت-
گه موافق ایشله‌تش دیگن سوزدور . نفسگه ییمک ایچمک اوخشاش
جسمانی لذتلارنی بیرشده و شهوانی تله‌کلارنی اوتشده اورتاچه
بولوش شولگمه‌ک هر بر اعضاغه مخصوص وظیفه‌لارنی کیرگنچه‌ییوش-
الک دوشده اوتمش بیلن ادم بالاسی چن عفیف (عفتلک) بولالی-
دور . حیا ، (اویالش) ، صبر (چدامق) سخاوت ، تقوی
(پرهیز کارلق) قناعت ، یاردم اوخشاش صفتلار همه‌سی عفت ایچیده تاپیلادور .

عفت انسانیت گه لایق ایک گوزل صفتلارنینک برسی بولغانلقیدین آننک
بیله صفتلانگن آدم اینک محترم و عالیجناب و فرشته صفت اینک بولا-
دور . عائله ایچیده الفت ومحبت و تنچلقنی تامین ایته‌دور ، قسقارتیب
ایتقاندا پتون سعادت عفتگه باغلق دیسه‌گمو مبالغه بولمایدور .

ج — « شجاعت » قهرمانلق باتورلوق دیگن سوز . آدمنینک
آلدیغه توغری کلیب قالغان قورقونچلق حال و اوروش‌لرده و سوغش
میدانلاریده آخرت عاقبتی اوزیگه و یا باشقالارگه (وطنیگه ،
ملتیگه ، حکومتیگه ، دینیگه ...) فائده‌لق بولغان بر ایشده
پایدار سوزده ثبات (چدامق) کورسه‌تش و اول ایشنی آخیرغیچه
تمام قیلماقلقغه غیرت کورسه‌توشکه شجاعت دیلدو . شونینک ادمی

نی بوزوقلارقغە اولەگوچی «نفس» بلەن کورەشمەگدیو باتزلق
قاشقە شجاعت دیلیدو . جناب پیغمبریمز «اعدی عدوک نفسک التی
بین جنبیک» دیگەن یعنی سینک ایکی یانک هەممینک سینک اچکدی-
کی نفسکدور دیگەن بولیدور . خلق دشمنی، وطن دشمنی گە قارشی
چقش و شو یولدا ئولماق بولوش و باتزلق کورسەتیشنی «جهاد اصغر»
یعنی کچیک جهاد دیلسە ، انسانک ایکی یانی دشمنی بولغان نفس،
هواغە قارشی چقش و انی یینگش اوچون ئولماق بولوش «جهاد اک-
بر» دیلیدور . شونکچون جناب پیغمبریمز دشمن بلەن قلغان سو-
قوشدین قایتقانیدا «رجعنا من الجهاد الاصغر الی الجهاد الاکبر» دیگەن
یعنی «کچیک سوقوشدین چونک سوقوشقە قایتدوق» دیب نفس ایلە
کورەش قلیشنی ایکی زور کورەش و انی یینگشنی ایکی زور باتور
لقدین سانیغان . ایکی زور دشمن بولغان نفس-هواسیگە قارشی
لق قلیب انی یەنگگەن اول سوقوشدە شجاعت - باتزلق کورسەت-
کەن بر قهرمان «حقیقی قهرمان» نامی ایلە آتالشغە لایقدور . انقلا
بی سوقوشلاردە قهرمانلق کورسەتیب، نفس هوا بلەن سوقوشقاندا
ثبات کورسەتەلمەی یینکیلیب قالغان یعنی نفس - هواسیغە یینکیلیب
اخلاقسزلیق قیلغان کشیلارگە حقیقی قهرمان نامی بیریلمەیدو .

شجاعتنک تورلاری تولا . گاہی آدملار سوقوشلاردە ، گاہی-
برلاری سیاست اشلاریدە ، قایسیلاری هنر - صناعت توغریسیدە،
گاہی برلاری معنت - قارا خدمتلاردە و بعضیلاری علم تحصیل
قیلیشدە شجاعت کورسەتیدور . اوشبو شجاعتلارنی ایکنچی تورلوک
قلیب اینقالدا «تن شجاعتی»، «سیاست شجاعتی»، «مدنی شجاعت»،
«ادبی شجاعت» دیب یوریتیلیدور . ادبی شجاعتدین باشقالاری
کوبرەک وقتلاردە شهرتلیک بولوشنی سویوش، مادی فائدە حاصل قلیش
دیک اشلاردین کالیب چقغانیدیک . «ادبی شجاعت» عالی فکردین تو
غولغان بر فضیلت بولیدور. ایکنچی تورلوک قلیب اینقالدا «ادبی
شجاعت» آدم بالالارینی یوقاری درجەگە کوتەریدیغان حقیقی بر

فضیلت بولوب ، باشقا شجاعتلار بولسە ظاهری و صنعی نرسەلار-
دور . باشقا شجاعتلار بیلەن صفتلانگوچیلار اوزلاریدە شوندوق بر صفت
نک بارلیغینی سەزیب ، بلیب ، شونک بلەن غرورلانیب یورگەن حال-
دە «ادبی شجاعت» ایگەلاری (ادبی قهرمانلار)
بو نرسەنک عکسنچە بولادور . بولار اوزلاریدە
شونداق بر اولوغ کمالاتنک بارلیغینی بلمەیدورلار . بر آز بلگوچی-
لار بولسەیدو ، شونکا راضی بولمایدورلار . دین اهلی لارینک ایمانلاری
یقینلاری کوچلوک بولغانی اوچون اوزلارینی همیشە کمسیتیب تو
رادورلار . علم اهللاری علم لاری کوپایغانسیری اوزلارینی عاجز
و بلمەیگەن دیب تانیدورلار . هر وقت علم و معرفتنک آزلیغیدین
شکایت قلیدورلار . همیشە اوزلارینی کمسیتیب عمر کچیرەدورلار .
دنیادە شونداق قهرمانلار بولادورکە دشمنلاری طرفیدین کلیدیغان
مادی و معنوی فائدەلارنک توختاب قالیشیدین و دشمنلاری طرفی-
دین طعنە قلنیشیدین و عیبلانیب قالیشیدین قورقمای ، حتی جا-
نلریغە سوء قصد قلنیشینی بلیب تورغان حالدە هیچ بر قورقما-
دین اوزلاری حق دیب بلگەن سوزلارینی سوزلەب ، یازیدیغانی یاز-
سە یازیب نشر قلادورلار . مونداغ کشیلارگە «ادبی شجاعت»
ایگەلاری دیلیدو .

جناب پیغمبریمز «لاتزال طائفة من امتی ظاهرین علی الحق لایضرهم
من خذلهم حتی یاتی امر الله» دیگەن . یعنی الله تعالی نک اونیڭغە
علوم بر وقت یەتکەنگە قدر امتم اچیدە آشکارا روشدە حقلققە
خدمت قلیدیغان و حق یولدە دوام ایتیدیغان بر طائفە بولوب تو
رادور . بولارنی اعتباردن توشوروشگە ترشقوچیلارنک حرکتلاری
و اجتهادلاری اولارگە هیچ بر ضرر بیرەلمەیدور ، دیگەن بولید-
ور . آدم بالاسی اوچون «ادبی قهرمانلق» دیک اولوغ کمالات
یوق . بولیشی هم ممکن ایمەسدور .

د ـ و عدالت ، هرنورداوك اشنى و سوزنى اورنيده قاش ـ و
هر بر اشنى ، سوزلمه خيانت و ظلمدن پاك و ييراق بولوش ديمكدر
سوز . بو صفت ، بو خاقلى بتون جبازلقنك نيگزى ـ هولى ديسه ك
بو خطا لاشقان بولماينر . سوزى قسقه ، عالمگه اشرباشى اغر
بولغان بو صفت ، تورموشنك هر ساعت هر مينوتيدا اجراب تور
غان بر حالت دور . خدانك يارانقان بارچه مخلوقاتى عدالت قانو
نى اساسيدا بلشاپ دوام قايب توراتدور . هر نرسه گه دقت ايله قا
راساكز شونلكده عدالت قانونى جارى بولوب تورغانلقينى كوره ـ
سز . بتون دنيانك ترتيب و انتظامى عدالت سايه سيده دوام قلب
توراتدور . قرآن كريمده هو عادل سلطان بولغان الله تبارك و تعالى
قايسى جنسى قايسى ملت بولسه بولسون انسان ارلك همه سيده حتى
حيواناتده و عموماً مخلوقاتده هر اشده هر حالده هر حركتده
عدالتلك بولوسقه بويرديلر . عدالت ـ افراط و تفريط اراسيد
عيكى بر اورتاچه حالتدن عبارتدور .

عدل الله نك بر صفتيدر . عادل حكيم بولغان الله تبارك
و تعالى هر بر مخلوقاتنى عدالت ايله يارانقان . (بالعدل قا ـ
مت السموات والارض) يعنى ير و كوكلر عدل ايله منتظم بولوب
توراتدور . ديگان سوز ، اسلام دنك ابك گوزل فلسفه لرينديندور .
هر بر جسمنك عنصر (ايليمنت) لرى كيفيت و كميت حسابيله
بعضيسى بعضيسيدن آرتق و يا كم بولوب قاليشى ايله شو جسم
نك هر بر خصوصيتى ترتيب و انتظامده خلل كيلوب بوزوله
دور . محيط اريده (اوپ ـ چوره لريده) عدالت حكم سور
گان مملكت خلقلرى ، ترقيات مدنيه ده ابك تيريكى چيكلرىگه
يتيشب جيانلرنك ، حكومتلرنك دوامق بولوشى طبيعى دور . هيچ بر
مملكت هيچ بر حكومت ، هيچ بر جمعيت و شركتلرده عدالتسز دوام ايتمه المباغا
لقى معلوم . عدالت ، كيشيلك دنياسى اچون ابك كيرلك
تكور گام بر صفت بولغانلقدن الله تعالى قرآن كريمده

برناچه سوره لرده عدالتنى ماختاغان و عدالتگه بويرغان . مثلا
قرآن كريمده « و ممن خلقنا امة يهدون بالحق وبه يعدلون »
يعنى بز يارتقان مخلوقلريمزدن شونداغ بر امت باردرركه ارشادلق
نى حقيقتده توغريلقده باشلايدو و شول حقلق بلان معامله لرنده عدل
ايتورلر . يته « اعدلوا هو اقرب للتقوى » يعنى عادل بولينگزلر
عدل ايتك تقوى ايگه ــ ترمزگار ايقه ايلك ياقن بر صفتدور
ديبانت . يته « ان الله يأمر بالعدل والاحسان وايتاء ذى القربى الخ »
... ديگان آيتلر بار . مشا بو آيتلرده عدالتنك نچاقلق
اولوغ و كيره كلك بر گوزل صفت ايگه نليگى بيان قلنغان .

اسلام اخلاقينك اساسى « دين » بولغاندن او اخلاقنك قد ـ
سيلى يعنى پاكيزه لقى هم قانون الاهى بولغانلقندور . دين و
دينى اخلاق ، ادم بالالرينك حيات و قاسيمنى دنياوى هم اخروى سعادتنى
تاميين ايتشده هيچ بر شك وشبهه يوق دور . گوركم خلق دائره
سيده ياشيغان ملتلر چين بختليك تورموش ايله عمر كيچوروب
تورغانلرينى و آرالريده اخلاق بوزوقلقى تارالغاندا ياكى اولارنينك
عرف عادتلريچه ياخشى اخلاق حساب لانغان بر مونچه يمان اخلاقلرنك
شايع بولوشى سببلك حيات ميدانيدن اولارنينك يارلقلرينى
يوقاليب كيله يانقان يا بتوللهى يوقالغان ملتلرنى تاريخ صحيفه لريده
كوب اوچراتش ممكن .

انسان بو دنياده فضائل اخلاقيه و كمالات انسانيه گه ايگه بولوب
بختليك تورموش كيچوريش اوچون و شو قزانغان ياخشى اخلاق ـ
لرينك نتيجه و ميوه سى بولغان همشه ليك (منگولك) بر حيات
و اولوغ سعادتكه ايريشيش اوچون يارانلغاندر .

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ادبیات قسمی

تاریخدین بر پارچه

ممد سعیدی

قالەر . . . اولوپ
قوین . . . کلیپ
قصر . . . بولاپ
بو ارالیقدین قارا ظلمت کەلمیگەن ایدی .
ظلوم . . یلنچ
عذاب . . یامن
قاتی یاللەر توکوپ
مظلوم نالەلەر چیقرت سالی عذاب چیکەردی :
فریادلەر . . .
نالەملەر . . :
ایگریغان جانلەر . .
ملعیش توزمرش دهشتیدین تالەر یولاردی :
عزیز . . آنا . . !
قمقوار آنا . . !
معصوم گودەکلەر . . .
قارا کوزدن یوزلی یولوپ ، یاشلەر توکەردی :

قاراڭغو اوی . . .
قارا بر گور . . .
بوچمەلاریندا . . !
اوغول . . قزلەر . . آنا !؟ دان دیب بورەك ایزەردی .
محنت . . قلیب
اولوم ایلیب
راحت کورمیگەن
عزیز آنا اولتورشیگە لعنت اوقوردی :
کیچە . . کوندوز . . .
آرام . . . یوق . . .
دهقان بیچارە . .
آلوان . . . یاساق . . سەزیە ادوزت بولیا اولەردی .
یاش قزچەلەر . . .
پەرنا کیلین =
تول جوانلەر . .
کولی . . صفا — عشرت اوچون قربان بولاردی :
هر بر پەردە .
تورلوك . . تیغلا . . :
ظلوم تورلیری . .
هیچ ابتدوسز کولدین . . کولگە کەسکیلیشەردی .
یاشاش اوچون
جاندین اوتیغان
امیدلیك عدم
لچە قیتم . . نفرت اولوپا ئاتیب قوزغالدی :
کوب زمانلەر . . !
اوزگورشلەر . . !
رکەوینی کەلتیدین ایلو ؟

هر بر بولدا غالبیت قازینار ایدی :

لیکین ملعون . !

دوشمن قانچه ؟ !

مغلوب بولسه ده !

بو اولکیدین امیدینی اوزالماس ایدی :

گوزل باغلر : !

چیمن باغلر . !

نسیل وادیلر . !

هر کسنینک دققتینی جلب ایتر ایدی :

ایچیلمیگان

طبیعتنینک

ایچکی سیرلری . !

یاوز دوشمن کوکیدین ماغلاب اوت یاغار ایدی :

یاپیلسز قیر . :

شفالیق سو . . :

دهشتلی دملر . :

کوکلین اورتب : : تینچ تورغیلی هیچ قویماس ایدی :

آلتون : کموش . . :

میس هم تیمور

تورلوک معدنگه

اولکه کوکسی یوتمس تولوق خزینه ایدی :

* * *

هر بر ا باره . :

خلق تهوره‌سه . . .

چلک میدانیغا . . .

قوزغالغان دوشمن ار چاغلرده سیدچین سوقاردی .

آت ه . اوینوتوپ !

قولدا . . قلیچ !

ارسلان یگیتلر : !

کوکره‌ک کیریب یاوگه کوکسین قالقان قیلاردی .

قزیل قانلر . . !

بولوب دریا . !

بولغان قربانلر . . :

مغلوب بولغان شرق تاریخین 1) ایزوره یادگارلی :

هر باشاشنی

او دنیادا

کم ایستیمیگن ؟ ! : :

تاریخ ئه‌یتور طبیعتنینک بوزدرز قانونی

شانلیق وطن . :

پاک امیدور ! ! !

شرقی تورکستان ! .

شونک اوچون ملیونلیغان خلق قربانی :

تاریخ یوزی

تیلیم کیردی .

خلق اویغاندی ! ! !

انقلابنینک تیکی ایتب سوزی تارتادی .

الک آخرقی بو !

قوتولوشنینک

سیگنالی ایدی

خلق ازلیگی ، خلق کوچینینک یگیشی ایدی :

---

1) بو یردیکی شرق تاریخی دیپیشدین مقصد اویغور خلقلارینینک کوچلانغان و شهرت قازانغان دوریدا خطاینینک یگیلیشی و سیدچین قوتولوش تاریخیگه قاراب ایلندی .

ئار — مار . . ! بولوب !
ظالم . . ظلمی ؛
ابدی . . حیات . . .

بخت نیگی ایشیگینڭ ایچلغان کونی :
آزاد ایتیپ
اولکە خلقین
کەلگوسی کوندە
بو کەلبکدە بخت کوریشی کوبلاشینڭ کونی .
بو مقدس
انقلابنڭ
قوردت باشقا تولغان
طنطنەسی بو مبارك شرنڭ کولی :
کەلگوسی بل
قنات ییپ
اولکە خلقیغە
امید تولوق اورکوسیدور بەشنچی اوبی :
ئەرکن یاشاش . .
قوونالق . . حیات
مڭگو سعادت !
اسقاتیالدین خلق امیدی نشانی ایدی .

فولکلور توغریسیدا

(ماتیریاللاردین فایدەلینیپ)

بیرینچی

فولکلورنڭ کیلیب چیقیشی وە اونڭ مضمونی

بزدیکی خلق ادبیاتی دیگەن سوز ، فەنده انگیلیزچه فولکلور دیگەن نام بلەن یورگوزولودو ، فولکلور یعنی خلق ادبیاتی اجادچیسی نامعلوم بولغان ، ایغزدین - ایغزغا ، بالیدين - بالیغا اوتكولوش - ساقلەنیب کەلگەن خلق عامەسیغا تارقالغان ادبیات دیمەکدور .

« کشیلەر طبیعتنا صنعتکاردور ، اولار قانداقدو بولمیسون اوز تورموشیغا بیر گوزەللیك كیرگوزوشكە تیرشیدو » (م . گورکی)

قانداق بر ملت یاکی قانداق بر صنف بولمیسون ، اونڭ اوزیگە مخصوص ادبیاتی بولودو . شونڭدەك ، هر بر اجتماعی محیط ایچیدە یاشیغان بو ادبیاتنڭ ایریم یعنی صنفی خاراکتری بولودو . ئەزگوچی زومیگەر حاکم طبقەلەرنڭ شخصیتی اوچون خدمت بیرمەیدیغان ادبیات ، دائم ئەزگوچی حاکمیتنڭ اویناسزلەرچە هجومیغا اوچراشی طبیعی . چونکی ، ئەزگوچی حاکم طبقەلەر ، « صنعت صنعت اوچون » دیگەن بر تورلوك زەرلیك فکرگە تاینیب ، کەڭ خلق عامەسینڭ صنعتکە بولغان آرزوسینی بوغوب تاشلاش حرکتیدە ده بولودو . شونڭ اوچون خلق اوز تورموشینی افادیلەیدیغان گوزەللوك ادبیاتنی میدانغا کەلتوروشكە عاجز ایدی . خلق عامەسی ایچیدین چیققان خلق پرور ادیبلارغا اوتمیشدیکی حاکم طبقه

لەرنىڭ خىرى خالق قىلىشى بىر ياقدا تورسون ، ھەكسىنچە ، اولار
غا قارشى ھقارەت وە بوزوق سوءقەسدلەر اوزلوكسىز داوام قىلاندى .
خالق ئىجودى ادبىياتچىلار ئەزابىدە ارزوسىغا يېتەلمەي ، ھەرزاندە
بوغولوپ ، قەرزدە ئازاب چىلاندىن خىرلەشكەن ، مانا شونىڭ
بىلەن اولارنىڭ مەلوم بىر ئامالويانى خاتىرلەپ قاشقا ئوتكەرى بولمىغان
ايدى . بو سەبەبلەر بىلەن خالق ئالەمىسىنى ادبىياتدىن خالىقىچە قال-
دىلىنىشىدىن مەھروم قالدورغان . لېكىن مونداق بوغولغان ھقوقسىز
ھىياتدا خالق اوزىنىڭ ايزىلگەنى ، ايغىر تورموشلارىنى ھەر خىل تورلە-
گەن انقلابى خاراكتىرلىق ادبىياتى بىلەن افادىلەيدو .

فولكلور شۇ مەلوم بىر ايرىم كىشىلەر طرفىدىن ايجاد قىلىنغان
بولمەيدو ، اولكىلىكى كوپچىلىك خالق تورموشىغا وكالىتلىك قىلغوچى
ھقىقى تورموش ادبرازلارىغا اساسلانغان : كوللىكتىف (بىرلەشكەن) خلق
ايجادى بولوپ ھسابلىنىدو .

بىرلەشكەن خلق ايجادىدا خلق تورموشىنىڭ ايغىر شرائطلارى ،
كىشىلەرنىڭ تويغوسى ، ارزوسى ، ظالمغا قارشى كورەشى وە
بختلىك كونلەرگە بولغان اشەنچ اميدى عكس ايتىلىدو .

اوتمۇشدە خلق اوتكەن ئېغىر گوزەللەن ظالم دەھشىتىنىڭ لە
تارلىق ايغىر ايكەنلىكى ، خلق ايزىلىشكە قارشى كورەش قىلىش
بىلەن مقصدگە يېتىش امكانىيىتىنىڭ توغولىشى وە باشقا اوبرازلار فولك-
لورغا مۇدربىجە خزمتىنى اوتەيدو . مونداق ايغىر شرائطدە خالق
كوكلىدە سانسىز ارزو - ارمانلار قىزغىلوپ ، بو ارزولارمو ،
شو ادبىياتدا ھەر خىل شەكىلدە عكس ايتىلىدو . كىشىلەرنىڭ قەلە
تورموشدىن الھاملىنىپ يارالغان ھكايەلەرىنىڭ بىرى اوچ اغا
ايني باتور ھكايىسىدور .

اوچ اغا - ايني باتور ھكايىسىدە ياخشى تربيەنىڭ بيوك خصـ
لتى ، مردلىك ، جسورلوق ، وجداالق ، توغرىلىقنىڭ گوزەل وە جاذ-
لق اوبرازى تصويرلىنىپ ، اوقورديكى خصلتلارى ھكايەدىكى اوچ

لەر مانىنىڭ سوغولوك خصوصيتى قلب كورسوتولگەن . ھەمما بىـ
خل مضمونلار فولكلورنىڭ توزولىشنى توغرى تاسىپ قىلغوچىلىم
شرطلەرنىڭ الديانى روايتى ايگىلەيدو .

فولكلور ايغزدين - ايغزغا ، بالىدىن - بالىغا توتولوپ
كەلەن اوزون وقتلار داوامىدا توزولوش وە باشقا جەھەتدىن توراق
اوزگوروشلەرگە اوچرايدو ، چونكى ؛ بو توكولوش ساھەسىدە يە
خى بەرلەرى تاشلىنىپ وە بعض يەرلەرى قوشۇمچە قىلىنىپ ، ھەر بىر
دور خلق عامەسىنىڭ تورموش ايقيمىغا تطبيقلانىشىدو ؛

بز ھاضر فولكلورنى تشكىل قىلغوچى چوچەك (ھكايە) قوشـ
شاق ، مقال وە تېپشماقلار اوستىدە قىسقىچە ملاحظە يورگوزوپ
اوتەيلى :

چوچەك (ھكايە)

چوچەك - فولكلورنىڭ جمعيت ايچىدە كوپ تارقالغان مو-
تورلوبىلەن بىرسىدور . چوچەكدە تورموشدىكى قىلىنغان واقعە
ھادىثەلارنىڭ اوبرازى بدىعى ترتيبگە سلينىپ ، مەلوم بىر مضمونغا
چوگىلىدو . چوچەكلەر اوزىنىڭ بدىعى توزولىشى وە مضمونى جەھە-
تدىن كىشىنى اوزىگە ارتوقچە جلب قىلىدو . شونىڭ
اوچون كىشىلەر دائم بىر - بىرىگە چوچەك ايتىپ بېرىشىدو .
اڭلىغوچىلارمو قىزىقىپ بىر يالاب ، توتوپ ايلىشقا ھاجت تېرىشىدو .

چوچەكلەر قديمكى زامانلاردىن بىرى كىشىلەر تورموشىنىڭ
بەلكى صفتىدە ياشاپ كەلگەن ، ماھيىتىغا روھى اوزوق بەرگوچى
كوچدور . چوچەكلەردىكى اوبرازلار تورموشدىكى تورالوك - تور
لوك قاتلاملاردىن يە كوپلەنگەنلىكى اوچون اونىڭ توزولىشىمو ھەر
تورلوك بولىدو :

بعضی چوچه کلرده بارکی ؛ طبیعت حادثه‌لرینك سرینی بیلش قا-
بلیتی تولوق بولماغان . موندای چوچه کلرده جین ، دیو ، یالماووز و
باشقیلارنك ئوبرازی بیریلیدو . بو چوچه کلردکی تاسیم یاکی افسانه
... ممکن . اونك تونولیشیدیکی تصوراتی مبالغه‌لیشیپ کیشینی
حیران قالدوردو .

خلق معلوم بر دورلرده اوزینك تورموش احوالینی وه ارزو-
امیدلرینی شوندای تاسیم ، افسانه چوچه کلر بلن افاده‌لیدو . خلق
بو چوچه کلرده شوندای قهرمانلار یاراتیدیکی ، ئانلارنی اورغیتیب
تاشلیغان هر قانداق بالالار و قهرمانلارنك کوچیدین تاش - قیار
قالیب تاشلانغان یاکی بر که ییتیب کلگن دیگه‌ننك ته‌سویرله‌-مه‌
بیریلیدو .

ایزیلگن خلق اوز ارزولرینی افادیلیب ، اسمانلاردا اوچقانلار
یاکی سو تیگیده شهرینی قاپ اوروش که‌چورگه‌نلرنك حیاتینی شو
چوچه کلرده سوزلیدو :

بو خلدیکی حکایه‌لار خلق ایچیده نهایتی کوپ تارقالغان :
خصوصا ، یوقاری افسانه‌سیدین بولغان گراکلنك سرگوزه‌شتیلری
کیشینی تعجبده قالدورارلق . بونکدا جالاق مثل بولسون اوچون ،
گراکل توغریسیدا توقولغان حکایه‌لارنك کیچیك بر قسمینی احلاب
کوره‌یلی :

. . . پادشاه گراکلنك بر قاچیپغان قهرمانلق قلیپ‌سینی
کورووب ، بر کولی اونی لیرنا (ارگالی بوغازی ساحلیدیکی
بر شهر) اژدهاسینی اولتوروب کلشکه فرمان بیردی : بو توققوز
باشلق نهایتی یوغان اژدها بولوب ، لیرنا شهرینك اهالیسی زور بر
قورقونچ ایچیده یاشایتی . او هر دائم اوز اوگوسیدین چیقیب ، اطراف-
دیکی چارو - جانوارلار وه مالارنی اوز ئیمیگه تارتیب یب تورالا-
تی : شو کونلاشقا بو یرگه هیچ بر آدم بارالماس ایدی یاسالماس
ایدی :

بو توققوز باشلق اژدها بلن کورشمك نهایتی مشکل مسئله
بو لوبت گراکل اوز دوستی ایولاینی برگه الیب چونیب کت-
تی . اوزون یول یوروب گراکللار هایقی توقایلقغا ییتیب کلدی :
دوستی ایولاینی شو یرگه بر سایدا قالدوروب ، اوزی اژدهانی
ایزدیب جسورانه توقایلقغا کریب کتتی . گراکل اطرافی یاتقاق-
لقغا اورالغان دهشتلك بر غارنك ایچیدین اژدهانك سورلوك بیشینی
چیقیب تورغینینی کوردی . گراکل تیزلکده اوقلرینی چوقدنك
قزیتیب ، اوقا - ارقیسیدین اژدهاغا اوق یاغدوردی . گراکلنك
اوقی اژدهانك غضبینی قوزغیدی ، او ویشقیلدیب زهرینی چاچیب ،
قاراڭغو غاردین چیقیب بیشینی تیك کوتوروب ، گراکلنی اوز
دیمیگه تارتماقچی بولدی . زیوسنك اوغلی (گراکل) چاققانلق
بلن اهرغیب اژدهانك بلیگه مینیب آلدی . اژدها قوروقلاری بلن
گراکلنی اوراب برگه ییقتماقچی بولدی . اما قهرمان اژدهانك
بیلیگه یالجیدنك یپیشیب آلغان ایدی . گراکل اغریمیه‌زدنك گور-
زی بلن اژدهانك بشینی اوروب ماجاقلاشقا باشلیدی . گورزینك
ضربیسیدین اژدهانك باشلاری بر - برلپ یرگه اوچوب کتتی . اما
اژدها هماه تریك ، شو وقتدا گراکل اژدهانك ماجاقلانغان بیشی-
نك اورنیغا قایتیدین ینه ایکی باشنك پیدا بولغینینی کوردی :
اژدها ییگیلوتیشدین مدتکه کردی . شو وقتدا یاتقاقلقدین تولیه-و
یوغان بر قسقوچ پاقا چیقیب قالدیده گراکلنك اییغیغا یپیشیپ سو
رمشکه باشلیدی . شولدین کیین قهرمان گراکل دوستی ایولاینی
یاردمگه چاقردی . ایولای چاققانلق بلن دهشتلك قسقوچ پاقینی
اولتوردی وه درخت‌لکگه اوت قویدی : یقیپ تورغان یوغان یاقاچلار
بلن اژدهانك بوینینی کویدوروشکه باشلیدی . گراکل بولسا ،
گورزی بلن اژدهانك بیشینی اوروب یپچلاودی . یرینی کویدو-
گلندین کیین اژدها یپگیدین باشلارنی چیقرالمیدی . اونك
[illegible] . آخری اژدهانك
یپوچیغا اوقلیغا یولغان قارشیلقی کوچسزلندی

اولمەس بېشىنو اوچوپ بەرگە تۈشتى . دەھشەتلىك اژدھا پېكەلدىن-
اولدي . غالب گېراكل بەرلى چوڭقور قىزىب اژدھانىڭ اولمەس
بېشىنى كومدى ، وە اونىڭ بەدىنىدىن يەچقان لىيقى ارچون يوغان بىر قاشنى
بېسىب قويدى . اندىن كېيىن اژدھانىڭ قورساق اچىنى يەربىچ ،
اونىڭ اوتىدىكى زەھرىگە ھەمە اوقلارىنى پاتورۇب مىلەب الدى . شو-
ندىن بۇرى گېراكلنىڭ اوقىدىن بولغان جراحت تۈزەلمەيدىغان بولوب
قالدى ....

يونان افسانەسىدە زېۋس اوغلى گېراكلنىڭ ھەقىدىكى مولدانى
بىر گوزەشتلارى لوابقى كوب .

چوچەكلەرنىڭ اڭ مۇھىم تۈرى تۇرموشدىكى رېئال اوبرازلار باھا
يە كوزلەنگەن چوچەكلەردۇر .

تۇرموشدىن ايلنغان چوچەكلەر جەمىيەتدىكى تەڭسىزلىكنى ، ظالـ-
لاربىلەن ايزىلگوچىلارنىڭ ھالىنى افادىلەب ، كورەشلەرنىڭ پەيدا
بولوش شرطلارىنى اندوكلاشتوروب كورسەتەدۇ . بو خىل چوچەك
جەمىيەتدىكى يوزەقلەقنىڭ سەبىنى پاش قىلىدو . بو خىل چوچەك اكلايشو
چىلاردا تەنگوچى زومىگەر الدامچىلارغا قارشى نفرت ، ايزىلگوچى
خلق ھامەسىگە مەرى شفقت تويغوسىنى قوزغايدو .

مىسالغا الغاندا ، « ياتۇر اوچگە » چوچەكى ايزىلگەن خلق ھامەسى
طرفىدىن اجاد قىلىنغان بولوب ، اونىڭدا تەنگوچىلەرنىڭ ايزىلگوچى-
لەرگە قارشى توتقان قوپال ، زورلوق معاملەسى ، تەنگوچى كا-
پىتالىستلارنىڭ ھاياتى فقط كوپچولوك ايزىلگوچى مەنىلكەشلەرنىڭ
ايكسپلاتاتسيە قىلىش اساسىدا تكلەنگەنلىكى ، ظالم اشقالىسىلەرى گو-
زەشتلىك پەيدابولىشى ، كورەشنىڭ راحت — بخت تورموش اوچون
كەنك اساس قورغوچى قدرەتلىك كوچ ايكەنلىكى افادە قىلىنىدو .

بارلىقدىن الىنغان چوچەكلەر ھەرخىل اوبرازلار بىلەن بېرىلىدو .
رېئال اوبرازلار بىلەن يە كوزلەنگەن يەنە كولكىلىق ھكايەلەر ، كولكولوك

انقىدى چوچەكلەر ، لطيفە و باشقىلار اوزىنىڭ بەدىي تۈزۈلۈش
طرفىدىن ماسسا ھاياتىدا كوچلوك تاثىرلار بېرىش قدرتىگە ايگە :
ھەمدە رېئاللىقدىن الىنغان چوچەكلەر اوزىنىڭ انقلابى خاراكتېرى با-
خاصيتدە جمعيت ترقياتىدا چوڭ بورولوش تفكريم قاقوچى بېلىمى
كوچدور .

قوشاق

قوشاق — شعر دېمەكدور . خلق قوشاقلارى توليمو يېنىك ، ساددا
تىل اساسىدا قورولغان .

قوشاق فولكلورنىڭ كەڭ تارقالغان ژانرىنىڭ بىرسى . قوشاق-
لارنىڭ كىشىلەر تورموشىدا منفعتلىك تاثىرلارى چوڭدور . مثلا :
دەقانلار اورما اورغاندا قوشاقلارنى اھاڭدا سوزلب ايتىدو ؛ وە بەسو
ناخشىدىن وجودى جانلنب ، اشقانىدىغو قزغن كرىشىدو . اوزون
يوللاردا ، تلسز پايانلاردا ماڭغان ھارواكەش و يولۇچىلار ناخشا
بىلەن كوڭلىگە ھوزور تېپىب ، واقتنى خوش اونكوزوپ كېتىدىۋېرە-
دو . او ، كىشىنى تولارىك غەم — غۇصەدىن ازاد قىلىدو . خلق قو-
شاقلىرىدا تويندىكى :

ناخشا ايتىمو دەيدو ،
ايتماي نە قىلاي ناخشى .
ناخشا ايتقالىغا بار گەلمەس
اسلى بىر كوڭول خوشى :

ھېكمەت قوشاقلار ناخشىنىڭ كوڭول خوشلىقىغا بولغان مناسبتىنى
سوزلەيدو . قوشاقلارنىڭ اھمىتى بونىڭ بىلەن چەكلەنمەيدو . او ،
ئېنق بىر جمعيتدىكى خلقنىڭ بىرلەشكەن اجادى بولوش بىلەن ، چوڭ
انقلابى خاراكتېرگە ايگە :

قوشاقلار ھەر جمعيتنىڭ معلوم بىر دەوردىكى تورموش اوبراز-
لىرىدىن يە كوزلەنگەن :

بزدېكى قوشاقلارنىڭ بىرقىسمى خلقنىڭ موڭلوق حياتىدىن دېرەك
بېرىدو .

عصرلەر بويى چەكسىز ازىلگەن ئەل قوروگېيدىن قايغىدىن موڭلوق المالاردىن وجودقا كەلگەن قوشاقلارىڭمو موڭلوق بولىشى طبيعي .

ديمەك هربر دوردىكى ماتيسا احوالىنىڭ انعكاسى و جودقا كەل-گەن قوشاقلارلى ايرىم ترتيبكە الغاندا اولگىسىدىن جانلىق تاريخى انباب-لارنى قولغا كەلتورۇش ممكن .

بزنىڭ خلقمز اوتموشدە ايشرا كوللەر يەردىكىدىن قانداق زار-لاندى ؛ موندالق اوچىبق قىرنىڭ كوزلەردە خلق قانداق آرزو اموتلەر قويىنيغا كردى ؟ — بو سوالغا هوجىلىق تاريخى اهميتى نور خلق قوشاقلىرىدىن جواب الغىلى بولودو :

عجب بر زامان بولدى ،
عالم چورگولەي دېمەيدو ؛
بورەگدىكى زەرداب سو
قايتا اوردىاى دەمىدو ؛

*

اوسمەجمنىڭ ليگى لايقورى
دەسەم ايغلايدو ؛
لوزوك بەگ چوقى كېلىسە ،
قورەوگدم چىقلايدو .

*

آيلاردنى ياغلاپ قويتى ،
ساى بويىدىكى دەرگە .
آنام دەنگە چىدالماى ،
چوقى كەيىنى ئەمگەكگە ؛

موتداقمو بولامەنمو ،
بالاغا قالامىز ؟
جاقانىڭ تولا يارتب ،
هالاوت كورمىمەنمو ؛

مانا بو قوشاقلار اوتموشتىكى كوللەرنىڭ ايشرا - قالتقلىغىنى، ظالمنىڭ كشيندى طاقتسز حالغا كەلتوركەنلىگى و بو ظالملارغا چىدالماي ئەلنىڭ اوزجنونى قوضاپ ؛ يورتيدىن آيرىلشقا مجبور بولغانلىغى اوخشاش ليغرتورموشنىڭ جانلىق اوبرازلىرىنى روشەن ايفادىلەيدو ؛

خلق ظالمغا قارشى كورەش قلىشنى ، حياتلقدا الك شرفلىك وظيفە دەپ بليدو ، بوشىل كورەشنى سويوش ، هرلكنىن دەرەك ايزدەش وە تبرىيەش لويغمو ، ارزولرى خلق قوشاقلىريدا جانلىق مشە-ھولنى ايگىلىگەن :

مثلا : باغولنىڭ ايچى زەيلك ،
بو دەتلەرگە ئم دەيلك .
ئەرلككە بەلنى باغلاپ ،
باخشىلقنى ايزدەيلك .

ديگەن قوشاقلار ، كورەش قلش لازىم ، دىگەن ايفادىسىنى بېرىدو .

ظلم دەردىدىن قوزغالغان قوشقو نائيرات ظلوم نختيگە قار-شى موش اورغان بولسا ، خوشحاللقدىن قوزغالغان قوشقو نائيرات شادلق كوزلەرنىڭ شرفيدى مدح قليدو (ماختايدو) ؛ چونكى بو ئل دەرد و موكنيه كوولمش و شادلقنى كويلەش بىرلەشكەن خلق اجادىنىڭ طبيعي خاراكترى ؛

بزدېكى قوشاقلارنىڭ بەلەە پژ قسمى محبت — سويگو و ئيىتمەلك فرىبلق اوغرىسىدىكى قوشاقلاردور . بو قوشاقلار محبتنى تعرف قليدو . بو قوشاقلار يارغە وفا ، جفا كوزگەللرىنى سوزلەي-دو ، يقم ؛ غريبلقتا قالتق قايغوروب ايچنىيدو ؛

محبت — ويال و غريب يورتنينك حققيدكى قوشاقلاردا اولگه
اوچورت :

سولا شاقيراب آنسا
توگمەننينگ توری دەيمەن ؛
يار اوچورت اولوب كەتسەم
اوزمەننينگ شوری دەيمەن ؛
آق سارايىنگ بار ايكەن
زەمبورالنگ يوق ايكەن ،
آتا — انانگ بولميسا ،
اعتبارينگ يوق ايكەن .
هوايا هوا ميدى
قار ياغمو ياغا ميدى
قز اوچورت ييگيت اولمەك
شەريكدە راوا ميدى ؛

ديگەن قوشاقلارنى كوروب اوتوش ممكن .

يزدەگى خلق قوشاقلارينينگ توليسى 7 — 8 وزنلك (بو-
غوملوق) و 4 مسراعلق (تودلوق) شەكلدە توزولودو . ينە
بر قسملارى 12 — 13 وزنلك 2 مسراعلق توزولودو . بو خل
(12 — 13 وزنلك) قوشاقلاردە معلوم بر لاخشا آهاكيغا بو-
شودو ؛ تويندىكى قوشاقلار موشو خلدا توزولگەن .

قارا — قارا قاشلاريڭغا قاناسكچو مينى
قارا قاشنينگ بازاريدا ساتاسكچو مينى
قارا قاشنينگ بازاريدا يارىيمسام سەن
ركرفيكيڭنى اوتيا قلب انساكچو مينى !

*

اللا يارىم كەلگ يايلاقدا اوزەنگ يايلامسەن
تەركين قوينينگ توزيسيدەك سەكروب اوينامسەن .

آيلارينى قايدايكەن توز داوان بلەن
بر ياقشينى تونايدىكەن بر يامان بلەن ؛

قوشاقلارنينگ باشقا شەكلدە توزوليشى ممكن ؛
قوشاقلارنينگ ينە بر خيلى بولوب ، اولار حرف ، مادەلەر
سيلى بلەن توزلغان .

مثلا : [illegible]
بەرگە اوزانغان ازى بەتيدە و باشقا قولوركدا اوخشاشلار ؛
قوشاقلاردا بەمرى صنعت اولدو نازوك و اوستون بولودو :
بولوغرواوق توزلەشكە توغرى ركەلدە ابرام بر مقالە شكل
بولودو .

مقاللار

تورموشدىكى توراوك — توراوك واقعە احواللارغا تطبيق قلنيب
ايتولغان چوكتور [illegible] جملە مقال دەب ايتيلەدو ؛ قارلق دا
دا كيشيلەر مقالدين اوليقى ركوب فايدلانيدو ؛ مثلا : بر كيشى
[illegible]
[illegible]
[illegible]

مقاللار قولكلورنينك ابرك انديكى خلاردين بيرى ، قوليمو
قيشقاق ؛ اولچەملك سوزلەر بلەن ركوتوچى تزما شكلدە وجودقا
ركليدو . مقالنينك بو خصوصيتى اكلاشوينى قزيقش و توتوپ قلش
قا اوڭتولاشتورودو .

مثلا :

اش اشقا ناردا ، هودرقاوق باشقا ؛
[illegible]

مقاللار قولكلورنينك باشقا توردارى اوخشلى معلوم بر لوتەلەتى
ضبط ايچيدە وجودقا كەلگەنليگى اوچون ، اونينك آغزى صنفى خا-
راكتيرى بولودو . نەزكوچى صنف طرفدارلارى اوز مقصدينى ياد

رگیداپ قوللانیلغان مقاللار اتاپ کیلدو . اوشو مقاللار بیلن اوز مفکوریسیگه اویغون اساسلار قورماقچی بولادو .

مثلا :

تووی یمس آدم بولماس .
اکالق کمنی آلسا بیلگه شو .

یتیم یالا باقسانك ، آغزی بورنونگنی قان قیلادو .
حیوان بالیسی باقسانك ، آغز بورنونگنی مای قیلادو .

امما کوپچولوك خلق عامهسی طرفیدین ایجاد قیلینغان وتیل ها سالیندیکی مقاللار یوقاریدکی اورنوشقا خطا بها بیرگوچیلیرگه قاتتق ضربه بیرادو .

کمك خلق عامهسی تورموشینك یاراق آچچیق - چوچو کیچی اوزی تینغان ، کوزی کورگن ، تجربه لردین دائم ظلم حقارت تاتقان . دیمك ، اینو تورموشتان ساواق آلغان تورموشقا بها بیرهلیدو . توبندکی مقاللارنی اولگه اوچون کوروپ یبقش کیرهك :

یتیم اوز تیشنی ایچر ، خلقنك منتینی تارتار .
بیرینچه ساقیش توققوز ، ایشدا اونتوز .
یتیم بولوکیدا ، تیریق تولومدا .

مقاللار تورموش تجربهلیریدین ، مشاهدلیریدن بیدیعی حکمه-تدور . مقاللارنك اساسی اهمیتیده بزگه اولار بیرهدیغان عبارت امس ، بلکی تورموشدیکی تورلوك واقعه احواللارغا چیقیش تورموش مفکوره‌سیده .

خلق مقاللاری گوزل ایپادلیك ، اللارنی کیزی اوستیکه قوروالغان . چونکی بو اولکیکی ضروریتی بولمیك و قسقالیقی شو تیل ایلیك قسقیش ساقلار قوللانیلادو .

کشیلیك تورموشیدا بولغان تورلوك - تورلوك واقعه احواللارغا چیقیشتوروشتا ، تجربه بیرشی چاقلانیدوروشتا عموما اس

بیانات بیدا اولوپ مقالنینك ایکیلیک بدلی همده بار جولق
تیشماللار

تیشماقلارغا مقاللارغا اوخشاش جمعلوان تورما شکلیدکی معنیلك سوزلهردین عبارت بولغان همده مقاللارغا اوخشاش کوچمه معنیگه ایگه .

یراق مقاللار بیلن تیشماقنك اوتتوروسیدکی فرق شونکیدین عبارتکی ، تیشماق اویلونچه بیریلگن سوزلار بولوپ ، تیپیش لازیم بولغان نرسهلهرنی کوچمه معنیده ایپادلهیدو .

تیشماقلاردا طبیعت حادثهلیری ، تورموشنك جانلق جانسز او-بیکتلیری اوبرازلری مختلف بولالار بیلهن بیر - بیریگه چیقیشتورولو-دو . بعضی جانسزلارنی جانلیلارغا ، جانلیلارنی جانسزلارغا بوتلهیدو . عموما اونکدا هر تورلوك بولیدو . هم ساللیدیغان بدیعی سرلق سوزلهر قللنیدو .

مثلا : بش اغینه یاتیدو ، بر - بریدین چیک .

یاغشی آلتیلار ده جمیلده اولکیدکی بو نوقته یازغان معنا بش بارماقنی ایپادلیدی روشهن بیلینیدی . حقیقتا بش بارماقنك آغینیدیك بیله تورودی و بیر - بیریدین کیچیك کیچیکی چوگقور معنیلك سوز بیلن ایپاده قیلغان .

توقوق بر جانسز جسیم بولغانلیکی تیشماق جانسز نرسهنینك هرکیتینی جانلقلار قیلیشیغا بولغاندو .

ه آیاغی یوق قاچیدو ، قانیتی یوق اوچیدو .

تیشماق فرقلانودیك یاخشی تورلاری اوخشاش جمعیت ایچیده کولیمی چوك ، اهمیتی زور ادبی کوچیدو .

بعضی بر تیشماقلار بارکی ، حرایه طریقهسیده ، وبعضیسی حساب طریقهسیده بیریلیدو . دیمك ، تیشماقلار آشنا بولوش فکرنی اویغو-تورش امکانیتینی توغدوردو . شونکیدك کشیده سرلق معنیلك جمله بیلگنینی کوریتیدو .

عموما ئاشۇ ياش ئەدەبىياتچىلار خلق ئەدەبىياتىدىن ئېھتىياج بىلەن ئۆگ-
ىنىۋالماقلىرى ، ئولارنىڭ يالى فكرلىك ، زېھن ۋە تالانتىنى ئۆستۈرۈشى
خلاصە

گۈزەل ئەدەبىياتنىڭ 2 قسمىنىڭ بىرى فولكلور ھسابلىنىدۇ ؛ فولكلوردا ئۆز گۈللۈكنى خلق ئىجادىيتىنىڭ بەشىكى بىرىنچى بولغان [illegible] بىلەن قسما بولسا توروشوب چىقىدۇ . بۇ دەۋرلەردە فولكلورنىڭ قادىرلىك بايى [illegible] بىرىنچى طرفدىن [illegible] ئوتتۇرۇپ ، گۈزەل ۋە [illegible] ئۆزى ئىرلەرگە ئىكە ئىكەنلىكىنى ئاڭلايمىز ؛

دنيادىكى مشهور شاعرلار ، يازغوچىلار ئوزى ئەسەرلىرىنىڭ ھەممىسىنى خلق ئىجادىياتىنى ئۆگىنىش نتيجەسىدە يېزىشقان ، حقيقتە ، خلق ئەدەبىياتى [illegible] تونوشمىغان ، خلق ئاممىسىنىڭ ھقيقى قاراشلىرىنى بىلىش ممكن ئەمەس ؛ (م . گوركىي) .

ئولۇغ روس شاعرى ئا . س . پوشكىن تىلىك بالىلىق چاغلىرى فول- كلور ئوگىنىش يولىغا قدم قويغان . ئو فولكلوردا بولغان كۆپ تىلىك زوقىنىنى يەنە ئوز تالانتىنى كمالىكە يەتكۈزۈپ ، بو گوزەل- ىكى دنيادا عجايب ئەمەلگە گۈزەل ئەسەرلىرىنى يارىتىپ كەتتى . يالغوز پوشكىن ئەمەس ؛ بولۇپ شاعر ؛ يازغوچىلار ئوزىنىڭ يېزىش ماھىر لىقىنى موشو خلق ئەدەبىياتىنى ئوگىنىش بىلەنلا وجودقا كەلتۈر- گەن . چۈنكى وجدان [illegible] ماھىر لىقىنى ئوستۈرۈش مومكن ئەمەس ؛

دېمەك خلق ئەدەبىياتىنى ئوگىنىش ئىچى - يىگى [illegible] ئەسەرلەر يارىتىشقا كەلگەن ماتېرىيال ۋە ئوخشاش [illegible] وجودقا كەلتۈردى ؛ چۈنكى ، يومار يىللاردا ئاساسىنى تۇتۇپ ، خلقنىڭ ئارزو - ئەمەللىرى [illegible] ياخشى [illegible] ياشاش ممكن ؛

فولكلورنى ياخشى ئوگەنگەن يازغوچى ؛ شاعرلارنىڭ ئەسەرلىرى خلق ئاممىسىنىڭ جان دىلى بىلەن سويوپ ئوقۇيدىغان ئەدەبىياتى بولۇپ قالىدۇ . يوقالسۇن م . گوركىي ؛ صنعت ۋە فولكلوردىن ياخشىلىقنى

ئۆز فولكلورىمىزنى ئوبلاپ ، ئونىڭدىن ئوگىنىپ ۋە ئونى قېلىپلاشتۇرۇشنى تىلەك ؛ دەيدۇ .

شرقى تۈركستان خلقى ئەزەلدىن صنعت ئەدەبىياتقا ئاشنا بولۇپ كەلگەن خلق . ئۇيغۇر خلقىنىڭ مدنيتى گۈللىنىپ تۇرغان ئوزىنىڭ صنعت ، ئەدەبىيات ماھىرلىقى بىلەن وجودقا كەلتۈرگەن مدنيت - صنعت بابىدا تەڭسىز قىلغان يەتكۈزگەن ئەمەس ؛ ئولاجادى [illegible] طرفىدە ئوغرىغان خلقىمىزنىڭ يادىدا ياشاپ كېلىۋاتىدۇ .

فقط كېيىنكى عصرلەردىكى وطنىمىزدە ئورنىشىپ قالغان حكوم سور- گەن مستملىكەچىلىك سياستنىڭ قارا داغلىرى ئەڭ خلقىمىزنى ھەر خصوصتىن خار - زارلىقتا ياشاتتى ؛ قارا سياستنىڭ [illegible] بىزنى خلقىمىزنى ئەزەلدىن يار بولغان بۈيۈك صنعتىدىن جدا بولوش- قىغا يەتكۈزدى . ظلم شو قدرا ئىدىكى ، خلقىمىز فوق العادە يۈزە- لىشى - يەنجىلىش ئاستىدا قالغان بولسىمۇ ، بۈيۈك صنعتلىرىنى تمام يوقىتىپ قويمىدى ، چۈنكى بو صنعت ئاجدادى خلق ئولادىنىڭ قېنىغا بىرلەشىپ كەتكەن ، ئو وحشى قارا سياست تۈپ يىلتىزىدىن يوقىتىپ تاشلالمىدى ؛ خلقىمىز شو صنعتنىڭ نەزاكىتىنى ئەسلىدە ئوز كۆڭلىدە ساقلاپ وجودقا كەلگەن بىر قاتىرە يالقۇن ئارقىلىق ئوچۇق ئىپادىلەپ كۆرسەتتى ؛ شارلاندى . ملى ئەدەبىياتىمىز بىلەن رەڭدار ئىدى ؛ فولكلو- رىمىز ئىنتايىن ئىشلىنىشكە باشلىدى ؛ لېكىن قارا سياستنىڭ زەربىسى ئوتتىن خلقىمىزنى يەنە بوغۇش بىلەن ملى خصوصيتلىرىمىزنى ئوپ باسىپ تاشلانماقچى بولدى .

12 — نويابىر ملى ئازادلىق ئىنقلابىمىز مىدانىغا كېلىش بىلەن ، خلق- لارنىڭ ملى خصوصيتلىرىمىز (ئوچ ولايت) قايتىدىن تىرىلىشكە باشلىدى ؛ ئەمدى بو گۈنكى كۈندە يىتىشىپ مىدانىغا چىققان ياش شاعر ، يازغوچىلارىمىزنىڭ ئالدىدا ئولوغ وظيفە تۇرىدۇ ، ئۆز فولكلورىنى تو- پلاش ، ملى فولكلورىنى توپلاش ۋە ئونى قايتىدىن ئىشلەپ چىقىش [illegible]

صادیر پهلیوان قوشاقلری

صادیر مهنو صادیر مهن ،
صادیر بولمای کیمه مهن ،
تاغ بوایینی سوریسا ؛
مهمه جاینی بلیمهن .

—

صادیر دهپ ئیتیم قالدی ،
داکزیدا خطیم قالدی .
خیطهنی اوقوپ باقسا ؛
بهش بالام یتیم قالدی .

—

صادیرنك ایتی قاشقا ،
چاپیدو شخل تاشقا ؛
صادیر آتیدو باشقا ،
خطای آتیدو تاشقا .

—

صادیرنی توتوپ بهرگهن ،
آق چاکزبهیکی شاکیدو ؛
چاق باقماق اوچون ساتدیم ،
بیجان شهریده یوك تروا (1

—

صادیرنی میلتکه ئیتی ،
ساقر بیشیدا الاسی ؛
ایلیدا خوتون قالدی ،
قوچیغیدا بالاسی .

1) قوی گوشی .

صادیر یاتقان کامالغا ،
اوچار — قانات کرهلیدو ؛
مهن اوزیم بو یهرلهرده ؛
باللریم نهده یهیدو ؛

—

صادیر مو اوغول بالا ،
یاران یهنی خالایدو .
بو یامبو بوزوب قویسام ،
اولتورهیدو ، پالایدو ؛

—

یامولنك یاغلاری ،
ایگز قارالی چهارزه .
یامولدین ایچیب چیققان ،
صادیر اوزی خوشهنزه .

—

یامولنك یاپراقلاری ،
آلا — الا آرماچ .
مهن یامولنی چاقاندا ،
باللا قالدی یالیغاچ ؛

—

یامولدا تولا ییلنیب ،
ساچیم بیر توچاق بولدی ؛
یامولنی تیشهر چاغدا ،
قوورغام پیچاق بولدی .

—

یامولنی تیشیب قویوپ ،
ایککی چقدیم تالغا .

مېنى بالغانى بەش ياشى ،
تەلمەدى ئالدى بىلاقا ؛

—

يامۇلنىڭ بالاچارى ،
قىزىل ...ردا ...لاناق ؛
مېنى بالغان بەش ياشى ،
ئورۇنچىدە بالاغا ؛

—

يامۇلدىن ئېچىپ چىقىپ ،
اوچ ...رگون ماجرىيىم پىيادە ؛
تولىمىتو ... ترالما... ،
يورۇق باشى ئىبرادە ؛

—

يامۇلدىن ئېچىپ چىقىپ ،
بەش رگون ماجرىيىم پىيادە ،
بىر قالاق ماندى دەپتو ؛
جواش بەرسۇن زىيادە ؛

—

يامۇلدىن ئېچىپ چىقىپ ،
يالغان يورىيىم يان بولاي ؛
خدايىمدىن تىلەيمە ،
يىنىپ رگەنگىدەك بىر اولاي .

—

يامۇلدىن ئېچىپ چىقىپ ،
مولالار قوشنى باشىيەغا .

يىراق چاقىمىغىم خالتا ؛
چاوا خاق اداشىيەغا

—

يامۇلدىن ئېچىپ چىقىپ !
لغامچا ...پ الدىم .
احمدبەكى الا اتنى ،
اوچ سەرگە سىيتىپ الدىم .

—

يامۇلنىڭ اوگزىسىدە ،
اوگوچە قىزىل چەنزە ؛
شادىر دىگەن خوخەنزە ،
اولىدا قىلىچ ئەيزە .

—

ناغمو باغ ئېچىپ يورۇپ !
يولارىم يېغىر بولدى ؛
خالوورنى كاواپ قىلسام ،
بىر بالىلىق يېغىر بولدى ؛

—

بەش يامۇلدىن قاچقاندا !
بىر مانجو بىلەن قاشقان ؛
يالا سوزغا سىياپ قويوپ ،
قواوپ ئولغاپ نشىلك اچان .

—

خطاى ركەشىنى ...خەى ؛ دەيدو ،
تورۇپ چامغولى ، ...خەى ، دەيدو ؛

بۈگۈنكىدەك سادىر چىقسا ،
ئېكىلىك ، جەلگودە ، لەي ، دەيدۇ !

—

يامولدا چوشۇپ قالدىم !
قوچۇق بىلەن بىشلارغا !
ئاكىزى بولىشى دەيدۇ ،
ئاولگومەيدۇ ئىشلارغا !

—

ئاكىزى پولىشى دەيدۇ ،
ئاكىزىغا نەمە لازىم !
يار خالتا دەرەبىدۇ ،
يامولدا يىتىپ تاعظىم !

—

بۇلو كەيىنك غولىغا ،
ئويا تالقىنى چاچقۇق !
يابىلا قوغلاب كەلسە ،
قارىكىپ داۋان ئاشتۇق !

—

بۇقوردىن چوشوب كەلسەم !
قالماق ھەرنىمە دەيدو !
موشتومنى ئو گوب قويسام ،
بورۇق ئاننى بىرەمى دەيدۇ !

—

ئىگىز تاغنىڭ قارغايى ،
تشلىشى شالاك ئوخشاش !
ھەرايىمنى بەي دىسەم ،
ئوزەمنىڭ بالام ئوخشاش !

يوللاردا كېتىپ بېرىپ ،
قالتىق ئىشىمنى ئېيدىم ،
بىرمالجو سوراپ ئېيدى ،
مەن ئوزەم خەنزۇ دېيىم !

—

مىنى ئوتىمەن دېگەن ،
سەن تائاق قارانااق ،
مىنىما ئوتالمايسەن ،
ئوغول بالىمەن ئاگرىق !

—

يامغور دا تولا يېتىپ ،
ئوتو كەلەمىز ھول قالدۇق ،
تاغدا مالىغاي قويوپ ،
خطالارنى گول قلدوق !

—

چوڭ بولدىن كېتىپ بادسام ،
بىر مالجو توتىمەن دەيدۇ ،
توتوب باشقا بىر سالسام ،
ئېكىلىك ئانقا مىڭنىك دەيدۇ ،

—

نىزەرگە يورسەت بەرمەي ،
ظالم قامچىلاق چىقان ،
بو دەرتلەرىگە چىدىماي ،
ساجىر ئاتلىنىپ چىقان ،

—

ئاپاھىنى يولا يۇردوپ !
[illegible]

خدایم ایریمەسون ،
قازالچی دیگەن بەردین :

قازالچی دیگەن نەمەنی ،
خطایلا یاپالمایدی .
بر ایكیسین ماراب تورسام ؛
بر دوگدین اشالمایدو :

نەچەك یلەن اوچ نەشەیم ،
یوز چیگە یەردیم توقی دەپ :
تیغی كیم قوراز قلدی ،
توكیانلارنی چوقی دەپ :

انالرەمز عالیمن :
دەپونەم زامانیدا :
یوق معلومە بر قازاق ،
علاملار زامانیدا :

ركودا یولیدا كوكیپ ،
مەھەك سونلیپو شەنگەن :
صادیرلی آق توب بیریب ،
ركوكلوك تیەنیەو شەلگەن .

میەنگكی نەش بالام یار .
چوگی قەنامە اروپیو :
میەی مایتو گزیا چاپسا ،
قیتیلی قارغا چوقیدیو :

آناسیدین یتیم قالغان ،
آتاسیدین یتیم قالغان ؛
یتیم قالغاندا مەن آلغان ،
ھەمیشەم آمان بارمو ؟

مەن یامولغا بالاندیم ،
شاواغان یوقاچ یەقیلیك ؛
مەندین قالدی بەش بالا ،
تومەنەمەك اوبدان بیقیلیك .

چوك آكامنىڭ باللری ،
مینی كچك دادام دەیدو ؛
مینی كچك دادام دیگەن ؛
قولونلاریم آمان بارمو ؟

اق بوز ایتم آچ قالدی ،
بو ایتمك سامان بارمو ؟
اوزمیغا علم سالغان ،
ایلم — مەزین آمان بارمو ؟

اویومنىڭ تورىدە یاتقان ،
چاشقانی ماراب یاتقان ؛
ركالا گوشینی نەك ییگەن ،
موشوكاریم آمان بارمو ؛

یوسوغامنی توساب یاتقان ،
ركیچە كوندوز قاواپ یاتقان ،
جقایونی تولا تاتقان ،
ایتلاریم آمان بارمو ؟

تۇمانلار كېلىپ چۈشكەن ،
قىرلاننى تولا ايچكەن ؛
چىراقنى يالقۇروب قويغان ،
يارايارىم آمان بارمۇ ؟

—

القىنچ اينك واقتيدا ؛
دەل دەرەخلەر يېشىلىر ،
اوزى يېتىب اوزى چۈشكەنچ ،
الما اورۇك آمان بارمۇ ؟

—

اق بوز ايتم امانمۇ ،
كوك بوز ايتم امانمۇ ،
قول تېپىپ بەرسەم اوينانمىقى ،
صاھىبى آغرى يامانمۇ ؟

—

يولوس اتلق ارغاوم بار ،
دەدىدا دەبىشى تانلىق ؛
خدا بەرگەن ارغاوم بار ،
كېچك قز دانىخان اتلق . ..

—

كېتت ادمىرۇم اونوب كەتدى ،
خطايلاغا قوللوقىدا ؛
ھېچ راحت كورەلمەيم ،
محنت ايچرە زورلوقىدا ؛

اوبليغورچى ا م مقصالى

اويغور خلق بيتلارى

ئونجىنى مارجانلا توشدوم ، چىن سەدەب بولغايمۇ دەپ ،
چىن كوگلومنى سىزگە بەردىم مەربان بولغايمۇ دەپ ؛
مەربانلقسىز اوزىڭز ، شېرىن شېكەردۇر سوزىڭز !
ھەر قانچە گناھ قىلسام پادشاھ سىز اوزىڭز ؛

❖

بو كۈيدە بوستان ايچىدە اق قوش بولوب ھۆركۈ دېبىيما ،
اويڭىزغا چېنىد يەماسدىن اوركەم قوروب سو دېرىيما ،
بو كۈيدە بوستان ايچىدە اونى ياخشى سوقىيا ،
يېشكىنەڭگە يەش بولاي ، كوز گېنەڭگە توتيا ،
كوزى كورمەي كور بولغور كىمنى اينو ايتوغا ،
يەنەو الاى مىيز گول ، اوتنى يانلاى چىڭغا .

❖

اويڭىزنىڭ ارقىسى مكتب خانادۇر ؛
اوقوغدا اوقوپ كېشى مولا بولادۇر ،
كوزىڭز اويناب تورۇب جاننى الادۇر ،
قلشىڭز قازى بولوب يورتنى سورايدو .

❖

— اى توزوچىنىك اقايشى التون بىلە دۇر ،
ليونىكىنىك قاناقلىشى تلنى يارادۇر ،
مەڭزىڭز قزىل الما ، جەب پورايدۇر ،
سىز بلەن اشنا بولسام كىمو تورايدو .

❖

تام توبىسىدە اولتورادۇر ، شۇنچە بوبلوق قول ئېگىت :
الما بەرسەم قىنمەيدو بابىبا التون بېگىت .
بابىبا التون بېگىتنىڭ سورىتى سورلتالچە يار ؛

ای یوزیگه خال چوشوپتو ؛ بیگیز اوزگه گولچه بار ؛
ای نیگین ، ایپاق نیگین ، چورسیده گول بار ایکین ،
کوکلنی اوزوپ کوزیگه سالسام ، کوزیده فراق بار ایکین ؛
اوت قولومغا فراق الدیم ؛ سوک قولومغا شام — چیراق ،
شام — چیراقدا کوریکچه مشرقده کوزیگه یاشیراق

۞

چیراق سهیده نواوت ایم ، یوزوگه خال یاراشیپتو ؛
[illegible] کوزگان زامانلاردا یوره‌گه ارت اوتاشیپتو
شو اوتلارنی اوزه‌ک سالدیک ، خبردار بولمیدک یاریم ،
شو اوتلاردا کویپ اولسم ، شهید بولسون مینینگ جانیم ؛

۞

یوقوریدان قاز رکیادور ، چیمنگه تیتیب ،
مین یاریمغا وای توندوم عالمنی ایزلیب ؛
الهیسیما اشکر زمان ناوانی قیتب ؛
قاریمیشیما یاریمنینگ قیشنی تیتیب .

۞

سورگانلیک بس یاریدین الدیم شیوقینی .
شو یارمینگ دردیدین ایندیم بیننی .
الما دیب سوندوم قولوم ، شاخینی یارانی دیب ؛
یار مینی یاد ایتمیدی عقلی کیچیک نادانی دیب
یار مینی یاد ایتمیکنگه اشنیسز قالدیمو مین ؛
اورگولوپ بیر یانمیغانغا سارغییب قالدیمو مین .
یادغاقغا اولمیگه‌یمین ، یاکی قایرلغان یلین ؛
یاریو اولماس یالغوز میندین ایرلغان یلین ؛

۞

المیدین رحمک ایدیم ، رحمانی سارغاییتقان فراق ؛
اوتی یوره‌میده اوت کویدور ، سوک یوره‌مده اشتیاق ؛

اشتیاقنی زارنا — زارنا هیچ بیر عالیم قالمیدی
دو چیدیریدک سارغییب اوچارغا هام قالمیدی ،
دو [illegible] بولسا کیمنی اوچماقلارنینی سوزوپ ،
راسی گچکنو ایت یاریم ، بمن کینمی ایت اوزوپ ،

—

— ای وفادار بو یمیت ، تاکلا اونوتقان یاریب ؛
اده‌ی بولسا اونوتماس کولا سویگه‌ی یارینی
بی وصال ساغو قلدیک مینی قالماس دیمه گل ،
نیمه کوباورده یوروسه ، مینی یالماس دیمیال ؛

—

مین یاریمغا الما یبردیم اتراق بولارمیکین دیب ،
مین یار غائیبیمی بیردیم یوری کیلارمیکین دیب .
الما اسیق ، یبدی سوغان مدیدا بیر لارمیکین دیب ،
یوروگوم چقلادیو ، ایریلیپ کینه میکین دیب

—

مرادیمی یوتوب الدیم زیتوت تاوغا ،
قارا قاش خالیم چقماپ بیگیدین اویدین دلاغا .
قارا قاش خالیم چققان ایگیده اویدین قالاغا
سویوپ قویوب امدی قالدیم یونیمس یلاغا .

—

مین ایکلیم سیریق بولدی چیرایم ،
سزیپ کمدی بو تندین اوسانغانیم ؛
مین سیحا کم یابای اوچ ای نولونیتو ،
کوبوک اونیدا جانیم کول بولوپتو ؛

—

تاک سهر وقتی ایدی ، اوچتی شمال بولی بلین ؛
مین یاریمغا گول یبردیم بیر قونام قولچه بلین .

عقلى بولسا كۆڭلى ئاسرىن ، ۋاقتى بولسا غۇنچىنى ،
ئەمەلى بولسا ئىشى دېمەك ، ئاتا بولماسدىن باشقىنى .

=

ئاق يارگە ساراي سالالىم ، ئەجەبلىق ئوينىش ،
ئەگەر ئەدور ، چىقادور ئۇشقاچ يار ئارالىغاچ .
سېنىڭ ئالدىڭدا نى ئىدىرىپ ، مېنىڭ تىلىمە ئوتروقۇم ئاچ ،
يارىم يىسەڭمۇ يارىڭنى ، [illegible] .

—

بەگلار ئەكباب چۈشۈپ ئوينان بولاندا ؛
ئالەرنى قوغلاۋېرىپ كېيىك قىلاندا .
كىشى ئوغۇل كىشى ئولتۇرمىش [illegible] - بېچاقدا ،
سېنىڭ ئوچۇن مەن ئولەيمۇ ئەرنى = قىرانقا .

=

[illegible] - [illegible] بۇيۇرمىقىم باشارغا كەتتى ،
[illegible] تولارق مېنىڭ يارىم [illegible]گە كەلدى ؛
كىلەر مېكەن ، [illegible] مېكەن ، قىرادىن ئۆتتى ،
ئون ئۈچ كۈنلەرگە [illegible] جىمدىن ئۆتتى .

=

بۇ كېچىدە بوستان ئىچىدە بىر گىنە زىلوا تېرەك ،
سېنىڭ زىلوا بولىرىڭغا زەنجىرلە تونلار كېرەك .
زەنجىرلە ئوتلار ئىچىدە ، ئوماننا كۆيىنىك كېرەك .
ئوموتە كۆيىنىك [illegible] بۇ چىنىڭ ئولسا كېرەك ،
ئاخشام يىتىپ چوش كۆرۈمەن ئولار ئويىندا دەپ ؛
[illegible] تورسام ئوخلاۋ ، يا بولەم كۆيەدى زىپ ،
چىقى - [illegible] چاي ئىچدىم ، [illegible] بۇ يورەك ،
بۇ يورەكىنى [illegible] باشقا داۋاسى يوقتۇر بولەك ؛

تۇرلەك يەرگە قوغۇرچ [illegible] [illegible] ،
تورلوك - تورلوك قوغۇرچ چوشقان يارىم بويىچە ئەرنى ؛
سېنىڭ ئوچۇن ئانى يىسەم بىر [illegible] بولمىز ،
يەزە يىسەم شولچە يەمەك جىنىم قايا كىرز ؛

—

شبو تاغنىڭ ئويانىدا قاناس ساي ئىكەن ،
قاناس سايدا بىر يارىم بار تولەغ ئاي ئىكەن .
تولغان ئايدەك بىر يارىم بار [illegible] تومار ،
سودىن چىققان گۆھەردەك كۆزلەرى خومار ؛

—

ئولوغ - ئولوغ سولار كەلدى ، توغاي سېلىگەلار ،
قىزىل - قىزىل ئالما كەلدى توتوپ ئىگەلار ،
كېچىگۈنە بو جانىمنى سەنىدور ميۇرىگەلار ،
ئاراغلاردىن چىقىپ كېتەي قاراپ قىلىگەلار

=

ئېشىك ئالدىدىن ئارىق ئالسام ئالاچ ئوتكېرىك ،
سوزلوك - سوزلوك سولار كەلسە ئالىپ ئوكېرىك .
سو ئىچكەندىن تېرىچ ئالسام بىر چوچ قارا تانى ؛
كېچىگىدە كۆيىپ يۈرگەن جېنىم قارا قاش ،
قارا - قارا قاشلارىڭدا قلام بوگوردىنى ،
سېنىڭ ئالالاچ كەزىڭگەنى قاچان ئاندوزاي ؛
قارا - قارا قاشلارىڭدا [illegible] مېنى ،
ئەگىرىپ كىيگەنى ئوقيا قلاپ ئاسلاكچو مىيقى ؛

—

چىنە دەيدو ، چىنە دەيدۇر چىنە ئىچىچ ؛ ۋليدا ،
يەكەو كوھەر گەن ئىدىكى ، خەنىرياك كەنلىك بولىدا ،
خەيمىلە كەنلىك سولارى قىردىن ئاشقولچە ئىمەس .

تاللاپ ئالغان يارىڭىز مەندىن ئارتۇقچە ئەمەس ،
ئايرىڭىز تاللاپ ئالماق ماڭىمۇ يار كام ئەمەس ،
ئىككى يۈزلۈك سىزدەك ياردىن ماڭىمۇ لازىم ئەمەس ،

—

يېڭى ئاي چىقىپتۇ سايلارنىڭ بېشىغا ؛
ئايىغىم تولۇپتۇر كۆزۈمنىڭ يېشىغا ؛
ھەر كىشى بارسا يارىنىڭ قېشىغا ،
گۈل قەلەپ تاج قالپاق ئەسىپ ئالسۇن بېشىغا ،

—

يىغلاينى ئون ئايلىق قىلىپ تاشلىدۇر ؛
بورە كىمى خوش ئايلىگەن قېرىنداشدۇر ،
قېرىنداشىم يىغلاپ بولسا كۆزىدە مەرگۇبلاشدۇر ،
قېرىنداشىم يىراق ئوچۇق كۆزۈمدە ياشدۇر .

(تولىغۇچى : ع . عثمانى)

ئۇيغۇر خەلق ماقال ۋە ماتاللىرى

104 – سۇ كەلگىچە توقان سال .
105 – كۆرۈنگەن غىمىنى خۇدا قىلار .
106 – بالغۇز ئاتنىڭ چېڭى چىقماس .
107 – يىگىتنىڭ جۇۋازى يوق ، قولغىنى ئىش ؛
108 – كىشىنىڭ ئېشىغا تۈمۈرزىدا قول تۆگىيتۇ ؛
109 – يوغۇرغاننى قالدۇر ، يۇيرىغانغا ئالما ؛
110 – كىشىنىڭ قولىدا قۇش تويماس .
111 – ئويدۈن – ئاداغە كرەمەش ؛ ئوغلاڭنى ئوشگە جۆم ... زىيان .
112 – يىمەك سالا ، يىمەك سالا ئانغا قورتىبى كۆم سالا .

113 – بىر كۆرگەن تونۇش ، ئىككى كۆرگەن تۇغقان ؛
114 – يېغلىغاندىن سورىما ، كەلگەندىن سورا .
115 – يۈگەن يېچاتنىڭ سىپىنى ئالدۇر .
116 – ئات ئاتنىڭ ئەمەس ؛
117 – قېرىنداشدىن قانىم ياخشى .
118 – ساناپ ئاغرىغانىڭ ئولگىنى ياخشى ، تۇرماس مېھماننىڭ كەلگىنى .
119 – ھەق ئېيتقان سۆزدىن سۆزماس .
120 – موشۇكنىڭ ئويۇنى ؛ چاشقاننىڭ قىيىنى ؛
121 – ئەگرىنىڭ ئېچىشى كەلگۈچە ، ياكارنىڭ جېنى چىقار ؛
122 – شاماننى ئوغا چاچسا ، كۆرۈنمەيدىن غارغا چىقسى .
123 – ئېشەكنى رەھمانلىق ، يەنەك شەيتانلىق .
124 – قوڭۇرقان يەردە چېپىن بار .
125 – تېپەتىنىڭ ھارسا ، دوڭگە چاپ .
126 – يۈرگەندىن باغلىغان ئىشت ، ئوغا يارىماس .
127 يارىمنىڭ تىلىيقىنى چاليقىنى .
128 – يولنى كارۋاندىن سورا ، گېپىنى ئىيىمەلدىن .
129 – يوۋاش ئوينىڭ مۈڭگۈزى ئىچىدە .
130 – بىشى ناس يىگەنىم ، دەشمەن بىلەنىم .
131 – يوزۇمنىڭ قىلغانلىقى تىننىڭ راھتى ؛
132 – يوق ... ، يەتمە يتو .
133 – تولا يىگەن يوۋىنىڭ كۈنى كالاك .
134 – تار يەردە ئاش يىگىچە ، كەڭ يەردە موش يە ؛
135 – كۆگرىچە كىتتى ... ئۈزۈك .
136 – سانسىزغا سان يېتىپتۇ ، ئشقانسىزغا ئاغ ؛
137 – مال ئىگىسىدىن ئوغرى كۈچلۈك .
138 – نەپسى ئازدۇم ، ئەسكى ئادەم ؛

139 — اوزوننى چاغلاماى شالنىڭ ايچيدەمەن ، يلاقـا
بوگولوپ مەننە ايچيدەمەن ؛
140 — بىلمايدىغان ديگەن توگمەننىڭ يەنە قيتىم بىرىپتۇ ؛
141 — خدايم بەرگەن توىنى قويمايدو ، آچ قويمايدو .
142 — يەنە دىسەم يەنە دەيدو ، آستا دىسەم كيشىگە .
143 — كوز قورقار ، قول باتور .
144 — قورقاقغا قوش كورونەر .
145 — اولياينىڭ اشىيانى سورغار ، يولىنى آل ؛
146 — [illegible]رغا ارتيلغان يوكى توانغا اونەر .
147 — آلمانىڭ يەرمىگى بار ، چقماقنىڭ چوشمىگى .
148 — خوتون الدىڭ ، ارتوق الدىڭ .
149 — لوينى آياققا بىرىپ ، بورنىنى اوشتورگەن توری .
150 — اوغرىنى قارانچى اوردى .
151 — تەجەلى اولتەك قارغا بور كوت بىلەن اوزنىلىدو .
152 — الما يەپ آغريمچە ، اوروك يەپ اولىوال .
153 — بو روس تاغ ايلىنىپ كەلسە ، خضر باغ ايلىنىپ كەلىپدو .
154 — قازاننىڭ كرچەسى چومۈچ .
155 — چوچەنى كوزدە سانالى .
156 — چوچوريىنى قىش سانايدو .
157 — چولا [illegible] ملاوش يوق .
158 — دولت كشى ، گوروگە كر كەندە قوزلايدو .
159 — تل يامانلىق يەردە كوپ ، يەردە يول بولودو ؛
160 — مصلحتى كوپ بولسە ، اسىغ تيتىيدو .
161 — ورانچىگى توققاندىن يقىنىگى دوس ياخشى .
162 — ازى ياخشى بولمىسا ، اوچكىنىڭ ايتى عبدالرحمن .
163 — حسن اكام اوچوق ، مقزلوری الالق .
164 — ايچى ياماننىڭ مىڭ تيلى ، كوڭلى خوش يولدا .

165 — اوز يالىغان ايت قوراورغا آستىدا اولەر .
166 — زمان ساڭا باقمسا ، سەن زمانغا باق .
167 — بەمەكارنىڭ قادارلاق ، آلمانى زيرەكنىڭ ؛
168 — ايلان اوزوم اگرى امەس ، يولوم اگرى دەيدو .
169 — سەن كورمەگەن الامانە بولام كويەر كوپەدو بالسيغان
170 — نادان تولكە توشكەندىن ايليغار .
171 — قزىم ساڭا ايتاى ، كيلنىم سەن ايشت ؛
172 — سامانلىق ئيگيدىن سوراپ كورونەر .
173 — يالدىگە ، خسيقنىڭ قدرى اوق .
174 — ئەنيكى قورودىن بوگولگى اوزگە اعلا ؛
175 — ارگە بر توپ يەرگە بر دوپ .
176 — بو دولت سەندە تورماس ، بو ميخنت مەندە ؛
177 — يار دملاشلىق شرق الديك ، منتەشلاشلىق جىلديك .
178 — نايلى كوشەدىن اويدو ، ال سوكە كەلدىن ؛
179 — اوسانغا آرپا نينى بالا يەپدو ؛
180 — ياخشىدىن آت قاليدو ، ياماندىن داغ .
181 — اقرياس يشغا آنە ئاتى .
182 — اولگەندىن اوپكە سوراپدو ، ئەيگى نادىر قوقاق .
183 — جان بار يەردە قازا بار .
184 — بلاگەرىك اويتىشىغا باق ، قازىنىڭ قايناشىغا .
185 — اولمەك چاغدا اميد بار .
186 — اسماندىن توگە يغسا ، توبار تاپى تەگمەپتو ؛
187 — بالاق سوقوم كيتە توسوقوم .
188 — ايشكەدىن توققان گادى امەس .
189 — ئەيتنىڭ سلامىنگى يادلاماق .
190 — اسكى چاپان ياغىر داياخشى ، يامان توققان اولگەندە .
191 — ايشەك ـ ايشەگەدىن قالسا ، قولاقنى كەس .
192 — توگىنىڭ مازا يالەن لشى يوق .
193 — چيراق توگى قارانغو ؛
194 — چيرايدا وفا يوق .

195 — كەمبەغەلنىڭ بىر تويغىنى ، بىر باي بولغىنى ؛

196 — اشيگى يوق ملامنك قولبشى توچ ؛

197 — مال ايگەسنى دورمەيسا حرام .

198 — كەب بىر ، قولاق ايككى .

199 — قاقاق سولسا قايغو يوق ، ماما اولسە يىغا ؛

200 — يغى يارەدان قوياللارينغدين ؛

201 — اوغرى كوت اتە جە بودى قر آشەدجە ؛

202 — آكا يار بەرده ئيغى ارق .

103 — آتا كىو يازا ، آنا كىو يازا ؛

204 — واقاقا جقا ؛

205 — سوزاپ بەرگىچە اوروپ بەر .

2i6 — ويقوپلانەنك چارى يوق ، ئەگە باسادويتەروللاني ؛

207 — خدا سالغان بەرده پلا يوق .

208 — خان اغزى مايلوق ؛

2i9 — اشيكنك گوزى يار ، خانغا قارايدو ؛

210 — بيگككە يەنكىچە ، يارگنى ارشنار .

211 — سوراقچيدين توكچى يامان .

212 — آت ايگەسنى آرقيسيغا مندورمەيدو .

213 — قاراقچينك گوزى يوق .

214 — بوگوردگە بولسالا ، ماگكيليغان اريغە يارا ؛

215 — ديسە لەق ، دىسە دن .

216 — دوستغا تاپا ، دوشمنگە گولكە .

217 — توق بلا هچ ترسينى اوبليمايدو .

218 — آچنك اچيپق ييازديمو يار .

219 — بولوك مككە يەتكىچە ، اغيننك مككە يەتەروت .

2i0 — كورگەن كورگەنلىيىنى قلار ، كوپيگەن لەيقى .

221 — بر ئەرنى گوردا يرا بولى بەرده ؛

222 — قوچقاچ بولسيەو گوش .

223 — هەمادېمە هايلى بوپتو ، تشمو دېمە پلاغاقا پتو ؛

224 — توغو بولگنينى قشقيرار .

225 — قاغيلا قاق دێيەدو ، اوز كوكلينى خوش ايتەدو .

226 — اوت كورونگەن يەرگە بارماه ئيپت هاوشيغان يەرگە بار .

227 — يالغۇز بولوكنى اناغا بەرمە .

228 — كورنگەن تاغ يراق امەس .

229 — قارى يامان عيد دا اولەر .

230 — قاينتاقسو ئچ گوكاوك ئچ ؛

231 — قوشكيگە جاح قايغوسى ، قاسانقا ياغ ؛

232 — اولوگكە يغليغان ايسيت كوزوم ، تادانغا ئويلغان ايسيت سوزوم .

233 — باخشى انقا قامچا لازم امەس .

234 — غريب بولساك اوت سوت ؛

2з5 — تيرە گكە اوي ، اولوگكە گور تپلار .

2з6 — جان بولسا جهان تاش بولسا قازان ؛

237 — اخمقنك دوستى دولا .

2з8 — تاغامەدين تاغا ياخشى ، هاممامدين يادك ؛

239 — تشبكيم گوردوكدين اونكچە تەزبرا .

240 — تيشەك اوليۋانسا . . . غيجەك تاتيدو ؛

241 — اولگەلدين كيين ياشين اوقوپتو ؛

242 — پول تايقچە حساب تاپ ؛

243 — توپسەك توپكدا توپاسەن ؛

244 — قاردا پولو ، يامغودا شوريا ، بوراندا ويقا ياخشى

245 — قول - قولنى يوسا قول قوپوپ يوزنى يويار ؛

246 — يازادا ميلك كيشى گوگولسە بو كيشى .

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

247 — چوڭنى بشىنى اوسا، كىچىكنى قوروب ، ئوپا :

248 — قولادەك ئىشلەپ ، بەگدەك يە :

249 — ئش ائنائغا آش آت :

250 — يەش كونلوك دنيا بو، اردى سنايبەلان .

251 — آتونى اورنيسا اوگالى :

252 — چشيكنەك باربدا كوش يە، بولو كنەلك باريدا
شور اگوز .

253 — بونى كيىك چاققانى كيبەر، بونى بوغان تاقفانى :

254 — توزغان تامغا اوسوبتو .

255 — توكە مينب توكە ئىستەپتو :

256 — ئىنب اولگىچە ئىنب اول .

257 — بالغا كونەر گىچە كونەك دەم ايتو :

ش . ج

ئوپارغوچىلار : ز . ق

بولغوسى يازغوچى

(موسكاي يازلار اوچون)

حميد سعيدى

:

ادبيات — اجتماعى حياتنىڭ هر طبقەسىنى اوز قبچيگە الغوچى كوزك مقياسدىكى بر قلمدر .

شو جهتدين : هر بر دورنىڭ تاريخى اوزگوروشى و اونىڭ ئزگيچيگە كرگوچى سياسى ، اجتماعى و اقتصادى حالەتلرى حادثە و واقعەلرينى توليق عكس ئەتدورگوچى ، يەنە توغريسى بين الملل خلق آرا وضعيتدە خلق منفعتى آساسيدا تحليل و تطبيق ئيتيب عامەگە تقديم ئەتكوچى بولوك بر واسطەدر ، اوننىڭ موقعيتى بوحەليك اعتبارى هم شو نقطە اسيدەدور .

ديمەككى مطبوعاتنىڭ خلق آرا انتشارى (تارقاتيشى .) افكار عامەنىڭ : دور اوزگورشى ، فكرى جولولىشى اوسيدە بو ليدەيەن توغرى يەنە كوچليگى بىلەن اوز اورنيدا هر كوزولكوسى محاكمە و مجادلەلرنىڭ توغرى حل قلنشى اوسيدە كەڭ توپدىكى حقيقى يول باشلاغوچى رولينى ادا ئيتيشيگە باغلقدور .

شو بوقوردىكى آساسلارغا استنادا بو خزمتنىڭ اوروشىيىدا ادبياتنىڭ توتقان اورنى غايت موهمدور . مادامىكى بز اوزەمزنىڭ اجتماعى حياتيمزدىكى دورى جولولىشيمزنى ، مدنى بوكسەليشيمزنى ، ترقيات سيرى آلغا چامديشيمزنى ، عصرى مدنيت و زمانيوى بلمەلرنىڭ ئيگەللەشىدىكى حاضرقى وضعيت جريانيدىكى اجتماعى زمرەمىزدە قولغا كەلگەن اوزقلارى ، اركىن حيات و پارلاق استقبالى

اوچون کوره‌شاریمز نتیجه‌سیدیکی ظفر و غلبه‌میز الحاصل حال حاضرا تورموشیمزدیکی بخت و سعادتیمز ، اوتوق و کامچیلقلریمزا توغریسیدیکی تجربه‌لارده کوردولگه‌ن حالتلارنک اصل ماهیتینی ایچی خلقیمزگه تقدیم ایتیش وظیفه‌سینی یغه ادبیات و مطبوعـلت واسطه‌سیده توغری حل قیلیشیغا ایمانیمز کاملدور و انکارا ماهمیینک دقتینی جلب ایتیش ارقه‌سیدا بجیلقلر شیری قدم انقلاب اوتماعی حیاتیمز ترقیاتینک بریدن — بر یولی ایکه‌نلیکیده هم شبهه یوقدور .

شول سببدنک مطبوعاتیمز و اونک اطرافیدیکی هوسکار قلم ایگه‌لرینک بو کونگه قدر مطبوعات میدانیدا موجود بولغان اثرـلرینی کوزدین کوچوروولگه‌نده ، اولارنک یارتقان اثرلری اوستیده هر طرفلیمه فکری سلاحیتلر قلغانیدا اولارده‌کی بر مونچه اساسی کامچیلقلار کوزگه چیلیقیدور ؛ بو هم بولسا ، بو کونگه قدر مطبوعات صحیفه‌لریده بسیلیپ ارنکه‌ن اثرلرنک بر قاتچیسینی قیلیدا بزیلیشی بولسیدو ؟ ! بعضی تولوق — اوز — اوزیدین یارتقان اثرلرنک اشلینیشلریدیکی پلانسیزلق یاکی پلان اشلنگه‌ن اولغاندا هم پلاننک ییرلک تولوق توزوله‌سلیکی و مانوینلسیز یعنی تولوق تیارگرلک کوروله‌سیدین تارتاق (چیچلغان) حالدا اشلینیدو .

بز هم بو مقاله‌مزدا ئه‌نه شونداق حاللارغا اوچریغان هوسکار یازغوچیلریمزگه قسما بولسا هم — ایجادی اثرلر یارتقه‌نیکی عمليده اعتبار قیلینیشی لازم بولغان بر مونچه قاعیده و نظریه‌لار بلن تونوشتوروپ اوتوشنی فایده‌دین خالی بولمیدا کوزرمک دیگه‌ن امید بلن اوقوغوچیلریمزگه تقدیم قلیمز .

یوقاریدیکی کورسوتوپ اوتولگه‌ن کامچیلقلارنک اوچریشینی اساسا ایکی تورلوک منبعدین کیلیب چیقیدور . او هم بولسا بیچیلیکین بولغوسی یازغوچیدا اوز بلم درجه‌سینی اولچیشنی بلمه

معلومک یولی بلن جونک تمما (موضوع) لارنی ساولاب ، اتلوشی اوقلق توغولغان کامچیلقلار دیب حساپلیدو .

ایکنچی طرفدین یاشلانغوچ دورده کیچیک حجیمدیکی ارازه (حکایه چاق) یاکی قسقا و مضمونسیز شعرلاردین باشلاپ تدریجی یوسونده اوسوش یولینی یلانلاپ آلالمیغانلقیدین کیلیب چیقتی یتیشسیزلکلر ایکه‌نلیکی عین بر حقیقتدور .

ئه‌نه شول حقیقتلارگه اساسا هر بر یازغوچینک یاپ ایلیششی لازم بولغان اساسی قاعیده‌لارنک مهاریتیدین توشنچه‌لارنی بیان قلیپ اوتوشنی بولغوسی یازغوچیلریمزگه بر منفعتی بولور دیگه‌ن نیتده ایکه‌نلیکیمزنی بلدوریمز .

ادبیات بلن شغوللانغوچی ذاتنک اوزلشتوروپ اپلیشی ضرور اعتبار قلنغان قاعیده و عملی مشغولات توغریسیدیکی اساسی شرطلر توبانده‌کیچه‌دور :

اساسی شرطلار :

I — امکانیتنک یاریچه : ادبیاتنک قاعیده‌لرینی تولوق اوگه‌نوش ؛ قسما بولسا هم ادبیات نظریه‌لری و اونک تاریخی بلن تونوشماق .

II — هیچ بولمیغاندا برنچی شرطنک براجی قسمی یعنی ادبیات قاعیده‌لری بلن تولوق آشینا بولغاندین کیین ادبیات فنینک اساسی بولوگی بولغان ایکی عالم دیب آتالغوسی یعنی ایچکی و تاشقی عالم نامالری بلن یوروتولگوسی چونکه ایکی اساسی تیمالرینی بر — بریدین ایریشنی و شو اساسدا اشلینیشنی بلوشدور .

III — ایچکی عالم : قلبیمزده اویغونوپ ایچکی حسیاتیمز و اویغولاریمز واسطه‌سیده فکر ازلینیش ارقه‌سیدا معنوی حیاتیمز و ایتقادیمز حقیده‌کی محاکیمیزنی بر تنار تعریف و توصیف بلن تصویرلاب کورسیتیلدوروپ چیقیپ بو اوتوق اثر یاریتیش علمی

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرىسى
www.uyghurkitap.com

موتوقيه و رگوبدين كه‌لگه‌ن تجربه‌لار بلاننا ممكيندور . ادبياتدا يوان اچكى عالم و بو درجيگه يتشكه موفق بولغان يازغوچيلقى اچيپ بيب اوروتيلايدو . و بو خلايكى وظيفه‌نى اشله‌شده يازغوچي هم كه‌لكه دائره‌يديكى بام طالب قلنيشى اوسنيگه بر بوتون حادثه‌نى هر تورلى تفديكى هوريه‌لار و اولارنك خراكتيرى آستيدا اچ يماعى حياتنك معلوم بر دوريني تولوق اوز اچيگه ايلب : مكمل يشيپ چقيشيني تقاضا قليدو . بو قدر بيوك وظيفه‌لارني اشله‌شـ يه تولانغان قسما= ماهريتالارغا اساسا= يازغوچيني زهني و معنه وي كوچه‌يتميسى اوني بر بوتون اثر حالغا كه‌لتورويدو .

١٧ — ناشقى عالم : معلومكي بو ، بولسا طبيعى بر حالدور . ياشاغان محيطيمز ، اوسكه‌ن جايمز ، آلغان تربيه‌مز ، كسب قلغان احتصاصيمز يوليچه ... بيكي خلق ... بري بلهن هيچ وقتدا اوخشاش بولمايدو . شول سببليك —

سز و اعضاريمز واسطه‌سيده ... كورولگه‌ن حال و حادثه‌لارنك ... تاثيراتي آرقيلق بزده اويغانغان بر اوي و قوزغالغان بر فكرلي بر قتلي تصويرلاب چقيپ اثر يارتيش بو ايكنچي بر مسئله‌دور .

بو حقده : شهرده ، قيشلاقدا ، زاوودا ، مكتبده ، فابريكيدا ، و ... خلقلارني اوز — كسبلري اوستيديكي سيعيسي و اهماللاري ، ... اوتوملاري ، حيات اوچون چيلشلري ، بولاردين تاشقري فوق العاده كونولمه‌گه‌ن طبيعي حادثه‌لار (سو تاشقيني ، اوت كيتيش حادثه‌لاري ، فاجعه) و باشقيلارني كورگه‌نده آلغان تاثيراتيمزني حقيقي واقعه اوستيديكي حالده كورولگه‌ن حالني ، بر هر تماسيني نيلاب خلقيمزگه بر هر انك پاكي تاثيرات قالدورارلـق قلوپ كيچيك جملرده اثرلر يارتيش ايشلري تاشقي عالم تاثيراتيـ يا ميدانغا كه‌لگه‌چكه تيرسه‌لر بولغانلقدين تاشقي عالم ديب ايتيلدو .

مانا بولارنك هر بري بزنك اوچون ماهريتالار . هر كوچـ بر هر موضوعلار منبعى بولوب حسابلندو ؛ شو ايكى عالم نك تاثيـ ري آرقيلق بولسا هم ايلهامنك تاثيرات نتيجه‌سيده بزده ايكى تورلـ وك فكر توغولايشى ممكن . 1 — شادلينش ، قزيقش ، و زوقلـ نيش بر هر نك تاثيرات . 2 — بو قسمى نفرةلينش ؛ قايغولينـ پاكى ايچنيش تاثيراتلارى بولوب ، بولار آرقياق بزده قوزغالغان حسيات واسطه‌سيدا اويمزدا توغولغان فكر الهام قوزغاتقوچيسى بولايدو

5 — پلان : مبتلى قايسى بر قايمادا بولمسون بزده الهامنك كيشكه واسطه‌چى بولغان فكر ميدانغا چقيشغا تينچلايدو . بو نرسـ سينى تقا چيقريشى اوچون بر ترتيب آستيدا مقدم آخرلرينى بلگيلب پلانلاب تدوين اشلهشكه تصوفرى كه‌لدو . پلانسز هيچ بر ايشني توغرى ايليپ چقيشقا ممكن بولما مايدو . بو هميشه معلوم عمومى بر قائيده دور . شول سببليك اثر يارتيش هم پلان طلب قليدو ، ينه ده بو حقده شوني لكيد ليش لازم كيليدكي ، اثر بارتشدا پلان اثرنك نيگيزي بولوب حسابلندو .

امديلكده سوزيمزني پلان حقيده يورگوزيمز : يازغوچيلارda ؛ برحاله‌تني كوروش بلهن قوزغالغان شعور و تويغو درحال ايلهامني قوزغايدو . چونكى شعور و تويغو نك ايچكى حسيلو مزگه تاثيرى آرقيسيدا ملكه‌لينش ، تيزلينش ، بولك بلهن توي كيچه‌يشى بر هر موضوع قريلوب ، شونداق ـ القديكى واقعه‌ني درحال پلانلاب ايلش و صوكدين اختيارى اشله‌شني طلب قليدو ؛ عموما= ايليب نهيمقاندا پلان ادبياتنك ايجادى اشلرينك نيگيزي حسابلنيشى شونك اوچونلغيدور .

پلان : يارتيلغوسى اثرني باشليش و تماملينش ايشينك بر لرق اوز ايچيگه ايلشي لازم دور ، شول سببليك كوب يازغوچي

لار اتو یارتیش دا اول . اتو که اسم بیریپ بیرلگەن اسەیگه تە-
یناد یلانلاش ، موضوع و منەرجیلەر گه بولوش ایشینی اشلەپ چی-
قیپ اوتقەن کین ماتیریال توپلاشقا کیریشیب اندین یزیشقا
کیریشیمدو . بوحال اکثریت یازغوچیلاردیکی اشلەش قائیدەلریدەدر :
بعضی بر یازغوچیلاردە توپلانغان ماتیریالغا اساساً پلان توزوپ
اندین یازیپ بولغاندین کین موضوع لار آرا بغلانیش مناسبەتلری
اعتباری بیلەن اثرنك ضمونیگه موافق اسلوب تاملایدو . بو حا-
لەتلەر باشقا مەدنیتیگه تارتب اورنایدو .

پلان توزوشدە 3 تولوك اساسی یول بار دور :

I - واقعەنك باشلینش و تەمامنیشدیکی واقتینی بەلگولەپ ایلیش .

II - بەلگولەنگەن واقتە اساساً اوبرازلارنی اجیرتیپ چیقیش .

III - واقعەنی قاتناشچیلاری یعنی نەرسەنالاردینی توراق تە-
ەیکی خراکترلەرنی بەلگولەپ ایلیش و اولاردیکی خصوصیەتلرنی
تەلقلاپ چیقیپ توغری حل قلیشقا آیرم اعتبار بریش وظیفەسیدور :

یوقیریدا اوتولگان کورسەتمیلەر دریادین برتامچی قبلیدین
بولوپ هیچگه معلوم دور کیم ادبیات کبی کەلك برفننی اوگە-
نشدە بولوکەنك برماقالیدە تولوق کورسەتوپ اوتوش امکانیتی
یوقدور . شول سببلیك بزهم یاش هوسکارلریمزگە قسماً بولسا
هم ادبیات بلەن تونوش و اوقوش اوگنوش یولیدا باشلانغوچ بر
معلومات اورنیدا بولسا هم اعتبار قیلیشی لازم بولغانلارنی برقاتار
سانایب اوتتوك . قالمیش وظیفەنی تولوقلاپ اوگینیشنی یولغا
قویوش ایشی هوسکارنك اختیاریدا دور . بوبەردە شونی تاکیدلەپ
اوتوش دە اونتولماسلیق لازمدر کی ، یازغوچینك اساسی خذمتی
هر بر پکیلیقلاردە حقیقتیکی فکرلارنی یعنی حیاتیمز و استقبالیمز

توغرسیدا (برقسیپیدلکنی) یعنی گوزلەنگەن مقصد و اشاریگه
ایتیش بولیدا زمانیمیزی تورموشقا تدبیق و تحلیل قلیپ ایشلینیش
قراییق ، خلقیمزنی یکی تورموش و مدنی بر حیاتقا معتبینی چاپ
دایشنی بلیشدەدر . نەنە شو خلدیکی قائیدەلرگە بناءً اور-
یاریش بولیدا اشلیگوچی یازغوچیلریمز قلیقولوق ، مرك و زار -
الیق ، خیالی و موهوماتلرنی اشلینشدین یراق بولشلوی شرطدور .
قانداق بولمیسون اوز اشینی پلانلیق یوریتش و هر تورلی
اثەرلرنی اوقوپ اوگونوش و اونکدین نەتیجە چیقریش یولی بلەن
تدریجی کچیکدین چوکقا اوتوشنی بەلگولەپ آلغانی باشلاریمز
البتە بولغوسی یازغوچیدور .

اتفاق

گیهر نیاز

اتفاق بولمغاندیلا سانالینار خلق حیاتی .
اتفاق بولمیسا بلکی موزار ملت فناتی ؛
اتفاق او ، ایسیل لەرنە تورور برلك اورنینار ،
اتفاق بر نور بولوپ ، معنی کوپ یاشنینار .
اتفاقدین موجود بولور ؛ برلیشیپ اشلەشدە هم
اتفاقلیق ماندە هیچ بولمیغوسی قچە فهم ؛
اتفاق او گویا وردور ؛ خارزا بولاوق هولبنی ؛
اتفاقی تەل بوینیدا سابرینادە خوش ادلیولنی ؛

كورەشچان تاڭ

[illegible]

تومانلاق كيچەلە ، دەھشەت اوگيىسى ؛
اولكەم اڭ ايغىر قايغو مانەمدە .
طاقەت قالغوسز ايچىنىشلىق حال ،
قوزغالىدو غضب ھەمە آدەمدە . . .
يا كورەمەي زماندىن بر نفس آرام ،
قينىلىدو جان حسرت ديەيدا ؛
چودونلوق المانىڭ مدھش دەستىدىن ،
گوللەر سولاشقان ، كوڭول يىغىدا . . . ؛
بولبول آنىلار كوچەيدا سرسان ،
يغلاتتى « ھەمەم » دەب اويدە بوۋاقلار ؛
آلوان چاكاسى يانغرروپ دەھشەت ،
ئەلنى سالاتتى قلبى تاياقلار . . .
اوچوروب كيچەنى املەڭ اچرينى ،
قاراڭغو كيچەنىڭ قويوق تاۋزلىرى ؛
گوللەر قورقىلۇش ، دەملەر بوغولغان ،
يا ، قچقارلىمز تاڭ خوزلىرى .
ئاياسز چوللەر سوفا تاھەروب ،
چاقتاق نفسدە ماسز ياناتتى .
رحيمسز بالالارنىڭ زەھرى چاينىب . .

ئەلدىشى اوستىگە ئەلدىش ياغاتتى ،
دورنىڭ قسماقلارغو مدھش قوينىدا ،
ايزىلاب بەلچاقلار ايدى ماليوللار .
يورەكنى تىلاتتى ظلم نغماسى ،
ظالمكار شفقتسىز وحشى مالوللار ؛
دەرتمەند ايلەمنىڭ بشيدا اوئلار ،
گويا درزلاندەك يادىدى وارالاب ؛
آسمانلىنى قاپلاب قارا بولوتلار ،
چودون باغدوردى گوللەر قاراسلاپ . . . ؛
ظلمت ، جھالت يالندوروپ اۇتىپ ،
اولكەمنى قاپلىدى افلاس توزاڭلا . . ؛
اما يورەكلەر ايچدەكە توزلار ،
ھەمە انتظار كورەشچان تاڭغا . . .

* * *

فقط توپايرنىڭ شفقت قوياشى ،
ئەلنى ھلاكتدىن آىدى قوتقوزوب ؛
اوتوق لشانلاب باشلارى كورەشى ،
دشمەن كوزىدىن قان ياش آققوزوب . . . ؛
اولكەم سيغنغان بو كورەشچان تاڭ ،
كوتەردى تارىخنى يىڭى باسقوچقا .
كوروسەتتى بو تاڭ ظالم كوچىنى ،
رحيمسز قالجر وحشى برتقوچقا .
بو كورەشچان تاڭ وطن ايلىگە ،
يەتكەلتوردى خبر اولوغ حياتدىن .
بوزرارى ئەلنىڭ قاننىق اويقوسى ،
جوريمز يارلاندى شاداق غلاتدىن . . . ؛

بو كورەشچان ئانىڭ پارلاندى — روشەن ،
عزيز يورتومنىڭ شرف شانىنى ؛
بو كورەشچان زنىڭ حقانيتىنىڭ ،
قوردى ئوختيلاب استحكامىنى ...
بو كورەشچان ئانىڭ كورەشچى ئەلگە ،
بەنگوزدى پختەدىن ئاك اولوغ انعام ...
بو كورەشچان زنىڭ شاعر كوڭلىدە ؛
قوزغىدى چەكسز كورەشچان الهام .
بو اولوغ ئانىدا تورلاغان قىلىس ،
پارلاق حياتقا اورناتتى اساس ...
بو زنىڭ پەلماوز وەشى ئاهرىندا ،
قورغانى اولىوق بورەكدە قصاص ...

* * *

توبابور تكى قوزغىشان قويغو ،
ركورەشچان ئەلگە نصرت بيرپدو .
توكولگەن قانەدىن اونگەن چيچەكلەر ؛
ركەلگوسى اولادقا مدت بەرپدو ...

ئەلجىگىرى - ئەرصفلىشى - ئەركەباى

ركاپيتان باوكەى

ابەدە سەن اصيل جيگەر - صفدشم ؛
جانمانىڭ پاكىزەنىدەك شونم بولىدوشوم .
وطنگە تقدىم ئالدىڭ حياتىڭنى ،
شوحرلاشقا اوننوتمايدو كوڭلوم سىنى ؛

—

سىنىڭ مشهور نامىڭنى ئەللەرىڭگە .
ركەڭ ئانا توغولوپ اوسكەن يەرلەرىڭگە ؛
تل يەتكىچە اوخشوروپ اوتەكچيمەن ،
ركەڭ وطنىڭ بولوك پوشقاقلارىگە .

بولىواتسا آزادلقنىڭ كورىشى ،
جم ياتامدو وجدانلىق ئەل بالىسى ؟
قان مايدانىدا ئالاشماى هەم كورەشمەى
ساقىيامدو يورەكدە قصاص يارىسى ؟

شوحرلاشقا بز صبرلى قلب تورالماى ،
يەتتنى وقت چيق-مىدانغا محروم قالماى ؛
ديگەن اميد اونىڭ اركينى الغاشقا ،
ئەركەباى وقتى نامۇسقا چيدالماى :

وطنینینک اوتکەن موڭلوق تاریخی ،
اولادیغا عالی روحنی بەردی کەگری .
آل ادکینلک آتلاق قارشی اچلگه ا .
دیگەن اونگه تولدی وطننینک هربری .

—

ئەلنی تویگەن عادل ارغرلار توپلانوب ،
قول توتوشوب آرقیمو ـ آرقا صفلنیب .
قورال ـ یاراق ، آت ، توش یامن قامبلیب ،
یاوغا قارشی یونەلك بولدی آتلنیب .

—

باتورلارنك یاڭراسا نیغاری ،
ماقنالەرنیك گوزەل تیكەس تاغلاری .
ئەل ئەرلەرین كورگەن ئەل بلەن برلیشیپ .
اوت قوشقاندەك سوزنك عادیری تاریخی .

—

توقولغان یری قدیرلك ایلین تاشلانمای ،
قیری تیكەس قایغوردو خوب كورەلمەی ؛
برلغوچ یاونك ظلمیدین مجبوراً ،
« یار قوزلم » دەپ بەردی رخصت هیچ تینالمای ؛

—

قیری تیكەس آتنی قضبده شاتیراپ
ركەك دلاسی ئەلەوردو یالقراب ؛
تیانشانلك باغریدكی قلین اورمانی ،
بیشیپ ایكیپ « خوش ـ خوش » ـ دیبی سوقا ناداب ،

—

یاشی ارقلارنی هیچ مونكلنا قایغوردوب ؛

یائو یوقالسا موكلار توكەر تاریب .
خوش دیگەلمە داولنوب تیكەسدو آتنی .
یوردی كوب قرل یاونی لیشانغا ایلب ؛

—

كیچە گولسوز یتەس بولدا اوزولمەستین ،
ركودەس یویلاب باردی بز كوب بیسیب .
توت بەش كوندە بیریب یەتتوك بولدوزغا) ؛
تاپا سو هەم داغیەینی یردەك ایشیپ .

—

ركەك یولئوزنك گلەگە اوخشاش دالاسی ؛
یەك یقاق چالغا راحت هواسی .
آنقو وە قاز كوپلەپ اوچسا هواغا ،
ساقایماندەك دردنك یورەك یاریسی ؛

—

بو ئالداق یەر گوكل سوئوب یارانقان .
طبیعت موزیشی سیلیب یارانقان ؛
اورتولوشوب تیانشانلك یبلیگە .
هر طرفكە یالك سویی تارانقان .

—

بوكا توختاپ تصویرلیگیدەك منگللەر ؛
هر بولسا كیچگەمسدین یات كیلەر .
آزداق بولسا ، اوز اشیمز یوروب توروق ،
توروپ تورسوق سوزنی یوزلای اوزگیلەر ؛

—

باتور ئەرلەر یەنە ساجیب یارینو ،
بیسیب اوتوب اورغولینان دالینی ؛
یول یویچە بزگە اوقولوب توردو ،
دوشمەنلەرنك یەر كولەغا خبرلری ؛

بىزنىڭ نىشان قاراشەر قەلئەسى ،
بولمىزدۇر دالىدىن داراڭچىراسى ،
تىيانشاننىڭ كۆڭلىنى يانچىلاپ ،
جەڭ مەيدانى ساقلار ئۇرۇن ياقىسى ؛

—

بەرىپ يەڭدۇق نىشانلىغان يەرلەرگە ،
يارىماق - دۈشمەن كىرگەن ئىكەن گورلەرگە ؛
قارامو دېبىن ، ساقلار ئۇرۇن بۇيىنى ،
تولدۇرۇپتۇ ئوتەي ئىستىكاملارگە

—

تاغ ئارىسى توماللاپ ئورۇدۇ ،
تاشلىق كۆلىگەي كۆلدە قىزىپ تۇرۇدۇ
بىز سىز قالسۇن ، پاناھ سىز قوم ، چۆل - ئىدىر ،
بولدى ئىلىپ يارى دۈشمەننى ياندۇ

—

ئارقىدىن ئۇلاق يەر يىزنى ئىز دەپ ئىيقىندا ،
يارلاق قورال تىيارلىدى ئىيشقا ،
ئەركەبايمو شۇ تىيارلاپ ئىچىدە ،
ئەمدى رەجەب چىداڭدۇ نىچ يىشقا ،

—

كۈن قىزىرىپ ئۆزىنى يەردىن يوشۇردى
كېچە ئۆز قوچۇقىغا تاغنى ئالدى .
سوقۇش كېرەك دۈشمەن كۆچىنى تويۇقسىز ،
كە بىز ئۈچۈن بۇ ئوڭاي فۇرسەت بولدى

—

ھەر بىر بولۇم ئۆز خىدمىتىنى ئوتەشنى ،
قانداق سوقۇش قىلىش ئوغمىدە كۆيگەشنى ،

بولدى - ئەركەباي ۋەزدى - باشلىقچىسى ؛
بولدى بولىنغان بولەك پالۋانى .

—

كۆكلەرگە كەتتى خەبەر ، بەرمەي كېچە ۋە زىيانچى ،
يارلىق يوگو ئىستىكامىنى بوزماقتا ،
ئىككى ئادەم تۇرۇپ بىزنىڭ بىر قۇرۇقچى ھۇجۇم ياسىدى .
كېچىكى سائەت تۆرت يېرىمدا گۈم قىلماقتا ؛

—

شۇ تۈنۈك يالىن قوشۇن ھەر كىمگە كىرىشتى ،
جەڭلەردا ئالغىرى قاراپ يۈرۈشتى ؛
تاغ تاشلارمو تەۋرىگەندەك بولۇپ كەتتى ؛
ياۋ ساقچىسى بىلىپ قالدى بۇ ساچىشنى .

—

دۈشمەنلەر پۇلىمۇتلىرىدىن ئوت ئاچتى ،
ئوق ئوتىدا تاغنىڭ ئىچىگە تولىشتى .
باتۇر ئەرلەر تۇنۇقسىز ئولتۇرۇپ بولۇڭدىن ،
ياۋ چېكىنىپ پوتەيلەرنى بوشاتتى .

—

ياۋ قاراۋۇلچى سەپنى تېزدىن بۇزۇلدى ،
ياۋ چېكىنىپ ئارقا سەپكە تەقالدى ؛
ئەمدى ضربە بەرمەك كېرەك شۇ تىگدا ،
بۇ تۈن قوشۇننىڭ ئەپلىك سۆزى ئەڭ ئالدى ؛

—

ئەلىك مەشھۇر ياۋ بىلەن ۋە زور ئارىسى
ئارتتۇردىكى قاۋاس دەرگىنى تالىپشىتتى .
تاگمو ئىپتىپ يەرنىڭ يۈزىنى گۆرسەتتى ،
تۇشۇ مىيىت ئېغىر سېپناش تارازىسى ؛

باو اوقی هیلقی قرغا یەتیب تورودو ،
قردین آدم ایشیش بەکخوف تورودو ؛
باتور ئەرلەر آرا یندا چیکنیشنی ،
اوزیگە ناموس دەب بیلیب تورودو .

—

بیگیەدین قوت پیدا بولدی بردین ،
دیدی ارگەبای « آتا کاغا تیارلان ! »
آلغا اومتولوب وزوود ایرغیتتی بومبا ،
ارگەبایمو اوت آچیدو تاگیتیدین .

=

وزوود یاودین بوروون قرغا ایلاندی ،
بو ایلینیش یاوغا اجل بولاندی .
یاوننگ آتقان مینا سینینگ اوقیدین ؛
قری ایلیک ارتقور — یەدین اوزولدی

—

یاویدار تاوقان آتتوزوب غضبلانیب
قورالینی موک قولغا ایاب ئیلیپ .
سونغان قولنینگ قسیب — تیکیب قرەقورینی ،
یاوغا قارشی ماکیدی یەنە بەزلنیب ،

—

غضبلنگ قول گراناتنی تولغیدی ؛
انتقام ایلشقا بودە کاربیمو نەتیپ ؛
آلدیدیکی بونەیلەرگە تاشلیدی ،
یوق قلای دەب یاوز دوشمەن اوزغولنی

=

توشوروانیدو یونەی غلاب اوروولوب ،
« گور — اپقانلار » یاتیدو تاشقا کومولوپ ؛

ئەرگە بای توزغان بەرگە یامغوردەك — !
بولیموت اوقی یاغماقدا توکولوب .

=

اوقی وبزیلاب یەر یاغین کوروشوب .
مینالارمو یەر بلەن تیپچە گلشیپ ،
چانگ توماتلاب تاش ییزلیپ کوکگە اوچوپ ؛
باتور ئەرلەر آلغا اومتولوب میکشب ؛

=

وزود قوشولەدین اوزاب قالغان بولوتوپ ،
هلیمو بر اشنینگ بولوشینی بلیپ .
یەرمو ییرلاب خبر بەرگەندەك بولوب ،
ئەرگنج اوقین یاکرینیپ توراردیمە بلیپ ؟

=

اولیموتدین ایتلغان ارق بەسلیشیپ ،
یاوغا قارشی اومتولگەن ئەر قیریشیپ .
اسیل ئەرنی خالسزلانتی ئرکسز .
اجل اوقی گوکرەگیدین تشیب ؛

—

ئەرگە اجلنینگ یاقینلادەك خبری ؛
قان چرتلاب یەرنی یوویلیب یارانتی ؛
کوزی قاراکیولشیپ بیشی گاکیراب ،
یورکینی یوراب اطرافقا قارانتی ؛

—

مەداشلاری اولگغا قاراب یوگرمشنی ،
ییم اوچولیدری پر آز توختاپ یودولدی ؛

— وطن مات آزادلیقی امانت —

دېدیده اه دېب کوزی یومولدی ؛

=

یگوك سورلولوب مانام تونیقی کیېب ،

بېرمو اوکسز قایغورغانیدەك ایچیتب ،

یگوك هم بەرگه بوشاق شامال سرقوشوب ،

موگلولوپ نورودو تال ترەکمو ایگیلب ؛

=

موگاوی گوپکه قوت بېریب دەرگگه یەل ،

ایتیقی آلدی یاتورلار تەورەنگەندە میهراب اول ؛

آدا ماکان عادل اوغلین قوچقاندا ،

یوزین یاپتی اصل ترپراق یېسب مول .

=

امانت سوز قزل قان یالقن یزیلب ؛

اوت بەردی کوك ، کوزیگه چوقیلاب .

مجروم قلیب یاو صفینی تار — مار قلدوق ،

قاناق قصاص سورالیسون نه قلیب ؟ !

=

یگم اولونسون عادل اوغلین ایلمنك ،

ازادلق دېب جینیقی قیېقان یریمنك

آلدی ارك نەگېشی یوق ماکدارلری ،

بیمەلیگە — قان هم ماکلای تەرلریگیك ؛

=

جسمیك اولدی روحیك تریك بزگه ،

اولدی دېسه سېنی کیمو ایشنماید ؛

اولمیدوك دېب ایشنمنك سببی ،

جامعه‌ویلك و باتورلری اولمەك یارا .

=

تەوریبەی وات ای قەدالك صفلیشم ،

موراد یگنی اوروشلاریغا بز تیار !

بر سن امەس ، سەندەك توغوت یاشی تەرلار

سەنی یاشەن تەك اونتولمایدو ایمدە بار .

ح . سلطان ترجمه‌سی

شفقت همشیره

قز قاهری

1

فنولار گوناری ، بوتون اطراف آپپاق قارغا کومولگەن ؛ یوق ، آدمنی هەریەردەك چقیب تورودو . توگمەننك نوری اوستیدە ؛ ساقگالیشیب تورغان موز-ولارنك عادتیکی ایقیمنی اوزگەرتیب ، اطرافیغا مرواریدەك یالتراق تامچیلەر سەپیپ توروتو .

بز توگمەننك جنوبیدیکی درگە کەلگەندە لەشكەنك بوتقالیسی اطرافیغا اورناشقان خطای یوتەیاری آشکارە کوروندی .

— امدی توەنگە قاراب یوگرەش کیرەك ، — دیدی . . . کلیپوانقان بولدوشوم .

— توختاسانغاب یاقایلی ، قانچە یوقەی ایکەن ، — دیگەن ایدی ،

— هوی یەرەز تەیکەنسینا ، موشو بورولوشدیکی دەك خوف . . . ایلك ، دوشمەنگە مالامەلەپ کوروندوب تورسەلدە ؛ — دیدی . . . . رفیدا . . . تانی ؛ — . . دوك ، اولار بلەن ویش . . . یراوق اوتوب کەلمەس ؛ بز کوچبەزنك باریچە توەنگە قاراب یوگوردوك .

توگمەننك اوستیکی بویدا ایککی قز قول یاغلیق تووتانقان ایدی . اولارنك قز ایکەنلیکینی یراقراق چایدن قاراب توتوب ، لەایە . . . ؛ لەایقی یوزقەم یقنلاشقان چاغدیلا اوازینك نرالیغیدین . . . هە بولا قزلا کەلدو ، دیدوق . اولارنك بشیدا قوی تریسیدین تیکیلگەن آق قولاقچا ، اوچسیدا قارەم یانیلیق اوزون ؛ کەلگە آق

جوگا ، بونیدا فیما بار ایدی . عسکری بورمیدا ، ایرمنچە . . . جوگا . . . آچە ایپق . . . ، چانقانلب فینی یوشوروب توردی ، قالما یالیاغ یالن بلینی . . . یالقلاب ، فیما قونجینی قاراب ایلاچ ، یوروش - توروشقا خیلی قولوشوب ایلیشقان ایدی .

بز اولاردان . . . اویمادیکی . . . شمالغا اورناشقان ایشتابقا . . . قالدوق . بو . . . شرقی جنوبیدا . . . درشمەننك . . . ایگز ایلابدیکی لوایینی اورقدوب . . . و آکراوریغا قارشی . . . اوروش ایدی . ایکی . . . چابلاشقان . . . توتقان یازیتسیدە . . . یوریب . . . یازیپ . . . بلان فقط یکی حیات ، . . . کوچسیلا اجرایب تورانتی . خطایلارکو چیننك او قانیتیدیکی عمارتلەر اوگوزیاریغە یوتدی یاساب ، اسکانی کوی قاموتلەر اورتوتوب الغان . بو تنقاندا بولسا ، دوشمەنلەر طرفیدین کوییدوروب ویران قلنغان عمارتلارنك تاملاری و آلدا - سانیدا ارقدین یتا قاراب ترپاقان کیسەکلەر بزنك یازیتسیدە مزلك چیکی ایدی .

اشتاب باشلیقی بزنی اوچوق چیرای بلەن قارشی آلدی ؛ (بوجایدیکی شو گوللی واقتلق اشتاب باشلیقی تنی او کونی لوکە-موچك اورمان بولوم خدمتچیسی بولوب بوزگان تورغانجان ایدی) بز اولگەا وقتلیق شرقی تورکستان حکومیتینك حربی قەرکانلاری طرفیدین بو یالگاق مقبولیلك گوا نامیسینی کورسەتگەن ایدوق . او ؛ بزگە تشکریمان قاوب ارزسگەن - کەچکەن واقیەسەلەرنی سورلەب بەردی .

صحبت آیاغلیشب قالغان ایدی . ایشیکدین یاییقی سو بویتدا اوچرانقان قز لرمزدن بری دوخمت سوراب کیردی .

— ماڭا بو بزنك قسمنك شفقت همشیرەسی رضوان گلخانم

ئاكام قىزى ، ئويناق كۆزلىرى بىز بىلەن بىرقانچە جەڭلەردە بولـ
غان . يۈرەكلىك ، ئىشچان قىزىمىز — دەپ تونۇشتۇردى ئىشتاب باشلىقى .

— ياخشى ، بىز تونۇشتۇق ، — دېدى مېنىڭ يولدىشىم .

رضوان كۈلۈمسىرەپ :

— سىزنى ئۇ يەرگە بىرانچە ئالىم چاقىرغان ئىدىڭىز ، بۇ كىشىنىڭ ئۆزىچى ئاكا ئىشىنى دېمەك ، — دېدى .

مەن :

— شۇنداق ، — دېدىم .

رضوان گۈل — ئوتتۇرا بويلۇق ، قارا قاش ، قىزغىش يۈزلۈك ، يۇمـ
شاق ئوڭغارلىك ، ئورتا بويلۇق ، 19 ياشلىق قىز ئىدى . ئو ،
ئۆزىنىڭ سەمىمىلىكى ، ئىنتىزامى ئىچىدە تىنىچلىقى ، فىكرىنىڭ چوڭ
تورلىقى بىلەن ئالاھىدە ئىرادە تۇرۇدۇ . ئو ، مىشچانلىقتىن تامامى
يىراق . ئوزى ، ھەركىمدە تارتىنماي ، كىشىلەر بىلەن ئوزى
گە يارىشقان بىر سىپايى قىياپەتتە مۇئامىلە قىلىدۇ .

ھەممە نەرسىگە قارىماي ، ئوز ئارا ئىشقا ئىنتىزام بىلەن ئولتۇرۇپ ، تۈزۈپ
ئوگىنىۋاتقان بىر كىشى بىلەن ئوزلەشتۇق ، دوشمەنلەرنىڭ جەڭلىرىدىن
تارتىپ ئالغان قورالارنىڭ تۈرلىرى ۋە ئولجا ئىشلىتىش يوللىرى توغرا
سىدا سۆھبەت قىلىشتۇق .

ئىنقىلاب باشلانغىلى ئىككى ئايغا يېقىن بولۇپ قالغان چاغ ئىدى .
ئۇ ۋاقىتتا ساناپ يارىمىزدا شەكىلدىن ئىنتىزاملىق ئەسكەرى قىسىملارغا ئايلىنىۋا
تقان چېرىكلىرىمىز كىچە — كۈندۈز تىنماي ھەربى قائىدە ۋە قورال
ئىشلىتىش يوللىرىنى ۋىجدانلارچە تۈرتۈن ھەۋەس بىلەن ئوگىنىشكە كىرگەن ئىدى .
ھەممىمىز تىكىپ قاراپ تۇرغانلىقىمىز ئارىچىسى ، يېگىت قىزلىقىنىڭ جان
ئىنى ئورنىغا سېلىشتا تەلپۈنۈپ قالدى . رضوان قىزلىقىنى قولىغا
ئالىپ ، ھېچ قانداق تەنقىسىز تۇرماستىن جانىنى ئورنىغا تەييارلاپ
قويدى . يېگىت ئىزا تارتقىنىدىن ئىزىلىپ كۈلدى .

رضوان گۈل بەش ئاتار ملتىق ، قول قورالى ۋە گىرانات ئېتىش

نى ۋە چوڭ توپ تۈزۈشنى ئوز — ئوزىدىن ئوگىنىپ ئالغان ئىـ
دى . چۈنكى ، ئو ، ئانىسى جەڭلەردە بولۇشنى ، ئەگەر بىرەر ئېغىر
ۋەزىيەت ئىچىدە قالسا ، دوشمەن بىلەن ئاخىرقى تامچە قېنى قالغىچە قو
راللىق كۆرەشىشنى ئويلار ئىدى .

شۇنىڭ ئۈچۈن رضوان ئىنقىلابنىڭ 6 — كۈنىدە دوستلىرى ، يىلىنى
شۇ ۋەقەدىكى ھەربى ئىشتابقا كېلىپ :

— بىز ۋەتىنىمىز ئۈچۈن ، ئېلىمىزنىڭ خەلقىمىز ئۈچۈن كۆرەشكە
يىل باشلاپ كەلدۇق . بۈتۈن خەلقىمىز قوزغىلىپ ، كوچا — كو
چىلاردا دۈشمەنلەرنى ئولتۇرۇۋاتقاندا ، بىز شۇنداق تۇرالامدۇق ،
خاق نەرگىنىڭ دەپ يار جېنى بىلەن « ھورا ! » قىچقىرىپ ، جەڭ
گە كىرىۋاتسا ، بىز ئويدە ئولتۇرۇپ قالالىق بولامدۇ . بولالماق
نىمىشقا بىز كۆتۈرەلمەيمىز . دوشمەن بىلەن قەيەرك ئۈچۈن جەڭ قىلىـ
ۋاتقانلار ۋەتەننىڭ ئوغۇللىرى بولسا ، بىز ۋەتەننىڭ قىزلىرى . قىزلاردا
« قورال تۇتالمايدۇ » — دەپ قايسى تارىخدا كۆرسىتىلگەن . بىزگە
قورال بېرىلسۇن ! ھېچ قانداق تەخىرسىز ئىلگىرى ئىشلەيمىزكە يا
رايمىز . . . — دەپ مۇراجەت قىلدى .

رەھبەرلەر رضواننىڭ دوستلىرى بىلەن ساغلاملىق سالاش ۋەقەلىق تىلە
كلىرىنى كۆرۈپ ئىدى ، خىزمەت قىلىشنى تەگىش قىلغان ئىدى .

رضوان :

— بىز دوشمەنگە قارشى ھەقىقەتتە غەزەپكە كەلدۇق ، يارايمىزنى
تۇتۇماڭلار ! قورالنى تۇرالايمىز قولىمىزنى قەتئىي تەلەپ قىلىمىز ! — دې
دى . ئۇنىڭ يۈزلىرى يوگالدىك قىزارغان . غەزەپ بىلەن يانغان كۆز
لىرىدىن ياش تامچىلىرى تەگىپ تۇردى . ئو ، شۇ ھالدا دوشمەن
گە قارشى بىر يۈرۈشكە تەييار تۇرغان بومبا ئىدى .

رەھبەرلەر رضواننىڭ ئەجايىپ جاسارەتلىك قىز ئىكەنلىكىنى ، ئوندا
ئوز ۋەتىنىگە ، خەلقىگە ، ئەركىنلىككە بولغان مۇھەببىتىنىڭ كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى
ئاڭلىدى . ئارىلى ئارقا سەپتە قالدۇرۇلمايدىغانلىقىنى سەزدى ؛ شۇنىڭ
ئۈچۈن جەڭ مەيدانلىرىغا شەفقەت ھەمشىرە نايىپ تەيىنلىگەن ئىدى .

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

رضوان جەڭ مەيدانلىرىدىكى هەر قانداق موشەققەتلەرگە ئەيتى چىداپ كونوكوب قالغان وە اويەردىكى كىشىلەر بىلەن بىر توققاندەك بولوب كەتكەنتى !

بىز خەتنىڭ اچىدىكى بەعضى ماجىرالىك ادەملەرنى كوردوك، قولا پار دور . بونىڭ اوزى تاتلاب قويوب ؛

— ئىككىم ، بولوم پارا يوب قالدىمو دېمە ، كوروب باقىڭا ؟

مونداق وقتلاردا رضوان اسنجرا بىلەن كولوب قويودو — دە ، كوب قالماسدن ، اوڭ بويىغا دودا سورگەب ، ايپاق مارلا بىلەن تكيب قويودو . رضواننىڭ كويومچانلىقى وە هېچ نەرسىدىن ايرىنمەيدىغانلىقى اوچون جەڭچىلەر اونى اڭ شەفقەتلىك ، مەربان هەمشىرىمىز دەب ئاتايدو .

بىزنىڭ ايككىنچى قېتىم اوچراشقاندىن كېيىن اونىڭ بىلەن بىر توققاندەك بولوب كەتتۇق . 12 — فېۋرال كونى رضوانلار تورغان ايشتابقا اوينىغۇرچە ، قازاقچە وە بىر نەچچە دانە خەتلىكچە گېزىت ئېلىپ چىقتۇق . ئاپتاب ئېشىكىدىكى چاسىۋوي تىزدىن جەبت سوراپ ، توختوتوپ تورغان ايدى . رضوان يىراقتىن كوروب قالدى دە ، رەزۋېدچىكنى (تارقاتقوچىنى) باشلاب چىقتى .

— بولارنىڭ ئىچىدە ايشتابنىڭ خەبەرلىك كوۋانامىسى تورسىمو ، تېز تاپ ايسىزقو — دېدى رضوان كولوب .

رەزۋېدچىكنى رخصەت قىلىنادى كېرىدو — دە — دېدى چاسىۋوي ؛

— هەربى قائىدىنى خەللىق اوگوتوب قايسىز امدى توغرا ، شولداق بولوش كېرەك — دېدى رەزۋېدچىكنى چاسىۋوينىڭ موزبىسىگە تېقىب

— ايشتابقا كىرىب كەلدۇق . رضوان بىزنىڭ كەلگىنىمىزگە تولايى خوش بولوب :

— سېلە 3 — 4 كون بولدى بىز طرەفنى اونتوب قالدىڭلاغو . بىراۋىدىن نەر خەبەرلىرنى ، ازىق واقىعەلەرنى سوزلەب بېراب

ادەمنى زېرىكتورمەيدىغان قىلىڭلا . ايككى كون بولدى گېزىت كورمىدۇق . گېزىت اقاش چىقارىلامو ؟

— مانا گېزىت دېسەڭىز ، — ئېلىپ چىققان گېزىتلەرنى بەردۇق . ايشتابدىكىلەرنىڭ هەممىسى گېزىتكە يېپىلدى .

— امدى 10 دانە خەتلىكچە گېزىت بار . شونى خەتلىرنىڭ يازغۇچىسىغا تاپشۇرۇش كېرەك . كىم بىزنى ئەڭ يېقىن جايغا باشلاب بارىدۇ ، — دېگەن ايدىم .

ايشتابنىڭ زاۋخوزى :

— مەن ، مەن ، ماڭا بەر ، — دەب يوگۇروب كەلدى . رضوانمو گېرىماتقا بەش تال اوقنى بەسەب اوقليىدە :

— جوردوڭلا ! مەنمو بارىمەن — دېدى .

بىز بەش كىشى بىر دانە پاتوروننى تاشقى يېڭىزگە باغلاپ ، ماشىنىق وە گېراناتلارنى ئېلىپ ماڭدۇق . بىر نەچچە هويلىلارنىڭ پاكا تاملىرى ارقىلىق تەشەبكەن توشوكلەردىن وە دوشمەن اوقىدىن پانا قىلىپ تىزىلغان كۆچىلەردىن ارلاب اوتوب ، « يېڭى حيات » مەھەللىسىنىڭ دوشمەندىن فقط بىر كوچا بىلەن ايرىلغان جايغا باردۇق . كويوب خرابىلىققا ايلانغان بىر اويىنىڭ تەگى لىپ يېنىدا اولتوروب ، بەشىمىز چالما وە خىش پارچىلىرىغا 2 — 3 دىن خەتلىكچە گېزىتنى باغلاب ، دوشمەن طرەفىگە اتتۇق . اوچى دوشمەن بار جايغا ، ايككىسى كوچىغا چوشتى (بو خەتلىكچە گېزىتلەردە ، اگر بىزگە دوشمەن بولغان خطايلار قوراللىرىنى تاشلاب ، تسلىم بولسا ، اولار هېچ قانداق خەوپسىز قالالايدىغانلىقى توغرىسىدا بىزلىكنىڭ چوشەندۇرۇشلەر بار ايدى) .

گېزىت تاشلىنىب بولغاندىن كېيىن :

— هەي شەن — سىن ! گېزىتنى اوقو ! بىز سېلەرنىڭ مەدلىنىگە لالى بولغانمىز سىلە بىلەن اودوشوب قالغان بولسانمو ، سىلەرگە بىزنىڭ يېلىكىمىزنى معقول كورگەن خطاي اغىنىلەر چاقىرغان لوڭ تېلىگىلاش كى

رگیزیشنی الماش چقتوق ، مرحمت قلیپ اتوگلا ! – بو گه‌پله‌رنی
مۇ قایسیمز اوزیمز یالغۇزچه خطابیده سوزله‌پ تۇشه‌ۋاتقان ایدوق .

لیکن اولار تیخیلا بزنی « سیگکو » ، « زیوازا » دیبشدین
قالمیغان ایکن . ایغزغا ایلیپ بولمایدیغان تیللا بیلن سوککدی
بز اولارنک نیمنی توگه‌پ ، ات ، ایشه‌ك و ایتلارنیمو یه‌ۋاتقانلیغینی
بیله‌تتوق . شونک اوچون :

– نان بریمز ، نان ، هه‌ی شه‌ن – سیبك آپیاق چکومیا ! –
دیدوق .

اولار چینیك باربچه تیللاپ ، بر نیچه پای اوق آتتی . بزمو
تام توشوگیدین چقیریپ بر نیچه پای اوق ایتیپ قۇیوپ قایتتوق.

II

1945 – یل 13 – ینوار . تانك بیلن بزنك قسملاریمز دوش
مه‌ن پازیتسیه‌لاریگه هجوم باشلیدی .

دوشمه‌نلاردین هر طرفده اچتیب آتقان قورالله‌رنك ساداسی خو
لی کوپه‌یگه‌ن بولسیمو ، قیداتی بولوپ ، صفکه کیریواتقانلارغا تیغی
قورال تولوق یه‌تیشمه‌س ایدی . شۇنك اوچون قیدائیلار چه‌نزیله‌ر
نك اوچیغا له‌یزه ۋاداپ الغاچ ، اولار مه‌کلاپ – نه‌یزیلار
نی کولده یالتریتیپ ، کوچیلاردین اوتکه‌ندیه اولارنی ته‌رگه‌شکه‌ن
خلق کوچیلاردا دیکرده‌ك دولقونلینوپ آتار ایدی . پوتون خلق
عاده‌تدیکی شخصی تیرکچیلیگینی اونوتقاچ هیچ نیمه‌ی – خیالی
دوشمه‌نگه ضربه بیریشدین عبارت .

چیك کوتی میدانلاردا قسم – قسمغا بولونگه‌ن قوراللق چریگ
چیلیریمز اطرافیدا نه‌یزه کوته‌رگه‌ن قیدائیله‌ر و کاللته‌ك ، چو
ماق کوته‌روپ چققان پوتون مه‌کلاپ خلق دولقونلی آقاتتی . قوراللق
قسملاریمز حربی قاعده بوییچه حرکه‌تلینیدو . قیدائی نه‌یزیچیلار
و تیزلیکده میلتقان ، لیکن کاللته‌ك کوته‌روپ یوروگه‌ن خلق بولسا ،

اوز اختیاریچه حرکه‌ت یوروردی . اولار گاهی توپلوپ هر طرف
ده چوقان – سوره‌ن کوتوروردی . گاهی چاغلارده دوشمه‌ننك الك ده
شه‌تلیك ایرت توچکیلاریغا اومولوشوپ باراردی .

منا بو گرنکی چیك کونیدیمو حیرانباغ و لیکشاك اطرافیدا
شولداق چوقان سیلیپ یورگه‌ن سان – ساناقسز خلق‌نی
کوردیمز .

کوت نه‌یزه بویی اوز لیگه‌ن چاغ ، لیك دهشه‌تلیك چیك حیران
باغنك غربی توپولیکیده باشلاندی . دوشمه‌ن بارلق کوچینی حر
کتکه که‌لتوروپ قارشلیق قلماقدا . پوتن آکوپکا ، بلنداژ ، بو
ته‌یلار تینمه‌س اوت آچیدو . بزنك قوراللق قسملیریمز حیرانباغ غر
بیدیکی زه‌رآیکاه‌قیدا قارغا کومولوپ آلغا سلجیماقدا . چه‌کچیلار
بزنك کیینکی صفی شاه حاجینك بیغیدین تخی توپولوکگه چقمه
قان . منا بو صف اچیده فرولت هه‌مشیره‌لاری بار ایدی .

– قسملاریمزنك آلدنقی صفی دوشمه‌ننك الك قولیك یوتیلاری
چایلاشقان طرفکه سلجیپ که‌تتی . – دیدن ایسی ترسی رضوان
اوردیدین چاچراپ توروپ :

– بزنك امدی بو یه‌رده تورغینمزنك هیچ قاییدیسی قالمای
دی . چکچیلاریمز ارقیدین اوزوق تیزیمز گیره‌ك ! – دیدی .

بو تکلیفکه بعضیلار اوایغان بولسیمو ، بعضیلار اولیدای قال –
دی . رضوان اوزینك سوزیده محکم توردیده ، سومکیسینی
بولاشلاب ، باغرین ترپولوکدیکی زه‌ره‌کلامقا چقیپ که‌تتی .
2 – 3 شتات – هه‌مشیره‌لار بیلن زه‌ره‌کلاماقتا اوتوروپ کی
اونچه کشی یانفیدیك اویمان جایدا قرار تاپتی . اولار وطن و
خلقی اوچون یانغان یالن یوریگی تورپماق اتا – بوبالارنك بعدیدی
نه نیمه‌لدی . او ته‌وره‌پ کتکه‌ن خلقنك اوستون روحینی ، قه‌ه
رکمنلیك اوچون یاراخلانغان قایتولانغان چه‌کچی گیروب مغرورلیقانقی
و محبت اولوغینی یکیدیو . دیگه‌نیدیك اوز وطینیگه ، خلقیغه بولغان

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىردىن بىر ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

معبقى آلدىدا رضوانغا اولوم تهديتى عادى ئىرە ، كورۈنمەيتتى .
شونىڭ اوچون او ، چەكلەردە ئك خوفلىك يەرلەرگە مرد و تەرپىمە
لاردە توكوب يارار ئىدى .

چەك تەھدىتى دەمشقىنىك تۈس آلدى : هر ئىككى طرفدىن قاراسـ
لاپ ئىتىلىۋاتقان ملتيق ، پوليموت اوقلرى و گرانات آوازلرى
قولاق ، مىگىنى يەپ توردو . هر بر قبرنىڭ دوگلانغان توپىلارى چەگ
چيار يمزگە اوقدىن ساقلىنىشقا يىغا بولمامدا . پوليموت اوقلرى بول
سا ، قبرىلرا اوستىدىكى قارلەرنى ۋيقىلىتىپ اوچوروپ توردو .

دشمەننىڭ پاشقاتلارىغا يقين بيرىپ قالغان ئىككى - اوچ چەك
چىگە اوق تەگدى ، دېمەك خبرنى آڭلىغان ھامان ، رضوان آلغا
قاراپ اوچقاندەك يوگردى ، اونىڭ كورگىنى هر بر چەكچى هم
يىگىلدىلر :

- توختاڭ ! !

- توختا رضوان !

- اوره ماكماھوى ، ... دەپ وقيرىشيدو :

رضواننىڭ قولىقىغا كشيلەرنىڭ وە اوقلارنىڭ آوازىمو آڭلانمايــ
دو اوڭ قوليقىدا فقط : چەكچىگە اوق تەگدى ، دېگەن بىرلا قاي
غولوق آواز شولارلايدو . مەنا شونىڭدا يادرم قىلش كېرەك . او ،
مولسوردەك يقيلىۋاتقان اوى آرەيدا كوچىنىڭ يارىچە اورە يوگرەپ
كېتىپ باريدو . چيك ياغىقان نامەا يەيقىغا يوغاچ قاچاقـو -
تۇب الغاچ ، قوليما دا كا دە ياغنا ... سوكا بولاكلى توردو
ليدو .

او ، يارىدار بولغان ئىككى چەكچىنىڭ يارىسىنى تىكيپ ، ارا
قا صفكە چولەنكەندىن كيىنلا ئۈزۈش كامانديرى ئك خوفلىك يەرا
دە پىشىدىن يارىلىنىپ يقىلدى . رضوان بونى كوروش بلەن اونگ
غا يوگوردى :

يگىلدىلر ، دشمەنىڭ پوليموت اوقى اوچ طرفدىن قايچا او
توشوب تورىدىغان خطرلىك جايدان ارق ئەمەسچە ايرىدا تورغان
ئەسكى تامغا يىنە ايىشقا يوگورگاندە ، ارق ئېگان ئىدى . بو
لك اوچون بو يارىدارنى ئاپ چىقىشقا هيچ كم جرئت قىلالماي تو
غان ، او چاغدا رضوان يوگوروپ يىتە كەلدى - دە ، اونىڭ اوزى
اشلانغانى چولاق تامغا سوردى . اوشەنىپ اوچۇۋاتقان اوقلار ، رضـ
وان يالىك يارىدارنىڭ طرفىدىكى قارلارنى اچوروب توردو .
ليكن مرد رضوان اولارنىڭ تەرسايىپ كەلۋاتقان اولوم خبر
ارى يالان بولو ھەيلاشمايدو . او يوزلىگەن اوق ئەمەسكى چو
لاق تامغا يارىدارنى يەتكوزوپ ، ايشىنى تەگدى و اوزى - بود
تىنۇ سەرلوپ دشمەنگە ئاتوردى ؛ كاماندىردن اولوم خوفى اراق
لاشدى .

چەكچىلر دشمەننىڭ دەمىقىنىك قاۋشىلىقىنى سوندوروب ،
ايلگرى كېلىۋاتيدو . خوفلىك جايدا يەنە بر چەكچى يارىدار بولدى ؛
رضوان امدى آرتىغا قاراپ يارىدار چەكچىگە يوگورگەن ئىدى ،
دشمەننىڭ اوقى كيلىپ اونىڭ پىشىغا تەگدى .

ئىككى چەكچى يالاڭدا يالغان زەمبىلدە رضواننى مىيداندىن
كوتوروپ ايلىپ چىقتى :

- آه رضوان . . . دەپ يوگورگەن ئىدى دوستلرىدىن
ئىرى بو رە گدين يانتاندەك ايتىلىپ چىققان بو آواز شفقت ھەمشىرە
لرى اطرافىدىكى كشيلرنى چوچوتوپ تەنتى . ھەمىز اونىڭ اطرا
پىغا اولاشدوق . او ، كوزىنى محكم يومۇپ غضب بلەن چىشلىرى
نى گرشتوروپ ياتار ئىدى . اونىڭ يوزىدىن تەگيب ايقىپ چوشو
ۋاتقان قىپقىزىل قان وە تال - تال بولوب يوزىگە چىچىلغان قارا
چاچلارى اونىڭا عجايب بر سور پيدا بولغان ئىدى .

اونىڭ پىشى مارلا بلەن محكم تېڭىلىپ گوسپىتالغا ئەكەتىلدى .

ئورۇنۇپ قالغۇچىلار بولسا، ئىچىداق چوڭقۇر ئالغىران ئىچىدە ئورە تۇرۇپ قىلاشتى.

* * *

شۇ كۈنى شەرقىلىك ئىچىدە بولغان قايناق جەڭلەردە ئالقىش ھەمشىرەلەرىمىزدىن يەنە بىرى — رازىيەمۇ ئەھلى يارىدار بولغان ئىدى.

ئالقىش ھەمشىرەلەرىمىزمۇ وطن، خەلقنىڭ ئەركى ئۈچۈن ئوتلارغا قارىماي كۆرەش مەيدانىدا شەھىد بولغان وطنىنىڭ قەھرىمان، ئېزىز فرزەندلارى قاتارىدىن ئورۇن ئالدى.

كۆرەشنىڭ قارىغىلىقىدا ئوربەسنىڭ يەنە يارالغان بۇ وطن قىز بالالارىنىڭ شەرەپلىك نامى، خەلقىمىزنىڭ قەلبىدە مەڭگۈ ياشايدۇ.

ئىنقىلاب دولقۇنىدىن بىر پارچە

[illegible] ئەزىزى

— [illegible] سائەت 6 دە جىبران باغ ۋە [illegible] قىمەتلىك [illegible] لاپ ئىزدىلاتقان ئىدى.

[illegible] قىلغان ئورۇن [illegible] يىقىن كۈچىلىرىمىز وطن [illegible] بىلەن [illegible] طرەپتىن حرکت قىلىش ماكىسا ئالپۇرىلدى.

— [illegible] سائەت [illegible] ئولارنىڭ ئورداق ئوردى — شۇ [illegible] يارىدىم، مكتب [illegible] جواب بەرەلمەي كىيرشكە ئورۇلۇپ يانىمدا. بۇنىڭ بىلەن يەنە يېڭى [illegible] قىلغان بۇ قىسمنىڭ ئىنتىظامىنى [illegible] ئىدىم. لېكىن ئولار يوش كەلمەيدى. ئورنىدىن ئانى چوڭگىنىڭ [illegible] بىلەن [illegible] بولغان. ئىچىدا [illegible] ئورنى كېيىن [illegible] قولىدىكى [illegible] ئاتا [illegible] محكم تۇتۇپ قاتتىق تۇرالتى [illegible] ئېگىز [illegible] تۇرۇپ كەپ قىلاتتى.

— بولمايدۇ، [illegible] دېدى — [illegible] شۇ.

[illegible] كېيىن؛ [illegible] بىلەن — [illegible] قاراپ تۇرۇپ:

— [illegible] چېلىپ [illegible] كۆلۈمسىرەپ [illegible] [illegible] كۆزى [illegible] [illegible] رخصت [illegible].

مەن گەپ قىلدىم . ئولارغا ياخشىراق قاراپ ئالىسىمدە ؛ كۆلۈپ
تۇرۇپ ئۆرۈپ كەتتىم

داۋۇزىدىن كىرىشىم بىلەن ئورە تۆرە يۈرگەن ئادەملەر، قالايمىقان
ياتلانغان ئىزلارنى كۆردۈم . قارشىدىكى ۋەيرانە ياندىكى ئوزۇن
سوزۇلغان عمارەتلەرنىڭ دېرىزىلىرىدىن چىققان چىراق يورۇقى ھويـ
لىدىكى قارنىڭ ئوستىدە يالتىرايتتى .

ئولارنىڭ ئىشارىسىگە كىردىم . بۇ بىر يالىغاچ ئوستۇل ، تۆرت
دانە ئورۇندۇق ۋە بىر ياغاچ كارۋاتنى ئىچىگە ئالغان ئوي ئىكەن .
ئوستولدە ئەللىك ياشلار بىر يىگىت تەھايىتى بىرۇيلەپ ، ئىنگلىزچە يازىۋاتى-
دۇ ، كاروۋاتتا بىر بوردىلىق ئادەم بېشىنى قوللىرىغا قويۇپ ئولتۇرا
ياتىدۇ . ئوتتۇرا ياشلىق بىر كىشى كاروۋاتنىڭ قىرغىقىدا سېگارىت
ئولتۇرۇپ ، ياتقان كىشىگە نېمە توغرىسىدىكى جىددىيەت بىلەن سوزلە-
ۋاتىدۇ . ئولار مېنىڭ كىرىشىمگە ئانچە پەرۋا قىلمىدى . خەط يازىـ
ۋاتقان يىگىت يېڭى تولىسا كېرەك ، ئو ، ئورنىدىن تۇرۇپ قار-
شى ئالدى . يولنىڭ ھەركىتىگە قاراپ ، ئو ئىككىسىنىڭ ئورۇنلىرىدىن
قوزغالۇشنى .

مەن ئولارغا يېڭى عسكەرلەردىن خەبەر ئالغىلى كەلگەنلىكىمنى ۋە
ياتاقلارغا گىرىشىم لازىملىقىنى ئېيتتىم .

بۇ بىرىنچى كىرگەن ياتاقتا ئاخىرىغا ھېلىقى كىگىز ئوستىدە
گايىلارنىڭ تىكىلىپ كورپە بار ؛ تولىسىنىڭ يوق ، باشلىرىغا ئولارنىڭ
ياكى ئىگەرلىرىنى قويۇپ يىگىرمىدىن ئارتۇق كىشى يېتىشىپتۇ ، ئوخـ
لىشىۋاتىدۇ . فقط ئىككى يىگىت نېمىنىدۇ بىر نېمىنى يامىۋاتىدۇ .

يانا بىر ياتاقتا ئۈچ كىشى يېتىشىپتۇ . قالغانلىرى چاپانىنى يېپىپ
ئولتۇرۇشۇپتۇ . بىر — بىرسى بىلەن تالىشىپ يارىڭ سېلىشىۋاتىدۇ .
ئارىلىقىدىن چىققان ئالدىراپ كېتىپ بارغان كىشىلەر ئىرىم قاراڭغۇ
ئوزۇن كالىدوردا بىزگە سوقۇلۇپمۇ ئوتۇپ كىتىدۇ .

ئىككىنچى عمارەتكە چىقتۇق . ئۇ يەردىمۇ تۇرارلىك كۆرۈنۈشـ مە
يىپرەم ھەركەت . عمالىيەتنىڭ بولغىنىدەكى بىر ئويگە يىگىرمىدىن ار-
تۇق كىشى تويلىشىپ ياتۇ ، بىر موجىسى يەردە ، قالغانلىرى دېرىزە-
زىلەردە ئولتۇرىۋاتىدۇ ، تونىنىڭ ئولتۇرىشىدا بىرسى توسىقىنى قولىغا
ئېلىپ ئالغىرىدۇ . بىزنى كورۇپ ئولار سوزاى توختوپ قويۇشتى .
مەن ئىپەك توغراسىدا سوزلىشىۋاتقانلارىنى ئىزىپ سوردۇم ؛
ئوتتۇردا ئولتۇرغان كىشى ئالغا قوزغولىشقا قانائەتلانغان ئىكەن .

ھويلىغا چىقىشىمىزغا ئوچىنچى عمارەتنىڭ جاراڭلىغان خور ئاۋا-
زى ئاڭلاندى . ئو ياتاقتا كىرىشتۇق . بىر ئوينىڭ ئوتتۇرغا يىغىلىپ يىگىت-
لەر ئىسپانيە مارشى ئاھاڭىدا خور قىلىپ شعر ئېيتىشىۋېتىپتۇ . بېشىدا
كافكازچە تۇماق . ئارتىلگەن يەشمەت كىيگەن ياشلىقىدا بىر كىشى
دېرىزىگە يولۇنۇپ ئارە تۇرىدۇ . ياشلار ئىنىغا قاراپ گايىسى
ئولتۇرۇپتۇ ، گايىسى ئارە . بىزنى كورۇپ شعرنى توختۇتۇپ
قويۇشتى . مەن داۋام قىلىۋېشلارىنى سورغانىمدىن كېيىن يانا
ئوقۇشتى . ئاھاڭى خەلق بولۇپ ئالغان بولسىمۇ ، ئولاردىكى زوق
بىلەن بىرپاس شعرنى جالاپ چىقاردىلا . سوزىنى بىرسى ئالىپ-
تابلا يازغان بولسا كېرەك ، ئز مار خطاسى بار .

ئولار بىر قىتىم ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن مەن ھېلىقى كافكاز-
چە تۇماق كيگەن كىشىدىن شعرنى سوراپ ئالدىم و بىر قىتىم ئىچىمدە
ئوقۇپ چىقىپ ئككى - ئوچ يېرىنى توزەتتىم ھەم ئاھاڭىدىكى قسما-
بوزۇلغانلىقىنى ئىزىلىپ ئەيىپ بەردىم (بۇ ئاھاڭ ياخشى بولماشقا بىر
ۋاقتلاردا مەن قزقىپ ئىزگەنگە ئەيتىم) ئولار ئولەيتى ياخشى
قبول قىلىشتى ، بىللە ئوقۇدۇق ، يېرىم سائەتچە شو شعرنى ئوگىنىش
بىلەن مشغول بولدۇق .

ئىدارىگە چىققاندىن كيىن ياشلارنى يەخشى يوقلىدىم . ھابا ل
تونەك چوڭ ، كېلىك باشلىق بولوپ تون ئالىپ كىشى ئولالمىدى ؛

(بولارنىڭ عمومى باشلىغى بىزنى تەييارلايدىغان ئىدى . بۇ ۋەزىپە
نى شو واقىتدا مەن ئىجرا قىلىشىم كېرەك ئىدى .) باشلىقلارغا
مەن ساعت 3 يەردە لەگېنىڭ طرەفىگە چىقىشىمىز لازىملىقىنى ، تېگىشلىك
تەييارلىقنى قىلىپ قويۇپ بىر ئاز ئوخلاپ ئالىشنى تاپشۇردۇم . ساعت
4 دېگەندە بىز دارۋازىدىن چىقدۇق . ئوت ئاي قاراڭغۇسى ئىدى .
[illegible] يېڭى چەكچىلەر قوزغۇت بىر لىنيەدە تام باغرىدا [illegible]
ئاتاد ئىدى . فقط [illegible] ئايلى ئاوازلارى ئاڭلىنىپ تۇراتتى .
[illegible] كىسىگە بارغىنىمىزدىن كېين ئارىلاپ ئېتىلغان ئوق ئاوازلارى
ئاڭلانغا باشلىدى . يېڭى حيات محلەسىگە يوردۇق . بۇ كو
چىدا بىر ئاز احتيات بىلەن ، تام بويى يەرلەرچە يورسا ، ئىچكىسىگە
يورۇشكە توغرى كەلدى . ئەمدى ئوق ئاوازلارىغا يېقىنلاشتۇق .
ئوقلار [illegible] قاراڭغۇ [illegible] يىرتىپ ، يولتوز [illegible]
ئاتاتتى .

يېڭى حيات كوچىسىنىڭ بىر قۇر يەرلەرىغا بارغاندا ، كوچا كېسەكلە
بىلەن توسۇلۇپ بارىكادا قىلىنغان . [illegible] سول طرەفىدىكى
(لەگېنىڭ طرەفىدىكى) عمارەتلەردە خطايلار ئورۇنلاشقان . ئوڭ
طرەفىدە بىزنىڭ عسكرلەر [illegible] . بىز چەكچىلەردىن [illegible]
سول ياققا يورگۈزۈپ ، قالغان قسم بىلەن كوچىنىڭ توسۇلغان يېرى-
نە سول ياقىدىكى چوڭ دەرۋازىلىق بىناغا كىردۇق . ھويلىدىن [illegible]
[illegible] ياققا كىردۇق . بۇ باغ [illegible] ياقىدىكى بىر [illegible] باغ [illegible]
ھويلىلار بىلەن تاملارى [illegible] يوللار ئارقالىق [illegible]
باغ تاملارى [illegible] چېگاراسى ئىدى . [illegible] چەكچىلەر [illegible]
[illegible] ، [illegible] خطاي طرەفكە [illegible]
[illegible] دشمن بىلەن [illegible] . [illegible]
[illegible] خانىسىدا خطايلارنىڭ [illegible]
[illegible] سول [illegible]
[illegible] عمارەتلەرگە ئورۇنلاشقان خطايلار

عسكرلارى بىلەن [illegible] ئارىمىزدا [illegible] فقط [illegible] كوچا [illegible]
[illegible] چەكچىلەر [illegible] عسكرلارىمىز [illegible]
[illegible] كەلتى .

— [illegible] بىلەن [illegible] گويا [illegible]
[illegible] چەكچىلەر [illegible] بىلەن [illegible] طرەفكە [illegible]
[illegible] تام [illegible] ئىچكىسىگە [illegible]
[illegible] . [illegible]
[illegible] بىلەن [illegible] ئوق [illegible]
[illegible] بىلەن [illegible] گويا [illegible] . [illegible]
[illegible] چەكچىلەر [illegible]
[illegible] : ئولاردىن بعضىلەرى [illegible] . ئولار [illegible]
[illegible]

ساعت [illegible] بولدى [illegible]
[illegible] . [illegible]
[illegible] .

ساعت 6 [illegible] بىلەن [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] . [illegible] ئاوازلارى [illegible]
كەلدى . [illegible] ئاوازلار [illegible]
ئاوازغا [illegible] كەلتى . [illegible] ئاواز [illegible]
[illegible] كەلتى [illegible]

[illegible] ئاوازلار [illegible]
[illegible] بىلەن [illegible]
[illegible] باشلىدى . [illegible]
[illegible] ئاوازلارى [illegible]
[illegible] كەلتى . [illegible] چەكچىلەر [illegible]

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ساقچىماقىدا ، يېگرمىدىن آرتوق چەكچى قاملدىن ايشىپ قىلان قار-
لى مېيدانى بىلەن يۈرۈپ ، بوتخانە طرفىگە ساقچىماقىدا . اولارنىڭ
قوللىرىدىكى گراناتلاردا كوننىڭ قىزىل نورلارى يېقىرايدو . قار-
زكرېستاللىرى كوزلىرىنى چېقىمىلدىتىدو . اولار يامغوردەك اوق ياغدۇ-
روپ تورغان خطاى پولىمىوتلىرىغا يېقىن يۈرۈپ قالغاچ ، كوپ ايې-
لېشتى . تۆچكىلىرىغا گراناتلار ايتىشقا باشلىدى . خطاي لاگىرى-
ئىشارى جىلىپ كەتتى . قانچە بر پارتلاشدىن كېيىن ئىك توپوق
وە اوزلوكسىز ايتىلىپ تورغان بر پولىمىوت تۆچكىسى جىم بوپ كەتتى .

اوڭ قانىتقا كەلدىم . بو يەردىمو چىك تۈزۈپ كەتتى . بىزنىڭ
چەكچىلەر آلدىدىكى كوچىدىن اوتوپ ايكنچى كوارتالنى اشغال قىلىپ-
تو . اوچراچى گوارتال اوچون چەك كوچلوك درام قىلىۋاتىدۇ . آلتە
لەر خطاي چېرىكىنى بر آدم كاللىسى بىلەن هېيدەپ داوورز طرفىگە
چېقىپ كېتىپ بارەقدا ايدى ، قولىدا گىلنەك زەنىزە - چوماق
توتقان كوپ كىشىلار خطاي چېرىكلىرىگە دوملىشىپ ، اولارنىڭ
اوقىسىدىن چېقىشىپ كەتتى .

مەلە چوڭ كوچىسىنىڭ آو اطرافىگە اوتتوم . چەكچىلىرىمىز اوال-
لى موقعدىن كوپ الگىرلەپ كىتىپتو . اوبدان - اوبگە ، توۋادىن-
تورۇغا تىشلاشقان پارلاردىن اوتوپ اڭ آلدىنقى موقعگە باردىم . بو
يەردە مەلىنىڭ آخرقى چېتى ايدى . چەكچىلىرىمىز كوچىنىڭ او طرا-
فىنى تمام ازاد قىلىپ ، ملتچىلەرنىڭ اوچلارى كوچىنىڭ سول يېقىدىكى
(لەڭكەك طرفىدىكى) دوشمن عسكرلىرىگە قارىتىلىپتو ؛

كوچىدىن بسبچ اوتوش قىيىن بولغاندا ، دوشمن عسكرلارى
كوچىغا اوق ياغدۇرۇدۇ . كىسەك تزىاب اوستىگە بورا يېپىلغان يەرا
قىرىزىدىن اوزمەي پولىمىوت ايتىلىۋاتىدو . هىمىنڭ غضبى شو توچ-
كىغا قارىتىلغان .

نانىڭ توشوگىدىن شو تۆچكىغا ماتېغىدا اوق اۇزۇۋاتقان
بر چەكچىنىڭ يېنىدا كىلتەك تۇتقان بر يىگىت يارىلاپ توروپتو يا-

جو كېيىنكى اوستىدىن قلچ ايسپ آلغان بو يىگت تېرلايدو ، ايە-
وانقان چەكچىگە قارىماسدىن توروپ سوزلەيدو .

— ايتىڭى دوستوم ، يانا ايتىڭ — دەيدو او ، اوز — اوزىگە
سوزلىگەندەك — بورونىڭ استغراق ايتىڭ . . . قىنىڭ ؟ ئە—و
ماغاولوك پولىمىوتنى يوق قىلغاندا ، آللا قاچان اوتوپ كېتەتتۇق . . .
مەشەدىن قول بومبىسى يەتمەسمو ؟ . . .

مەن بو كىشىنى تونوپ آلدىم او توانده مېنى ايدارىمىزگە
كىرگوزمىگەن قاراۋول ايدى . اونىڭ عجايب قزغن حركتلىرىگە بىر-
آز قاراپ توروپ اوتوپ كەتتىم .

كوك جا خاشماق چېچىپ قىيىنى اوتقىدىن كوتەرگەن ايدى .
هىلقى داووز الدىغا يېقنلاشقىنىمدا شهر طرفىدىن كوچلوك چوقان-
سورەن آڭلاندى . بر آزدىن كېين توپ - توپ بولوشوپ كې-
لىۋاتقان كىشىلار كورۇندى .

اولار كېلىشتى . مەن داوازا الدىدىكى قلاتقان گوآخاننىڭ يېنىـ-
دا توروپ ، اولارغا زوق بىلەن قاراپ قالدىم . باشلىرىغا سەلله ،
توماق ، تولاچى كېيشكەن ، قوللىرىدا نەيزە - كاللەك توتقان-
بوادەملەر هيابت سورلوك كۆرۈنەر ايدى . هرتوينىڭ آلدىدىكى بول
باشلىغان سەللىلىك كىشى (بو كىشى امام بولسا كېرەك) گاي-ى
عرب تىلىدا ، گاهى اويغورتىلىدا دعا اوقوپ ، ارقىدىكىلار بولسا تىتە-
رەپ ، لېكن كوچلوك چىققان آوازلارى بىلەن « آمين » دېيىشەر ايـ-
دى . أو بلاپ « خدا عسكرلىرىمىزگە نصرت بەرسون ! » دوشمەنـ-
گە ذوالالق بەرسون ! » . . . دېگەن آوازلار آڭلنىپ توراتتى .
كوپلىرىنىڭ باش تاەچىلىرى سارغاىل اوبلىرىدا ماچلىدەك يالتراتتى وە
مەيدىسىگە دو—ولاتتى . . . ارقىسى اوزولمىگەن خلق دولقۇنى
شويو—ولدا يانغا اقاتتى .

بو حالت مېڭا شوندىن قاتتىق تاثير قىلدىكى ، مەنمو كوزۇمدىن چىققان
ياشنى تەزەڭ قابېتەلمەن .

ئالدىنىدە اوبانقا قاراپ اوگورۈپ كېتىپ باردى
شۇپ قالدۇق . قالدۇ اوبانقا [illegible] اولدا اوردۇ [illegible] ھەممىز اولتۇرۇپ قالدۇق
[illegible] قاراپ [illegible] اوبانقا [illegible] اوردۇ [illegible]
[illegible] اوبانقا [illegible] كوچىغا چىقتى . [illegible] اوتتۇ
[illegible] ([illegible] اوردۇلاشقان [illegible]) [illegible]
[illegible] قالدى [illegible] بىز - [illegible] قارىشىپ تۇردۇق .

[illegible] اوبانقا [illegible] اوتتۇرىدا [illegible]
[illegible] قارىشىپ [illegible]
[illegible] اوبانقانىڭ [illegible] كەتتى . [illegible]
[illegible] اوغلى [illegible] توختىدى كېيىن —
[illegible] ، [illegible] ، [illegible] اىكى آواز [illegible] . كېيىن
[illegible] قاراپ تۇرغان [illegible]
[illegible] . [illegible] ، [illegible] اوكۇلار
[illegible] اوزلىرىنى اوردى - [illegible] ، [illegible]
[illegible] اسىر توشتى .

كېيىن [illegible] قاچاق يىگىت [illegible] - دە
[illegible] تۇشۇپ ، [illegible] كايىپ ،
[illegible] . [illegible] يېنىدا - [illegible]
[illegible] . [illegible] بار [illegible]
[illegible] ، [illegible] ، [illegible]
[illegible] . [illegible]
[illegible] بىزنىڭ [illegible]
[illegible] قانچە [illegible] قالدى
دۈشمەن [illegible] قارشى [illegible] غالىبلار بىلەن
[illegible] قالدى .

— [illegible] ، [illegible] . [illegible]
[illegible] بولغان [illegible]
[illegible] —
— [illegible] قاچاق [illegible]
[illegible]
[illegible] . [illegible]
[illegible] .

— [illegible] قاراپ [illegible]
[illegible] اولارنىڭ [illegible]
[illegible] كېيىن
[illegible] . [illegible]
— [illegible] . [illegible] بىر كىشى
[illegible] تۇرغان كىشى بىلەن [illegible]
[illegible] . [illegible] اونىڭ [illegible]
[illegible] قاچاق يىگىت [illegible]
[illegible] . [illegible] ، كوزلىرى
[illegible] ، ئىككى [illegible] قاراپ وە [illegible]
[illegible] ([illegible]) [illegible]

[illegible] بىر [illegible] تىيارلاپ [illegible]
[illegible] اىدى [illegible]
[illegible] . [illegible] بولۇپ قالدى . [illegible]
[illegible] ، اونىڭ [illegible]
[illegible] اونىڭ [illegible] بىلەن [illegible]
[illegible] بولۇپ كەتتى . [illegible]
[illegible] قاپ [illegible] .

[illegible] بىر [illegible] قالدى .
[illegible] بولسام ، [illegible] قاچاق يىگىت [illegible]

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

مەنا شوقلانق زەڭگە فايدىك مول سىڭدىك ،
« يولى نورلۇق » ديگەن بىزدە زور ئىشنىم ؛
هر بىر سوزوڭ شاد حياتقا بىر لمە ،
تېببى ئەلنىڭ داھيسىنى باشچى ئەندىك .

٭

شىرنىڭ ئوچون ئەلگەگە پەنگەلدىك پىشم ؛
خوشالانغان چاچقا قليب شعر يازيمەن .
ئولوغنىڭچە سىڭا ئىقدىم بىلار كوڭۈم ،
يادنا مالسقا منگولوك قەسم قىلىمەن .

٭

قەسەم بەرگەن مەزلا ئەمەس ، بارچە خالق ؛
مىڭا ارخشاش ياد ئەيەگە چوقان سىلىب ؛
قاراپ كور ، دوهايىب : سەزەو چىنيق ،
خلقىنىڭ ئەمەدىنى اويغا ايلىب .

مبارەكلەب قەسەم بريمەن

ى . عثمانوف

« ئنفاق » ناميڭ ايلايق تگىب يورەككە ؛
آوغرى كەلىب ؛ يورەكدىكى ئاەككە .
قالبىمنى ايلاب ، وجوديمنى خوش ئەتتى ،
ئەڭر بريب ، روح قوشۇب بلەكچە .

٭

سيبىرىن سەن ئەل ئىگىنى اچيسەن ،
هر سوزوڭدىن ايشكە اولوق چاچيسەن
اتفاق يولىنى عالەمگە سەنىڭ اوختوروب ،
باش كوچ بلەن ابد آلغا باسيسەن .

٭

بىرلىك صفىغە اريوشتوروب يەنەدە ؛
نور چاچيسەن قاراڭغو ئەلگە هر يەردە ؛
اوزگەن دانا آدەملىك سوز شعرين ،
بغيشلەن هم خەزينە قليب بىر بيرگە .

٭

اوگوتوشنىڭ دنيالى ئىبار نيغى ،
برباق ئەمەس ، كولىمى كەنڭ هر يىقى ؛
دائيشمەنىسى دايما سوزى ئالبەنىڭ ،
بىر وظيفەڭ ئەلنىڭ ئوتوب بارميغى .

سزلقتین یونولارلق اوروناوق چاره تیپش کیرهك و قلش کی—
ریك . هر بر اوسوللوق حرکت اوزیدو و اوی — قایغونی ازایتی—
بدو : اوروقسز تاماشا بلهن ازایما ، اوروناوق حرکت بلهن
ازایتیب !

چقیدیغان ایشکینی یاپالمای اوی قایغونك ایچیگه کریپ ایلپ
قامالیپ قلیش : او اوزیمو بر قارغشقا اوچرغانلقدور . بنه هر
بر یامان کشینك یامان قلیقیغا کیلسهك ، اونی زاکاق قلیپ
اکولامه ، ایچینغینیکدین کول . ایچینشلق کولکه اوزیمو قایغو . اوز—
بالق کولکیگه اوزه گمو دایم تیراوب کتمهسهن ، هر بر یاخشینك
یاخشیلیقیغا خوش بولوپ کولسهك ، اونك یاخشیلقنی یاخشی—
وقیدین ئاتقالاوقینی عبرت یلپ کول . هر بر عبرت آرمای ، او—
زیمو مغرورلیکه وولو قویمای وقتیدا توختوتیدو . کوپ کولکینك
همهسینی یاقلایقیغیم یوق ، اونك ایچیده بر کولگی بار — موق—
یاق کولگی خدا یارالتقان اوبهن ، کوکره کدین چقاتدو ؛ صف—
یی روشده یهت — آغزنی کوزونرپ ، زاکاق قلش اماجی یلهن
سوراهت اوچون کولیدیغان یاساق کولگی .

آدم بالیسی زغلاب توغیلیدو ، زگلاب اولیدو . ایکی اوتتورسیدا
دنیا راحیتینك نه یهرده ایکهنلیکینی یلمهی ، بر — بریگه حسد
قلیپ بریکه — یری ماقتینپ ، اصل عمرنك قدرینی یلمهی ؛
ینگلر یارامسز قللار بلهن خوار قلیپ اونکوزودیده ، عمری آیاقی—
لاشقاندا ! بر کوننك عمرنی یارلق مالیغا سیتیب الالمایدو . قولدق
بلهن حیله گرلك بلهن تاملیپ ، آدمدین قالدیمیغاننش ترك تایندك اشی ؛
اول یهدانا سوقیشیب ، ایکنجی ، هیرلیکه بولوبوب ، اوزه گنك معنه
لکدین قالیدالانی ! معنش قالسالك قارا یهرمو یهریدو ؛ قوردلق قوی—
یایدو .

ئاباينڭ عقلیه سوزلری

تورتنجی سوز

هر بر دیقت قلغان ادم اوبدان — تاماشالق مستلك ایكه—
نیكینی ، هر بر مست کشیدین یوشایماق کوب اوتیشماغانیغینی
هر بر مستنك سوزلیكه لده باش آغرتیدیغانلیغینی بلسه کیرهك ؛
موندای بولغاندا ، اویون تاماشاغا بیرلگهن کشی : نه اشدین ، نه
عقلدین ، نه اویات گهلگیدهك اشدین چنده بولوب ، او یوشایماق—
نی کوب اونکوزوب اولتورسا کیرهك . موشوندای یوشایمالارنی
کوب اونکوزوب ، اهمیت بهرمیگهن کشینك دنیادا یاکی آخیرهتده
بیشی بر آغریمای قالمیسا کیرهك ؛ هر بر اوبلاپ قایغوریدیغان
کشی باشقا کشیلرگه قاریغاندا دنیا و آخیرهت اشیگه سهرمجان
بولسا کیرهك . هر بر سهرمجانلقنك نیگزی کایش بولسا کیه—
رهك . امدی اوندای بولغاندا ، دایم اوی — قایغو بلهن یوره—
لهیمزمو ؟

دایم اویلاپ قایغوروشقا چاق چدامدیکهن ؟
دایم تاماشاسز یورهلهیمزمو ؟ دایم تاماشاسز یوروشکه چاق چداما—
یدیکهن ؟ یوق ، دایم اوی ، قایغو بلهن بول دیمهیمهن . اوزه ک—
ته اویسز قایغوسزلیقیغا اویلا ، قایغورا — ده شو اویسز قایغو—

ئاستراباد

م . آسىم

حكايە

(بشى ژورنالىمزنىڭ برنچى سانىدا)

يونوكچى ادارەسى آقرەقا يازغانلىقى :

« استراباد موزافاتىنىڭ اولوغ حاكىملارىغە :

عرض نامە

بز سەمەن روستاق بولوسىگى مەريم آباد كەنتىنىڭ فقرالرى سزنىڭ التون آستانەڭزغا ساوغايغان بوينىمزنى سوزوب عرض قيلورمزكم ، موندىن 4 يل بورون قاراقچىلار كەنتىمزنى بسيب قالىپدى وە رعيتنىڭ 1) بريدىن كوبىنى قول قايىپ ايلىپ كەتتى . كەنتىمز وەيران ، دالالرىمز پايخان بولدى . وە لكين بيوك الوغلاريمز بزنىڭ كەنتىمزدىن خراجنى اولقى مقداردا ايلىپ كەليواتيدو . اولقى مقداردا خراج تولەيمز دىب قەيەاق ، بزلەرلى شو كەمگيچە دادىمزنى تڭلايدىغان كشى بولمىدى . استراباد حاكىم ايكيقى پادشاه حضرتلارى عدالتنىڭ بر ذرەسى تاپشورويتو دىگەن خبرنى ايشتىب بز زيادە خوشال بولدوق وە بو عرض نامەنى يوللدوق .

1) رعيت ـ خلق

اسنانىڭزغا باش قويوب ، الغاسىمزنى قايتورماي ، خراجنىڭ مقـدارىنى كەمەيتمەگيگزنى سورايمز » .

يونوكچى عرض نامەنى اوقوب بولغاندىن كيين نوابى يكينگە قاراپ :

— عرض نامە مختصر وە اوچوق يوزولوپتو ، كەنتىگزدە يوتوك بليدىغان كشى بارمو ؟ — دىب سورىدى . يگت يولسا ، قول قوشتوروب :

— تقسير ، اوتوك بليدىغان كشى يوق . بو عرض نامەسىنى كەنتىنىڭ بارچە فقراسىدىن يغىلغان بر آلتون آقچا برابرىگە بو مىردىن يوتتوروب آلدوق ، — دىدى .

نوابى قاشلرىنى چيمىرىب : « بو عرض نامەنىڭ هر بر سوزى اولوغلىقنى بلەن يوتولغىدو » دىب اويلىدى وە يگتكە قاراب :

— كەنتىڭزدە ئەول قانچە خانىدان (اوبلوك) بار ايدى ، قاراقچىلاردىن كيين قانچە خانىدان قالدى ؟ — دىدى .

— ئەول 210 خانىدان بار ايدى . حاضر 97 .

— بز بو ايشنى تحقيقلاب ظالملارنىڭ جزاسىنى بيرگەيمز وە دادىڭزغا يەتكەيمز . يەنە از كوننىڭ ئىچىگە باقىن وە ايشىگىدىن قالمىغىن .

— تقسير ، مەن كەنتكە قايتمايمەن . او يەردە تورموش اولگمەك تيين . آتىمزنىڭ وافىتنى ايكى ايشىنىڭ قوسوغىنى تويغوزالماي . مەن بو شەهردە قلىپ ، بردە كيشىگە خدمەتكار بولوب كيرەگنى خوالايمەن . بولمىسا هم بو شەهردە بر ميسكەرنىڭ ايشكيدە يوروگەن ايدىم ، ليكين اوئيكەيدىن بر پارچە نان آلالمايدىم .

نوابى شو اوننىڭ ئەينيگە تيكيليب قارىدى . بو يگيت كوزىگە اسيق كورولەتتى . اونى بيرەردە كورگەنليگىنى ئەسلەشكە اوينو. زانتى . يەنە اونىڭ ايچاييب كەلتى . ئەسلايالىد . كوپلىسىنىڭ اوتتورسىدا يلماولاردىن كەلگەنلىك بيلەن يگت خوددى شوڭلىك اوزى ايكەنليگىنى ايسىگە چوشوردى : اونىڭغا كولوب :

— آددىغ بولسا ، ساڭا بر ايش تېپىپ بەرەمز ، خلا رحم بولغانمەن ، ايسىمك ، آتاڭنىڭ ايسمى نېمە ؟

— مېنىڭ ايسىم اوغانبەردى ، آتامنىڭ — نامغاچ :

علي شو چاوك چالدى ؛ ايشيكدىن ناظيم باشى كىرىپ كەلگەن ئەرداشقا ، باكاوولنى تزلكده اوز اورنىغا كەلتوروشنى امر قىلدى . باكاوول كەلگوچەيگەنتى كەيكە سىلىپ ؛ اونىڭ حقىدە تولوقراق معلومات ايلشقا تىرىشاتتى . باكاوول كەلگەندە اوغانبەردىنى اونىڭ قولىغا تاپشوروپ ، اونى آشخانىغا ايشقا ايلىشقا بويرىدى .

دادخاه (مرىضه آخلاقى) اشى تمام بولغاندا ، ديوان باشلىقى خواجه شمس الدين نى چاقرىپ ، قولىغا اوغانبەردى اياپ كەلگەن عرض نامەنى بەردى . عرض نامەنى اوقوپ يەنەنى كوزەدە كەلتىن كىيىن اونىڭغا :

— سەيدىن روشناق بولوگىنىڭ باج خراجى ، كوڭنىڭ اياسىكىدە (قولىدا) دىب سورىدى :

— سەيدىن روشناق بولوگىنىڭ باج — خراجى موستاراف — (ماليه وكيلى) عثمان على ايلكىدە .

— سن اونىڭ اشارىنى تفتيش قلىب ، عرض نامەدا بيان قلنغان اشنىڭ حقيقتىنى آشكاره قلغين ؛ احتمال عثمان علىنىڭ باشقا گوناهلارى هم كوبدور ؛ اولارنىڭ هممەسىنى آچماق لازم ، تفتيشدە كوزى يەتتى بو گوناهدىن باشقا ايكى گوناهدىن كىيىن ماڭا بو توغرولوق معروضه (دوكلاد) قىلورسەن .

خواجه شمس الدين تعظيم قىلدى ، اوغانبەردىنىڭ عرض نامەنى سەلالىسىگە قيستوروپ چقىب كەتتى .

دادخاه اشى تمام بولغاندىن كىيىن توايى الزمىن بولوگى باشلىقى نجم الدين خواجەنى قبول قىلدى ، بو كىشى ايكى دوكلولوپ ؛ تعظيم قىلغاندىن كوين بالثوقيدىن ايچى آلتون پول ايلاغان كىچىك بر هميان خالتىنى چقاردى وە ايكى قوللاب

يەنىنىڭ آلدىغا قويدى .

— تقصير ، آز بولسەمو بو پيشكەشنى (تارتوق) قبول قىلىڭز ؛ سيز اولوغ كىرامارى ، البتە بزنىڭ آنچەمزغا هيچ محتاج ئەمەسسىز ، مەن فقيردە سىز بولمىغا بولى باشى بلورەمن وە ليكىن سيزگە حرمتيمنىڭ علامتى بولغان بو كىچىك هديەنى رد قىلماسىبكز ، زيراكى ...

نجم الدين خواجە حاكىمنىڭ رەگى اوزگوروپ وە قيشى چىمىرەليقانىنى كوروپ ، تىلى كىسىلىب قالدى ؛ بولماسا اونىڭ كىيىنى نهايتى سوزلاوپ كىتەتتى .

— خواجه ، — ديدى اوتبى كەسكىن آواز بلەن ، — ئەنسوسكى ، اولوغلارغا پيشكەش كەلتورمەك عادتىنى ايلگەرىمشدور وە ليكىن مېنىڭ نظرىمدە پيشكەشنىڭ رشوتەدىن (پارادىن) فرقى يوقدور ، اولوغلارگە رشوت بەرمەكدىن كورە آيغىز اشىنىڭ اولوسىنىڭ حالىنى ياخشىلاماق خوب ايشدور ، بو قاپچوقنى بايچوغىڭزغا سىلىڭ ، اونىڭ اورنى بار .

بولوك باشلىقى مات تورار ، پيشكەشنى قايتوروپ آلدى و رەڭگى اوچوپ ، كوزىنى يەرگە تىكىپ اولتاردى .

— خواجه نجم الدين ، نيمه اوچون شو كەمبەغەل قارا سوارەيىگى گويىدوكنى تعبير قىلەيدىكز ، سونىڭ نىرى ييقىيەگى كەتەلەر بو آيدىن بىرى شوردىن آچىلىب قالسا باشىمەو ؟

— تقصير ، هرە يلى بولاردا يغنگەرچىلىك واقعيدا قارا سويىشىب گورەوكنى بوزوپ كىتىبدور ، اونى هەر يلى تعبير قلەماق اوچون آنچەنى قەيەردىن آلىمز ؟

— سيز پيشكەش اوچون آقچا تاپاسىز وە ليكىن گويىدوك اوچون تاپالمايسز .

بولوك باشلىقى اوزندەك گويىكەدە سانجىلغاچ بو گەپكە جواب قىلالماي قالدى ، قولى يەنە اوليگىغا قىكىپ ... !

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

— قارا سو كوبروكونىڭ تەمبۈرى ازدۇق سوزگە ارت كوتەلمەي بوراپ ز . قاچۇرۇلمەكى آقچىنى بوخۇرلۇك ايندا سۈرۈلۈپ ، ارت كوپ چىن كوتۈن يەنى جمادى الاخرنىڭ يگرمە ايكىسىدە لوزۇم كوپروكنى كەيپ كوندۇرمەن اگر فرمانىمز بىجا كەلمەگەن بولسا ، حالىمز گمراهى .

بوتوكۈن لوايىنىڭ بو سوزلەرىنى تومارغا (اورالغان قەغەزگە) تركەپ قويدى :

لواى كەچقۇرۇن پاتال خانەغا قايتقاندا شو اقشام چارچىغانلىقىنى ، شيخ بهلولنىڭ حال — احوال سوراپ بەرگەن سواللەرىغا جواب قايتۇرۇشقىمو مجالى قالمىغان ايدى .

ئەتىگەنگە اولتوروپ ارقىسىغا قويولغان يامشوقغا ايگىلىپ ئۇيقولىغان ايدى . تاشقارىدىن لواىنىڭ كىچىك ئاتلىق مرهمەتى يوگۈرۈپ كىرىپ كەلدى .

— خوش خبر ! — دەپ واقىرىدى او ; — خواجە افضل اتەم آبادغا كېلىپتو .

لواى سەكرەپ اورنىدىن تۇردى : حياجانلانغانلىقىدىن چقىپ قويغان ايدى .

بو واقتسز صفرنىڭ سببى نيمە ايكەن ؛ پادشاهنىڭ بو فرمانىنى كەلتۈرۈپتو ، ياكى حراندىن قاچىپتو ؟ ، دەپ اويلىدى — اوزىگە سوال بىرەر وە اولارنىڭ هيچ بىرىگە جواب تاپالماس ايدى : كوپ اوتمەستىن ، سوپودىن نيمە قىلىشنى بىلمەي قالغان شيخ بهلول ياتان صابق وزير خواجە افضل الدين محمد ايشىكتىن كىرىپ كەلدى و على شير بىلەن قوچاقلىشىپ كورۇشتى . على شير اونىڭ چرايىدىن صابق وزيرنىڭ احوالى نيمە دىن عبارت ايكەنلىگىنى ياپقاپ آلغان ايدى ، اونىڭ كوزلىرىدىن او — اورلاپ ياتقان قلبان چرەلىنى ئەسلىگەنلىگىنى :

(ئېيشى بار)

بو ساندا :

مادىيل تنچالق و حقيقى خاتىرجملىق اول وزدە جزماءاورنو تولودو . 3
غربى شمال اشتاب بۇيرى گنرال جاڭ جزجوڭغا معاوين رئيسىمز احمد جان قاسمى و معاوين ناظرا رحيم جان صابرينىڭ اردولجى قنلاق جواب خطى 9
ملى آزادلق انقلابيمزغا 4 يل توشدى — نم 15
اوچ كەلەر انقلابينىڭ تاريخى و خلق اورا اهميتى — ملى 24
اوچ كەلەر انقلابى و ملى برابرلگنىڭ عمليەتى — ا . اسحاقوف 36
اورۇشنى يوقۇتۇش ممكنمو — قسقارتقوچى : ئ . م 47
س . س . س . ر . خلقلارنىڭ تنچلقى و خوفسزلگىنى ساقلاش يولىدا 56
بزنىڭ اقتصادىمز قلبە قازاندى — پولات عالمى 81
خلق طالبى قوتولىدۇر — پولات عالمى 93
تاريخى هجرى بو يل 1368 گە قدم قويدى — عبد الرحمان حاجى 98
اسلام وە اخلاق — طيجر زاد 102

ادبيات قسمىدا :

تاريختىن بر پارچە (شعر) — حميد سميعى 112
قولدلور توفرسىدا — جرعتى 117
صادر پهلوان قوشاقلرى — توپلوغوچى : م عثمانى 132
اويغور خلق بيتلرى — توپلوغوچى : م . عثمانى 141
اويغور خلق مقال و متالرى توپلوغوچيلار : ت . ج . ئ . ق 146

بولغوسى بازغوچى — حميد سعيدى 153
اتفاق (شعر) — كبير نياز 159
اكونەشچان تالك (شعر) — جرعتى 160
تەل جيگيرى ـ ئەر صفديشى ـ زەركە باى (قسقـە داستان)
كاپيتان بلوكى 163
شفقت هەشيرە (حكاية) ـ ز . قادرى 172
انقلاب دولتونيدين بر پارچە (اوچيريك) ـ س . عزيزى 183
مبارەكلەپ قسم بيريمەن (شعر) ـ ق . عثمانوف 192
آيلينيك عقايە سوزلرى (اورناتچيسوز) 194
آباداباد (حكاية) — م . اسم 196

اتفاق مطبعەسى
تراژى : 2500
غولجا

مهم توزوتوش

بت	قور: يوقريدين	قور: توەندين	بسيليشى	توغريسى
10	5	—	اصلى	اصولى
35	—	8	تورغاق	تورغان
94	—	10	سياحتچيلرى	سياستچيلرى
=	—	=	صل	حل
95	13	—	تاربلووب	تاربولوب
131	—	1	دين عبارت	عبارت
142		1	اولك كويەدور	اوت كويەدور
159	6	—	شطدور	شرطدور
175	—	5	بربلبشقا	يربلبشقا
181	—	2	بولغان	قلغان
174	13	—	كلىشلەر پلەن	كيشيلەر بلەن
176	—	12	تزدين	بزدين
191	—	1	ودام	دوام
184	1	—	قللديم	قلەلەيم
186	6	—	لينيدەك	لينتيلدەك

150 ـ بت 217 ـ مقالنى ، آچ بالا توق بالا بلەن توينيبەلمو ، توق بالا هيچ نرسينى ئويليەلمو » دەپ توزوتوپ توقولسون .

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ بىرگە ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

باھاسى : 3000

وداق

同 盟

Ассоциация